

Кыргыз
9(5)К
С 89

СУЗАК РАЙОНУ: МЕЗГИЛ ЖАНА ИНСАНДАР

«Ааламга кеткен жол айылдан башталат»
К. С. Бакиев

СУЗАК РАЙОНУ:
МЕЗГИЛ ЖАНА ИНСАНДАР

ТҮЗҮҮЧҮЛӨР:

С. Стамбеков, А. Акколов, М. Аширбаев.

Редколлегия:

Шаболотов Т. Т., Темирбаев К. Т., Раев С. А.,
Тагаев Р., Кайыпов С. Т., Мамбетаипов К.,
Асанова Г., Ибраимов Б., Калбаев К.,
Жумаев М., Асанбеков К., Абдухалилов А.,
Кудайбердиев Ш., Жумуков М.

Башкы редактор:

Тарых илимдеринин доктору,
профессор Каратаев Олжобай Кубатбекович

С ОУДК 908

ББК 26.891
С89

С89 Сузак району: мезгил жана инсандар. Түзүүчүлөр: С. Стамбеков ж. б., Бишкек, 2009.

ISBN 978-9967-25-669-9

Китепте республиканын эң ири райондорунун бири болгон Сузак районунун калыптануу тарыхы, калкы, анын социалдык курамы, чарбалык-экономикалык абалы, административдик-аймактык башкаруу системасынын калыптануу этаптары чагылдырылат. Мындан сырткары, китепке райондун журтка эмгеги сиңген инсандары, коомдук-саясий багытындагы инсандар, илим тармагындагылар, маданият, өнөр, адабият ишмерлери ж.б. тууралуу кыскача маалыматтар киргизилди. Китеп тарыхчыларга, илимпоздорго, студенттерге багышталып, элибиздин өткөнү менен азыркысына кайдыгер карабаган инсандарга, жалпы эле окурмандардын кеңири чөйрөсүнө арналды.

Кырг.
9(С) К
С 89
ТЗ
1805080000-09

УДК 908

ББК 26.891

ISBN 978-9967-25-669-9

© «Маданият» басма үйү, 2009

659353

СЗ

Сузак району: мезгил жана инсандар

БИРИНЧИ БӨЛҮМ

ТАРЫХ БАРАКТАРЫНАН

Фергана өрөөнүнүн бир бөлүгү болгон Көк-Арт аймагы чыгыштын кытай тилдүү жана арабграфикалуу тарыхый булактарында байыртадан эле эскерилери маалым. Аймак өнүккөн цивилизациянын бир бөлүгү болуу менен бирге отурукташкан жана көчмөн, жарым көчмөн маданияттарынын курамына кирген. Бул аймак аркылуу бир нече маданияттардын тогошкон жерлери өткөн. Археологиялык, тарыхый, этнографиялык ж. б. булактар Көк-Арт өрөөнүн адамдар байыртадан эле мекендеп келгендигин чагылдырат. Буга ата-бабаларыбыздан калган тарыхый эстеликтер, маданий ж. б. мурастар мисал боло алары ырас.

Азыркы Сузак районунун борбору тарыхый маалыматтарда алгач ирет 1858-жылы эскерилет. «Сузак» деген энчилүү ат орто кылымдардан белгилүү. Жергиликтүү калк райондун энчилүү атын көпчүлүк учурда «Созок» деп да атап жүрүшөт. Элдик этимологияда - «суви зах», же «кайнак суу», «кайнак булак» деп аталып жүрөрү маалым. Арийне, булар илимден алыс тыянактар болуп эсептелет. Топонимиялык аталыштын Борбордук Азия аймагында бир нече параллели кездешери такталган. Анын бири Казак Республикасынын райондук аталышы катары белгилүү. Илим адамдарынын пикиринде «Сузак» термини байыркы жана орто кылымдар доорлорунда дал ушул аймакты мекендеген уруунун атынан келип чыккан. Изилдөөчүлөр этнонимди (эл, уруу аталышын) орто кылымдардагы кыргыз уруусунун аталышы катары маани берип жүрүшөт. «Созок» - казактардын орто жүзүнүн курамына кирген ири уруу катары да белгилүү. Ошондон улам, энчилүү ат уруунун аталышынан келип чыккан деген пикир илимий негиздүү тыянак болуп калат.

Сузак району 1919-жылы Жалал-Абад району болуп түзүлүп, 1940-жылы Сузак району болуп өзгөргөн. 20-к. орто чендерине чейин Сузак аймагында үч район болгон: 1935-жылы Көк-Арт району уюштурулуп, ал 1937-жылдан Октябрь району деп кайрадан өзгөрүлгөн. Ал эми 1944-жылы Ачы району уюштурулуп, ал 1954-жылга чейин өзүнчө райондук бирдик катары жашаган. 1959-жылы жогорудагы үч район биригип, Сузак району деп аталган жана азыркы учурда ошол эле калыбында келе жатат. Бул административдик-аймактык өзгөрүүлөр

жана түзөтүүлөр согуштан кийинки калыптана баштаган чарбалык-экономикалык, социалдык-маданий зарылдыктардан улам келип чыккан. Борборлоштурулган райондук башкаруу системасы турмушта өзүнүн экономикалык, социалдык, маданий-агартуу жактарынан өз эффективдүүлүгүн далилдеди. Учурда Сузак району облустагы, республикадагы экономикалык жактан бакубат аймактардын бири.

Сузак району өзүнүн түзүлгөндүгүнүн 90 жылынын ичинде чарбалык-экономикалык, социалдык-маданий жактан эбегейсиз зор секирик жасады. Орто кылымдык чарбалык-социалдык мамилелер сакталган көп укладдуу чарбалуу аймактан өнөр жайлуу, айыл жана мал чарбасы өнүккөн ири райондордун катарына кошулду. Калктын саны өсүп, социалдык жактан коргоо колго алынып, социалдык-маданий курулуштар динамикалуу өнүгүүгө жетише алды. Калктын саламаттыгын сактоо, элге билим берүү маселелери мамлекеттик деңгээлде карала баштады. Райондун аймагына өлкө деңгээлиндеги өнөржай ишканалары, фабрикалар, комплекстер курулду, жаңы жерлер өздөштүрүлдү, жаңы айылдар, совхоздор курулуп жатты.

Статистикалык маалыматтарга таянсак: райондун аянты 2,8 миң чарчы километр, калкынын саны 240 миң 165 адам. Райондо 13 айыл өкмөтү (айылдык округдар бар), алар – С. Атабеков, Багыш, Барпы, Кара-Алма, Кара-Дарыя, Көк-Арт, Курманбек, Кыз-Көл, Кызыл-Туу, Ленин, Сузак, Таш-Булак, Ырыс айыл округдары болуп саналат. Райондун борбору – Сузак кыштагы. Райондо негизинен кыргыздар – 168 миң, өзбектер – 68 миң жана орустар, украиндер, татарлар, тажиктер, уйгурлар, казактар, дунгандар жана башка улуттагы адамдар жашашат. Сузак району – административдик-аймактык жактан Жалал-Абад облусунун курамына кирет.

Тарыхый процесс аркылуу караганда Фергананын жана Түштүк Кыргызстандын тоолуу өрөөндөрүнүн калкы тарыхта өнүгүүнүн бирдей эле баскычтарын басып өтүп, байыркы мезгилде жана орто кылымда жалпы бир мамлекеттердин ичинде болушкан. Бул жерде мындан 500 миңдей жыл илгери эле алгачкы жамаат адамдары жашай баштаган. Адамдар тоолуу өрөөндөрдү ортоңку палеолит мезгилинин мустье доорунда (100-40 миң жыл мурда) эле өздөштүргөн. Жалал-Абад облусунун чегиндеги таш доорунун эстеликтерине Таш-Көмүр үңкүрү, Токтогул районундагы Шамшыкалдан, Чычкан тектеринен, байыркы булактан, о. э. Барат-Ата үңкүр, Ничке-Сайлардан табылган таш курал буюмдары кирип, алар жогорку палеолитке (мындан 20 - 25 миң жыл мурда) таандык. Неолиттик турак жай болгон Таш-Көмүр үңкүрүнөн табылган материалдарга караганда, мезо-

лит жана неолит доорлорунда (б. з. ч. 2-миң жылдыктын ортосу) бул жерде колону пайдалана билип, малчылык-дыйканчылык менен кесип кылган уруулар мекендеген, алардын Түндүк Кыргызстан, Казакстандын аймактарында, Арал деңизинин боюнда жашаган уруулар менен маданий жалпылыгы болгон.

Фергана өрөөнүндө дыйканчылык маданияты кайсы тарыхый доордо пайда болгондугу тактала элек, бирок б.з.ч. 2 - миң жылдыктын аягында көпчүлүк аймактарда Чуст маданиятына таандык дыйканчылык очокторунун болгондугу белгилүү. Ферганада Чуст маданиятына таандык азыркы белгилүү 80 тургун жайдын бир тобу Жалал-Абад аймагында. Чуст маданиятына таандык уруулардын тарыхы дээрлик 400 жылды (б. з. ч. 8-7 кылымга чейин) камтыйт. Бул мезгилде дыйканчылык, малчылык, о. э. коло менен жезди пайдалануу өнүккөн, идиштерди оймо-чиймелеп кооздоо адаты таралган. Алгачкы жамаат түзүлүшү бузулуп, алгачкы таптык коом пайда боло баштаган. Б.з.ч. VII-VI кылымдан баштап, колодон жасалган эмгек куралдары азайып, темир куралдар, атайын станокто жасалган карапалар пайдаланыла баштаган. Өндүргүч күчтөр андан ары өнүгүп, жерди суугара баштоонун натыйжасында дыйканчылык өркүндөгөн, тургун жайлар көбөйгөн. Эйлатан маданиятынын (б. з. ч. VII-IVк.) эстеликтери Фергананын бардык жеринде, анын ичинде Жалал-Абад аймагында кездешет.

Бул мезгилде тарыхый жана эл аралык саясий абал татаал болгон. Азыркы Ирандын аймагында пайда болгон Ахеменийлер мамлекети баскынчыл жортуулдарды жасай баштаган. Б.з.ч. VI к. башында Ахеменилер Орто Азиянын бир катар түштүк аймактарын каратып алган. Алардын ээлигинин чек арасы түндүктө Сыр-Дарыя боюнча өткөн. Бирок Фергана, анын ичинен Жалал-Абад аймагы көз карандысыздыгын сактап калган.

Фергана өрөөнүнүн отурукташкан жергиликтүү калкынын социалдык жактан жиктелиши, өндүргүч күчтөрүнүн өнүгүшү, бул жерде эң байыркы мамлекеттүүлүктүн түзүлүшүнө, пайда болуусуна алып келген. Фергана тарыхынын байыркы мезгили бул жерде б.з.ч. 1-миң жылдыктын орто ченинен баштап калыптанган, байыркы Паркана же Кытай булактарына таянсак, Даван мамлекетисиз элестетүүгө мүмкүн эмес. Бул мамлекет б.з.ч. 1-миң жылдыктын ортосунда эле пайда болгон жана 600 жылча жашап турган. Даван мамлекетинин калыптанышы жана өнүгүү доору негизинен Шоро-Башат маданиятына (б.з.ч. IV-I к.) туура келет. Даван мамлекети азыркы Жалал-Абад облусунун аймактарын да камтыган. Б.з.ч. II кылымдан баштап Да-

ван шаарлары көп (70тен ашык) дыйканчылыгы өнүккөн бай өлкө болгон. Давандын 300 000 калкы болгон. Борбору Эрши шаары болгондугун изилдөөчүлөр белгилеп жүрүшөт. Кийинки маалыматтарда кайсы бир мезгилдерде анын борбору Ош шаары да болгондугу маалым. Өкүмдардын жайкы резиденциясы Гуйшаун шаары азыркы Жалал-Абад облусунун Ала-Бука районуна чектеш Касан чебинде болгон. Даван мамлекетинин дыйканчылык жана кол өнөрчүлүк менен кесиптенген тургундары жана жылкы өстүрүүчүлүк менен шугулданган малчылары чоң ийгиликтерге жетишкен. Алар пахтаны, жибекчиликти, бакчылыкты жакшы билишкен. Айнек жасай алышкан. Кай бир маалыматтар боюнча жазуусу да болгон.

Фергананын чет жакаларында дыйканчылыкты кесип кылган уруулар менен бирге жарым көчмөн уруулар анын ичинен юежилер да жашаган. Бул уруулардын калкынын этностук курамынын ар башкалыгы сөөк коюу салтынын түрдүүлүгүнөн көрүнүп турат. Бул мезгилде түспөлүндө монголоиддик белгилери бар калк пайда боло баштаган. Б. з. VI-V кылымдарында Фергана өрөөнү аймагы кең, бирок анча бекем эмес Эфталиттер мамлекетинин курамына кирген. VI кылымдын 50-жылдарында Алтайда түрк кагандыгы түзүлүп, көчмөн түрк уруулары Орто Азияга басып киргенде бул мамлекет кулаган. VI-VII кылымдын чегинде түрк кагандыгы Батыш жана Чыгыш кагандыгына бөлүнүп кеткен. VII кылымдын башында түрк уруулары Түндүк Фергананы азыркы Жалал-Абад облусунун аймагын каратып алып, алардын акими Гесан шаарында (азыркы Касан) туруп калган. Аймактын калкынын түрктөшүүсү башталган. Калктын этностук курамы кескин өзгөрүп, Ферганада түрк тилинде сүйлөгөн элдер көбөйбө баштаган.

Арабдар Фергананы каратып алуу үчүн узак убакыт бою согушкан. 715-жылы араб кол башчысы Кутейба ибн-Муслим жортуул жасаган. 812-817-жылдары арабдар Фергананы борбору Касанды басып алышкандан кийин жергиликтүү калктын ислам динине өтүшү башталган. Бирок, тоолуу аймактардагы калктын бутпарастык үрп-адаттары дагы көп убакка чейин сакталган. XI кылымда өз ара чыр-чатактардын натыйжасында Саманийлер династиясы тана (анын негиздөөчүлөрү Түндүк Ооганстандагы Балх шаарына жакын Самони кыштагынан чыгышкан) бийликке келген. Саманийлердин бул мамлекети (875 – 999-жылдар) Орто Азия жана ага чектеш аймактарды камтыган. Азыркы Жалал-Абад аймагы да анын курамына кирген. Борбору Бухара шаары, мамлекет башчысы эмир болгон. Саманийлер мамлекетинин өркүндөгөн мезгили 10-кылымдын 1-жары-

мына туура келет. Бул мезгилде Орто Азияда шаарлар, кол өнөрчүлүк, соода, илим жана искусство өнүккөн. Ош жана Өзгөн, Кожент сыяктуу эле азыркы Жалал-Абад аймагында да Касан, Ренжит ж. б. ири шаар-кыштактар пайда болгон.

10-кылымдын аягында Саманийлер мамлекетинин начарлашынан пайдаланып, анын Аму дарыясына чейинки жерлерин ошол мезгилде Борбордук Теңир-Тоодо жана Жети-Сууда түзүлгөн күчтүү Караханилер мамлекети каратып алган. Орто кылымда (9 – 12-к.) Фергана өрөөнүнүн экономикасы, шаарлары жана маданияты дүркүрөп өскөн. Айрыкча кен казуу өндүрүшү катуу өнүккөн. Караханилер мамлекетинин Фергана уездинин борбору Өзгөн шаары болгон. Ажайып Өзгөн архитектуралык комплекси менен азыркы Ала-Бука районунун чегиндеги Шах-Фазль кумбөзү 11-12-кылымда маданияттын дүркүрөп өскөндүгүн айкындап турат. Фергана калкынын ал кездеги өнүгүүсүн «алтын доор» деп атаса болот жана монголдор басып алганга чейинки бул өнүгүү учурунда Орто Азиянын башка жерлериндей эле Жалал-Абад облусунун аймагындагы орто кылымдык турки жана фарси тилинде сүйлөгөн калктар дүйнө цивилизациясынын алдыңкы чегине чыга алышкан.

XII кылымда Фергана тунгус-монгол көчмөн уруулары – Кара кытайлар (кидандар) мамлекетинин курамына кирген. 1212-жылдардан кийин Фергананын түндүк бөлүгүнө наймандардын акими Күчлүк бийлик кылган. Наймандар Чынгызхандын уулу Жагатайдын улусунун бир бөлүгү болуп калган. Жагатайдын улусуна Мавереннахр, Жети-Суу жана Кашкар аймактары кирген. Бул мамлекет 14-кылымдын 40-жылдарында бир катар феодалдык ээликтерге бөлүнүп кеткен.

Кийинчерээк Фергана Аксак Темирдин (1336-1405) жана анын урпактарынын ээлигине кирген. Ахсыкентти байтакты (борбор) кылган Омор шайыктын жана анын уулу белгилүү Захирдин Бабурдун башкарган мезгили Фергана, анын ичинде Жалал-Абад аймагы үчүн маанилүү доор.

17-18-кылымдын 1-жарымында Кыргызстандын түштүк бөлүгүндөгү билермандарынын өз ара чыр-чатактарынан пайдаланып, Жунгар хандыгы бул аймакты басып алууга аракеттенген. 17-кылымдын 2-жарымында жунгарлар (калмак) Чыгыш Түркстандын, казактардын айрым жерлерин каратып алган, алар Жети-Суудагы кыргыз урууларынын бир бөлүгүн баш ийдирип, ал эми бир бөлүгүн Ферганага, Балх тараптарга сүрүп чыгарышкан. Кыргыз элинде кеңири айтылып, атадан балага оозеки мурас катары жашап келген «Эр Табылды», «Жаныш-Байыш», «Жаңыл Мырза», «Бекарстан

маштар, төңкөрүштөр болуп, Нүзүп бий, Мусулманкул бек, Алымбек датка ж. б. ошондой ич ара чыр-чатактардын курмандыктары болушкан. Өлкө өз ээлигиндеги жерлерин биринен сала экинчисин Орусияга алдырып олтуруп, колунда акыры бир гана Фергана калган.

Хан өзү, анын бийликтеги төбөлдөрү жана жүргүзгөн оор саясаты жалпы элдин жек көрүүсүнө айланып, ал 1873-76-жылдары ири көтөрүлүшкө өсүп чыккан. Көтөрүлүштүн башында бат эле 29 жашында Сафет-Буланда хан көтөрүлгөн Асан уулу Исхак (Полот хан) туруп калат. Бирок орус бийлигинин баскынчылык саясаты жаңы бийликти дегеле жактырган эмес, ал кандайда болбосун, Фергана өрөөнүн бүтүндөй басып алуу максатын көздөгөндүктөн, бат эле кагылышуу келип чыккан. Ошентип адегенде Кудаяр хандын бийлигине багытталган көтөрүлүш эми орус бийлигине, анын басып алуучулук саясатына каршы бурулган.

Жакырданган элге 1875-жылы жазда Кудаяр хан үч эселенген оор салык салышына байланыштуу көтөрүлүштүн кайрадан күч алып, элдик кыймыл өзүнүн 2-мезгилине (1875-76) өткөн. Полот хандын колу 1875-жылдын июнь, июль айларында Ош, Жалал-Абад, Кара-Суу, Сузак сыяктуу ири шаар-кыштактарды ээлеп, кыймыл бүтүндөй Фергана өрөөнүнө жайылган. Натыйжада кошуундары менен Абдрахман аптабачы, Иса олуя, Калназар парваначы, Сарымсак эшик агасы 17-июлда Кудаярдын иниси Султан Мурат, Кудаярдын улуу уулу, Анжиян вилайетинин акими Насирдин бек 19-июлда көтөрүлүшкө кошулушкан. 17-20-июлда көтөрүлүшчүлөр хандыктын бүтүндөй чыгыш тарабын колго алышкан, Ош, Наманган, Анжиян, Өзгөн, Асаке, Маргалан шаарлары эленип, Коконго жакындаган, 22-июлда Кудаяр акыркы жолу ордону таштап шаардан качып кеткен.

Газават ураанынын шарданында Фергана өрөөнүнүн батышында, Кожент чөлкөмүндө, Чаткал, Ангрэн өрөөндөрүндө кыймыл күчөп, көтөрүлүшчүлөр Ташкенден 40 чакырым аралыкта турган Паркент кыштагын алып токтошкон. Бул кырдаалда К. П. Кауфман 5000 солдаттан, артиллериядан жана казак-орустардан турган жазалоо аскери менен Кокон хандыгынын чегине басып кирген. 26-августта Насирдин хан К. П. Кауфмандын алдынан тосуп чыгып, натыйжада 23-сентябрь күнү экинчи жолку (1868-жылдан кийинки) Орус-Кокон келишими таңууланган. Келишим иш жүзүндө Кокон хандыгынын Орусияга вассалдык мамилесин дагы бир жолу ырастаган

Бул мезгилде Абдрахман аптабачы жана Полот хан Жалал-Абад чөлкөмүндө кайрадан жолугушуп, орус баскынчылыгына каршы мын-

дан ары бирге күрөшүүнү чечишкен. Полот хандын айланасына кыргыз урууларынын бийлери жана уруу-урук башчылары Абдылдабек, Оморбек, Асанбек, Сулайман удайчы, Исфандияр, Орозаалы, Болотбек, Багышбек, Молдо Жолдош, Кийикбай паңсат, Мырзакул, Жармат, Амал эшик агасы, Шамырза ж. б. чогулуп, 1875-жылы 27-сентябрда Анжияндын жанындагы Бото-Кара кыштагында Искак Полот хан аты менен экинчи жолу хан көтөрүлгөн. Ушул окуядан кийин көтөрүлүштүн башында чыныгы жетекчи Искак Полот хан туруп калган. Сентябрьдын аягынан Орусиянын басып алуусуна каршы айыгышкан күрөштөр Фергана өрөөнүнүн чыгыш жана түштүк чыгыш тарабында, азыркы Жалал-Абад облусунун чөлкөмүндө жүрдү. Катуу салгылашуу 1-3-октябрда Анжиян шаарында болуп өткөн. Бул салгылашууда Полотхан көтөрүлүшчүлөрү катуу ээ көрсөтүшкөн жана Анжиян шаарын Орус аскерине берген эмес. Атүгүл коргонуу менен артына качкан колонизаторлорду Наманганга чейин кууп барган. Натыйжада Кокон жана анын тегерегиндеги чөлкөмдөр кайрадан толкундап, 9-октябрда Насирдин хан ордодон качып, Полот хан көтөрүлүшчүлөрү Коконду ээлеген октябрь-декабрь айларында Полот хандык бийликти Асаке шаарында жүргүзгөн. Хандыктын мерчемдүү кызмат орундарында кыргыз өкүлдөрү бийликке коюлган. Полот хандын туруктуу күчү негизинен атчандардан түзүлүп, саны 12 миңге жеткен. Кошуундун 1-чи бөлүгү «Кокон хандыгындагы эң чынчы жок элементи» саналган кыргыздардан жана кыпчактардан куралган. Тилекке каршы, аз гана мезгил хандык бийлик жүргүзгөн Полот хан бир аз саясий-административдик иштерди жасоого үлгүргөнү менен, экономикалык социалдык иш чараларды аткара албаган. Ошондой болсо да өз атынан акча чыгара баштагандыгы, мамлекет символдорунун элементтерин да киргизүүгө аракеттенгендигин бйлдирген.

Октябрь-ноябрь айларынын ичинде М. Д. Скобелев менен көтөрүлүшчүлөрдүн ортосунда Наманган тарапта айыгышкан күрөштөр жүргөн. Бул кармаштарда М.Д.Скобелевдин, Меллер-Закомельскийдин, Пичугиндин кошуундарынын кыргыздары архивдик булактарда кенен айтылат. 1875-жылы 25-декабрдан 1876-жылы 5-январга чейин болуп өткөн Эки-Суу арасында (Сузак району ушул аймакка кошулат) болгон кандуу жүрүш Фергана өрөөнүнүн жана Кыргызстандын түштүгүн Орусия тарабынан каратуунун эң кайгылуу барактарына кирет. К.П.Кауфман жана М.Д.Скобелев демилгечи болгон бул жүрүштүн негизги максаты негизинен Эки-Суу арасында отурукташкан тынчы жок көчмөндөрдү так кыш мезгилинде, алар кышто-

олордо олтурганда талкалоо эле. Бул жүрүшкө өзгөчө стратегиялык маани берилген. 26-декабрдан башталган жүрүш Чөжө, Балыкчы, Самаркан, Кожо-Абад, Пайтак, Тода, Шор-Арык, Хакул-Абад, Өлмас, Жети-Кашка, Табылды, Мир-Абад, Жанабат, Майгыр, Төрт-Көл, Чу-бама, Аптабачынын медресеси, Акмазар, Лугумбек, Избаскен, Бүргөндү, Ботокара, Масы, Такчы, Чоң-Багыш, Кара-Жантак, Хайрабат, Кокон-Кыштак, Жаңгыз-Бак жана башка кыргыз, кыпчак жана өзбек тургундарынын айыл-кыштактары тыптыйпыл талкалаган. Качкандан калган кары-картаң, жаш балдар, аялдар кырылган. Токмок уездинен түштүк кыргыз туугандарына жардамга келген Субан деген жигиттин кошууну менен кагылышуу болгон. Эки-Суу арасына жүргүзүлгөн жазалоо экспедициясы Фергана тарыхында өзүнүн мыкаачылыгы жана геноциддик мүнөзү жагынан орус баскынчылыгынын башка мисалдарынан алда канча ашып түшөт. Муну М.Д.Скобелевдин «Азиядагы бейкутчулук ал жерде кырылган элдин жана кесилген баштын санына түздөн-түз байланыштуу. Сокку канчалык катуу болсо, душман ошончолук тынч болот...», - деп жазганы тастыктап турат. Экспедициянын катышуучусу А. Н. Куропаткин: «... жолуккан айыл-кыштактардын баары өрттөлүүгө буйрук берилип, артыбыздан буралган түтүн гана калып олтурду... Жем-чөп алабыз деген шылтоо менен солдаттар колго тийген нерсенин баарын - төшөктөрдү, килемдерди, ала кийиздерди, малды, аттарды, китептерди, жарактуу шаймандарды алып жатышты. Бир кенже офицер жана жоон топ солдат аялдарды зордуктап, балдарын мууздап жаткан жеринен кармалды...», - деп эскерет өзүнүн күндөлүгүндө.

Эки-Суу арасындагы кандуу жүрүштү 5-январда аяктаган орус аскерлери 8-10-январда Анжиянды эзлеген. Айрым булактарга караганда Анжиян шаарын алууда 20 миңдей адам өлгөн. Алардын дээрлик көпчүлүгү шаардыктар менен чет-жакадагы кыштактардан шаарга корголоо үчүн келишкен караламан тургундар болучу. Бул арада К.П.Кауфман Петербургда падышалык өкмөттөн Кокон мамлекетин жоюп, анын ээликтерин Орус империясына кошуп алууга уруксат алган. А бул жөнүндө Ташкенге телеграмма жиберген. Анда Кокон хандыгын эзлөө хандыктын ордуна Фергана облусун уюштуруп, анын башчылыгына М. Д. Скобелевди дайындоо жазылган. Натыйжада Кокон ордосу 1876-жылдын 8-февралында М.Д.Скобелев тарабынан биротоло эзленген. Хандыктын жоюлушу жөнүндөгү расмий указга Александр II өзүнүн мындан 22 жыл мурун такка олтурган күнүндө 19-февралда кол койгон. Кошуунунан, замбиректеринен, казынасынан, үй-бүлөсүнөн, жан-жөкөрлөрүнөн айрылган Искак-Полот хан,

Мырзакул, Беюжан сыяктуу адамдардын саткынчылы менен 19-февралда туткундалган. Анжиян шаарында түрмөдө сурак берген Искак Кауфмандын буйругу менен 1-март күнү эл жык толгон Маргалаңдын чоң базарында дарга асылган.

Кокон хандыгынын жоюлушу жана Фергана облусунун түзүлүшү менен түштүк кыргыз урууларынын негизги бөлүгү - Аксы, Ала-Бука, Эки-Суу арасы, Арстанбап, Көк-Арт, Өзгөн, Куршаб, Кара-Кулжа, Алайкуу, Кара-Суу, Ноокат, Араван, Кадамжай, Сох, Исфара, Баткен, Лейлек ж. б. чөлкөмдөр орус бийлигине баш ийип калышкан. Расмий указдар чыга элек болсо да иш жүзүндө 7 уезд: Наманган, Чуст, Анжиян, Ош, Маргалаң, Кокон, Исфара уюштурулуп, (кийинчерээк Чуст жана Исфара уезддери жоюлган), аларга убактылуу башкаруучулар дайындалган. Жаңы уюшулган Фергана облусуна генерал М.Д.Скобелев аскер губернатору болуп дайындалган.

1875—76-жылдардагы Фергана өрөөнүн Орусияга каратуу үчүн компаниясында олуттуу саясий-согуштук мааниси бар этап болуп калган. Муну менен Түштүк Кыргызстанды Орусияга каратуу аяктаган. (Эскертүү: Китептин тарыхый бөлүмүн жазууда т.и.д., проф. Т.Кененсариевдин ж.б. эмгектери негиз катары алынган. Түзүүчүлөр)

СУЗАК АЙМАГЫ – РОССИЯ ИМПЕРИЯСЫНЫН КУРАМЫНДА. ЖАҢЫ АДМИНИСТРАТИВДИК БАШКАРУУ СИСТЕМАСЫНЫН КИРГИЗИЛИШИ

Кыргыз элинин, анын ичинен Жалал-Абад облусунун аймагын Россиянын басып алуусу бул чөлкөмдүн объективдүү түрдө дүйнөлүк алакага кирүүсүн шарттаган. Анткени, Россия капиталисттик өлкө болгондуктан, кандайдыр бир даражада өз колониясын, империянын чет-жакаларын да товардык-акча мамилесинин орбитасына тарткан. Жалал-Абад чөлкөмү негизинен Олуя-Ата, Наманган, Анжиян жана Кара-Кол уезддеринин карамагында туруп, айыл-кыштактар жергиликтүү болуштуктарга бириккен. Алсак, азыркы Чаткал району Сыр-Дарыя облусунун Олуя-Ата уездине, Аксы, Ала-Бука райондору Наманган уездинин курамына, Ноокен, Базар-Коргон, Токтогул, Үч-Терек, Сузак райондору Анжиян уездине, Тогуз-Торо, Жети-Суу облусунун Кара-Кол уездине кирген. Ошентип, падышачылык өзүнүн административдик-аймактык башкаруу жана аны түзүү саясатында тарыхый, улуттук, тилдик, маданий-этникалык белгилерди сактабасан, башкарууга оңой болгон принципти жактаган. Мындай абал элет

элинин өз ара карым-катнашын кыйындатып, ынтымагынын чыңалышына, улуттук аң-сезимдин, ой, мүдөө-тилектеринин өсүп-өнүгүшүнө тоскоол болгон. Бийлик толугу менен оторчулардын колуна топтолгон. Алсак, генерал-губернатор, облустардын аскер губернаторлору, уезддердин начальниктери сөзсүз түрдө улуту жагынан орус, аскер чининдеги адам болгон. Алар падыша өкмөтү тарабынан дайындалган. Колониялдык бийликтер жергиликтүү, оокатуу адамдарды өз тарабына тартуу үчүн, ошондой эле кандайдыр бир ошол кездеги цивилизациялуу башкаруунун түрүн көрсөтүү үчүн аскердик элдик башкаруу системасын киргизген.

Россия империясынын башкаруу структурасынан алынган волосторду-болуштуктарды уюштурулган, анын башындагы болуштук башкаруучуларды, болуштарды үч жылда бир жолу шайлап турушкан. Болуштуктар 1000-2000 түтүндөн турган, айылдарды элүү башшылар-старчындар башкарчу. Шайлоонун жыйынтыгын облустун аскер губернатору менен уезддин начальниги чыгарып, болуш, старчындарды бекитишчү. Кийинчерээк аскер губернаторлору кааласа шайлоо өткөрбөй эле болуш, старчындарды дайындоо укугуна ээ боло башташкан. Алар падышачылык төбөлөрдүн буйруктарын кыңк этпей аткарууга милдетүү эле. Болуштар элдин жалпы маанайына көз салып, алык-салыктардын өз убагында жыйналышына жана башка коомдук маанидеги иштердин аткарылышына көзөмөлдүк кылган.

Старчындар болуштарга баш ийип, алардын көрсөтмөлөрүн аткарган. Отурукташкан калкты айыл аксакалдары тескеген. Жергиликтүү бийлик өкүлдөрүнүн катарына булардан тышкары бийлер-казылар кирчү. Алар уезддик жана аскер соттору карай турган кылмыштардан тышкары доо-талаштарды талкуулап, бүтүм чыгарчу. Бийлер көчмөн калк арасында адатка таянып, сот ишин жүргүзгөн жана күнөкөрдү айыпка жыккан (төө баштаган тогуз мал ж. б.) Казылар отурукташкан калк ичинде шариятка таяп чечим чыгарышкан. Жалпысынан алганда, аймактагы бийлик аскердик баскынчыл жана колониялык мүнөздө болгон. Анткени, уезддерде, облустарда жана крайда бийлик толугу менен орусиялык аскер адамдарынын колуна топтолгон. Ал эми болуштар менен старчындар колониялык башкаруу аппаратынын эң төмөнкү даражадагы майда кызматкерлеринин реестрин түзүшкөн.

Падыша өкмөтүнүн колониялдык жер саясаты анын баскынчыл маңызын көрсөткөн. 1886-жылы кабыл алынган «Жобого» ылайык Түркстан крайынын бардык жерлери мамлекеттин менчиги деп жа-

рыяланды. Жерге мал жайганы, эгин айдап-сепкендиги үчүн анын ээси болгон кыргыздар мамлекетке жер акысы катары салык төлөмөк болду. Жалал-Абад облусунун аймагында 1890-жылдан баштап аталган жобого ылайык жер алык-салык реформасы жүрүп, 1910-жылдарга чейин отурукташкан дыйкандарга жана жаңыдан отурукташууга өткөн кыргыз айылдарында кыштоолорду, аштык ж. б. айдалган аянттарды болуштуктар менен айылдардын, айрым чарбалардын ортосунда «пайдаланууга» бөлүштүрүү жана бекитүү иштери жүргөн. Албетте, комиссиянын мүчөлөрү орус колониалдык бийликтердин жана жергиликтүү бийликтердин өкүлдөрү болгондуктан, алар феодалдык төбөлөрдүн таламын талашкан, жерге байланыштуу талаш-тартыштын жыйынтыктары бий, казы жана байлардын пайдасына чечилчү. Анын үстүнө кыштоолор, айдоо жерлери жеке чарбалар арасында малдын санына жараша бөлүнчү. Түштүк Кыргызстанда калк отурукташкан ойдуң жерлерде алгачкы жылдарда жеке менчик ээлиги – мүлк жана мечит, медреселерге таандык жер ээлиги – вакуф сакталып калган эле. Кийинчерээк падышачылык аларды жоюп жиберген.

Колониялык саясат айрыкча отор саясатында көрүнгөн. Орус бийликтери дыйканчылык кылууга абдан ыңгайлуу өзөн суусу мол өрөөндөрдү, ойдуңдарды, өтөктөрдү кыргыздардан тартып алып, борбордук губерниялардан акырындык менен Кыргызстанга ооп келген орус, украин дыйкандарына бере баштайт. Келгиндерге жер кесип берүүдө падышалык төбөлөр түпкү калктын кызыкчылыгын эске алган эмес. Жалал-Абад облусунун аймагында 1-оторчу орус кыштагы 1897-жылы азыркы Аксы районунун чөлкөмүндө Успенский, Чаткалда Александровский кыштагы пайда болгон.

1899-жылы азыркы Жалал-Абад шаарына жакын жерде Благовещенский кыштагы кылымдын башында Базар-Коргон районунун аймагында Николаевский, 1906-жылы Спасский кыштактары пайда болгон. Орус колониялдык саясатынын жыйынтыктарын Сузак районундагы Спасское, Ивановка, Сафаровка, Архангельское, Дмитревка, Семьхата (Сымкат), Подгорное, Благовещенское, Гавриловка, Николаевка ж.б. айыл аталыштары аймактагы жүргүзүлгөн колониялдык саясаттын жыйынтыктарын көргөзөт. Тагыраак айтканда Россия империясынын борбордук аймактарынан жерсиз, каторгага айдалган, кылмышкер ж.б. элементтердин басымдуу бөлүгүн империянын чет-жакаларына, анын ичинде Кыргызстандын да аймагына көчүрүү саясаты ишке ашырылган. Жергиликтүү кыргыздардын жерлери арзан баада зордук-зомбулук менен сатылып алынып, бо-

шотулган жерлерге орус мужуктары үй-бүлөлөрү менен жайгаштырышкан.

1912-жылга карата Жалал-Абад облусунун аймагында үч миңге жакын орус дыйкандары отурукташкан. Кийинки жылдарда да отор саясатына олуттуу көңүл бурулуп, мисалы, 1914-жылга карата жалпы Фергана облусунда 762 миң теше жерди кыргыздардан тартып алуу белгиленген. Падышачылыктын ачыктан-ачык оторчул саясатынын натыйжасында эл жеринен ажырап, жакырданууга дуушар болгон. Эгин эгип, дыйканчылык кылганга ыңгайлуу жеринен ажыраган кедей-кембагалдар өтө оор шартта украин кулактарынан, казак-орустардан, манап, байлардан ижарага жер алууга мажбур болушкан. Жергиликтүү элдин мыкты жерлерин массалык түрдө келгинерге тартып берүү агрардык мамилелерди аябагандай курчутуп, падыша өкмөтүнө нараазычылыгын күчөткөн. Жергиликтүү эл орус мамлекетинин алык-салыктын ар кандай түрлөрүн төлөй баштаган. Көчмөн мал чарбачылыгы менен жан баккан калк негизинен түтүн башына салык төлөгөн. Ар бир түтүн а дегенде 2 сом 75 тыйындан салык төлөгөн, ал эми 1882-жылдан тартып салыктын өлчөмү төрт сомго жеткен. Ар түрдүү салыктардын көлөмү жылдан жылга көбөйө берип, дүйнөлүк биринчи согуш учурунда түтүнгө салынуучу алык-салыктардын, натуралай төөлөөлөрдүн жалпы көлөмү 15 сомго чейин жеткен. Отурукташкан калк салыктын эки түрүн төлөгөн. Эгин аянттарынан 1886-жылга чейин харадж аттуу салык алынган, ал эми бак-дарак, мөмө-жемиш тигилген, жашылча өстүрүлгөн жерге танаптык салык салынып турган. Харадж кызылдын (түшүмдүн) 10 пайызына барабар болуп, натуралай төлөнгөн. Танаптык салык акчалай алынчу. 1886-жылы салык салуу тартибине өзгөртүү киргизилген. Эми салык эгин эгилген аянтка гана салынбастан, жалпы аштык айдоого жарактуу жердин бардыгына салына турган болгон.

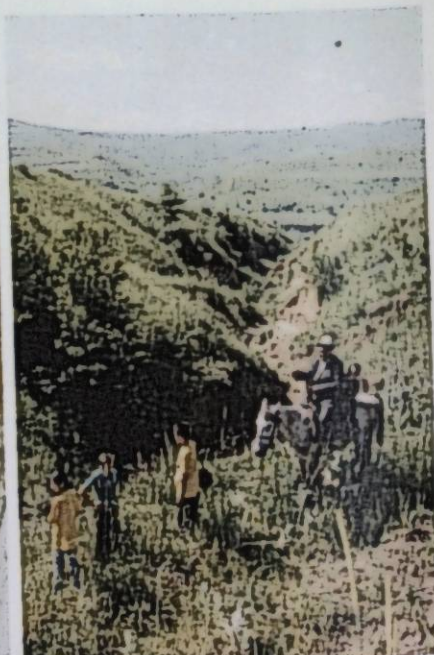
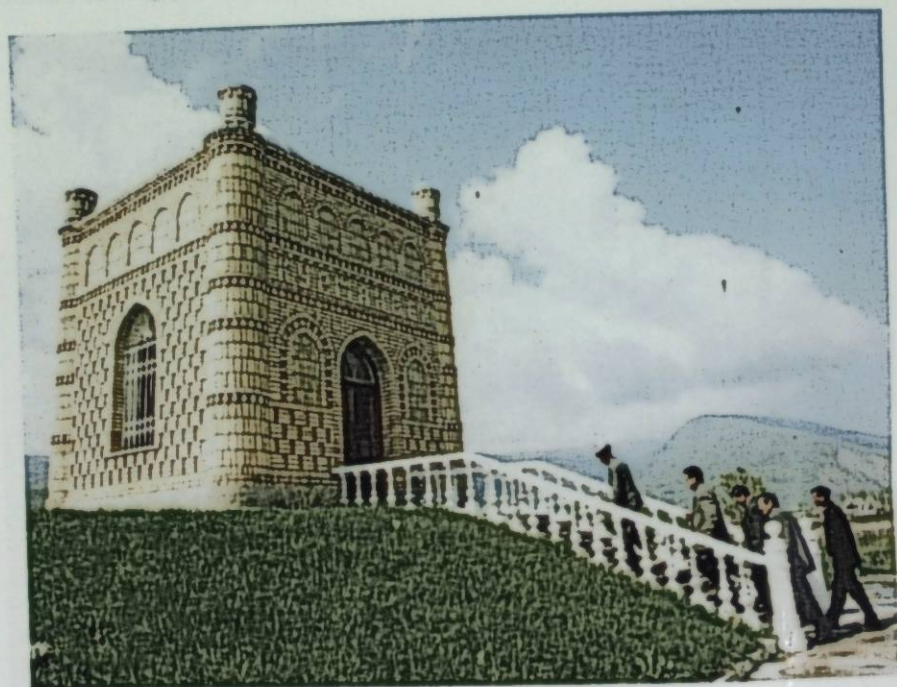
Жаңы эреже боюнча жердин иштетилгени же иштетилбегени эске алынган эмес. Натыйжада, мамлекеттин пайдасына кирчү киреше кыйла арбыган. Алык-салыктын жогорудагыдай негизги түрлөрүнөн тышкары жергиликтүү калк орус бийлигинин талабы боюнча көп жумуштарды жасашчу. Жолдорду, көпүрөлөрдү оңдоого, арыктарды тазалоого, аскер бөлүктөрүн унаа, кире жана отун-суу менен жабдып турууга жана башка иштерди аткарууга милдеттүү болушкан. Айылдык, болуштук бийлик өкүлдөрүнө жумшалчу чыгымдар дагы элдин эсебинен жыйналчу. Болуш, старчындарды шайлоого, падышалык чиновниктерди коноктоп сыйлоого, аларга белек тартуулоого байланыштуу чыгымдарды дагы эл көтөрчү. Чоң аш,

Күн жүздүү, гүл денелүү Сузак жери ...

(Т. Байзаков)

Курманбек - кыргыз баатыры

Э

Сузак району: мезгил жана инсандар

тойлорду өткөрүү, айып, кун төлөө үчүн урук-тууган ичинде жыйналчу жардам, кошумча, журтчулук, ынтымак, союз, чыгым ж. б. салыктын бир түрүнө окшоп кетчү. Падыша өкмөтүнүн алык-салык саясаты калктын турмушун оорлотуп, жакырдануусун ого бетер күчөткөн. Эмгекчи эл барган сайын арбыган ар кандай салыктарды төлөй албай карызга белчесинен баткан эле. Мындай оор абал алардын оторчул бийликке нааразылыгын туудурбай коймок эмес.

Ал алгач 1898-жылы болуп өткөн тарыхка «Анжиян көтөрүлүшү» деген ат менен кирген окуядан даана көрүндү. Мына ошол көтөрүлүшкө байланышкан окуяларга ушул жерде кененирээк токтоло кетүүгө туура келет, себеби ага Көк-Арт аймагында жашаган элдин, анын башында турган Чыйбыл болуштун түздөн-түз катышы бар.

Таанымал жазуучу, жердешибиз Шабданбай Абдраманов өзүнүн «Анжиян көтөрүлүшү» («Тарыхтагы ак тактар». Бишкек. 2007, 76) деген эмгегинде бул окуяны кеңири сүрөттөөгө алган: «Көтөрүлүш падыша өкмөтү тарабынан карапайым элди канга чөгөрүү менен басылган: 777 адам абактарга алынган, далайы уруп-сабалып, сурактарда кыйналып өлтүрүлдү. 362 адам дарга асылуу менен өлүм жазасына тартылды. Адегенде эле, тактап айтканда 1898-жылдын 12-июнунда, көтөрүлүштүн диний жетекчиси Мадали эшен, Рустамбек Сатыбалды уулу, Субанбек Арабай уулу, Ботобай Кайыпбай уулу, Кайыпназар Артык уулу, Мырза-Хамдан Осмон уулу деген алты адам дарга асылды. Мындай дарга асуу эки ирет болуп, бардыгы 18 адам дарга асылган. Бирок кийин саясий кырдаал өзгөрүп кетип, (орус бийлиги мынчалык көп адамды дарга асуу мамлекеттин Чыгышка умтулган саясатына зыяны тийет, андагы элдердин нааразылыгын күчөтөт деп чочулап) Орусиянын аскер министри Куропаткинге «өлүм жазалары Сибирь сүргүндөрү менен алмыштырылсын» деген телеграмма келет дагы, калган 344 адамдын өлүм жазалары 7 жылдан 20 жылга чейинки сүргүн менен алмаштырылган.

Бул көтөрүлүшкө ошол падышачылык заманда дагы, андан кийинки Совет бийлигинин тушунда деле так, туура өз баасы берилген эмес. Ага «Бул газават (диний чабуул) болгон», «ал прогресске эмес, регресске тарткан» деген сыяктуу баа берилип, чыныгы себептери бурмаланып келген. Чындыгында, бул көтөрүлүш орус оторчулары Борбор Азияны бүтүндөй басып алып, эзүүсүн аябай күчөтүп, жергиликтүү элге экинчи сорттогулар сыяктуу мамиле кыла башташканда каршы чыккан толкун болгон. Анын себептери эмнеде эле? Анжиян көтөрүлүшүнүн чыгуу себептерин ошол кездеги орустун отор-

чул администрациясынын жетекчилери, илимпоздору менен саясатчылары, орус генералдары «бул – бандитизм, диндик фанатизм, ислам жана христиан дининдеги тынымсыз карама-каршылыктын бир көрүнүшү» деп өздөрүнүн колониячыл кызыкчылыктарын коргоо менен түшүндүрүшкөн.

Өткөн кылымдын жетимишинчи жылдарынын акырында бүтүндөй Борбор Азия Орусияга толугу менен каратылып, 1876-жылы Түркстан генерал-губернаторлугу түзүлгөн. Бул тарыхый өзгөрүштөрдүн жакшы да, жаман да жактары болгон: жакшы жагы – орто кылымдык өнүгүү деңгээлиндеги хандыктар жоюлган, же чектелген, ошол кездеги дүйнөлүк илим-билим жана техникалык өнүгүү деңгээлинде турган Орусия мамлекетинин таасирине өтүү кыйла прогрессивдүү ролду ойногон, мындагы байлыктарды өндүрүү жана ташып кетүү максаты менен темир жол салынып, рынокту өнүктүрүү үчүн шаарларды өнүктүрүү зарыл болду, дүйнөлүк илим-билим келе баштаган. Жаман жактары – биздин элдерибиз өз мамлекеттүүлүгүн жоготушуп, анын натыйжасында адамдар чыныгы эркиндик укуктарынан ажырап, экинчи даражадагы граждандарга айланып калышты. Бардык маселелер бийликтин күчү менен да, курал менен да орус кызыкчылыктарына багындырылып, туташ орусташтыруу саясатын ачык да, көмүскө да жүргүзүү жолуна өткөн.

Мына ушундай оорчулуктар Анжиян көтөрүлүшүнүн башкы себеби болгон, ал эми анын конкреттүү себептеринин бири – Түркстан губернаторлугунун колониалдык башкаруу жобосу бекитилип (1886-жыл) анын акырындык менен жүзөгө ашырыла башташы болгон. Бул жобонун талаптары боюнча дыйкандарды талап-тоноого ыңгайлуу шарттар түзүлгөн: дыйкандар түшүмүнүн зор бөлүгүн колониалдык администрацияга төлөгөндөн тышкары, 35 пайызын жергиликтүү бийлерге төлөөгө милдеттүү болуп калышкан. Көчмөн калк жер-суу, отун, түтүнгө, жан башына салык төлөөгө аргасыз болушкан. Ушуга бир мисал, «На основе нового положения власти изъяли большое количество земель, принадлежащих кочевому населению Туркестана, и создавали земельный фонд для колонизации» («История Узбекской ССР. 1968,- стр. 73)

Отурукташкан элдерге белгилүү бир даражада айдоо жерлери бөлүнүп берилсе, көчмөн элдердин жерлери, жайлоо, кыштоолору келген элдерди көчүрүп келүү үчүн түзүлгөн фондуларга алынды. Колониячыл-оторчул саясаттын салакасы кыргыздарга, асыресе, Көк-Арт өрөөнүн жердеген элге түштү. Кыргыздардын көтөрүлүшкө катышуусу туурасында Түркстан округдук сотунун прокурорунун Түркстан

аскер командачысына жазган рапортунда (1898-жыл, 21-август) минтип жазылган: «В разноплеменном населении Ферганской области наиболее беспокойной частью всегда были (и долго еще, вероятно будут) полуоседлые киргизы и они составляли главную массу участников восстания». (Красный архив. т. 30880. стр.168). 1893-жылдан тарта биздин жергебизге Борбордук Россиядан келгиндер көчүрүлүп келе баштаган учурда Көк-Арт болуштугуна айрыкча оор жүк түшкөн: бир-эки жылдын ичинде эле өрөөндө Архангельск, Спассовка, Гавриловка, Николаевка (азыркы Октябрьск), Михайловка, Дмитриевка, Благовещенское деген орус поселоктору пайда болгон. Салыштырып карасак, азыркы Ноокен жана Базар-Коргон райондорунун аймагында бир гана орус поселогу (азыркы Советское) пайда болгон. Мындай кырдаал көгарттыктарды жана алардын болушу Чыйбылды ачык күрөш уюштурууга жана өлүмгө баш байлап, аттанып чыгууга башкалардан мурда түрттү.

Көтөрүлүш жеңилип, анын жыйынтыгы кыргыз элинин бир катар чыгаан уул-кыздары үчүн кызылдай тозок отун кечүү болуп гана тим болбостон, бейкүнөө элдин кырылышы, оор жазаларга кабылышы, азап-тозогу менен аяктаган. Эл убайымга түшүп шаарда тынчтык кетти. Орус солдаттары шаардабы, айыл-кыштактабы көрүнгөндү аябай атышып, өлгөн шериктеринин кунун жүз эселеп алууну өз ара антташып алышкан. Бирөөнү өлтүрүп, үй-мүлкүн тартып алганы үчүн аларды эч ким айыптаган эмес.

Бир айдан соң, бир топ кыштактардын күлү асманга сапырылды. Миң-Дөбө баштаган бир катар кыштактар бак-шагы, үй-жайы пайдубалына чейин кыйратылды. Алардын ордуна төрт жүздөй орустар жайгаштырылды. Алиги кыштактардын аттары өчүрүлүп, Мархамат («Келгениңизге ырахмат») деген ат берилди. Баса, ошол Мархамат кыштагы азыр деле бар.

Көтөрүлүштүн шылтоосу менен орустарды көчүрүп келүү, жаңы поселокторду түзүү ого бетер күчөтүлдү. Элет кыргыздарында зомбулуктар менен мыйзамсыздыктар күчөтүлүп, жер-суулардын, мал-мүлктөрүн зордоп тартып алуу адатка айланып кетти. Аскер отряддарынан тышкары жергиликтүү орус поселогундагы төрөлөр, мужиктер өздөрүнчө эле куралдуу топторду түзүшүп, жергиликтүү кыргыз айылдарынан оңтойлуу жерлерди тартып алышып, жаңыдан отурукташкан айыл-кыштактарды түзүп жатышты. Маселен, Көк-Арт өрөөнүндөгү Кыз-Көл, Кара-Алма, Жыгач-Коргон, Үч-Малай деген жерлерде өз турактарын курушкан. Аларга каршы сөз айтууга да, каршы аракет кылышка да болбойт: куралдуу мужиктер жер-суусун

бергиси келбеген кыргызды атып салат. Аларга мындай укукту колониалдык бийликтер, «Көчүрүү боюнча администрация» камсыз кылышкан. Ошентип бир гана Көк-Арт болуштугунда 10дон ашык орус поселоктору пайда болгон. Мал-мүлкүн, жер-суусун тартып алуулар мындай турсун, айрым жерлерде орус поселокторун аралап өтүү кыргыздар үчүн кыйын болуп калды: алдын тосуп, атын жыгып алышат – уруп-сабашат, ачуулары келсе атып да салышат. .

1898-жылдын 14-майында (шаршемби күнү) Көк-Арт болуштугунда чоң чогулуш өткөрүлүп, ага бул аймактын көп кыргыздары келишет. Бирок Чыйбыл болуш кызуу кандуулукка жол бербей, 250 азаматты алып Дукчи эшендин Миң-Дөбөдөгү жайгашкан жерине баралы, андан аркысын эшен менен кеңешели деп айткан. Чыйбыл болуш эшенге жолугуп, жардамчы катары 250 жигитин кошуп берген соң, өзү калган колун уюштуруп, Николаевка (азыркы Октябрьское), Дмитриевка, Михайловка сыяктуу орус поселокторуна басып кирүү, аларды талкалоо аракетин кылган, Көтөрүлүшчүлөр поселоктордун чет-жакаларына чейин барышып, талаа-түздөн бирин-сериндерин кыйратып да жүрүштү, бирок бир да поселокту ала алышкан эмес. Буга биринчиден, поселоктогу ар бир үй-бүлөдө ок атуучу куралдардын болгондугу жана алардын өздөрүнүн да «Анжиянда эмне болот, эмне жок деп» эки-анжы болуп турушканы себеп болгон.

Колониялдык армиянын куралдуу жазалоочу отряддары Көк-Арт болуштугуна 7-июнь күнү жетишкен. Куралдуу күчтөрдү Фергана аскер-губернатору В. Чайковский өзү жетектеп келген. Беттешүүлөрдө бир кыйла адамдар курман болушкан, ок тийип жарадар болгондордун саны өскөн. Кыргын болуп кетишинен чочулаган Чыйбыл болуш өзү келип, атынан түшүп берген. Ошентип Чыйбылды баш кылып, 50 чакты жигитти байлап алышат. Алардын арасында Болот Жыртак уулу (кийин сүргүндөн аман келген), Абдрасул дегендер болгондугу белгилүү, бирок кармалгандардын бардыгынын тизмеси такталган эмес. Ошол Болот Жыртак уулунун айтуусундагы Токтогулдун ырын Ады деген аксакал жазуучу Шабданбай Абдырамановго айтып берген экен:

Аттанып «Чыйбыл көйкашка»,
Санатың элден бир башка.
Калдайган элге баш болдуң,
Жетелек жатып кырк жашка.
Тагдырдын жолун карачы,
Нелер келбейт бул башка?

Таламын элдин ойлодуң,
Тилегиң тийди көк ташка...

Мойнуңду чынжыр жоорутуп,
Азапты көрдүң бул жашта,
Алгалап ишиң ай-жылдап,
Алганың турчу жалжылдап.
Дооранын сүрдүң дөөлөттүн,
Кой жорго минип ар кылдап.
Калкыңдан көрүп сый-урмат,
Көк-Артта жүрдүң жаркылдап.
Түйүндүү ишти чеччү элең,
Тутанган оттой жалбырттап.
Алдыңда баары сүрдөчү,
Айталбай оюн албууттап.
Тагдырдын кегин карачы,
Бутуңда кишен шалдырттап,
Жок шылтоо менен желкелейт,
Тил билбес солдат балдырттап.

Эл-жердин ойлоп убайын,
Уктабай тарттың убайым.
Исламды пасык кылбаска,
Кылычты сууруп кынынан,
Теңирден күттүң ырайым.
А бирок сага жар болбой,
Неликтен,
Каарына алды кудайым?..
Акыйкат жолу каякта,
Тагдырдан тилеп сурайын.
«Ушундай десе жазмышың»,
Көз жашым төгүп ыйлайын.
үлүлдөй жылып жол жүрүп,
үч жылда,
Буттарды кишен бүт сүрүп,
Сөөктөр чыкты кашкайып,
Алабыз качан бир турук?

Баш-аягы көрүнбөйт,
Тайгасы чексиз созулуп.

Дайрасы мындай кең экен,
Куш учса өтөр зоругуп.
Кайтарга кыйын болду го,
Бошоткон күнгө жолугуп.

Калдайган орус эл тура,
Кубаты чексиз сел тура.
Талаасы, шаары кең экен,
үйлөрү зоока, бел тура.
Өнөрү сансыз – көз көрдү,
Биздин эл андан кем тура.
Бирдиксиз биздей эл болсо,
Көрүнгөн жоого жем тура...

Каткалаң экен Шыбыр жак,
Теңирим кылсын дени сак.
Көп эле мөгдөй бербечи,
Алдында элдин жүзүң ак.
Коогалуу башта бир өлүм,
Көрөрбүз бүтсө өмүр сап.
Туз-нашип тартса кетербиз,
Эл-жерден буйруп топурак...

.....
Чыйбыл менен бир тууган иниси, Тогуз-Торонун болушу Нусуп-тун тукумунан эң мыкты чыккандарынын бири Жоробек болуш болгон. Ал элге алымдуу, акыл-эстүү, иштиктүү адам экен. Бирок Совет бийлиги келген соң мансабынан да, байлыгынан да ажыратылып, көп куугунтуктардан кийин, 1937-жылы эл душманы катары атууга өкүм кылынган.

Кыргыз жери Россия империясынын курамына киргизилгенден кийин деле төрт түлүк мал багуу кыргыздардын чарбасынын негизги тармагы болуп кала берген. Малдын эти менен сүтүнөн түркүн азык-түлүк, тамактар жасалчу, териси менен жүнү, кылы, төөнүн чуудасы кийим-кечеге, боз үй, өргөө көтөргөнгө, үй буюмдарын ж. б. жасаганга жарачу, жылкы, өгүз, төө унаа катары пайдаланылчу.

Жазгы көктөмдө мал көктөтөөр ойдундарга, жайкысын малга жазымдуу жайлоолорго, күзүндө, кышында малга ыктоо кокту-колотторго бай, суусу мол Сузак жери мал бакканга жайлуу, ыңгайлуу эле.

Бирок мал чарбачылыгы экстенсивдүү мүнөздө өнүккөн, анткени өндүргүч күчтөр жайбаракат өнүгүп, эмгек куралдары жупуну, өтө жөнөкөй болгондугу белгилүү. Ошондуктан, көчмөн калк кыш оор болгондо малга кереги тийгидей жем-чөп камдап ала алышчу эмес. Төрт түлүк мал жылы бою жайытта багылып, а түгүл кышкысын дагы кар тээп оттой турган. Жалал-Абад облусунун ошол кездеги элеттиктеринин 65% тургундарынын негизги кесиби көчмөн жана жарым-жартылай көчмөн мал чарбачылыгы боло турган. Кыргыздар негизинен кой-эчки, жылкы, уй, топоз, төө кармашчу.

Кыргыздар бул тарапка журт которуп ооп келген орус, украин ж. б. элдердин таасири аркасында чарбалык жактан айрым өзгөрүүлөргө дуушар болуп, турмуш-тиричиликте же маданият жаатында өз ара маданий-чарбалык алакалар башталган. Дыйканы дан баккандын, малчысы мал баккандын сырын үйрөнгөн.

Отурукташкан калктардын таасири астында кыргыздардан, көбүнчө кедей-кембагалдар дыйканчылыкка тартыла баштайт. Дыйканчылык менен күн көрүүгө бел байлаган кыргыздар буудай, арпа, сулу, таруу ж. б. дан эгиндерин, өсүмдүктөрдү эгишкен. Ошондой эле түштүктө пахта, күрүч, картошка, коон, жүгөрү, тамеки ж. б. өстүрүүнү өздөштүрө башташканы белгилүү. Акырындап кыргыздар эзелки эски, жупуну эмгек куралдарынан тышкары жаңы жана өндүрүмдүү эмгек шаймандарын: чалгы, орок, темир соколорду, тырмоолорду, малаларды ж. б. колдоно башташат. Бирок алардын көпчүлүк бөлүгү дыйканчылык кылуунун татаал сырларын жакшы өздөштүрө албаган, мыкты эмгек куралдарын жетиштүү санда сатып ала алышкан эмес. Ошондуктан эмгектин өндүрүмдүүлүгү өтө төмөн болуп, түшүм аз алынган.

Ошол эле учурда кыргыздардын отурукташкан турмушка өтүүсү күч алган. Октябрь революциясынын алдында Фергана облусунда кыргыздардын 60%ке жакыны толук же жарым-жартылай отурукташууга үлгүргөн. Облуста негизинен кыргыздар жашаган 300гө жакын кыштак пайда болгон.

19-кылымдын аягы 20-кылымдын башына карата өнөр жайдын өнүгүшү боюнча айрым жылыштар байкалган. Кен казуу иши тездеген, анын ичинен продукцияларын иштетүүчү чакан ишканалар пайда болгон. Түштүк Кыргызстандын пахтасынын дээрлик көпчүлүгү Борбордук жана Батыш Орусиянын текстиль фабрикаларына жөнөтүлүп турган. Техникалык өсүмдүктөр, айрыкча пахта эгилген аянттарынын көбөйүшүнөн эгин аянттары кыскарып кеткен.

Түштүк Кыргызстандагы аймактардын өз ара соода экономика-

лык байланыштарынын өсүшү жана алардын чарбасынын Орто Азиялык рынокко тартылышы, ошондой эле Борбордук Орусия менен соода транспорттук байланыштардын чыңдалышы бул жерде товар-акча мамилелеринин өнүгүшүнө натуралай жана чала натуралык чарбасынын ыдырашына көмөк берген. Үстөмдүк кылган патриархалдык-феодалдык мамилелердин калыптана башташы айыл чарба өндүрүшүнө да, өнөр жайына да мүнөздүү болгон. Кулач жайып келе жаткан товар-акча мамилелеринин таасири 19-кылымдын аягынан кыргыздардын кол өнөрчүлүгүнө да таасири тие баштаган. Жалал-Абад шаары кол өнөрчүлүк жана майда товар өндүрүшүнүн борборлорунун бири катары саналган.

Түштүк Кыргызстандын экономикасына чет элдик капитал да келип кирген. Биринчи дүйнөлүк согуш жылдарында «Көк-Жаңгак» акционердик коому пайда болгон. Согуш алдындагы жылдарда Түштүк Кыргызстандагы эң ири Майлы-Суу мунай өндүрүүсүнө борбору Лондондо жайгашкан «Фергана мунай өнөр жай коому» кожоюндук кылган. Аны менен кошо «Фергана мунай өнөр жай шериктештиги»; «Майлы-Сай» акционердик коому ж. б. пайда болгон. Бул жерден мунай чыгарып алып турган. Кыргызстандын түштүгүндө негизинен орус ишкана эзлери банктардын жардамы менен куруп жаткан темир жол курулушуна чет элдик капиталисттер да катышкан. Кайрымдуулук коомдору, ошондой эле аймакта акча-товар мамилелерин жайылтууга түрткү берген кредит шериктештиги иштеген. Кыргыз кол өнөрчүлөрүнүн жасаган буюмдары негизинен чукул айылдардын калкынын талабын канааттандырып, бир аз бөлүгү гана базарларга чыгарылып турган Орус-украин кыштактарында, шаарларда ошол кезде чакан ишканалар пайда боло баштаган. 1880-жылдары орус ишкерлери Таш-Көмүр, Майлы-Сай кендеринен көмүр, мунай казууну колго алышкан. 1877-жылы Жалал-Абад шаар статусун алган. 19-кылымдын аягында кербен жолдоруна араба жолдор салынып, өрөөндүү аймактарды, кыштактарды байланыштыруучу, мал айдалуучу жолдор жакшыртыла баштаган. 20-кылымдын башында алгачкы темир жол пайда болгон. Мунун баары соода, экономикалык катнаштын (ички жана тышкы) кеңейишине, почта байланышынын жанданышына, толуу аймактардын обочолонуусун жоюуга шарт түзгөн. Ош – Анжиян – Жалал-Абад – Өзгөн почта-соода жолунун мааниси зор болгон. Жалал – Абад – Өзгөн жолу андан ары уланып, Фергана өрөөнүн Жети-Суу менен байланыштырган.

Карапайым эмгекчи калк көпчүлүк учурда бай-манаптардын малын багып жан сакташчу. Кедей-кембагалдар жакырлар, жалчылар,

малайлар, жатакчылар, чайрикерлер, мардикерлер өңдүү ар кандай катмарларга бөлүнүшкөн. Отурукташкан калк жашаган дыйканчылык өнүккөн аймактарда жери аз, же жери, унаа-малы жок дыйкандар чайрикердик кылышкан. Алар байлардан жер үрөн, өгүз, ат жана анын ичинен шаймандарын алышчу. Алардын акысы үчүн күзүндө түшүмдүн көбүрөөк бөлүгүн кожоюнга берүүгө милдеттүү эле. Мандикерлери анын ичинен жумуштары кызыган маалда убактылуу жалданып иштешкен. Аларга эмгек акысы акчалай төлөнгөн. Мандикерлерди жаңыдан калыптана баштаган айылдык пролетариаттын бир түрү катары кароого болот. Өзүнүн жумушчу күчүн сатып күн көргөндөрдүн саны акырындык менен арбый берген. Кедей-кембагалдардын кыйла бөлүгү орус кулактарына, казак орустарга, өзбек байларына жалданып иштешкен. Жарытпаган маяна үчүн чакан өнөр жай ишканаларында, көмүр кендеринде эмгектенишкен.

1914-жылы жайында башталган дүйнөлүк биринчи согуш Түркстан чөлкөмүнүн экономикасына, айрыкча айыл чарба өндүрүшүнө, анын өнүгүшүнө өз таасирин берген. Аскердик керектөөлөр аймактагы айыл чарбанын, өнөр жайдын айрым багыттарынын өнүгүүсүнө шарт түзгөн. Бирок, падышанын 1914-жылы 24-июлдагы указы менен бүткүл Түркстан чөлкөмүнө өзгөчө абал киргизилген. Натыйжада, аймактын калкы аскердик-полицейлик администрация менен жандарм тыңчылардын көзөмөлүндө жана толук бийлигинде калган. 1915-жылдан тартып Түркстандын бардык түрлөрүн 21 % барабар аскер салыгын төлөй баштаган. Жергиликтүү калктын падышачылыктын колонизаторлук саясатын жек көрүүсүнүн күчөшүнө падышалык төбөлдөрдүн, орус төрөлөрүнүн, кулактардын жергиликтүү элдин улуттук кызыкчылыгын, ар-намысын таназар албаган текебер мамилеси, маданиятын, үрп-адатын, каада-салттарын, динин, тилин басмырлоосу да түрткү болгон.

Империянын чет жакаларында жашаган элдерди согуштук-оорук иштерине чакыруу жөнүндө 1916-жылы 25-июнда падышанын указы жарыяланат. Указга ылайык Эдил (Волга) боюнда, Сибирь, Түркстан жана Казакстанда жашаган жергиликтүү калктардан 19дан 43 жашка чейинки эркектер согуштук коргонуу курулуштарына чакырылмак. Түркстандан 200470 киши, анын ичинен Ферганадан 51233 адам жөнөтүлүшү керек эле. Колониялык эзүүнүн запкысы жанына баткан эмгекчи эл эми колго курал алып, ачыктан-ачык боштондук күрөшүнө көтөрүлүүгө аргасыз болду. Түркстанда көтөрүлү адеп 1916-жылы 4-июлда Кожентте башталган. Июлдун орто ченинде бүткүл Фергана

дагы, Сибирдеги окуяларды, Түркстандагы Кокон автономиясынын тагдырын айтса болот. Түркстан крайынын Советтеринин 1917-жылы ноябрда өткөн 4-курултайында большевиктер башында турган блок Түркстан крайынын жогорку органы деп табылсын деген чечим чыгарылып, анда «...учурда мусулман өкүлдөрүн Түркстан крайынын жогорку башкаруу органына аралаштырууга мүмкүн эмес...», - деп ачык жазылган. Кийинки чечимдерде, 20-жылдардын ортосуна чейин гана көтөрүлүүгө уруксат берилген. Бул саясаттын падышалык администриция системаларынан айырмасы жок эле. Бул орус тилдүү жумушчулардын жергиликтүү эмгекчи элге 2-сорттогу адамдардай мамиле кылуусуна, деги эле бүтүндөй орус атуулдарына ушундай психологиянын калыптанышына шарт түзгөн. Мунун өзү падышалык колониялык саясаттагы эн негизги принциптерден болуп келген «орусташтыруу» саясатынын жаңы кырдаалда уланышы болуп калган. Совет бийлигинин бул принцибин көрүп-билип турган улуттук буржуазия өкүлдөрү «Түркстан автономиясы» деген лозунгду көтөрүп чыгышкан. Анын өкүлдөрү ошол мезгилдеги Түркстандын алдыңкы прогрессивдүү адамдары болуп, алардын эң көрүнүктүүсү 1917-жылы 10-ноябрда Фергана өрөөнүнө качып келген мусулмандардын Түркстан крайлык советинин төрагасы Мустафа Чокоев болгон. Ал «улуттардын өз тагдырын өзү чечүү укугу» деген принципке таянып, «Түркстан автономиясы» ураанын көтөрүп чыгат. Айланасына «Шуро-и исламия», «Алаш», «Мусулман эмгекчилеринин союзу» сыяктуу уюмдардын өкүлдөрүн чогултуп, аталган ураанды ишке ашырууга көмөктөшүүнү үндөй баштайт. Мустафа Чокоевдин бул демилгесине Фергана чөлкөмүндөгү орус буржуазия өкүлдөрү да жардам беришкен. Алардын катарында Черняев, Давыдов, Вадьяев сыяктуу пахта өнөр жайынын ишкерлери бар эле. М.Чокоев Самаркан, Ташкен, Анжиян ж. б. шаарлардын улуттук буржуазия өкүлдөрү менен да байланышууга далалаттанган. 1917-жылы 9-11-декабрда Кокон шаарында Түркстан мусулмандарынын 4-атайын курултайы чакырылып, анда «Түркстан автономиясын» түзүү жөнүндөгү маселе дээрлик бир добуштан кабыл алынган, натыйжада большевиктик Петербургдан жана Ташкенден көз карандысыз «Кокон автономиясы» түзүлүп, аны башкаруу үчүн атайын өкмөт шайланган. Төрагасы Тынышпаев, кийинчерээк М.Чокоев болгон. «Элдик совет» уюштурулган. Жаңыдан гана түзүлгөн «Кокон автономиясын» Түркстан эсерлер, меньшевиктер ж. б. майда буржуазиялык партиялар колдоп чыгышкан. «Кокон автономиясын» коргоо үчүн күчтөрдү уюштуруу да колго алынган. Натыйжада Эргештин жетекчилигинде 4000 жигиттен турган кошуун

түзүлгөн. Бирок, Кокон автономиясынынын ишмердүүлүгү большевиктерге жаккан жок. Кызыл гвардиянын кошуундары (алардын арасында И. И. Едренкин командалык кылган Кызыл-Кыя жумушчуларынын кошууну да болгон) 1918-жылы 1 – 22-февралда «Кокон автономиясын» талкалап таштаган. Бул окуя Фергана өрөөнүндөгү улуттук-боштондук күрөшүнүн башталышына алып келген. Өрөөндөгү жергиликтүү калк көз карандысыздык үчүн кыймылга кошулуп, большевиктик режимге, колониялык саясатты уланткан Совет бийлигине каршы жалпы күрөшкө чыгышкан. Фергана өрөөнүндөгү Жалал-Абад, Ош, Эски Маргалан, Анжиян шаарлары улуттук-боштондук кыймылдын негизги борборлоруна айланган. Бул кыймылды адатта басмачылык деп аташат, анда аёосуз мыкаачылык, талап-тоноочулук болгон учурлар бар, бирок ошол аракеттин бардыгына эле бир беткей кара боёк сүртө салууга да болбойт.

Совет бийлиги улут маселесинде кандайдыр бир деңгээлде мурунку Орусиянын колониалдык саясатын улантууга жол койгону менен тарыхый прогресстин маанисинде чынында кыргыз эли үчүн прогрессивдүү жылыштарды да алып келген. 1918-жылдан баштап лениндик «Жер жөнүндөгү» Декретке жана жерлерди коомдоштуруу жөнүндөгү мыйзамдарга ылайык, бардык жер-суу мамлекеттештирилген. Агрардык кайра куруу процессин башкаруу үчүн 27-июлда Жалал-Абад Жер-суу комитетети түзүлгөн. Мурунку бардык азык-түлүк комитеттери жана башкармалары жоюлуп, калкты тамак-аш менен камсыз кылуу милдети уезддик азык-түлүк комиссариатына өткөн. Социалисттик типтеги алгачкы коллективдүү чарбалар – коммуналдар уюшулган. 1918-жылы мартта Көк-Жаңгак, Таш-Көмүр көмүр кендери мамлекеттештирилет. 1918-жылы күзүндө Фергана облусунда, анын ичинде Жалал-Абад аймагында Совет өкмөтүнүн өткөөл саясатын жактырбаган колониалдык бийликтерди толук жактоочулар жана жергиликтүү интеллигенциянын боштондук идеясын колго алып, бирок ал идеяны өз кызыкчылыктарына жумшаган оокаттуу адамдардын үгүттөөсү менен «басмачылар» деген ат менен көптөгөн тургундар чыга баштаган. Чын-чынына келгенде «Кокон автономиясы» сыяктуу багыт менен талап-тоноого жол берген басмачылардын багыты бир болгон эмес. Бирок, ошол эле басмачылардын ичинде боштондук идеяны жактаган билимдүү адамдар да болгон. Большевиктер үчүн Совет бийлигине каршы чыккандардын баары бир беткей «тап душмандары» катары каралган. 1918-жылы ноябрь-декабрда Сузак өрөөнүндө К. Монстров башкарган «Дыйкандар армиясы» түзүлүп, анын штабына ак гвардиячы офицерлер жана кулактар кир-

Советтеринин 1-уюштуруу курултайы чакырылып, анда Аткаруу Комитети түзүлгөн. Россиялык БАКка Кара-Кыргыз автономия облусу деген сөздүн ордуна Кыргыз Автономия Облусун (КАО) кабыл алуу керектиги сунушталган. Ошондой эле кийинчерээк КАОну Кыргыз Автономдук Советтик Социалисттик Республикасына айландыруу белгиленген. БАКтын Президиумунун отурумунда Кыргыз Автономия облусу райондоштуруу жөнүндө токтом бекитилген. КАО 4 округдан туруп, анын бири болгон Жалал-Абад округуна – Жалал-Абад шаары жана мурунку Фергана облусунун Анжиян уездинин Айым, Базар-Коргон, Масы, Ноокен, Чаңгет, Каракөл-Сарысуу, Кеңкол-Карагыр, Майлы-Сай болуштуктары кирген.

Кыргыз Автономия облусунун 4 округунда 75 болуштук болуп, ага 6 шаар, 721 кыштак, 727 айыл, 5 хутор кирген. Облустун калкы 717 миң кишини түзүп, анын ичинен 63,5%ы кыргыз, 16,8%ы орус, 15,4%ы өзбек жана 4,3%ы башка улуттардын өкүлдөрү болушкан. Кыргыз Автономия облусунун аймагына кирүүчү жерлер али толукталып бүтө элек эле. Жогоруда сөз кылынган Кара-Кыргыз Автономия облусунун Советтеринин 1-уюштуруу курултайында эле (27-30 март 1925-жыл) ревкомдун баяндамасы боюнча токтомдун 4-пунктунда мындай деп жазылган болчу: «Улуттук жиктештирүү мезгилинде областтын чек араларын улуттук, экономикалык жана территориялык белгилер боюнча так аныктоого мүмкүн болбогондугуна байланыштуу курултай жаңыдан шайланган Аткаруу Комитетине бул маселени Орто Азиялык Эмгек жана Коргонуу Советинин өкүлү аркылуу тезирээк чечүүнү тапшырат». (А. Орозбеков облустук Аткаруу Комитетинин төрагалыгына шайланган эле). Ушундай эле чечим кийинки 27-майдагы Бүткүл Орусиялык Аткаруу Комитетинин Президиумунун заседаниесинде да кайталанган.

Мындай абал Орто Азиянын башка республикаларында да сакталган. Ошондуктан, атайын түзүлгөн СССРдин Борбордук Аткаруу Комитетинин Паритеттик (калыстык) комиссиясы 1926-жылы мартка чейин республикалардын чек аралык талаш-тартыш арыздарын тескеп чыгып, анын отчету 20-25-мартта Самарканда каралган. Аталган комиссиянын төрагасы Д.Петровский, мүчөлөрү: Мирза Галиев, Саид Алиходжаев болушуп, кыргыздардан эч ким кошулган эмес. №11 жана 13-протоколдорду карап көргөндө Кыргызстандын жана Өзбекстандын бийликтеринин бири-бирине койгон территориялык дооматтарынын жалпы саны 20дан ашык болуп, алардын Кыргызстан үчүн канаттандыраарлык чечилгени 4 гана жер, анын ичинде Бек-Абад айылы (Сузак району) болгон. Ошол эле учурда Кыргызстанга

өткөрүлүп берилсин деген өтүнүчтөрдүн канаттандырылбагандарынын ичинде азыркы Жалал-Абад облусунун аймагында: Заркент кыштагы, Ханабат болуштугу жана Кемпир-Абад айылы, Бетегели, Койташ өрөөнү (Ангрен дарыясынын жогорку агымы) болгон. Өзбек бийликтери Кыргызстандын Жалал-Абад аймагынын Баястан, Ак-Коргон айылдык советтерин жана анын кыштактарын өзүлөрүнө өткөрүп алууга жетишкен. Ал эми Өзбекстандын бийликтеринин Сузак району жана кыштактарын, Ош шаарын жана Ош болуштугун бүтүндөй суранганына карабастан, аларды Кыргызстандын курамына калтыруу чечилген. Кыргызстан менен Өзбекстандын ортосундагы чек аралык тактоолор кийинки жылдарда да улантылган. Бирок объективдүү жана субъективдүү себептер менен толук чечилген эмес. Кыргызстан менен Өзбекстандын чек аралык бөлүнүштөрү 1927-жылга чейин негизинен аякталган.

Совет бийлигинин айрым жакшы жактарына карабастан бул бийлик акырында тоталитардык мүнөзгө өтө баштаган. 1925-жылы 12-июнда А. Сыдыков, А. Орозбеков, И. Айдарбеков сыяктуу жетекчилер башында турушкан 30 адам административдик буйрукчул системаны айыптаган билдирүүсүн Москвага жиберешкен. Бирок Сталин тарабынан бул катты даярдаган кыргыздын көрүнүктүү уулдары жазаланып, бийликтен четтетилген. 1927-32-жылдары Кыргыз АССР Эл Комиссарлар Советинин төрагасы Жусуп Абдрахманов тоталитардык режимдин күч алышына каршы көптөгөн аракеттерди жүргүзгөн. Бирок ал 1933-жылы жалган жалаа менен кызматтан алынган. Советтик тоталитардык система өлкөнү индустриялаштыруу, коллективдештирүү маанисинде ого бетер күч алган.

1926-жылы 1-февралынан Кыргыз АССРи өзгөргөн. Ош жана Жалал-Абад округдары 1927-жылы январда кантондорго айландырылган. 1928-жылы бул кантондор Ош округуна бириктирилген. СССРдин 1936-жылдын 5-декабрындагы Конституция боюнча Кыргыз ССРи түзүлгөн. 1938-жылы Ош округу кайрадан Ош жана Жалал-Абад округдарына бөлүнүп, алар 1939-жылы 21-ноябрда Ош жана Жалал-Абад облустары болуп өзгөргөн 1959-жылы 27-январда бул облустар кайра Ош облусу болуп бириккен.

1927-жылы 1-февралынан Кыргыз АССРи өзгөргөн. Ош жана Жалал-Абад округдары 1927-жылы январда кантондорго айландырылган. 1928-жылы бул кантондор Ош округуна бириктирилген.

СУЗАК РАЙОНУНУН СОҢКУ ЖАҢЫ ТАРЫХЫНЫН УРУНТТУУ УЧУРЛАРЫ

1917-жыл, декабрь

Жалал-Абадда Совет бийлиги орнотулган.

1918-жыл, апрель айы

Жалал-Абад аймагынын Дыйкан жана мусулман депутаттарынын кеңеши түзүлгөн.

1918-жыл, күз мезгили

Жалал-Абад аймагынын Мусулман депутаттары, жумушчу, солдат жана дыйкан депутаттары менен бириккен.

1919-жыл, 4-октябрь

Түркстандагы жана анын ичинде Жалал-Абаддагы оор кырдаалга байланыштуу Фергана областтык ревкому Кеңештерди жоюу, анын ордуна ревкомдорду түзүү боюнча токтом кабыл алат. Ошентип ак гвардиячылар талкалангандан кийин Жалал-Абад райондук революциялык комитети түзүлөт. Ошол күн азыркы Сузак районунун адепки негизделген күнү катары алынууда.

1920-жыл, 4-ноябрь.

Анжиян уездик ревкомунун протоколунун негизинде Анжиян уезди 6 районго бөлүнгөн:

1. Избаскент району
2. Үч-Коргон району
3. Коргон-Төбө район
4. Султан-Абад району
5. Базар-Коргон району
6. Жалал-Абад району

Жалал-Абад району, анын борбору Жалал-Абад шаары болуп, ага ошол учурдагы Жалал-Абад, Көк-Арт, Чангет болуштуктары кирген.

1920-жыл, 20-ноябрь.

Фергана облустук революциялык комитетинин №11 буйругу менен Фергана облусунун Анжиян уездиндеги Жалал-Абад районунун Жалал-Абад болуштугу өз алдынча башкарылуучу эки болуштукка бөлүнгөн. Жалал-Абад болуштугунун карамагынан чыгарылып, жаңыдан түзүлгөн Султан-Абад районунун Хан-Абад болуштугуна «Хан-Абад», «Бек-Абад» жана 2 Сузак айылдык коомчулуктары кирген. Жалал-Абад болуштугунун карамагында Жалал-Абад, Чөкө-Дөбө жана Сузак коомчулуктары, Благовещенское, Спасское айылдары калган. Жалал-Абад болуштугу Жалал-Абад районуна баш ийип калган.

1925-жыл, 6-июнь.

РСФСР ВЦИКтин токтому менен Жалал-Абад округу уюштурулган, анын борбору катары Жалал-Абад шаары бекитилген, анын курамына 4 район кирген:

1. Жалал-Абад району
2. Базар-Коргон району
3. Кетмен-Төбө району
4. Кызыл-Жар району

Жалал-Абад районунун карамагында Жалал-Абад, Көк-Арт, Чангет болуштуктары кирген.

1926-жыл, 6-декабрь.

ВЦИКтин токтому менен Жалал-Абад округу Жалал-Абад кантону болуп кайра уюштурулган, борбору Жалал-Абад шаары болгон. Райондор болуштуктар болуп кайра түзүлүп, жоюлган 13 болуштуктун эсебинен ирилештирилип, чыңдалган. Жалал-Абад кантону 8 болуштуктан турган:

1. Жалал-Абад болуштугу, борбору Сузак айылы, курамында 6 с-с болгон.
2. Көк-Арт болуштугу, борбору Сафаровка айылы, курамында 23 с-с болгон.
3. Базар-Коргон болуштугу, борбору Масы айылы, курамында 10 с-с болгон.

4. Майкент болуштугу, борбору Сакалды айылы, курамында 10 с-с болгон.
5. Кетмен-Төбө болуштугу, борбору Алексеевка айылы, курамында 15 с-с болгон.
6. Кызыл-Жар болуштугу, борбору Афлатун айылы, курамында 10 с-с болгон.
7. Чанач болуштугу. Борбору Ак-Таш айылы, курамында 9 с-с болгон.
8. Чаткал болуштугу, борбору Шакафтар айылы, курамында 8 с-с болгон

1928-жыл, 10-декабрь.

ВЦИКтин токтому менен Ош жана Жалал-Абад кантондорунун негизинде Ош округу түзүлгөн. Ошого байланыштуу болуштуктар жоюлуп, 10 район түзүлгөн. Жалал-Абад аймагында Жалал-Абад, Кызыл-Жар, Базар-Коргон райондору уюштурулган.

1930-жыл, 1-сентябрь.

Кырг АССРинин БАКи округдар менен кантондорду жоюу, райондоштуруу тууралуу токтом кабыл алган. Бардык райондор республикалык баш ийүүгө өткөн.

Жалал-Абад аймагы боюнча төмөнкү үч район түзүлгөн:

1. Жалал-Абад району, курамында 12 сельсовет, 1 шаарсовет болгон.
2. Базар-Коргон району, 7 с-с кирген.
3. Кызыл-Жар району, 10 с-с кирген.

1935-жыл, 8-февраль.

Кырг. АССРинин БАКнин президиуму Кыргыз АССРиндеги райондорду ирилештирүү, айрымдарын жаңыдан түзүү боюнча №8 токтомун кабыл алган. Ошентип,

1. Көк-Арт району, борбору Октябрьское айылы, курамында 11 сельсовет, Жалал-Абад районунун бөлүнүп берилген 1 поссовет болгон (Көк-Арт району 1937-жылы Октябрь району деп аталып калган).
2. Масы району
3. Тогуз-Торо району
4. Чаткал району түзүлгөн.

1938-жыл, 11-март.

Кыргыз ССРинин БАКинин президумунун токтому менен Жалал-Абад округу түзүлүп, ага 10 район кирген:

1. Жалал-Абад району
2. Октябрь району
3. Базар-Коргон району
4. Ленин району
5. Үч-Терек району
6. Кетмен-Төбө району
7. Таш-Көмүр району
8. Караван району
9. Ала-Бука району
10. Чаткал району
11. Көк-Жаңгак жумушчу поселогу
12. Жалал-Абад шаары.

1939-жыл, 21-ноябрь.

Жогорку Советтин Жарлыгы менен Жалал-Абад округу жоюлуп, анын ордуна Жалал-Абад облусу уюштурулуп, ага жогоруда аталган 10 район кирген.

1940-жыл, 28-апрель.

Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумунун Жарлыгы менен (протокол №24) Жалал-Абад району Сузак району деп аталган, борбору Жалал-Абад шаарынан Сузак айылына көчүрүлгөн.

1943-жыл, 15-апрель.

Жогорку Кеңештин Президиумунун Жарлыгы менен (№47 протокол) Көк-Жаңгак жана Таш-Көмүр облустук баш ийүүдөгү шаарга айландырылган.

1944-жыл, 3-январь.

Жогорку Кеңештин Президиумунун жарлыгы менен Ачы району түзүлүп, борбору Ачы айылы болгон, анын курамына Базар-Коргон

районунан: Киров, Ачы жана Могол сельсоветтери; Октябрь районунан Кыз-Көл, Жылан-Темир сельсоветтери берилген.

1954-жыл, 3-июнь.

Жалал-Абад облустук аткаруу комитетинин № 307 чечими менен Ачы району жоюлган.

1959-жыл, 31-январь.

СССР Жогорку Советинин Президиумунун жарлыгы менен Жалал-Абад облусу жоюлган, анын аймагы Ош облусунун карамагына өткөрүлгөн.

1959-жыл, 30-декабрь.

Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин Президиумунун жарлыгы менен Октябрь району жоюлган, анын аймагы Сузак районунун курамына киргизилген.

1990-жыл, 14-декабрь.

Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин Президиумунун Жарлыгы менен Жалал-Абад облусу түзүлүп, Сузак району анын курамына киргизилген.

Кыргызстандын аймагы 1924-жылдын 14-октябрына чейин Түркстан АССРинин курамына кирген. Революциядан кийин аймак Фергана облусунун Анжиян уездинин Жалал-Абад районунун карамагында болгон. 1918-жылы жазында Анжияндын Совдепинен Усмани Ашуров, Хабиз Якбулатов, А. Кан аттуу үч адам Жалал-Абадга Совет бийлигин орнотуу максатында келет. Алар кедей-кембагалдардын ичиндеги бардык кадыры бар адамдарды чогултушуп, Анжиянда жумушчу дыйкандардын совет бийлиги коммунисттердин жетекчилиги астында орнотулгандыгын билдиришкен. Аянтта (азыркы Токтогул паркынын аймагы) чоң митинг болгон.

Ошентип, 1918-жылы март айында Базар-Коргондо, апрель айында Жалал-Абадда Дыйкан жана мусулман депутатта-

рынын Кеңеши түзүлөт. Ал кезде жер-жерлерде Кеңештерди түзүү боюнча бардык иш-аракеттер уездик Кеңешке топтолгон болучу. Ошол эле 1918-жылдын жай айларында Массы, Ноокен, Көк-Арт болуштуктарында да жергиликтүү Кеңештер уюштурулган.

1918-жылдын күзүндө Мусулман депутаттары Жумушчу, солдат жана дыйкан депутаттары комитеттери (кеңештери) менен биригишкен. Кеңештердин иши турмуштун бардык тарабына: административдик, каржылык, маданий-агартуучулук иштерге багытталган. Ошол доордо Жалал-Абад шаары жана ага чектеш жайгашкан аймактар, Көк-Арт аймагы бүтүндөй басмачылык деген ат менен тарыхка кирген курч саясий күрөштүн аренасы болуп калган. Адегенде эле басмачылар Жалал-Абадга кол салып, Совет бийлигинин бир канча жүздөгөн тарапкерлерин жана коммунисттерди кырышып, шаарды тоношуп, банкты талап алышып, 18 млн. рубль акчаны алып кетишет. Ошол кездеги Түркстан Республикасынын аскер комиссары К. Осипов өзү басмачылар менен байланышта болуп, аларга курал-жарак жана ок-дары жагынан жардам берип турган. 1918-жылы жайында К. Осипов отряды менен келип, Сузакка багыт алган, ал жерде Калкожо менен Маккамкожонун күчтөрү бар эле. Кыштак үч тарабынан курчоого алынып, бирок мурдарака кабар алып калышкан басмачылар, кыштакты тоноп алышып кетип калууга үлгүрүшкөн. К. Осиповдун көрсөтмөсү менен отряд кыштакты пулемоттун огуна алган, ошондо көптөгөн бейкүнө адамдар өлгөн. Ошентип К. Осиповдун көрсөтмөсү менен анын отряды Жалал-Абад шаары менен Сузакты бир ай бою «басмачылардан тазалашкан». Кулактар Сузакты өрттөп, мүлктөр менен данды бүт тартып алышкан.

Монстров башчылык кылган «Дыйкандар армиясынын» бириккен күчтөрү Совет бийлигине каршы биргелешип күрөшүү үчүн Мадаминбектин сегиз миң кишиден турган аскерине барып кошулушат. Алар 1919-жылы 24-сентябрда Анжияндын алдында Кызыл Армия менен бет келишип, талкалангандан калгандары качып кетет. 1919-жылы 19-сентябрда Жалал-Абад шаары жана Сузак ак гвардиячылардан тазаланат. 1919-жылы ноябрь айында Түркстандагы жана анын ичинде Жалал-Абаддагы оор кырдаалга байланыштуу Фергана областтык ревкому Советтерди жоюу, анын ордуна ревкомдорду түзүү боюнча токтом кабыл алат. Ошентип ак гвардиячылар талкалангандан кийин Жалал-Абад жана Базар-Коргон райондорунда ревкомдор калыбына келтирилет.

1920-жылы 27-майда Жалал-Абадда Түркстан фронтунун командачысы М. В. Фрунзе келет, анын келиши менен басмачылардын

шаарга кол салуусунун алды алынат. Шаарда ревкомдордун кызматкерлеринин жыйыны өткөрүлөт.

1920-жылы июль айында Жалал-Абад, Базар-Коргон жана Үч-Коргон райондорунда аларга баш ийген бардык болуштуктарды жана ревкомдорду бириктирген Аскердик-революциялык комитеттер түзүлгөн. Алар митингдерди уюштуруп, баракчаларды таратып, Совет бийлигинин маани-маңызын түшүндүрүшүп, агитациялык маанидеги лекцияларды окушкан.

1920-жылы ноябрь айында Анжиян уезддик ревкомунун: «Анжиян уездинин райондору менен болуштуктарын административдик тартипте бөлүштүрүү жөнүндө» токтому чыгып, уезд алты районго бөлүнгөн, анын ичинен Жалал-Абад облусунун аймагында Үч-Коргон, Базар-Коргон жана Жалал-Абад райондору түзүлгөн. 1923-жылдан тартып, ревкомдордо Советтерге өтүү иштери башталган. Жалал-Абад жана Базар-Коргон райондорунда Советтерге шайлоолор жана анын съезддери болуп өткөн. 1924-жылы март айында РКП(б) БКнын Орто Азия бюросу аскер бөлүктөрүн Ферганадан акырындык менен чыгарып кетүүгө болот деп тапкан. 1924-жылы 19-ноябрда РСФСРдын курамында Кара-Кыргыз автономиялуу облусу түзүлгөн. Ошондогу облревкомдун 1925-жылдан 6-июнундагы токтому менен Кыргызстан төрт округга бөлүнгөн, алар: Жалал-Абад, Ош, Пишпек жана Кара-Кол-Нарын округдары эле.

1924-жылы 21-декабрда Фергана облустук аткаруу комитети Анжиян уездинин айрым аймактарын Кыргызстанга өткөрүп берүү жөнүндө токтом кабыл алган. Ошол кезде Жалал-Абад округунун курамына – Жалал-Абад, Кетмен-Төбө, Базар-Коргон, Кызыл-Жар райондору кирген. Жалал-Абад районуна 3, Базар-Коргон районуна 5, Кызыл-Жар районуна 8, Кетмен-Төбө районуна 4 болуштуктар кирген. Округдун калкы 1917-жылкы эл каттоонун маалыматары боюнча 160 139 адамды, анын ичинен эркектер 87 231 адамды, аялдар 72 908 адамды түзгөн.

1926-жылы 1-февралда Кыргыз Автономиялуу ССРи, РСФСРдин федеративдүү бөлүгү катары түзүлөт. 1926-жылы 6-декабрда Жалал-Абад округу Жалал-Абад кантону болуп кайра түзүлөт. 1927-жылы Кыргыз АССРинин Борбордук Аткаруу Комитети «Кыргызстандын түштүгүндө жер-суу реформасын жүргүзүү жөнүндө» чечим кабыл алат. Анын негизинде Жалал-Абад кантонунда жана ар бир болуштукта жер-суу реформасы боюнча комиссиялар, оперативдүү жана саясий топтор түзүлгөн. Жалал-Абад кантонунда РКП(б)нын Канткомунун секретары Т. Айтматов, канткомдун уюштуруу бөлүмүнүн

башчысы В. Миронов, жер бөлүмүнүн башчысы Жумагулов, жерге жайгаштыруучу Осадчий жана башкалар курамында болгон Жер-суу комиссиясы түзүлгөн. Ошентип Жалал-Абад районунун аймагындагы 6 селолук советте – Ак-Мечит, Жалал-Абад, Спассовка, Сузак, Чаңгыр-Таш, Чөкө-Төбө селсоветтеринде реформа жүргүзүлүп, ал 5947 жожолукту бириктирген 38 айылды кучагына алган. Бул тууралуу расмий булактарда мындай деп айтылат: «Түркстан АССРинде жана Казакстанда жер-суу реформалары (1921-22-жылдары, кийинкиси 1927-28-жылдары) өткөрүлгөн. Биринчи реформанын милдеттери: улуттар менен элдердин жер жана сууга укугун теңөө, ири кулактар, башкалардын жерин тартып алуу, орто дыйкандардын ашык жерлерин алуу, кедей-кембагалдарга жер болуп берүү ж. б. болгон. 1927-28-жылдардагы 2-реформанын негизги милдеттери социалдык мамилелерди түп-тамырынан өзгөртүп, дыйкан чарбаларды коллективдештирүү, анын ичинде өндүргүч күчтөрүн өнүктүрүү жана анын товарлары үчүн жогорулатуу үчүн зарыл өбөлгө түзүү болгон. Бирок, туташ коллективдешрүү саясаты зордук-зомбулук менен жүргөн. Көчмөн малчы кыргыздар 1929-жылы февралдан баштап колхоздорго киргизиле баштаган. 1934-жылы Кыргызстандын түштүгүндө коллективдештирүү негизинен аяктаган. 1936-жылы 1-январда Жалал-Абад районунун 70,7%, Базар-Коргон 75,8%, Кетмен-Төбө 72,9%, Көк-Арт 76,7%. Куршаб 61,4%, Кызыл-Жар 67,2%, Чаткал районунун 42,1%и коллективдештирилген».

Жер-Суу реформасы аяктагандан кийин, илимдин жана техниканын жетишкендиктери ошол кезде башка аймактарга салыштырмалуу Жалал-Абад районунда көбүрөөк пайдаланылганы байкалат, мисалы, ошол учурда түштүк Кыргызстанда 7 000 га жер трактор отряддары менен айдалууга тийиш болсо, ошонун 2342 гектары Жалал-Абад жана Сузак болуштуктарына тиешелүү болгон. 1928-жылы апрель айында биздин аймакта жер-суу реформасы толук аяктаган десе болот.

1926-жылы 6-декабрда Кыргызстандын аймагы жети кантонго бөлүнүп, Жалал-Абад округу кантонго айландырылып, анын курамына Жалал-Абад, Көк-Арт, Базар-Коргон, Майкент, Кызыл-Жар, Чанач, Чаткал болуштуктары кирген. Жалал-Абад болуштугу 6 селолук советтен, Көк-Арт болуштугу 23 селолук советтен турган.

ВКП(б)нын Кыргыз Обкому 1928-жылы 31-октябрда Ош жана Жалал-Абад кантордорун бириктирип, Ош округун түзүү боюнча чечим кабыл алган, ошого байланыштуу болуштуктар ирилештирилип, райондорго айландырылган.

Ошол учурда элге билим берүү менен маданий курулушта дагы олуттуу өзгөрүүлөр болгон, мектептердин курулушу күч алып, сабатсыздыкка каршы кеңири күрөш жайылтылган. 1927-жылы Жалал-Абад кантонунда 57 сабатсыздыкты жоюу мектептери болгон. Эл агартууга 1928-29-жылдары Жалал-Абад кантонунда 466,8 миң сом каражат бөлүнүп, бул жалпы бюджеттин 10,3 процентин түзгөн. Жалал-Абад шаарында 25 кишилик интернат уюштурулуп, 1927-жылы жаңы мектеп, азыркы № 1 лицей мектептин имараты курулган. 1927-жылы жаңы кыргыз (латын арибине негизделген) алфавити кабыл алынган.

20-к. биринчи чейрегинде Орто Азия аймагы боюнча (СССР боюнча) улуттук-аймактык принциптерге негизделген чек ара бөлүштүрүү процессин ишке ашырылган. Улуттук өзгөчөлүктөргө карата чек аралар бөлүштүрүлгөн. Арийне, бүгүнкү күндөрдөгү түзүлгөн кырдалга тарых өзү баа берери бышык. 1927-28-жылдары Орто Азияда түзүлгөн жаңы союздук (автономиялык) бирдиктердин ортолугунда (Кыргыз АССРинин Казак, Өзбек АССРлери) чек ара маселелери жөнгө салынды деп Москвага рапорт жолдошкон.

1928-жылдан райондук башкаруу системасына өтүү башталган. 1930-жылы 1-сентябрда бардык округдар, кантондор болуштуктар жоюлуп, райондор түзүлгөн. Бардык кыштактар менен шаарлар районго, райондор республикага баш ийдирилген.

Ошол эле учурда тоталитардык система да күчөй берген. Тоталитардык системанын эң ашынган мезгили репрессия жылдары болуп эсептелет. Кыргызстанда «эл душманы» катары жазалоо иштери 20-жылдардын аягында башталган да, 30-жылдардын башында мамлекеттик ишмерлерди жазалоо, камакка алуу күчөй баштаган. 1933-ж. 9-майда көрүнүктүү мамлекеттик ишмер А. Сыдыков камакка алынып, жалган жалаа менен 10 жылга сүргүнгө айдалган. Ушул мезгилдерде эле кыргызстандык 10 миң «эл душманын» таап, жазалоо иштери жүзөгө ашырылган.

1937-жылы сентябрда Кыргыз Республиканын НКВДсынын башчылыгына полковник И. Лоцманов дайындалат. Анын келиши менен массалык репрессиялар башталган. «Алаш-Ордо» контрреволюциячыл уюмунун өкүлү «Социал-туран партиясынын мүчөсү», «Чет элдин шпиондору», «Пан-түркчүлөр», «Панисламчылар» деген жалган жалаалар менен партиялык, советтик кызматкерлер, интеллигенция өкүлдөрү ж.б. сотсуз, жашыруун түрдө өлүм жазасына тартылышкан. Алардын арасында Кыргызстандын эң алгачкы мамлекеттик жетекчилери А. Сыдыков, Ж. Абдрахманов, А. Орозбеков, Т. Айтматов,

И. Айдарбеков, К. Тыныстанов, Б. Исакеев, Ж. Садабаев жана башкалар бар. Жалпысынан алганда 30 миңдей кыргызстандык атуулдар сталиндик репрессиянын курмандыктары болушкан.

ЖАЛАЛ-АБАД (СУЗАК) РАЙОНУНУН 1935-ЖЫЛДЫН 1-ЯНВАРЫНА КАРАТА ЭКОНОМИКАЛЫК АБАЛЫ БОЮНЧА БАЯНДАМА

1934-жылы Жалал-Абад (Сузак) районуна 24 селолук совет баш ийген, алар: Таштак, Ачы, Үч-Татыр, Бек-Абат, Чөкө-Дөбө, Жийде, Сузак, Чаңгыр-Таш, Ак-Мечит, Благовещенск, Кызыл-Туу, Кош-Кенчи, Багыш, Октябрь, Көк-Арт, Михайловск, Дмитревск, Архангельск, Кыз-Көл, Жылан-Темир, Бозон-Жолборс, Кара-Алма, Калмак-Кырчын селолук советтери, Жалал-Абад шаардык жана Көк-Жаңгак поссовети болгон. Жалал-Абад районун аймагы 676,896 гектар жерди түзүп, салыктагы эсептөө боюнча калктын саны 1934-жылы 64 934 адам болгон. Ошол мезгилде Көк-Арт өрөөнүнүн түштүк бөлүгүндө, азыркы Сузактын жана Жалал-Абаддын тегерегинде өзбектер райондун калкынын 26 пайызын түзгөн. 7 орус поселогубулуп, орусташкан калк жалпы журттун 15 пайызын түзгөн. 1933-жылы, ал тургай, райондо «Новая Неделсуа» деп аталган, 19 үй-бүлөдөн турган немис колхозу да түзүлгөн. Калктын негизги массасы ошол учурда негизинен айылдарда жашашып, шаардыктар 18 694 жанды түзүп, алардын 5 653ү Көк-Жаңгак жумушчу поселкасында, 13 000 жакыны Жалал-Абад шаарында жашашкан.

Жалал-Абад районунан Көк-Арт району өз алдынча бөлүнүп чыкканга (1935-жыл) чейин Көк-Жаңгак кени Жалал-Абад районунун карамагында болгон.

1. Көк-Жаңгак кени Совет бийлигинин учурунда Кыргызстанда ачылган биринчи кен болуп саналат. Ал жерден 1934-жылы 267007 тонна, же болбосо 8544224 сомдук көмүр казылып алынган.

2. Чаңгыр-Таш кени Жалал-Абад районунун карамагында калган, ал жерде 2 190 тонна, же болбосо 334 200 сомдук кен казылып алынган.

3. Чаңгыр-Таш нефть чалгындоо ишканасында 264 тонна, же 15 566 сомдук иштер аткарылган.

4. Маркай Таш-Көмүр кенинен 1462 тонна, же 37 022 сомдук көмүр иштелип чыккан.

Райондо үч электрстанциясы болгон. Коммунальная электрстан-

циясынын кубаты 60,4 кВт, Жалал-Абад курортундагы электрстанциянын кубаты 67 кВт, МТСке караштуу электрстанциясынын кубаты 15 кВт болгон.

Өнөр жай тармагында мындан башка дагы бир катар жылыштар болгон. Райондо пахта өстүрүү 14 гектарга чейин жеткирилген. 1934-жылы суулуу жер 17 287 га, кайракы жер 29 121 га түзүп, 1934-жылы 1 МТС, 120 трактор болгон. 1935-жылдын 1-январына карата райондо малдын башы 42 807 болгон.

Ошол учурда райондо 243 км узундуктагы жолдор болгон, 1 жылдын ичинде жалпы узундугу 28,5 метрди түзгөн сегиз көпүрө курулуп, тогуз көпүрө оңдолгон. Почта байланышы иштеп, 1 телефон станциясы болгон. Ошол мезгилде Сузак жана Октябрь селсоветтеринде гана телефон байланыш болгон.

Райондо үч балдар бакчасы, 110 балдар аянтчалары болгон. Башталгыч класстар 153 болуп, аларда 8172 бала, толук эмес орто мектептер 5 болуп, аларда 913 бала жана орто мектептер 3 болуп аларда 2018 бала окуган. 1 балдар үйү, 9 клуб, 4 китепкана, 1 педагогикалык техникум болгон.

Райондо эки оорукана болуп, аларда 140 керебет болгон. Ошондой эле «Ийри-Суу» совхозунда амбулаториялык-врачтык пункт жана мындан тышкары тогуз фельдшердик пункт, 130 бала ылайыкташтырылган 3 ясли иштеген.

1935-жылы 8-февралда Кыргыз АССРинин Борбордук Аткаруу Комитетинин президиумунун № 8 «Райондорду ирилештирүү жөнүндө» токтомуна ылайык жаңыдан райондор түзүлгөн. Анын негизинде биздин аймакта Көк-Арт району түзүлүп, борбору Октябрь айылы болгон. Ага Калмак-Кырчын, Кыз-Көл, Бозон-Жолборс, Көк-Арт, Багыш, Кара-Алма, Архангельск, Михайловск, Дмитревск селсоветтери жана «Правда Востока» совхозу кирген. 1937-жылы Көк-Арт району Октябрь району деп өзгөрүп аталып, ал 1959-жылга чейин жашап турган, андан кийин жоюлуп, анын аймагы Сузак району менен бириктирилген.

1928-жылы 24-декабрда Кыргыз АССРнин БАКнын президиумунда заседание болуп анда атайын токтом кабыл алынат. Токтомдо Кыргыз АССРдин курамында Ош округу түзүлүп, борбору Ош шаары болору, чек аралары Ош жана Жалал-Абад кантондорунун аймагы райондорго бөлүнүп, кантондук жана волостук аткаруу комитеттери жоюлуп, ал жерде «Ош округунун курамында он район түзүлсүн!» деп белгиленип кетет. Ошол он район ичинде 1919-жылдан келе жаткан Жалал-Абад району түзүлүп, Ош областына карайт. 1938-

жылы 11-мартта Жалал-Абад окуругу Ош округунан бөлүнүп чыгып 1939-жылы 21-декабрда Жалал-Абад өз алдынча облус болуп түзүлгөн. 1940-жылы Кыргыз АССРдин Жогорку Советинин Президиумунун Указы менен 28-апрелден Жалал-Абад району Сузак деп өзгөрүлүп, райондун борбору Жалал-Абад шаарынан Сузакка которулган.

1930-жылы Сузак райондук Жумушчу жана кызыл аскер депутаттарынын Советинин аткаруу комитети түзүлгөн жана райондун уюшулгандыгына байланыштуу районго жетекчилик кылууга райондук Аткаруу комитети түзүлгөн. Ар бир бөлүм милдеттерин аткарууга киришип, райондун чегинде бийликтин жогорку органы Райондук кеңеш болуп эсептелген. Бул жылдардын ичинде аткаруу комитетинин жетекчилигинин заседаниелеринде, кедей-дыйкандардын чогулуштарында кабыл алынган пландар талкууланып, бай-манаптарды тап катары кулакка тартуунун тизмелерин тактоо боюнча директивалар бардык селолук советтерин жиберилген. Жергиликтүү калктын салт-санаасын, улут, кызыкчылыгын, тилин, дилин, динин түшүнбөгөн жетекчилер райондун башкаруу кызматында турган канча адамдын арыз-муңун калпыс текшерген. Анын жыйынтыгында көптөгөн бейкүнөө адамдар, алардын ичинен партиялык-советтик кызматкерлер, аскер адамдары, жер иштеткен оокаттуу дыйкандар, билимдүү адамдар ж.б. жазага тартылышкан.

1930-жылы 5-январда КП БКнын «Коллективдештирүүнүн жана колхоз курулушуна мамлекеттик жардам көрсөтүүнүн чаралары жөнүндө» жетекчи токтому кабыл алынды. Анда коллективдештирүүнүн графигибекитилди. Токтомго ылайык Кыргызстанда коллективдештирүү 1933-жылы аяктоого тийиш болгон. Большевиктердин элдин арасындагы түшүндүрүү жана уюштуруу иштери ачыктан-ачык кыйнап-кыстолор, коркутуп-үркүтүүлөр, курулай убадаларды берип алдоолор менен алмашылып, дыйкандарды, малчылык менен кесиптенгендерди колхозго киргизүүдө буйрук берүүнүн жана мажбурлоонун жолуна түшкөн. Жергиликтүү бөтөнчүлүктөрдү, жаңы колхоздук түзүлүшкө ылайык материалдык-техникалык базасы, кадрлар менен камсыз болушу менен эсептешпестен эле, коллективдештирүүнүн тездетилген темптерине багыт алышып, алардын сан жагынан гана өсүшүнө көңүл бурулган. Коллективдештирүү саясаты менен бир эле мезгилде кулактарды тап катары жоюу саясаты да жүрдү. Партия кулактарды талкалоо менен айыл-кыштактарда жаңы тартиптерди киргизүүгө дыйкандардын, эмгекчилердин каршылык көрсөтүүнүн басаңдаткысы келген. Туташ коллективдештирүүгө өтүү мезгилиндеги кулактарга, бай-мана-

птарга каршы жана уруу аксакалдары, таасирлүү дин кызматкерлери негизинен Украина, Өзбек ССРине сүргүнгө айдалган, бул иш аларды тап катары жоюу менен коштолду. Ошону менен бирге эле айыл кеңешинин аймагында алгачкы колхоздор ирилештириле баштаган.

1930-жылы Сталин атындагы (кийинки Коммунизм) колхоз, Ворошилов атындагы колхоз, Азаттык колхозу бириккен. 1935-36-жылдары Азаттык, Комсомол, Кызылнарк колхоздору, 1940-жылы Тельмен атындагы колхозго биригип, Сузак районун түзгөн. Жогоруда белгиленгендей, 1935-жылы Көк-Арт району уюштурулуп, ал 1937-жылы Октябрь району болуп өзгөргөн. 1944-жылы Ачы району уюшулуп, ал 1954-жылга чейин өзүнчө район болгон. Ошонун артынан райондук органдар жана башкармалар которулуп жана аттары өзгөрүлгөн, райисполкомдун функциялары ошол бойдон калган.

Кыргыз ССРинин ПВ 959-жылдын 1-декабрындагы №238 жарлыгына ылайык, №238 1940-жылдан 1959-жылга чейин Сузак райондук Советинин Аткаруу комитети өзүнүн Советине жана Жалал-Абад областтык Советине баш ийген, 1959-жылдан кийин Ош областтык аткаруу комитетине баш ийдирилген. Сузак Райондук Советинин аткаруу комитетине Сузак, Кара-Дарыя, Ырыс, Кызыл-Туу, Кара-Алма, Архангельское, Көк-Арт, Ленин сельсоветтери баш ийген жана ошондой эле андагы жалпы мамлекеттик кызыкчылыктагы иштерди да чечишкен. Эмгекчилердин депутаттык кеңеши райондун аймагындагы мамлекеттик, пландардын далилденүүсүн жана социалдык жактан өнүгүүсүн, жалпы бюджеттин отчетун жана анын аткарылуусун, ошондой эле жалпы граждандык тартиптин сакталышын башкарган.

1940-жылы Сузак району түзүлгөндө 13 айылдык кеңеш жана 10 колхоз болгон. Алар:

1. Ак-Мечит айылдык кеңеши.

- «Кызыл аскер» колхозу
- «Фрунзе» атындагы колхозу
- «Кызыл октябрь» колхозу

2. Благовещенка айылдык кеңеши.

- «Киров» колхозу
- «Октябрга 10 жыл» колхозу..

3. Жийде айылдык кеңеши.

- «Эркин» колхозу
- «Молотов» колхозу

4. Молотов атындагы айылдык кеңеш

1. «Молотов» колхозу
2. «Киров» колхозу
3. «Октябрь» колхозу
4. «Ленин» колхозу

5. Таштак айылдык кеңеши

- «Большевик»
- «Кызыл Октябрь»
- «Интернациональ»

6. Пахта-Абад айылдык кеңеши.

- «Дмитриев» колхозу
- «Таш-Булак» колхозу
- Куйбышев

7. Чөкө-Төбө айылдык өкмөтү

- Үлгү
- Комсомол
- Ырыс
- Сталин

8. Бек-Абат айылдык кеңеши

- «Социализм» колхозу
- «Ленин» колхозу
- «Куйбышев» колхозу

9. Дыйкан айылдык кеңеш

- «Кызыл мехнат»

- «Каганович»

10. Сузак айылдык кеңеш

- Ворошилов
- Сталин
- Телман

11. Кошкенчи айылдык кеңеши

- Тельман
- Пахтачы
- Ворошилов
- Кыргызстан

12. Кызыл-Туу айылдык кеңеши

- Кызыл-Байрак
- Орто Азия
- Сталин

13. Чаңгыр-Таш айылдык кеңеши

- Коммунизм
- Карл Маркс
- Калинин

1938-жылы Кыргызстандын түштүгүндө 932 колхоз, 7 совхоз болгон, аларды 30 МТС тейлеген. Сугат тармактарында да чоң өзгөрүүлөр болгон. Көк-Арт, Кара-Үңкүр сугат системаларын жаңы инженердик негизде кайра куруу, эски каналдарды кайра оңдоп, жаңыларын куруу айдоо аянтын кеңейтүүгө, анын ичинде өсүмдүктөрдүн түшүмдүүлүгүн жогорулатууга шарт түзгөн. Техникалык өсүмдүктөрдөн негизинен пахта айдалган. 1934-жылдан 1939-жылга чейин пахтанын түшүмдүүлүгү Ош облусунда Жалал-Абад чөлкөмүндө да 4 эседен ашыкка жогорулаган. Мал чарбасы да өнүккөн 30-жылдын башында Кыргызстандын түштүгүндө али да болсо 42,3 миңден ашык көчмөн жана чала көчмөн малчы түндөр болгон. Согуш алдындагы беш жылдыктарда алардын бардыгы отурукташып, коллективдешкен.

Өнөр жайы боюнча Жалал-Абаддагы жылуулук электр станция-

сы, нан заводдору курулган. Таш-Көмүрдө шахта курулуп, Көк-Жаңгак таш көмүр кени кайра курула баштаган. Жалпысынан алганда, 1-беш жылдыкка чейин Кыргызстандын түштүгүнүн аймактарында өнөр жай өндүрүштүн негизинен мурунку эски ишканалар түзгөн. 1-беш жылдыктын мезгилинде Кыргызстандагы курулуш иштерине жардам берүү үчүн СССРдин борбордук аймактарынан 3000дей инженер жана техникалык кызматкерлер келген. 1-, 2-, 3- беш жылдыктардын мезгилинде өнөр жай ишканалары техникалык жактан кайра жабдылган. 1930-жылы кендерде алгачкы электр бургулары пайда болгон. 1930-жылдары шахталарда таш көмүр уратуучу машиналар колдонула баштаган. Бардык жерде жаңы станоктор жана башка жабдуулар орнотулган. Аларды өздөштүрүү үчүн квалификациялуу жумушчулар керек болгон. Ошондуктан фабрика-завод шакирттик (ФЗО) мектептери, ар кандай кесиптик-техникалык курстар ачылган, жекече жана бригадалык үйрөтүү киргизилген.

Согушка чейинки жылдары көмүр, жеңил жана тамак-аш өнөр жайынан мурда курулган ишканалары кайра реконструкцияланган, жергиликтүү сырьенун негизинде өнөр жайдын жаңы тармактары өнүккөн. Жаңы автомобиль жана темир жолдор курулган. 1937-жылы Кыргызстандагы алгачкы Чаңгыр-Таш мунай кени (Кара-Дарыяда) иштеле баштап, бул республикадагы мунай чыгарып алуу өнөр жайын түзүүнүн башталышы болгон. Сузак району республикада мунай чыгаруунун эң алгачкы чыйыр салуучусу болгон. 1933-35-жылдары Жаркотон жана Майлы-Сай мунай кендери өздөштүрүлгөн. 2-беш жылдыктын жылдарында Жалал-Абад кыш заводу иштеген, Таш-Көмүр жана Көк-Жаңгак көмүр шахталарындагы электр станциялар ток бере баштаган. Көмүр өнөр жайы тез өнүккөн.

Эгер, 1940-жылы Жалал-Абад облусунда 11 миллионер колхоз болсо, 1941-жылы алардын саны 25тен ашкан, Көк-Жаңгак кенинде продукция чыгаруу 1942-жылы 7175 миң сомду түзсө, 1943-жылы 10,000 миң сомду түзүп, 1939-жылга салыштырмалуу 5 эсеге өскөн. Ошого жараша Көк-Жаңгак жумушчу поселогунун калкынын саны да өскөн, эгер 1939-жылы ал жерде 8419 адам жашаган болсо, 1941-жылы 14 000ге жеткен.

Совет бийлигинин алгачкы маанилүү иш чараларынын бири сабатсыздыкты жоюу, жергиликтүү калкты билимге, рухий жана эстетикалык байлыктарга ортоктош кылуу, эл агартуу үчүн зарыл шарттарды түзүү, элдин аң-сезимин патриархалдык-феодалдык жана диний салттардан арылтуу болгон. 1924-жылы араб алфавитинин негизинде кыргыз жазмасы түзүлгөн (1927-жылы латын арибине, 1940-жылы

орус алфавитине өткөн). Сабатсыздыкты жоюу мектептери Кыргызстандын түштүгүндө алгач ирет 1918-жылы октябрда ачылган. Согушка чейинки 5 жылдыкта аймакта жалпыга билим берүү аяктап, жалпыга милдеттүү жети жылдык билим берүүгө өтүү башталган (Жалпыга жети жылдык билим берүү 50-жылдары, жалпыга сегиз жылдык билим берүү 60-жылдардын ортосунда ишке ашкан). 1940-жылы Түштүк Кыргызстанда 880 мектеп болуп, анда 144 миң бала окуган. Алты атайын орто окуу жай иштеген. 7 театр (3 кыргыз, 2 өзбек, 2 орус театр), анын ичинен 2 колхоз, совхоз теарт иштеген. 26 гезит, анын ичинен 5 облустук (Жалал-Абад облустунда 2) 5 шаардык, 16 райондук гезит чыгып турган.

Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында Түштүк Кыргызстандын экономикасы согуш шартына ылайыкталып кайра түзүлгөн. Өнөр жай өндүрүшүн согуштук максатта кайра куруу 1942-жылдын аягында бүткөн. Немецтик фашисттер убактылуу басып алган Украинадан, Орусиянын борбордук аймактарынан эвакуацияланып келген ишканалар ишке киргизилген. Атап айтканда, согуш жылдарында Жалал-Абадда пахта тазалоочу жана витамин концерва комбинаты курулган. Көмүр, түстүү металл жана башка өнөр жай тармактарынын жамааттары күрдөлдүү эмгектенишкен. Көп адистик боюнча иштегендер көп станок тейлегендер көбөйгөн, фронтко жардам, энелердин кыймылы жана башка патриоттук кыймылдар кеңири жайылган. Айыл чарба эмгекчилери согуш учурундагы кыйынчылыктарды жеңип, ар бир тонна эгин, ар бир килограмм мал чарба продукциясы үчүн күрөшкөн.

Сузак районунда 1942-жылы 4-февралда райондук аткаруу комитетинин чогулушунда Фрунзе – Жалал-Абад – Ош жолун куруу чечими боюнча ага жардамдашуу боюнча чечим кабыл алынган. Ага ылайык Сузак районуна караштуу жол куруу чеги 135 кмден турган. Кан күйгөн согуш жүрүп жаткандыгына карабастан, райондо 1942-жылы 9-февралда 517 киши жол куруу ишине киришкен.

Мындан сырткары, биздин жердештерибиздин үлүшүнө СССРдин немецтер басып алган аймактарынан көчүрүлгөн ири, орто жана кичи өнөр жай ишканаларын тезинен кайра куруп, ишке киргизүү, фронттун жана эл чарбасынын керектөөлөрүнө жараша продукция чыгаруу милдети да тийген. Бул өтө оор жана татаал иш болгон, булардан сырткары көчүрүлгөн жарандар менен аялдарды да жайгаштыруу керек болгон. Мисалы, 1941-жылы гана Жалал-Абад станциясына 11 104 эвакуацияланган адамдар, анын ичинен 6329 поляк жарандары жана 543 бала келген. Ошолордун ичинен Жалал-

Абад шаарына – 827, Октябрь районуна – 1376 адам, анын ичинен 74 бала, Сузак районуна 2911 жаран, анын ичинен 2266сы поляк жарандары, Көк-Жаңгак шаарына 663 жаран жайгаштырылган.

Ал эми 1941-жылы балдар үйлөрүнүн тарбиялануучуларын алып келген эшалондун жүргүнчүлөрү мындай тартипте жайгаштырылган: жашы улуураак 152 бала тарбиячылары менен бирдикте колхоздорго бөлүштүрүлгөн, 554 адамды Ош облусуна жөнөтүшкөн, 138 адамды Октябрь (ал кезде Киров) балдар үйүнө, 200 адамды Көк-Арт орто мектебине, 210 адамды Октябрь орто мектебине жайгаштырышкан.

1941-жылы жер которуп келишкен поляк жарандары согуш аяктагандан кийин, 1946-жылдын жазында 1892 адам 66 вагон менен кайра өз Мекенине кайрылып кетишкен. Ошол кезде Жалал-Абад шаарында жана анын тегерегинде поляк дивизиясынын бөлүктөрү да жайгашкан, алар: 5-польшалык жөө аскерлер дивизиясы, байланыш батальону, кароол ротасы, талаа полициясы взводу, парк взводу, аялдар ротасы, автоколонна, чакыруу комиссиясы, санитардык батальон, талаа наабайы, чалгынчылар ротасы болгон. Ошол мезгилде Благовещенскиде 13- жана 14-полктор, Сузакта 15-полк, Пахта-Көчөдө артиллериялык полк жана зениттик дивизион жайгаштырылган. Аталган дивизия Сузакта 1942-жылдын январь айынын акырынан август айына чейин жайгашып турган.

1943-жылы Жогорку Кеңештин Президиумунун Указы менен Көк-Жаңгак жумушчу поселогу облустук баш ийүүдөгү шаар статусуна ээ болгон. Ошол 1943-жылы Базар-Коргон, Октябрь жана Сузак райондору Жалал-Абад облусунун эң ири райондору болушкан.

Октябрь району (мурдагы Көк-Арт району) 1943-жылы 2040 чарчы метр аянтты ээлеген, калкынын жалпы саны 27800 болгон. Райондун аймагында 35 колхозду бириктирген 12 сельсовет болгон. Райондун айдоо аянты 27382 га болгон. Райондун колхоздорунда 7105 баш жылкы, 10551 баш ири мүйүздүү мал, 32458 кой-эчки, 1895 баш чочко, 9 төө, 1153 баш эшек болгон. Райондун аймагында жалпысы 97 трактору бар 2 МТС болгон. Мындан тышкары ири «Көк-Арт» жаңгак совхозу болгон, анын жалпы токой аянты 48400 гектарды түзгөн. Ошондой эле «Ийри-Суу» совхозу да бар эле. Райондо райпромкомбинат, промкооперациянын 2 артели, майыптар артели, 25 колхоздук тегирмен, кант заводу болгон. 42 мектеп болуп, аларда 3780 адам билим алышкан, 4 оорукана, 6 амбулатория, 6 врачтык-фельдшердик пункт, 2 ясли, жалпысы 700 бала тарбияланган 3 балдар үйү болгон.

1943-жылы Сузак району 1101 чарчы метр аянтты ээлеп, жалпы-

сы 35000 адам жашаган. Карамагында 11 сельсовет болуп, алар 32 пахтачылык жана кызылчачылык колхоздорун бириктирген. Райондун айдоо аянты 25 000 га болгон, анын колхоздорунда 5634 баш жылкы, 8990 баш ири мүйүздүү мал, 32173 кой-эчки, 646 чочко, 69 төө жана 1228 эшек болгон. Райондо 3 МТС болуп, аларда 289 трактор болгон. Райондогу 42 мектепте 4493 бала окуган, 3 оорукана, 4 амбулатория, 10 фельдшердик-амбулаториялык жана акушердик пункттар, 3 ясли, 350 адамды тарбиялаган 2 балдар үйү болгон.

Ошол мезгилде райондон миңдеген уландар менен жигиттер Ата Мекенди коргоого аттанган, алардын ордунда жаш балдар менен аялдар, карылар калышкан. Райондогу көптөгөн кыргыз кыздары Көк-Жаңгак шахтасына киришип, уландардын ордун алмаштырышкан. Ошондогу жоокерлердин ичинен Көк-Арт жергесинен Тукубай Тайгараев, Розы Азимов, Михаил Бабкин, Иван Немцов, Дмитрий Панфилов, А. Е. Мазков, В. Г. Крикундар Советтер Союзунун Батыры наамдарын алышкан.

СССР ПВСинин 1944-жылдын 7-мартындагы №116-102 буйругуна ылайык, Кавказдык элдердин бир тобу (чечендер, кабардин-балкарлар, түрк-месхеттер ж. б.) өз жерлеринен күчтөп көчүрүлгөн. Ошентип, 1944-жылдын март айынан 1946-жылдын июль айына чейин Жалал-Абад облусуна 5739 үй-бүлө же 28358 адам көчүрүлүп келген, алардын ичинен 2722 адам башка себептер менен облустан чыгып кеткен. 1946-жылы облуста 1660 үй-бүлө же 14657 жан калган, калган 10879 адам 1944-жылдан 1846-жылга чейинки аралыкта кайтыш болгон. Мындай көп өлүмдүн себеби ачкачылык, климаттын кескин өзгөрүшү, түрдүү оорулар менен дарттар (безгек, тиф ж. б.) болгон.

Ошол атайылап көчүргөндөрдүн (переселение) көпчүлүгү алсак, Октябрь районуна 827 үй-бүлө, Сузак районуна, 782 үй-бүлө, Көк-Жаңгакка 341 адам, Жалал-Абадга 437 адам жайгаштырылган. Калган 890 үй-бүлө Базар-Коргон жана Ленин райондоруна жайгаштырылган. 1955-жылы ошол атайылап көчүрүлгөн элдердин бардыгы кайрадан акталышкан.

1945-жылы Жалал-Абад облусунун генералдык планын түзүү үчүн, облус аймагына геодезиялык тартуу жүргүзүлүп, бул максат үчүн бардыгы Жалал-Абад шаарына 80 миң сом, Сузак, Ачы, Жаңы-Жол райондоруна 30 миң сомдон бөлүнгөн.

1946-жылдын 2-ноябрынан 3-ноябрына караган түнү күчү 9 баллга жеткен катуу жер титирөө болуп, анын жыйынтыгында Караван, Токтогул, Үч-Терек, Жаңы-Жол, Ала-Бука, Сузак райондорунда, Жа-

лал-Абад, Таш-Көмүр шаарларында олуттуу кыйроолор жана адам өлүмдөрү болгон. Ошондо бардыгы болуп 1476 адам өлүп, 620 адам жарат, 822 адам оор жарат алган.

Согуштан кийинки жылдарда Кыргызстандын коомдук саясий турмушу, экономикалык жагдайы КПССтин саясатына байланыштуу өнүккөн. 1946-жылдан 1953-жылга чейин сталиндик катуу режим сакталып, куугунтуктоо, жазалоо иштери күчөгөн. Ички иштер министри Бериянын көрсөтмөсү аркылуу миңдеген кыргыз инсандары камакка алынып, узак мөөнөт менен советтик концлагерлерге айдалышкан. 1956-жылдан баштап, Кыргызстандын коомдук саясий турмушунда өзгөрүүлөр жүргөн. Сталиндик режим айыпталып, репрессияга дуушар болушкан күнөөсүз инсандар акталган. Бул жылдары республиканын башында турган Исхак Раззаков тарабынан улуттун кызыкчылыгына шайкеш келген иштер жасалган. Кыргыз интеллигенциясына көңүл бурулуп, улуттук жаңы кадрлар өстүрүлгөн.

Өткөн кылымдын алтымышынчы жылдарынан баштап, бүткүл СССРдин зор аймагындагы сыяктуу эле Сузак районунун элинин турмушунда, экономикасында, чарбасында олуттуу илгерилөөлөр башталган. Район республикадагы өнөр жайлуу аймактардын катарына кошулуп, бир канчалаган ишканалар иштеп турган. Мал чарбачылыгы менен айыл чарбасында ири илгерилөөлөр болгон. Сузак районунун жүзүмчүлүк иштеринин атагы бүткүл зор өлкөгө тараган. Жолдор, ирригациялык курулуштар салынган. Инфраструктура жакшырган. Элдин социалдык абалы оңолуп, билим берүү, маданият, спорт өнүккөн. Бирок сексенинчи жылдардан баштап ошол СССР деп аталган зор мамлекет саясий да, экономикалык да кризиске учураган. Анын башкы себептеринин бири катары – мүлккө жеке менчиктин жоктугу, ал эми коомдук (ортолук) менчикке эч ким өз менчигиндей мамиле кылбагандыгы, аны көбөйтүүнүн ордуна, ар ким колунан келишинче өзүнө чоңураак үзүп алууга умтулгандыгы, жалган көрсөткүчтөр менен кошуп жазмайлардын эбегейсиз көбөйгөндүгү, бир сөз менен айтканда, социалисттик пландуу экономиканын турмушка ылайык келбегендиги болгон. Социализм мезгилинде адамдар мамлекетке толук көз каранды жана анын багуусунда эле. Эртеңки турмуш, келечек үчүн кам көрүү мамлекеттин милдети катары саналган. Ушунчалык оор милдетти бир да мамлекеттин экономикасы чыдап көтөрө алмак эмес. Экономика кедеринен кетип, союз ыдырай баштардан мурда, СССРди кандай болсо сактап калуу, анын экономикасын оңдоо максатында ар кандай аракеттер жасалып, кооперативдер, чакан коллективдүү топтор, шериктештиктер түзүлүп, адамдардын эркин жана биргелешип иштөөсүнө

шарт жаратуу аракети жасалган, тарыхта «кайра куруу» деп аталган ири саясий аракет жасалган. Бирок дүйнөлүк ысымдагы экономист-чарбакер деп аталган А. Н. Косыгин башында турган өкмөттүн колунан да эми зор мамлекеттин бүлүнүп бара жаткан чарбасын оңдоо келе берген эмес. Аңгыча саясий ири өзгөрүүлөр болуп, СССРден эртелеп бөлүнө качкан Эстония, Латвия, Литва өлкөлөрүнүн соңунан, мурдагы Союздук Республикалардын бардыгы өз алдынча мамлекет болуп чыга келишти.

СУЗАК РАЙОНУ ЭГЕМЕНДИК МЕЗГИЛИНДЕ

Кыргызстан 1991-жылы 31-августта өзүн эгемен мамлекет катары жарыялады, кыргыз элинин кылымдардын кыйырын карыткан улуттук мамлекет жөнүндөгү кыялы ишке ашты! СССРдин кулашы менен эски экономикалык система да кыйрады. Кыргызстанда эле эмес, шериктештиктин бардык өлкөлөрүндө экономикалык абал кескин начарлады. Ошентип, Кыргызстанга дагы экономикалык реформаны эң кыйын шарттарда баштоого туура келди. СССРдин мураска калган өндүрүштүк потенциалдык базадан комплекстүү, бир бүтүн жана гармониялуу өнүккөн улуттук экономиканы түзүү үчүн төмөнкүдөй фундаменталдуу проблемаларды чечүү керек эле. Биринчиден, Кыргызстандын экономикасын рыноктук башталыштарда түп-тамырынан бери реформалоо, менчиктештирүүнү өткөрүү, көп укладдуу экономиканы түзүү, менчиктин бардык формаларына тең укуктуулукту камсыз кылуу зарылдыгы турду. Экинчиден, Кыргызстандын өнөр жайын структуралык жактан кайра куруу, өндүрүштүн чыгымчыл мүнөзүн жоюп, аны технологияларды, илимий-техникалык революциянын жетишкендиктерин пайдалануу менен ресурстарды аз чыгымдоочу багытка буруу, экономиканы социалдык керектөөлөрдү камсыз кылууга багыттоо милдети турду. Үчүнчүдөн, Кыргызстандын аймагында, анын жакынкы алыскы коңшулары менен рыноктук байланышта экономикалык байланыштардын системасын түзүү милдети турду. Биздин мамлекетке жогорудагы бардык проблемаларды оор шарттарда жүргүзүүгө туура келди.

Ошентип мамлекетибиз кыска мезгилдин ичинде улуу тарыхый илгерилөө жасоого бел байлады. Алгачкы реформалар ийгиликтүү жүрүп, экономика оңолуп, эл аралык кызматташтык өнүгүп, мамлекеттик суверенитеттин чыңдалышы үчүн эң зарыл өбөлгөлөр түзүлүп, мамлекетибиз ал сыноодон ийгилик менен чыга алды. Ошонун бардыгы оңойго турган жок. Республиканын турмушунан бир мисал кел-

тирсек, 1990-1994-жылдарда койдун башы 10,5 миллиондон, 5,1 миллионго, же эки эсеге, ири мүйүздүү мал 1,2 миллиондон 0,9 миллионго, же төрттөн бирге, жылкы 445 баштан 300 миң башка, же үчтөн бирге, канаттуулар 15 миллиондон 2,2 миллионго, же жети эсе азайып кеткен. Эгемен мамлекетибизде алгачкы жасалган ийгиликтүү аракет жердин жеке менчикке берилиши жана улуттук валютабыз сомдун киргизилиши болгону азыр баарыбызга белгилүү. Эгер биздин чакан мамлекет 1992-жылды рублдин айынан 13 миллиард рубль зыян менен жыйынтыктаган болсо, сомдун киргизилгенинен кийинки 1994-жылда инфляция 14 эсе төмөн түшкөн. Ошону менен бирге эле менчик жерге ээ болгон айыл калкы зор кыйынчылыктар менен болсо дагы өзүн-өзү камсыздап кала алды, мурдагыдай мамлекеттин колун караган көз караштан арылды.

Сузак районунун калкы да өткөөл мезгилдин учурунда бүткүл өлкөнүн эли сыяктуу эле көп кыйынчылыктарды башынан кечирди, мурдагы чарбалык, экономикалык байланыштардын бардыгынын үзүлүшү, ортолукта турган элдик байлыктын менчиктештирүү («приватизация») саясатынын учурунда көз көрүнөө тонолуп кетиши, жергиликтүү калктын негизги катмарын оор түйшүккө салды. Жумушсуздук, кедейчилик, жокчулук кендирди кесип турду, бирок элибиз ошол кыйынчылыктардын бардыгына сабырдуулук менен чыдап, эртеңкисин көздөй зор ишеним менен кадамдап олтурду. Ошентип эгер эгемендиктин алгачкы жылдарында эл чарбасынын бардык тармагында олуттуу артка чегинүүлөр өкүм сүрө баштаса, кийин акырындап өнүгүүгө карай бет алдык. Учурда көп көрсөткүчтөр боюнча СССР мезгилиндегиден алда канча ашып кеткен учурлар кездешет. Азыркы учурда деле эл чарбасынын бардык тармактары бир кылка өнүгүп кеткен жери жок. Ушуга мисал катары, төмөнкү фактыларды көрсөтсөк болот: Район боюнча өнөр жай продукциялары 2000-жылы 184,6 млн. сомдук өндүрүлсө, 2005-жылы ал көрсөткүч 119,3 сомдук, 2007-жылы 153,9 млн. сомдук болгон. Көмүр казып алуу 2000-жылы 12,3 миң тонна, 2005-жылы 2,7 миң тонна, 2007-жылы 6,1 тонна болду. Өсүмдүк майын өндүрүү 2000-жылы 1 037,0 тонна, 2005-жылы 2032,9 тонна, 2007-жылы 2543,5 тонна болсо, тигүүчүлүк буюмдары 2000-жылы 395,4 миң сомдук, 2005-жылы 3448,5 миң сомдук, 2007-жылы 5340,8 миң сомдук чыгарылган.

Айыл чарба продукцияларынын негизги түрлөрү боюнча алсак: дан өндүрүү 2000-жылы 66 397,0 тонна, 2005-жылы 60 6222,2 тонна, 2007-жылы 71714 тонна; Картошка өндүрүү 2000-жылы 11 993,0 тонна, 2005-жылы 8673,7 тонна, 2000-жылы 11225 тонна; Жашылча

өндүрүү 2000-жылы 40 280,0 тонна, 33506 тонна, 2007-жылы 39609 тонна; Эт тирилей салмакта 2000-жылы 10 285,0 тонна, 2002-жылы 10570 тонна, 2007-жылы 10939 тонна; Сүт өндүрүү 2000-жылы 46 006,0 тонна, 2005-жылы 53674 тонна, 2007-жылы 60763 тонна болгон. Ал эми калкка акылуу кызмат көрсөтүү 2000-жылы 17,3 млн. сомдук болсо, бул көрсөткүч 2005-жылы 119,2 млн. сомдук, 2007-жылы 204,7 млн. сомдук чекке жеткен.

Райондо малдын саны жыл санап өсүп жатканы да элибиздин экономикалык дараметинин чыңалып бара жаткандыгынын бир белгиси – эгер 2000-жылы район боюнча ири мүйүздүү малдын саны 42092 болсо, ал 2005-жылы 53674кө, 2007-жылы 62755ке жеткен. Жылкынын саны көрсөтүлгөн жылдар боюнча алсак, 11768 баш, 10994 баш, 11376 баш болсо, майда жандыктардын туягы көрсөтүлгөн жылдарда 153 974, 147 096 жана 168 386 болуп олтурат.

Райондо калктын саны да жыл санап өсүп бара жатат, муну эгер 2000-жылы райондо 202,9 миң адам жашаган болсо, 2007-жылы калктын саны 230,8 миңге жеткендигинен улам байкоого болот. Анын ичинен шаар калкы 10,1 миң, айыл калкы 218,7 миң адам болуп саналат. Сузак – көп улуттуу район, азыр райондо кыргыз (150317), азербайжан, армян, белорус, грузин, дунган, еврей, казак, корей, латыш, молдова, немец, орус (1082), тажик, татар, түрк (4387), түркмөн, өзбек (49111), уйгур, украин, чечен, эстон жана башка улуттардагы адамдар ынтымактуу өмүр кечиришүүдө.

Жаңы кылымдан башталышынан тарта биздин мамлекетибиздеги жүргүзүлүп жаткан реформаларда, элибиздин жашоо тиричилигинде, экономикада, ал тургай саясатта дагы бир орунда жол таптап туруп калуу болгону байкалат. Мунун башкы себеби, мамлекеттик бийликтин элден обочолонуп, коррупция менен паракордук күчөп, үй-бүлөлүк башкаруу өлкөнү өнүктүрүүнүн ордуна, ага өзү тоскоол болуп калгандыгынан улам болгондугун 2005-жылдын март революциясы айрыкча таасын көрсөттү. Айтмакчы, ошол революциянын жүз беришине, сузактык калктын дагы ири салымы бар, ошондуктан элибиздин тарыхы тууралуу кеп болуп жатканда, 2005-жылдын март окуяларына кайрыла кетпесек болбос.

МАРТ РЕВОЛЮЦИЯСЫНА СУЗАКТЫКТАРДЫН САЛЫМЫ

2005-жылдагы элдик революциянын келип чыгышына бир нече факторлор себеп болгондугун тарых билет. Айрыкча президент А. Акаевдин башкаруу системасы 1985-жылдан башталган демократиялык

жаңы принциптерди илимий жол менен өнүктүрбөстөн, космополиттик догмага жол коюп жиберди. Экинчиден, экономиканын рыноктук системасынын моделин жөнгө сала албай натыйжада өндүрүштө талаптоо, экономикага болгон коррупциялык зомбулук күч алды. Үчүнчүдөн, 2005-жылдын 27-февралына коюлган парламенттик шайлоолор канчалык «Таза шайлоо», «Таза Кыргызстан» деген ураан коюлганы менен, шайлоону өткөрүүдө бийлик абийирсиздикке барды. Элдин пикири менен эсептешпеди. Натыйжада президент А. Акаев калаган инсандар гана депутат болуп шайланышты.

Мына ушундан кийин элдин бийликке мурдатан боло келген нааразычылыгы ого бетер күчөдү. Ошол күндөрү Сузак районунун аймагында «Биз бийликке ишенбейбиз, бийлик кетсин» деген ураан жалпы элдик чакырыкка айланды. ОБСЕнин Кыргызстандагы борбору да, 27-мартта өткөн парламенттик шайлоолорго байланыштуу республикада саясий кырдаал курчуп бара жатканына тынчсыздангандыгын билдирген.

Бирок демократиялык принциптерди, адам укугун коргоочуларды бийлик «оппозиционерлер» деп атап, алардын пикирлерин элге карама-каршы коюп жатты. Аксы окуясынын пайда болушуна дал ушундай бийликтин таза эмес аракеттери алып келген. Буга чейин дүйнөлүк практикада колдонулбаган, массалык түрдө жолдорду, коммуникациялык каражаттарды ээлеп алуу ыкмасы Акаевдин бийлигине нааразычылык катары дал ошол Аксыда пайда болгон. ОБСЕ буга өтө тынсыздангандыгын билдирген, бирок Ак үйдүн ошондогу кожоюндары буга этибар беришкен эмес.

Ошентип 2005-жылдын 27-февралында өткөн парламенттик шайлоолорго нааразы болгон шайлоочулар акыйкаттык болсун деген үмүт менен Жалал-Абад облусттук администрациясынын алдына пикетке чыга башташты. Алардын саны күн сайын көбөйө баштады. Булар негизинен Сузак районунун жана Көк-Жаңгак, Жалал-Абад шаарларынын эли болчу.

2005-жылдын 2-мартында пикетчилер Жалал-Абад облусттук администрациясынын имаратынын алдында жыйыла башташып, 4-март күнү түштөн кийин ага кирип барышып, ээлеп алышкан. Ошондогу губернатор Ж. Шарипов, шаардын мэри Шаршеналиев элдин толкунуна каршы олуттуу чара көрө алышкан жок.

«Акаевдин бийликтен кетсин!» – деген ураан Сузак районунун бардык аймагында жаңырып жатты. Ушунун өзү сузактыктардын өзүнө тиешелүү духу, руху, эң башкысы бийик намысы бар экенин көрсөттү. 4-мартка карата пикетчилердин катарына райондогу бар-

дык айыл өкмөттөрдөн күн сайын жүздөгөн адамдар келишип: «Акаевдин бийликтен кетсин!» деген чакырыкты кайталап турушту. Сузактык аксакалдар, кемпирлер, жаштар, интеллигенттер, айрыкча аялдар Акаевдин бийлигинен коркушкан жок. Тескерисинче, алар чындык үчүн, демократия үчүн өмүрүн тобокелге салышып, бийликтин ар кандай зомбулуктарына, коркутуу-үркүтүүлөрүнө тикедич тике турушкандардын алдыңкы сабында болушту. Көрсө, революция бийликтин режими эл менен эсептешпей калган учурда гана пайда болот турбайбы. 2005-жылдын 10-март күнү пикетчилердин саны миңден ашып кетти. Ушул эле күнү республиканын борборунан келген 4 журналисти Жалал-Абад облусттук күч органдары самолеттон түшөрү менен эле кармашып барымтага алышты.

2005-жылдын 11-март күнү пикетчилер менен шаардык кеңештин 10 депутаты өз ара сүйлөшүүлөрдү жүргүзүшкөн. Бирок пикетчилер алардын сунуштарын кабыл алышкан эмес. 2005-жылдын 13-мартында республиканын аймагында парламенттик шайлоонун II туру өткөрүлгөн. Бирок борбордук шайлоо комиссиясы бул жолу да калыстык кылган жок.

2005-жылдын 15-мартында Жалал-Абадда элдик курултай өткөрүлдү. Ошол кезде нааразылык акцияларынын башында тургандардын арасында сузактан К. С. Бакиев, Ж. Жээнбеков, Ж.С. Бакиев, Б. Асанов жана башкалар бар эле. Курултайга 3 маселе коюлду:

1. Кыргызстандагы бүгүнкү саясий абал
2. Облуста координациялык кеңеш түзүү
3. Ар кыл маселер.

Курултайда чыгып сүйлөгөн ар бир инсан «Акаев отставкага кетсин!» - деген сөздөрдү гана айтып жатышты. Ошентип революцияны бүткүл өлкөнүн аймагында ишке ашыруу брүнча максат белгиленип, ансыз да бардык жерде тутана баштаган нааразычылык аракеттерди колдоого алуу, алардын күчүн бириктирүү аракеттери башталды. Акырындык менен нааразылык иш чараларын борборго жылдыруу иштери жүргүзүлүп, бийликтин көрсөткөн түрдүү тоскоолдуктарына жана бут тосууларына карабастан жүздөгөн сузактыктар, айрыкча жаштар Бишкекке сапар алышты жана жетип барышты. Бул жүрүштүн аягы Акаевдин өлкөдөн маскаралык менен качышы менен бүткөндүгү азыр жалпыбызга малым.

Эч бир кошумчалабай айткан учурда дагы, элдик революциянын жеңишине Сузак районунун жалпы элинин кошкон салымы чоң. Алар зордук-зомбулук, талоончулук менен гана алектенген, элдин, өлкөнүн

тагдырын ойлобой, аларды жакырчылыкка алып келип такаган Акаевдин бийлигине чыдашкан жок. Сузак эли жалпы Кыргызстандыктар менен бирдикте жаңы демократиялуу өлкөнүн пайда болушу керектигин патриоттук сезим менен өз маалында андай алышты. Ар кандай кыйынчылыктарда бир жеңден кол, бир жакадан баш чыгарышып, жалпы элдин алдыңкы сабында болушту.

АЗЫРКЫ СУЗАК РАЙОНУ

Азыркы Сузак району 128 айыл кыштактан, 1 шаардык башкаруудан, 13 айылдык округдан турат. Анын курамына 1999-жылы Көк-Жаңгак шаары кошулган. Калкынын саны 240 миң 001 адам боюнча кыргыздар 142 миң 929 адам, 60,8%; өзбектер 80 миң 224 адам, 34,1%. Сузак районун борбору Жалал-Абад областынын борборунан 12 км алыстыкта болуп, район түндүгүнөн жана батышынан Базар-Коргон, түштүк чыгышынан Өзгөн району, түндүк чыгышынан Тогуз-Торо району, түштүгүнөн Өзбек Республикасы менен чектешет.

Райондун түндүк тарабы деңиз деңгээлинен 1100-1200-бийиктиктеги Фергана тоо кыркалары менен курчалган Көк-Арт өрөөнүндө жайгашкан. Түндүк тарабында уникалдуу Кара-Алма, Үрүмбаш, Орток жаңгак токой чарбалары жайгашкан. Жаратылышы жапайы жандыктарга жана өсүмдүктөргө бай.

Райондун аймагында, айрыкча Барпы, Көк-Жаңгак, Атабеков айылдык округдарынын аймагында көмүр кендери, Көк-Арт, Кара-Дарыя айылдык округдарынын аймагында нефть, газ кендери бар. Барпы айылдык округунда цемент, шифер чыгарууга, краска чыгарууга керектелүүчү сырьелук материалдар, кен байлыктар жайгашкан. Бул кен байлыктарды иштетүү үчүн атайын пландар, долбоорлор иштелип чыгып, райондун стратегиялык өнүгүү программаларына киргизилген жана азыр алгачкы ишканалар пайда болушту.

Райондун аймагынан республикалык стратегиялык мааниге ээ болгон Ош – Бишкек автомобиль жолу, Көк-Жаңгак – Жалал-Абад – Ханабад – Кара-Суу – Анжиян – Ташкент – Жамбул – Мерке – Бишкек темир жолу өтөт.

Райондун эл чарбасынын негизги бөлүгүн дан өстүрүү, тамеки, пахта, май өсүмдүктөрүн өстүрүү түзөт, мал чарбалыгынан кой, кара мал жана жылкы багуу болуп эсептелет. Жалпы айдоо аянты 44333 га жер болсо, анын ичинен сугат жер 24772 га, кайракы айдоо 19428 га жерди түзөт.

Райондун аймагында мамлекеттик мекемелер – 22, коммунал-

дык мекемелер – 14, акционердик коомдор – 28, дыйкан-фермердик чарбалар – 72, айыл чарба кооперативдери – 158, коммерциялык кооперативдер – 136, коммерциялык эмес кооперативдер – 22, коомдук фонддор – 108, жеке дыйкан чарбалар – 3377 болуп статистика органдарынан каттоодон өткөн.

Калкты медициналык жактан тейлөөдө Сузак айылында 276 орундуу аймактык, Багыш айылында 90 орундуу оорукана, төрт айылдык участкалык ооруканалар, 75 орундуу кургак учук ооруканасы, 2 үй-бүлөлүк дарыгерлер борбору, 28 үй-бүлөлүк дарыгерлер топтору, 10 ФАП, 1 кургак учукка каршы балдар санаториясы, 1 стоматологиялык поликлиника жана райондук санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл борбору иштеп келүүдө.

Элге билим берүү тармагында, райондо 113 жалпы билим берүүчү мектеп, 4 гимназия, 1 жатак мектеп, 1 балдар үйү иштейт. Райондо шаардык, айылдык маданият үйлөрү, 1 борборлоштурулган китепкана, 1 балдар китепканасы, 32 айылдык китепканалар бар.

Райондун аймагында Барпы айылдык округунда атактуу акын Барпы Алыкуловдун, Багыш айылдык округунда Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу, Советтер Союзунун Баатыры Тукубай Тайгараевдин, Сузак айылдык округунда Ленин, Эмгек Кызыл Туу ордендеринин ээси Алымжан Юнусовдун үй музейлери бар. Азыркы учурда ошол элдик баатырларга арналган эстеликтер Сузак районунун чмаратынын алдына курулууда.

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ

СУЗАК – БААТЫРЛАРДЫН МЕКЕНИ

АТА-ЖУРТ АЛАРДЫ УНУТПАЙТ

Азимов Розы

1925-жылы 22-сентябрда Сузак районунун Чекө-Дөбө айылында туулган. Советтер Союзунун Баатыры (1944). Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетине караштуу республикалык партиялык мектепти (1951), Жалал-Абад педагогикалык окуу жайын (1965) бүткөн. 1943-жылы Кызыл Армиянын катарына чакырылган. 1944-жылы мартта Ташкендеги В. И. Ленин атындагы жөө аскер окуу жайынан курсантта тобу менен майданга кеткен. 334-аткычтар дивизиясынын 1124-аткычтар полкунда пулеметчу болуп кабыл алынган. 1944-жылы июнь айында Витебск аймагында душмандын коргонуусун бузуп өтүүдө эрдик көрсөткөн. Батыш Двина дарыясынан биринчилерден болуп өтүп, полктун жоокерлерине чабуул коюуга мүмкүнчүлүк түзгөн. Согуштан кийин колхоздун башкармасынын төрагасынын орун басары, партиялык кабинеттин башчысы, майыптар үйүнүн директору болуп иштеген. «Ленин», 1-даражадагы «Ата Мекендик согуш» ордендери менен сыйланган.

Бабкин Михаил Николаевич

1922-жылы Воронеж облусунун Аннинский районундагы Старая Тайга айылында туулган. 1959-жылы Киев облусунун, Борисполь шаарында дүйнөдөн кайткан. Учкуч, авиация майор. Советтер Союзунун Баатыры (1945). 1941-жылы Көк-Жаңгак райондук аскер комисариатынан Кызыл Армиянын катарына чакырылган. 1942-жылы июлдан штурмалоочу Кызыл Туулуу Волковск 198-авиация полкунда Белорусияны бошотууга катышып, Польша менен Чыгыш Пруссия аймактарында салгылашкан. Душман менен

салгылашуу үчүн 192 жолу согушта учуу жасаган. Жалгыз өзү душмандын 85 автомашинасын (жүгү менен), 10 бронетранспортерун, 5 өзү жүрүүчү орудиясын, 8 самолетун, 5 зениттик жана согуштук артиллериясын талкалап, керектен чыгарган. Согуштан кийин Советтик Армиянын катарында кызмат өтөөнү улантып, аскердик кызмат учурунда курман болгон. Эки «Ленин», 4 «Кызыл Туу», 2-даражадагы «Ата Мекендик согуш», «Кызыл Жылдыз» ордендери жана медалдар менен сыйланган. Жалал-Абад шаарындагы мектепке жана көчөгө ысымы берилген.

Крикун Василий Гаврилович

1918-жылы Сузак районунун, Октябрь айылында туулган. Советтер Союзунун Баатыры (1943). Ата Мекендик согушка чейин ветеринар-фельдшер болуп иштеген. 1942-жылдын ноябрь айынынан фронтто: улук сержант, Кызыл Туулуу 315-аткычтар дивизиясынын 362-аткычтар полкунда бөлүм командири. Монитополь шаары үчүн салгылашта эрдик көрсөткөн. Душмандын бензопоезддин жарган. Автоматчылар тобу менен душмандын штабын талкалап, штаб офицерин туткунга алган. Душмандын 18 танкын, 6 автомашинасын, 5 замбирегин иштен чыгарган (1943). 1944-жылы Аскер окуу жайында окуган. Согуштан кийин Анжияндагы мончо – кир жуучу комбинаттын директору, Жалал-Абаддагы «Коминтерн» артелинин төрагасы болуп иштеген. «Ленин» ордени менен сыйланган.

Тайгараев Тукубай

1923-жылы Сузак районунун, Кедей-Арык айылында туулган. 1944-жылы Латыш ССРинин, Рундене айылында курман болгон. Сержант, Советтер Союзунун Баатыры (1945). Ал 1934-жылы Кедей-Арык мектебине 1-класска окууга кирип, 1937-жылы Багыш жети жылдык мектебине которулуп, 6-классты бүтүргөн соң, шартка байланыштуу окуусун уланта алган эмес. Андан кийин Жалал-Абад шаарындагы ОСОАВИАХИМдин 3 айлык курсуна кирип, аны

аяктагандан кийин, “Жаңы кайрат” колхозунда ферма эсепчиси, комсомол уюмунун катчысы болгон. Бир үйдө жалгыз бала жана атасы эрте өтүп кеткендиктен, апасы аны согуштун алдында үйлөндүрүп коёт. Бир кыздуу болуп, бирок ал бөбөк кезинде эле чарчап калган. 1942-жылы Кызыл Армиянын катарына чакырылган. 2-Прибалтика фронтунда 3-сокку берүүчү армиянын 219-Ирдинск дивизиясынын 375-аткычтар полкунда бөлүм командири болгон. Аскерде мыкты сапатын көрсөткөндүгү үчүн ВЛКСМ БКнын Ардак грамотасы менен сыйланган. 1944-жылы 19-июнда Рундене айылынын жанындагы салгылашта эрдик көрсөткөн. Жоокерлердин тобуна (11 киши) душмандардын ооругуна өтүп, алардын шоссеге чегинүүчү жолун тосул салуу жөнүндө тапшырма берилген. Алардын тобу курман болушса да, берилген тапшырманы аткарышкан. Аты жок бул бийиктик жоокерлердин урматына “11 жоокердин бийиктиги” деп аталган. Алардын эрдиги тууралуу 1944-жылы 19-июнда “Фронтовик” газетасы жазып чыгат. Лудзе шаарындагы паркта аларга эстелик тургузулган. 1945-жылы 24-майда СССР Жогорку Советинин Президиумунун Жарлыгы менен ага Советтер Союзунун Баатыры деген наам берилген. Бирок адрестин так эместигинен ал көп жылдар бою казакстандык баатыр катары аталып, элибиздин өзүнүн баатыр уулу тууралуу маалыматы жок болуп келген. 1960-жылдардын баш ченинде жазуучу Шабданбай Абдраманов Тукубай Тайгараевдин эрдигин изилдеп, ал тууралуу тарыхый очерк жазган. Бул документ СССР Коргоо Министрлигине берилгенден кийин, Баатырдын дареги кайрадан каралып чыгып, анын Сузак районунан чыккан баатыр экени такталган. Т. Тайгараевдин урматына Сузак районундагы бир чарба, Жалал-Абад шаарына караштуу административдик аймактык бирдик аталган. Анын бюсту Сузак районундагы Качкынчы кыштагына орнотулган, ал жашаган үй музейге айландырылган.

ЭЛИБИЗДЕН ЧЫГЫШКАН ЭМГЕК БААТЫРЛАРЫ

Абрамов А. Ф.

Абдукадыров А.

Абдукаримов А.

Абрамов Алексей Федорович

1925-жылы Башкыр АССРинин, Даниловака айылында туулган. «Даңк» орденинин толук кавалери. 1936-жылдан Көк-Жаңгак шаарында жашаган. 1943-жылы Советтик Армияга чакырылып, Ата Мекендик согушта Смоленск, Ржев, Витебск шаарлары, Нарев плацдармы үчүн болгон уруштарга, Гданск менен Кенигсбергди алууга катышкан. Согуш майданында көрсөткөн эрдиги үчүн 3-жана 2-даражадагы «Даңк» орденин алууга татыктуу болгон. Эльбага жакынкы салгылашуудагы анын эр жүрөктүүлүгү жогорку бааланып, 1-даражадагы «Даңк» ордени менен сыйланган. Согуштан кийин Көк-Жаңгак шаарына кайтып келип, шахтердук кесибин уланткан. Медалдар менен сыйланган.

Абдукадыров Абдурашит

1919-жылы Сузак районунун, Сузак айылында туулган, 1978-жылы дүйнөдөн кайткан, Социалисттик Эмгектин Баатыры (1966). Эмгек жолун 1935-жылы «Москва» айыл чарба артелинде катардагы колхозчудан баштаган. Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. 1946-жылдан колхоздун башкы бухгалтери болуп иштеп, 1959-жылдан «Москва» колхозунун башкармасынын төрагалыгына шайланган. Анын жетекчилигинде колхоздун экономикасы чыңдалып, кирешеси көбөйгөн. Ал «Ленин», «Эмгек Кызыл туу», «Кызыл Жылдыз» ордендери жана медалдар менен сыйланган.

Абдраимов К.

Алимов С.

Карымшаков А.

Абдукаримов Абдымавлян

1922-жылы Сузак районундагы Жар-Кыштак айылында туулган. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1957). Эмгек жолун 1933-жылы Сузак районундагы «Октябрь» колхозунун талаачылык бригадасында иштөөдөн баштаган. 1942-жылдан МТСтин тракторчусу болгон. Ата Мекендик согушка катышкан. «Ленин» ордени жана медалдар менен сыйланган.

Абдраимов Көчкөнбай 1914-жылы Кызыл-Туу айыл өкмөтүнө караштуу Алмалуу-Булак айылында туулган, 1992-жылы дүйнөдөн кайткан. Жылкы чарбасын өнүктүрүүгө чоң эмгек сиңирген. 1947-жылы «Ленин» ордени менен сыйланган. 50 бээден 50 кулун алып, ошол мезгилдин эң алдыңкы көрсөткүчтөрүн жараткан. 1948-жылы Социалисттик Эмгектин Баатыры болгон.

Алимов Сали 1922-жылы Сузак районундагы Ырыс айыл өкмөтүнө караштуу Жар-Кыштак айылында туулган. 1957-жылы Социалисттик Эмгектин Баатыры, 1950-1954-жылдары СССР Жогорку Советинин депутаты болгон. Колхоздун башкармасы болуп иштеп, ал жетектеген колхоз пахта өстүрүү боюнча эң мыкты көрсөткүчтөргө жетишкен, ошондой эле колхоздо малдын башын өстүрүп, анын экономикасынын жогорулашына чоң салым кошкон.

Карымшаков Абдыкадыр 1898-жылы Сузак району, Алмалы-Булак айылында туулган, 1979-жылы ошол эле жерде дүйнөдөн кайткан. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1948). 1941-45-жылдары Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. Эмгек жолун 1930-жылы Сузак рай-

онундагы «Алмалы-Булак» колхозунда колхозчу болуп баштаган. 1946-жылдан жылкычы болуп иштеген. Жылкы чарбасын өнүктүрүүдө мыкты ийгиликтерге жетишип, 1948-жылы 50 бээден 50 кулун алып, аман асыраган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1947-51) болгон. «Ленин» ордени, медалдар менен сыйланган

Каримов Сейит Кызыл-Туу айыл өкмөтүнө караштуу Алмалуу-Булак айылында 1896-жылы туулган. 1948-жылы Социалисттик Эмгектин Баатыры болгон, «Ленин» ордени менен сыйланган. Жылкы ферма башчысы болуп иштеп, мал чарбачылыгынын өнүгүшүнө ири салым кошкон.

Мамарасулов Сабиткул 1911-жылы Сузак району, Сузак айылында туулган, 1975-жылы ошол эле жерде дүйнөдөн кайткан. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1948). Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу. 1930-37-жылдары Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздо колхозчу, 1937-жылдан пахта өстүрүүчү бригаданын звено башчысы. Ал жетектеген звено пахтачылык боюнча зор көрсөткүчтөргө жетишкен. 1948-59-жылдары Ленин атындагы колхоздун башкармасынын төрагасы болуп иштеген. Төрт «Ленин», эки «Эмгек Кызыл Туу», «Кызыл Жылдыз» ордендери, медалдар менен сыйланат.

Матиев Ажымат 1905-жылы Сузак району Алмалы-Булак айылында туулган, 1991-жылы дүйнөдөн кайткан. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1948). 1930-жылы колхозго биринчилерден болуп кирип, катардагы колхозчу болуп иштеген. 1934-жылдан Сузак районундагы «Алмалы-Булак» колхозунун башкармасынын төрагасы, 1953-60-жылдары Алмалы-Булак айыл кеңешинин төрагасы, 1960-67-жылдары колхоздо жылкы ферма башчысы болуп иштеген. Ал башкарган колхоздун экономикасы жогорулап, малдын саны көбөйгөн. «Ленин» орденинин ээси.

Пионт Денис Ефремович 1903-жылы Сузак районунун, Спасовка айылында туулган. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1957). 1927-жылы «Кызыл Октябрь» айыл чарба артелинин дыйканчылык бригадасынын бригадири, 1931-46-жылдары Жалал-Абад МТСинде тракторчу, тракторчулардын бригадири, устананада механик, 1946-80-жылдары Сузак МТСинин директору болуп иштеген. Ал жетектеген МТС өндүрүштө чоң ийгиликтерге жетишкен. 1958-62-жылдары СССР Жогорку Советинин депутаты болгон. «Ленин», «Ардак Белгиси» ордендери, медалдар менен сыйланган.

Тешебаев Файзулла 1925-жылы Сузак районундагы, Бостон айылында туулган. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1948). 1941-45-жылдары Сузак районундагы «Кызыл-Байрак» колхозунда бухгалтер, башкы бухгалтер, пахта өстүрүүчү звеного башчы, колхоз башкармасынын төрагасы, 1954-59-жылдары Сузак районундагы Дмитриев атындагы, Карл Марс атындагы колхоздордун башкармасынын төрагасы, 1967-69-жылдары Араван районундагы «Пахтачы» совхозунда агроном болуп иштеген. Кыргыз ССР Жогорку Советинин 3 жолку депутаты (1951-63). «Ленин», «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак Белгиси» ордендери менен сыйланган.

Узденова Мариям 1928-жылы Кабардин-Балкар АССРинин, Совет районундагы, Каштоо айылында туулган. Социалисттик Эмгектин Баатыры (1966), саанчы. 1948-жылдан Сузак районунун Ленин атындагы колхозунда саанчы болуп иштеген. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-80) болгон. «Ленин», «Октябрь Революциясы», «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак Белгиси» ордендери менен сыйланган.

ЭЛ ИШЕНИМИНЕ ЭЭ БОЛГОН ЭР-АЗАМАТТАР

Абдрасулова Тутикан 1939-жылы Сузак районунун, Сузак айылында туулган. 1975-80-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. 1955-жылдан Сузак районундагы «Москва» атындагы колхоздо иштеген.

Анарбаев Кадырбек - 1928-жылы Сузак району, Багыш айылында туулган, 2000-жылы ошол эле жерде дүйнөдөн кайткан. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. Токтогул ГЭСин курууга жигердүү катышкан. «Ленин» ордени менен сыйланган.

Ажыкулов Сатыбалды -1940-жылы Сузак районунун Бек-Абад айылында туулган.1990-95-жылдары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты. 1967-жылы Түркмөн Мамлекеттик айыл чарба институтунун инженер-механика факультетин бүтүргөн. 1967-76-жылдары Өзбек Республикасынын Анжиян суу-курулуш башкармасында инженер, башкы механик, начальниктин орун басары болуп иштеген. 1978-95-жылдары

Ош облусунун Кара-Суу районундагы Карл Маркс атындагы колхоздун башкармасынын төрагасы болгон. 1995-98-жылдары Жалал-Абад облустук айыл чарба департаментинин директорунун орун басары болгон. 1998-жылдан Сузак районундагы «Бирдик» мамлекеттик үрөн чарбасынын жетекчиси.

Арабаев Автандил Анисович

1962-жылы 11-августта Жалал-Абад шаарында туулган. 1981-жылы Жалал-Абад педагогикалык окуу жайын, 1986-жылы Фрунзедеги орус тили жана адабияты институтун, 2000-жылы Кыргыз мамлекеттик улуттук университетин бүтүргөн.

Эмгек жолун 1986-жылы Фрунзедеги орус тили жана адабияты институтунда мугалим болуу менен баштаган. 1987-1989 жылдары Кыргызстан ЛКЖСнын катчысы, 1990-1995-жылдары «Салым» ӨКФнын директору, 1995-1996-жылдары Кыргыз Республикасынын Балдар жана еспүрүмдөр уюмдар союзунун жооптуу катчысы. 1996-2003-жылдары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу жыйынынын Аппаратынын улук консультанты, сектор башчысы, бөлүм башчысынын орун басары. 2003- 2005-жылдары - Кыргыз мамлекеттик юридикалык академиясына караштуу Мыйзам чыгаруу жана салыштырма укук таануу институтунун директору. 2006-2007-жылдары - Кыргыз-Казак укук жана мамлекеттик кызмат академиясынын кафедра башчысы болуп эмгектенген.

2007-жылдын 15-октябрында «Ак Жол» Элдик партиясы» саясий партиясынын төрагасынын орун басарлыгына шайланган. 2007-жылдын 16-декабрында «Ак Жол» элдик партиясынын тизмеси боюнча Кыргыз Республикасынын IV чакырылыштагы Жогорку Кеңешинин депутаты болуп шайланган.

2007-жылдын 25-декабрынан тартып Жогорку Кеңештин Конституциялык мыйзамдар, мамлекеттик түзүлүш, мыйзамдуулук жана адам укуктары боюнча комитетинин төрагасынын орун басары. Кыргыз Республикасынын конституциялык укук проблемалары боюнча 5 монографиянын, 2 окуу китебинин, 60 тан ашуун макалаларынын автору. 1986-жылы «Эмгектеги артыкчылыгы үчүн» медалы менен сыйланган. Юридика илимдеринин доктору (2008). Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген юристи (2009).

Арзыкулова Турат - 1924-жылы Сузак районунун Багыш айылында туулган, Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1975-1980). 1940-63-жылдары «Ленин жолу» колхозунда колхозчу, 1963-жылдан Сузак районундагы «Дружба» совхозунда тамеки өстүрүүчү бригаданын бригадири болуп иштеген. «Октябрь Революциясы», «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак белгиси» ордендери менен сыйланган.

Арзыматова Амирахан 1921-жылы Сузак районунун Багыш айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1955-

59). 1940-жылдан Сузак районундагы «Ачы» колхозунда колхозчу болуп эмгектенген. Медалдар менен сыйланган.

Атабеков Сайпидин 1911-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган (1977-жылы Сузак районунун Бек-Абад кыштагында дүйнөдөн кайткан). Кыргыз ССР Жогорку Советинин үч ирет чакырылышындагы депутаты (1967-80) Эмгек жолун 1929-жылы Көк-Жаңгак шахтасында жумушчу болуп иштөөдөн баштаган. 1941-1945-жылдары Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. 1945-62-жылдары Кыргызстан КП Жалал-Абад обкомунун инструктору, Үч-Терек райкомунун катчысы, эмгекчилер депутаттарынын Ленин, Токтогул райондук советтеринин аткаруу комитетинин төрагасы, партиянын Токтогул райкомунун биринчи катчысы, 1962-77-жылдары Сузак районундагы «Эркин» колхозунун башкармасынын төрагасы болуп иштеген. «Ленин», «Октябрь Революциясы», «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак Белгиси», 3-даражадагы «Даңк» ордендери, медалдар менен сыйланган. Сузак районунун Бек-Абад айыл өкмөтүнө анын ысымы ыйгарылган.

Атажанова Мубарак 1943-жылы Сузак районунун Сузак айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75). Эмгек жолун 1960-жылы Сузак районундагы «Москва» колхозунда колхозчу болуу менен баштаган, 1968-жылдан ушул чарбанын пахта өстүрүүчү бригадасын башкарган. Эмгеги бааланып, орден, медалдар менен сыйланган.

Ашимова Чыныхан 1961-жылы Сузак айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90). 1979-жылдан Сузак районундагы Москва колхозунда саанчы болуп иштеген.

Баймурзаева Калыскан - 1954-жылы Сузак районунун Чөкө-Дөбө айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1990-95) болгон. 1978-жылы Ош мамлекеттик институтунун педагогика факультетин бүтүргөн. 1978-жылдан Сузак районундагы Комсомол мектебинде мугалим болуп иштеген.

Балтабаев Махаматжан 1946-жылы Сузак айылында туулган, Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75) болгон. 1963-жылдан Сузак районундагы «Коммунизм» колхозунда механизатор болуп иштеген.

Батыралиев Тыныбек – 1931-жылы Сузак району, Кызыл-Сеңир айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты (1990-95). 1955-69-жылдары Сузак районундагы «Шыбак-Бел» керек-жарак коомунда дүкөнчү, экономист, 1969-91-жылдары Карл Маркс атындагы колхоздун экономисти, текшерүү комиссиясынын төрагасы, колхоздун башкармасынын төрагасы болгон.

Бекенов Абдикерим – 1950-жылы Сузак районундагы Мундуз айылында туулган. 8 жылдык мектепти аяктагандан кийин 1 жылдык эксковаторчу курсунда окуп, кесипке ээ болгон. 1970-жылдан Сузак районунун «Эркин» колхозунда механизатор болуп эмгектене баштаган. 1973-жылы ушул эле райондо «Жийде» совхозу түзүлгөндө совхозго эксковаторчу болуп ишке кирген. Ал механизацияда иштөө менен дың жер совхозунун өндүрүшүнүн өнүгүшүнө ири салымын кошкон. Чарбадагы үзүрлүү эмгектерин өкмөт жогору баалап «Эмгектеги каармандыгы үчүн» медалы жана 1988-жылы Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин Ардак грамотасы менен сыйлаган. 1990-жылы Кыргыз ССР Жогорку Советине депутат болуп шайланган.

Бекенова Зулхабира – 1953-жылы Керек айылында туулган. 1977-жылы Кыргыз мамлекеттик медицина институтун аяктаган. Эмгек жолун Жалал-Абад шаардык ооруканада врач-терапевт болуп иштөөдөн баштайт. Кийинчерээк шаардык поликлиникада 2000-жылга чейин эмгектенет. Андан соң «Нур-Медик» медициналык борборунда адистиги боюнча өз милдетин улантат. 2007-жылдын декабрь айында «Ак Жол» элдик саясий пар-

тиясынын атынан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине депутат болуп шайланды.

Бекташов Шакир – 1948-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. 1967-жылы Көк-Жаңгак шахтасында жумушчу, өткөөлчү, машинист болуп эмгектенген. 1980-85-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон.

Викторопская Надежда – 1936-жылы Сузак районунун Орто-Сай айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1975-1980) Сузак районундагы «Октябрь» жүзүмчүлүк совхозунда, Жалал-Абад шаардык калкты турмуш-тиричилик жактан тейлөө комбинатында, Жалал-Абаддагы ВЛКСМдин 50 жылдыгы атындагы кийим тигүүчү фабрикада тигүүчү болуп иштеген.

Жолдошев Кубанычбек 1960-жылы Сузак айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Мыйзам чыгаруу жыйынынын депутаты (2000-2004). 1982-жылы КМнун экономика факультетин бүтүргөн. 1984-87-жылдары Ош облустук мамлекеттик ишканаларды материалдык-техникалык жабдуулар менен камсыздандыруу мекемесинин Жалал-Абаддагы ишканасынын экономисти, начальниги. 1987-91-жылдары Кыргызстан КП Жалал-Абад шааркомунун инструктору, шаардык аткаруу комитетинин пландоо комиссиясынын төрагасы, 1992-94-жылдары Жалал-Абад шаардык эл депутаттар советинин төрагасы, шаардык мамлекеттик администрация башчысынын орун басары. 1994-96-жылдары Көк-Жаңгак шаардык мамлекеттик администрация башчысы, 1997-2000-жылдары Жалал-Абад шаардык мамлекеттик администрация башчысынын орун басары болуп иштеген. Ош облусунун губернатору болгон, учурда Жогорку Кеңештин депутаты.

Жээнбеков Сатыбалды 1952-жылы Сузак району, Багыш айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты (1995) болгон. 1975-жылы Орусиянын Мичуринск педагогикалык институтун бүтүргөн. 1975-82-жылда-

ры Сузак районундагы Пушкин орто мектебинде мугалим, директор, 1982-92-жылдары Республикалык мамлекеттик телерадио комитетинде диктор, профкомдун, телерадиокомитеттин төрагасы, 1992-95-жылдары Кыргыз Республикасынын социалдык жактан коргоо министринин орун басары болуп иштеген.

Исманов Касым 1955-жылы Сузак районунун Үлгү кыштагында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Советинин депутаты (1992-94) болгон. 1975-жылы Бишкек политехника институтун бүтүргөн. Эмгек жолун 1972-жылы Сузак районундагы Барпы атындагы колхоздо иштөөдөн баштаган. 1981-85-жылдары Политехникалык институтта инженер-конструктор, кенже илимий кызматкер, окутуучу болуп иштеген. 1985-90-жылдары Жалал-Абад шаарындагы штепсельдик разъем заводунда бөлүм башчы, партиянын

Жалал-Абад шааркомунда инструктор, 1990-жылдан Жалал-Абад шаардык аткаруу комитетинин, депутаттар советинин төрагасы болгон. 1992-98-жылдары Жалал-Абад, Кара-Кол шаарларынын мамлекеттик администрация башчысы болуп иштеген. 1998-2003-жылдары «Кыргызмунайгаз» акционердик коомунун башкармасынын төрагасы болгон. Медалдар менен сыйланган.

Карашева Сажид 1951-жылы Сузак районунун Бек-Абад айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1975-80) болгон. 1970-жылдан Жалал-Абаддагы штепсельдик разъемдор заводунда жумушчу болуп иштеген.

Караев Азимжан - 1923-жылы Сузак районунун Чаңгырташ айылында туулган. 1959-67-жылдарды Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. Сузак районундагы Калинин атындагы колхоздо катчы, 1940-41-жылдары Жалал-Абад облустук «Большевиктик жол» гезитинде корректор, Базар-Коргон райондук гезитинин жооптуу катчысы болуп эмгектенген. Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. Согуштан кийин Сузак районундагы мектепте мугалим болгон, 1946-51-жылдары Ачы райондук билим берүү бөлүмүнүн башчысы бо-

луп эмгектенген. 1952-83-жылдары Сузак районундагы Калинин, Фрунзе, К. Маркс атындагы колхоз башкармалыктарынын төрагасы, пахта даярдоочу ишкананын башчысы, колхоздо бригадир, соода бөлүмүнүн башчысы болуп иштеген. «Эмгек Кызыл Туу», «Кызыл Жылдыз» ордендери жана медалдар менен сыйланган.

Караева Амиракан – 1921-жылы Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. Эмгек жолун «Ачы» айылында чарбада эмгектенип баштаган. Улуу Ата Мекендик согушта мезгилинде тылда эмгектенип, жеңиш үчүн кажыбас кайрат менен иштеген. 1955-жылы Кыргыз ССР Жогорку Советине депутат болуп шайланган. Бир нече медалдардын ээси. Эмгектин ардагери.

Касымов Камбаралы -1952-жылы Сузак районун Барпы айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Эл өкүлдөр жыйынынын депутаты (2000-жылдан). 1980-жылы Кыргызстан айыл чарба институтун бүтүргөн. 1973-75-жылдары Сузак районунун Барпы атындагы колхозунда колхозчу, 1980-91-жылдары ошол эле колхоздун лаборанты, колхоз башкармасынын төрагасынын орун басары, башкы агроном, ревизиялык комиссиянын төрагасы, Кыргызстан КП Сузак райкомунун инструктору, Барпы атындагы парткомунун катчысы, «Сузак» совхозунун директору, 1991-жылдан Барпы атындагы колхоз башкармасынын, дыйкан чарбасынын төрагасы болгон. Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү өнөр жайы министринин биринчи орун басары болгон. Учурда ошол эле министрликтин статс-катчысы.

Камчыбеков Тургунбай – 1943-жылы Сузак районунун Төш-Кутчу айылында туулган. Ал 1971-жылы Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болуп шайланган. «Ардак Белгиси», «Ленин» ордендери менен сыйланган. «Ата Мекендик согуштун 20 жылдыгы» медалынын ээси.

Кубатаев Камалдин - 1952-жылы Сузак районундагы Багыш айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1980-85) болгон. 1962-жылдан Сузак районундагы «Дружба» совхозунда тракторчу болуп иштеген.

Курбанова Турган - 1910-жылы Сузак району, Ак-Мечит айылында туулган, 1998-жылы Базар-Коргон району, Бешик-Жон айылында дүйнөдөн кайткан. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1951-55) болгон. 1928-жылдан Базар-Коргон районундагы «Интернационал» колхозунда теримчи, звено башчы, бригадир, ферма башчысы, болуп иштеп, 1941-45-жылдары колхоз башкармасынын жана айыл кеңешинин төрайымы болуп иштеген. «Ардак Белгиси» ордени, медалдар менен сыйланган.

Курманов Бакбур - 1940-жылы Сузак району, Алмалык айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1967-71) болгон. 1960-жылдан Сузак районундагы Карл Марс атындагы колхоздо чабан болуп иштеген. «Ленин», «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак Белгиси» ордендери, медалдар менен сыйланган.

Мадаминов Азиз 1928-жылы Жалал-Абад шаарында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1963-67) болгон. 1942-48-жылдары Жалал-Абад шаарындагы артелде жумушчу, директордун орун басары, 1955-79-жылдары Базар-Коргон районундагы «Комсомол» колхозунун, Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздун башкармасынын төрагасы, 1979-98-жылдары Сузак «Райжибектин» директору, райондук пилла ишканасынын начальниги, «Теңдик» колхозунун башкы агроному болуп иштеген. «Эмгек Кызыл Туу», эки «Ардак Белгиси» ордендери, медалдар менен сыйланган.

Маматов Самаган 1950-жылы Сузак районун, Октябрь айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты (2000-жылдан) болгон. 1972-жылы Кыргыз айыл чарба институтун бүтүргөн. 1972-86-жылдары Жалал-Абад шаарында райондор аралык айыл

чарба химия ишканасында агроном, ишкананын директору, 1986-92-жылдары Ош облустук агроөнөр жайынын Жалал-Абаддагы райондор аралык бөлүмүнүн, Жалал-Абад облустук «Агрожабдуу-техсервис» бирикмесинин начальниги, 1992-жылдан «Жалал-Абад айыл чарба химия» акционердик коомунун төрагасы болуп иштеген.

Мамаюсупов Халдарбай 1928-жылы Сузак районунун, Жар-Кыштак айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1967-71) болгон. 1944-61-жылдары Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздо эсепчи, звено башчы, 1961-89-жылдары пахтачылык бригадасынын бригадири болуп иштеген. «Ардак Белгиси» ордени, медалдар менен сыйланган.

Мамитова Канахатхон 1963-жылы Сузак району, Күмүш-Азиз айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1981-жылдан Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздо колхозчу, тамеки өстүрүүчү болуп иштеген.

Мурзабекова Эркайым - 1941-жылы Сузак районундагы Таш-Булак айылында туулган, 1971-75-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. 1956-жылдан Сузак районундагы Октябрдын 40 жылдыгы колхозунда колхозчу, 1960-жылдан ушул эле чарбада саанчы болуп иштеген.

Осмонов Рыскул 1943-жылы Сузак районунун, Жийде айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1975-80) болгон. 1959-жылдан Сузак районундагы "Жийде" совхозунда механизатор, агроном болуп иштеп, дың жерлерди өздөштүрүүгө салым кошкон. "Октябрь Революциясы", эки "Ардак Белгиси" ордени, медалдар менен сыйланган.

Орунбекова Бегайым Маданбековна - 1957-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. СССР Жогорку Кеңешинин депутаты (1989). Москвадагы бүткүл союздук айыл чарба техникумун бүткөн. 1975-1978-жылдары Сузак районундагы "Октябрь" жүзүмчүлүк со-

вхозунда жумушчу, 1978-1996-жылдары сүт-товар фермасында саанчы болуп иштеген. Кыргызстан Ленин комсомолу сыйлыгынын лауреаты (1985). «Эмгек Даңкы» медалы менен сыйланган.

Өмүрзаков Дөлөн - 1927-жылы Сузак районундагы Багыш айылында туулган. Ленинграддагы мамлекеттик дене тарбия институтун бүтүргөн. 1952-жылдан баштап Кыргызстандын дене тарбия уюмдарында эмгектене баштаган. 1959-1984-жылдарда Кыргыз ССР Министрлер Советине караштуу Дене тарбия жана спорт комитетинин төрагасы болгон. Дөлөн Өмүрзаков Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин (1963-75) 3 жолку депутаты болуп шайланган. 1993-жылы «Кыргыз республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмери» деген наам берилген. «Эл достугу», үч жолу «Ардак Белгиси» ордени менен сыйланган.

Порожай Николай Григорьевич 1934-жылы Украина Республикасынын, Днепропетровск облусунун, Кривой-Рог шаарында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1958-жылы Киев шаарындагы Украина айыл чарба академиясын бүтүргөн. 1958-62-жылдары Базар-Коргон районундагы Киров атындагы токой чарбасында токойчу, башкы токойчу-инженер, 1962-64-жылдары Сузак районунун Кара-Алма токой чарбасынын, 1964-87-жылдары Октябрь жүзүмчүлүк совхозунун директору болуп иштеген. "Октябрь Революциясы", "Эмгек Кызыл Туу", "Ардак Белгиси" ордени менен жана медалдар менен сыйланган. Сузак районундагы Ленин айылында көчөгө ысымы ыйгарылган.

Рахманова Рисалат - 1950-жылы Сузак району, Лавдан-Кара айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1980-85) болгон. Эмгек жолун 1968-жылдан Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздо колхозчулуктан баштаган. 1973-жылдан саанчы болуп эмгектенген.

Рудасов Михаил Ильич - 1930-жылы Чыгыш-Казакстан облусунун Шемонахин районундагы Вавилонка кыштагында туулган. Советтик Армиянын катарында кызмат кылып бүткөндөн кийин, 1955-жылы ал Көк-Жаңгак шаарын келген. Бул жерде шахтага өткөөлчү

болуп кирген. 1958-жылы аны жөндөмдүү тоо ишкери катары өткөөлчүлөрдүн бригадири кылып дайындашат. Бул кызматта ал 20 жыл иштеген. «Эмгек Кызыл Туу» жана «Ардак белгиси» ордендери, медалдар менен сыйланган. Ал «Шахтердук даңк» медалынын толук кавалери. Рудасов М.И. ардактуу шахтер, Көк-Жаңгак шаарынын ардактуу жараны болгон. 1975-1980-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин депутаты болуп шайланган.

Сабиров Алишер - 1957-жылы Сузак районунун Таш-Булак айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин мыйзам чыгаруу жыйынынын депутаты (1995-2000; 2000-жылдан). Милициянын генералы (2009). Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген юристи. 1979-82-жылдары Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинде (ИИМ) инспектор, улук оперуполномочен, кылмыш издөө башкармалыгында начальниги, 1982-91-жылдары Талас, Ош облустук ички иштер башкармалыкта-рында штабдын начальнигинин орун басары, инспектордук уюштуруу бөлүмүнүн начальниги, 1991-95-жылдары Кыргыз Республикасынын Ички иштер министринин жардамчысы, маалымат зоналык кызматтын начальниги болгон. Медалдар менен сыйланган.

Сабырова Райкан 1946-жылы Сузак району, Комсомол айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1966-жылдан Сузак районундагы «Көк-Арт» совхозунда жумушчу, сүт-товар фермасында саанчы болуп иштеген.

Салимбаева Токтохан 1953-жылы Сузак айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1975-80) болгон. Ленин районундагы «Комсомол» колхозунда колхозчу болуп иштеген.

Сариков Сатыбалды 1926-жылы Сузак айылында туулган. СССР Жогорку Советинин депутаты (1970-74) болгон. 1955-жылдан Сузак районундагы «Коммунизм» колхозунун пахтачылык бригадасында бригадир болуп эмгектенген. Ысымы райондогу өзүнүн мен-

чик лицей мектебине ыйгарылган.

Сулайманова Рысбү 1933-жылы Сузак району, Кызыл-Суу айылында туулган. СССР Жогорку Советинин депутаты (1974-79) болгон. 1947-62-жылдары Сузак районунун «Октябрь» жүзүмчүлүк совхозунда жумушчу, 1982-жылдан саанчы болуп иштеген. «Ленин», «Эмгек Кызыл Туу», «Эл достугу» ордендери, медалдар менен сыйланган.

Султанбаева Канымбү 1958-жылы Сузак районунун, Багыш айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1974-76-жылдары Сузак районундагы «Дружба» совхозунда саанчы, 1976-жылдан тамекичи болуп иштеген. 1985-жылы Кыргыз ССР Жогорку Советине, ошол эле убакта областтык советке, райондук советке депутат болуп шайланган. 1986-1988-жылдары Оштогу айыл чарба техникумунда окуган. 1988-жылдан 1991-жылга чейин үрөнчүлүк бригадада иштеген.

Суранбаев Камбаралы 1894-жылы Сузак районунун, Орто Азия айылында туулган, (1953-жылы дүйнөдөн кайткан). Айыл чарба өндүрүшүн уюштуруучулардан, Жалал-Абад облустук аткаруу комитетинин төрагасы (1939), СССР Жогорку Советинин депутаты (1937-50) болгон. 1928-31-жылдары Сузак районунун аймагында комсомолдук, партиялык ячейкаларды уюштурган, 1931-жылы «Орто Азия» колхозун уюштуруп, колхоз башкармасынын төрагасы болгон. Кызыл Туу айыл кеңешинин түзгөн. Кыргыз ССРинин дыйканчылыгынын эмгек сиңирген устаты. Эки «Ленин», эки «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак Белгиси» ордендери, медалдар менен сыйланган.

Тагаев Абдыжапар - 1953-жылы Сузак районунун Барпы айылында туулган. Мамлекеттик ишмер, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты (1995-2000). 1976-жылы Харьков шаарындагы радио электроника институтун бүткөн. 1976-78-жылдары Бишкектеги «Сетунь» заводунда инженер, 1978-83-жылдары комсомолдук кызматтарда, 1983-86-жылдары «Ала-Тоо» өндүрүштүк бирикмесинде башкы ин-

женердин орун басары, 1986-90-жылдары партиялык кызматтарда иштеген. 1990-92-жылдары Жалал-Абад шаарындагы "Нур" заводунун директору, 1992-жылы Кыргыз Республикасынын мамлекеттик мүлк фондусунун төрагасы, 1992-95-жылдары Жалал-Абад облусунун губернатору, 1995-96-жылдары Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн биринчи вице-премьер министри, 1997-жылы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Баалуу кагаздар рыногу боюнча улуттук комиссиянын төрагасы, 1998-2001-жылдары Кыргыз фонд биржасынын президенти, 2001-жылдан Жалал-Абаддагы "Нур" акционердик кеңешинин президенти болуп иштеп келе жатат.

Тагаев Рашид 1958-жылы Сузак районунун Октябрь айылында

туулган, милициянын генерал – майору (2000). КМУнун география (1981), юридика (1994) факультеттерин бүткөн. 1985-90-жылдары Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин (ИИМ) социалдык менчикти уурдоого жана алып сатарлыкка каршы күрөш бөлүмүнүн оперуполномочени, 1990-95-жылдары Жалал-Абад облустук ички иштер башкармалыгында бөлүмдүн начальниги, 1995-97-жылдары Башкармалыктын оперативдүү иштер боюнча начальнигинин орун басары, 1997-99-жылдары Талас облустук ички

иштер башкармалыгынын начальниги, 1999-жылдан Ош облустук ички иштер башкармалыгынын начальниги. Андан кийин Жалал-Абад облустук ички иштер башкармалыгынын начальниги болуп иштеп туруп, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине депутат болуп шайланган. Учурда Жогорку Кеңештин депутаты. Медалдар менен сыйланган.

Тагаева Нуриса 1960-жылы Сузак районунун, Серный Рудник айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1980-85) болгон. Эмгек жолун 1975-жылы Сузак районундагы "Москва" колхозунда баштаган.

Тажигаева Зулпияхан 1925-жылы Сузак району, Чөкө-Дөбө айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин 2 жолку депутаты (1959-67) болгон. 1943-94-жылдары Сузак районунун "Кызыл Мехнат" колхозунда пахта өстүрүүчү звенонун башчысы, бригадири, кийин пиллачылык бригадасынын бригадири болуп эмгектенген.

СССР Эл чарба жетишкендиктеринин көргөзмөсүнүн күмүш (1965), алтын (1964) медалдарына ээ болгон. "Ленин", "Эмгек Кызыл Туу" ордендери менен сыйланган.

Таирова Гүлайым 1930-жылы Сузак району, Кара-Дарыя айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75) болгон. 1947-71-жылдары Сузак районундагы "Фрунзе" атындагы колхоздо колхозчу, звено башчысы болгон, 1972-80-жылдары пахтачылык боюнча бригаданын бригадири болуп иштеген. Кыргызстан КП БКнын мүчөсү (1976) болгон. "Эмгек Кызыл Туу", "Ардак Белгиси" ордендери, медалдар менен сыйланган.

Ташиева Уулкан Хакимовна 1956-жылы Сузак району, Ырыс айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1974-78-жылдары Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздо саанчы, 1978-жылдан Барпы атындагы колхоздун сүт-товар фермасында саанчы болуп иштеген.

Төрөбаев Эргеш – 1937-жылы Сузак району

ндагы Ак-Баш айылында туулган. 1954-жылы Орто Азия мектебин аяктаган. 1954-56-жылдары Жалал-Абаддагы А. С. Пушкин атындагы педагогикалык окуу жайын бүтүргөн. Эмгек жолун Орто Азия мектебинде мугалим болуу менен баштаган. 1958-63-жылдары Фрунзедеги политехникалык институтунун энергетика факультетин аяктап, 1963-72-жылдары Ош облустунун Сузак райондук электр тармактар ишканасында мастер, башкы инженер, жетекчи болуп эмгектенген. 1972-2001-жж. Жалал-Абад электр тармактар

ишканасынын жетекчиси болгон. 2001-2004-жылдардын аралыгында Жалал-Абад жогорку чыңалуудагы электр тармактар ишканасынын жетекчиси. 1990-жылдан 2005-жылга чейин Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин үч жолку депутаты болгон.

Төрөбаев Бакыт – 1973-ж. Жалал-Абад шаарында туулган. Кыргыз Улуттук Университетин 1999-жылы бүтүргөн. Эмгек жолун 1995-жылы

женердин орун басары, 1986-90-жылдары партиялык кызматтарда иштеген. 1990-92-жылдары Жалал-Абад шаарындагы "Нур" заводунун директору, 1992-жылы Кыргыз Республикасынын мамлекеттик мүлк фондусунун төрагасы, 1992-95-жылдары Жалал-Абад облусунун губернатору, 1995-96-жылдары Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн биринчи вице-премьер министри, 1997-жылы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Баалуу кагаздар рыногу боюнча улуттук комиссиянын төрагасы, 1998-2001-жылдары Кыргыз фонд биржасынын президенти, 2001-жылдан Жалал-Абаддагы "Нур" акционердик кеңешинин президенти болуп иштеп келе жатат.

Тагаев Рашид 1958-жылы Сузак районунун Октябрь айылында

туулган, милициянын генерал – майору (2000). КМУнун география (1981), юридика (1994) факультеттерин бүткөн. 1985-90-жылдары Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин (ИИМ) социалдык менчикти уурдоого жана алып сатарлыкка каршы күрөш бөлүмүнүн оперуполномочени, 1990-95-жылдары Жалал-Абад облустук ички иштер башкармалыгында бөлүмдүн начальниги, 1995-97-жылдары Башкармалыктын оперативдүү иштер боюнча начальнигинин орун басары, 1997-99-жылдары Талас облустук ички иштер башкармалыгынын начальниги, 1999-жылдан Ош облустук ички иштер башкармалыгынын начальниги. Андан кийин Жалал-Абад облустук ички иштер башкармалыгынын начальниги болуп иштеп туруп, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине депутат болуп шайланган. Учурда Жогорку Кеңештин депутаты. Медалдар менен сыйланган.

Тагаева Нуриса 1960-жылы Сузак районунун, Серный Рудник айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1980-85) болгон. Эмгек жолун 1975-жылы Сузак районундагы "Москва" колхозунда баштаган.

Тажигаева Зулпияхан 1925-жылы Сузак району, Чөкө-Дөбө айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин 2 жолку депутаты (1959-67) болгон. 1943-94-жылдары Сузак районунун "Кызыл Мехнат" колхозунда пахта өстүрүүчү звенонун башчысы, бригадири, кийин пиллачылык бригадасынын бригадири болуп эмгектенген.

СССР Эл чарба жетишкендиктеринин көргөзмөсүнүн күмүш (1965), алтын (1964) медалдарына ээ болгон. "Ленин", "Эмгек Кызыл Туу" ордендери менен сыйланган.

Таирова Гүлайым 1930-жылы Сузак району, Кара-Дарыя айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75) болгон. 1947-71-жылдары Сузак районундагы "Фрунзе" атындагы колхоздо колхозчу, звено башчысы болгон, 1972-80-жылдары пахтачылык боюнча бригаданын бригадири болуп иштеген. Кыргызстан КП БКнын мүчөсү (1976) болгон. "Эмгек Кызыл Туу", "Ардак Белгиси" ордендери, медалдар менен сыйланган.

Ташиева Уулкан Хакимовна 1956-жылы Сузак району, Ырыс айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1974-78-жылдары Сузак районундагы Ленин атындагы колхоздо саанчы, 1978-жылдан Барпы атындагы колхоздун сүт-товар фермасында саанчы болуп иштеген.

Төрөбаев Эргеш – 1937-жылы Сузак районундагы Ак-Баш айылында туулган. 1954-жылы Орто Азия мектебин аяктаган. 1954-56-жылдары Жалал-Абаддагы А. С. Пушкин атындагы педагогикалык окуу жайын бүтүргөн. Эмгек жолун Орто Азия мектебинде мугалим болуу менен баштаган. 1958-63-жылдары Фрунзедеги политехникалык институтунун энергетика факультетин аяктап, 1963-72-жылдары Ош облустунун Сузак райондук электр тармактар ишканасында мастер, башкы инженер, жетекчи болуп эмгектенген. 1972-2001-жж. Жалал-Абад электр тармактар

ишканасынын жетекчиси болгон. 2001-2004-жылдардын аралыгында Жалал-Абад жогорку чыңалуудагы электр тармактар ишканасынын жетекчиси. 1990-жылдан 2005-жылга чейин Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин үч жолку депутаты болгон.

Төрөбаев Бакыт – 1973-ж. Жалал-Абад шаарында туулган. Кыргыз Улуттук Университетин 1999-жылы бүтүргөн. Эмгек жолун 1995-жылы

баштап, 1998-жылга чейин өндүрүштүк коммерциялык ишканаларда эмгектенген. 2007-жылы Жогорку Кеңешке "Ак Жол" партиясынан жаштардын катарында депутаттыкка шайлаган.

Турдубаев Жээнбек – 1940-жылы Сузак районундагы, Кара-Март айылында туулган, Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90) болгон. 1965-жылы Кыргызстан айыл чарба институтун бүткөн. 1965-жылы Өзгөн районундагы "Алга" совхозунда зоотехник, 1967-68-жылдары Ленин районунун "Энгельс" атындагы колхоздун, райондук айыл чарба башкармасынын башкы зоотехниги, Ленин райондук аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары, ошондой эле партиялык жооптуу кызматтарда иштеген. 1986-жылдан

Кыргызстан КП БКда бөлүм башчы, партиянын Ноокат райкомунун 1-катчысы, Кыргыз Республикасынын Айыл чарба министринин орун басары болуп иштеген. "Ардак Белгиси" ордени менен сыйланган.

Турдукулова Саламат – 1947-жылы Сузак районунун, Багыш айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1975-80) болгон. 1966-жылдан Сузак районундагы "Октябрь" жүзүмчүлүк совхоз – комбинатында иштеген.

Устимов Анатолий Иванович – 1940-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75) болгон. 1956-67-жылдары Көк-Жаңгак шаарында чалгындоо экспедициясында слесарь, Көк-Жаңгак шахтасында бекемдөөчү, өткөөлчү, 1967-жылдан өткөөлчү бригадасында звено башчы болуп иштеген.

Үсөнов Жуманазар – 1936-жылы Сузак районундагы Кыргызстан айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. 1961-жылы Кыргыз Мамлекеттик медицина институтун бүтүргөн. 1961-97-жылдары Сузак районунун Кара-Алма, Октябрь айылдык ооруканаларында врач, бөлүм башчы, башкы врач болуп эмгектенген. Медалдар менен сыйланган.

Хакимова Турсунхан – 1924-жылы Жалал-Абад шаарында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75) болгон. Кыргызстан КП БКга караштуу мектепти (1953), Ташкендеги жогорку партиялык мектепти бүткөн. 1942-53-жылдары Сузак районунда мугалим, партиялык кызматтарда, 1953-65-жылдары Кыргызстан КП Жалал-Абад облустук комитетинде инструктор, партиянын Сузак райкомунун катчысы, Сузак өндүрүштүк колхоз-совхоздук башкармасынын партиялык комитетинин бөлүм башчысы, 1965-71-жылдары Ленин (Ноокен) райондук аткаруу комитетинин төрагасы, 1971-жылдан Ош облустук аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары болуп иштеген.

Чекиев Турдубек Узакбаевич – 1963-жылы Сузак районунун Мазар-Булак айылында туулган. 2000-жылдан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу жыйынынын депутаты болгон. КМУнун экономика факультетин бүтүргөн. 1987-89-жылдары Таш-Көмүр шаардык кооперациялык соодасынын бухгалтери, 1989-92-жылдары Сузак районунда дүкөндүн башчысы, "Достук" керек-жарак коомунун бухгалтери, төрагасынын орун басары болгон.

Чингилова Жумакан – 1950-жылы Базар-Коргон районундагы Акман айылында туулган. 1975-80-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. 1967-жылдан Сузак районундагы Карл Маркс атындагы колхоздо колхозчу болуп иштеген.

Чойбеков Данияр – 1925-жылы Сузак районунун, Таштак айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин эки жолку депутаты (1975-85) болгон. СССР Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты. Ата Мекендик согуштун катышуучусу. 1950-жылы Сузак районундагы XX партсъезд колхозунда чабандын жардамчысы. 1950-жылдан Барпы атындагы колхоздо баш чабан болуп эмгектенген. "Ленин", "Октябрь Революциясы", "Эл достугу" ордендери, көптөгөн медалдар менен сыйланган.

Шарапов Жолболду – 1945-жылы Сузак районунун Качкынчы айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты (1990-95) болгон. 1969-жылы Бишкек Политехникалык институтун бүтүргөн. 1963-79-жылдары Бишкектеги автобазада слесарь-моторист, “Кыргызавтомаш” заводунун айдоочусу, механиги, транспорттук цехтин начальнигинин орун басары, Түштүк автотресттин инженери, Ош шаарындагы № 4 автобазанын башкы инженери, начальниги болгон. 1979-92-жылдары Түштүк өндүрүштүк автотресттин директору болуп иштеген.

Эгембердиев Култек – 1888-жылы Сузак районундагы Кара-Булак айылында туулган. Эмгек жолун 1918-жылдан 1930-жылга чейин Совет мамлекетин түзүү үчүн күрөшүүчү ыктыярдуу кызыл отрядында катардагы кызматкер болуп баштаган. Кийин анын командири болгон. 1931-жылы Сузак районунда жаңыдан айыл чарба артелдери курула баштаганда, “Кара-Булак” артелинин башкармасынын төрагасы болгон. 1932-жылдан 1935-жылга чейин Кара-Алма айылдык советинин төрагасы, 1935-1937-жылдары Жалал-Абад областык керек-жарак коомунун төрагасы, 1937-1941-жылдары Жалал-Абад областынын Октябрь райондук аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары болуп иштеген. Кийинки жылдарда ал “Орток” токой чарбасынын директору, Кара-Алма айылдык кеңешинин төрагасы болуп иштеп жүрүп эс алууга чыккан. «Кызыл Жылдыз», «Ардак Белгиси» ордендери жана медалдар менен сыйланган. Эки жолу Кыргыз ССР Жогорку Советине депутат болуп шайланган.

жүргүзгөн.

Зеркинбаев Баяман – 1967-жылы Сузак районунун, Кара-Дарыя айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты (1995-2005) болгон. Белгилүү балбан. 1991-жылы Ташкендеги айыл чарба институтун бүткөн. Эмгек жолун Жаңы-Арык тамеки ферменттөө заводунда иштеп баштаган. 1992-96-жылдары Ош шаарындагы “Палван” кайрымдуулук фондусунун генералдык директору, 1996-жылдан Ош облустук “Күрөш” федерациясынын президенти болгон. Кары-картаңдарга, майыптарга материалдык жардам көрсөтүп, кайрымдуулук иштерин

Юлдашева Нуртажи – 1948-жылы Сузак районунун, Акбаш айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1971-75) болгон. 1967-77-жылдары Сузак районунун Карл Маркс атындагы колхозунда колхозчу, бригадир, 1977-96-жылдары Лейлек районунун “Кулунду” колхозунда пахта, пилла бригадаларынын бригадири болуп иштеген. “Ардак Белгиси” ордени жана медалдар менен сыйланган.

Юнусов Алимжан – 1926-жылы Сузак кыштагында туулган, 1998-жылы дүйнөдөн кайткан. Кыргыз ССР Жогорку Советинин 3 жолку депутаты, СССР айыл чарбасына эмгек сиңирген кызматкер. 1943-жылы айылдык керек-жарак коомунда (сельпо) сатуучу, эсепчи болуп иштеген. 1943-51-жылдары экспедитор, айылдык дүкөн башчысы, соода бөлүмүнүн башчысы, 1952-54-жылдары Сузак районундагы шарап базасында директор, 1954-60-жылдары айылдык керек-жарак коомунда башчы, 1960-96-жылдары “Коммунизм” колхоз башкармасынын төрагасы болуп иштеген. Эки “Ленин”, “Октябрь Революциясы”, “Эмгек Кызыл Туу” ордендери, медалдар менен сыйланган.

СУЗАК ЖЕРГЕСИНИН ЭЛ БАШТАГАН КООМДУК-САЯСИЙ ИШМЕРЛЕРИ

Элдик баатыр – Курманбек

Кыргыз Республикасынын учурдагы Президенти Курманбек Салиевич Бакиев башкарган бийликтин башкы лейтмотивин демократиялык принциптер түзгөндүктөн элдин бийликке болгон ишеними жогорулады. Курманбек Салиевич Бакиев 2005-жылы өлкөнүн дал ушундай кабыл алып, дээрлик эки жыл бою өлкөдө стабилдүүлүк ордуна келбей, натыйжада өлкөнүн жаңы жүзүн калыптандыруу оңойго турган жок. Мына ушундай социалдык өнүгүүнүн түпкү баалуулугу – бул биздин тарыхый мурастарыбыз менен байланышып турат. Бул жагынан алганда бир кездеги Курманбек баатырдын гуманисттик саясаты бүгүн да уланып жаткандай сезилет.

«Курманбек» эпосунун башкы каарманы Курманбек баатыр менен сыймыктана турган эң маанилүү жагдай – бул анын Сузак жергесинде жарык дүйнөгө келгендигинде, анын баатырдык да, адамгерчилик сапаттары да сузактыктар үчүн сыймык болуп калгандыгында турат. Классиканын улуу чыгармалары адам турмушунун түпкүлүктүү тереңдеги маанилерине байланышкан. Курманбек баатырдын да өз доорундагы тарыхка байланышкан тарыхый турмушу бар. Эмесе, элибизге, эл ичинен чыккан жаштарга үлгү иретинде Курманбек баатырдын баатыр кылып турган айрым белгилерине токтолуп көрөлү:

- Патриоттуулук – бул Курманбектеги биринчи гуманисттик белги болуп саналат. Эпосто айтылгандай ал он жети жашында 40 жигит топтоп элин, жерин Дөлөнхан сыяктуу сырткы каардуу душмандардан сактап жүрүшүнүн өзү эле – анын элдик адам болуп калышына шарт түзгөн. Мына ошондуктан Курманбек турганда Сузак өрөөнүнүн эли тынч жашаган, уктаган, эмгектенген.

- Айкөлдүк – бул Курманбек баатырдагы эң маанилүү гуманисттик сапат. Орустун эң көрүнүктүү философу И. Ильин өзүнүн «Чексиздикке карай жол» деген эмгегинде: «Адамдын айкөлдүгү – бул адамдагы жоопкерчилик менен тыгыз байланышкан. Ич дүйнөсү эки анжы абалда болгон адам – бактысыз адам. Ички дүйнөсү бөлүнүп жарылып турган адам эч убакта айкөл боло албайт» - деп жазгандай, эгерде Курманбекте айкөлдүк сапат бийик болбогондо анда элдин

колдоосуна ээ болбойт эле, жаамы эл бирикмек түгүл, 40 жигит да куралбайт эле.

- Адамгерчилик – бул Курманбек баатырдагы бийик гуманизм болуп саналат. Адамдын жүрүм-турумун жөнгө салып турган адеп-ахлахтын маңызын андан түшүнүү – бул эң маанилүү милдет болуп саналат. Тарыхта белгилүү пруссиялык философ Эммануил Кант мындай деп жазат: «Биздин жан дүйнөбүздү дайыма эки нерсе толуктап турат, биз алар жөнүндө канчалык узак жана улам-улам ой жүгүртсөк биздин жан дүйнөбүз дайыма ошончолук жаңы жана күчтүү сезимине толо берет. Бул адамдын акыл-эсине жана эркине байланыштуу болот». Демек, Курманбек баатырдагы жан дүйнөсүнүн тазалыгы, ишеними – анын бийиктигин көрсөтөт.

Ал гана эмес узак жыл бою бир пикирлеш болушкан 40 жигити чыккынчылык кылганда да ал адамгерчилигинен жанган эмес, себеби ал өзүнүн намысына, күчүнө ишенген.

- Көз карандысыздыкка умтулуу – бул Курманбек баатырдагы эң башкы сапат болуп саналат. Эгер тарыхый факторлорго таянсак, баатырдын туулушу – бул бир чоң журттун бактысы. Баатырлар гана намыстын туу белинде болушкан. Эл алардын айланасына баш кошушкан. Француз философу Жюльен Ламетри «Жан дүйнө жөнүндө трактат» деген эмгегинде: «Тарбия болбосо, эң мыкты уюшулган акыл да өзүнүн бүткүл баалуулугун жоготот», - деп абдан туура баа берген. Курманбек да жаш кезинен жакшы өскөн. Ал дайыма элдин көз карандысыздыгы үчүн, дайыма элдин эркин каалаган. Согушту жек көргөн жана баатырдыгына салып, бөтөн элди басып-басынткан адам болгон эмес.

- Ишеним – адамдын адамдыгын аныктоочу каражат. Курманбек баатырдын өзгөчө белгиси – анын адамга болгон ишениминин туруктуулугу. Тарыхтан көрүнүп тургандай адамдын аң-сезими ар кандай ишенимдерге толгон. Ишеним – акыл-эстин тынч, бакыбат абалын камсыз кылып турат. «Курманбек» эпосунда Курманбек баатыр – эң оболу атасына, элине, 40 чоросуна ишенип жашап келген. Бирок турмуш кээде өзүнүн карама-каршылыгын пайда кылат. Мындай абал эң оболу шектенүүдөн башталат. Шектенүү – бул психологиялык абалдын өзгөчө формасы. Курманбек баатырдын атасы Тейитхандын ортосундагы чатактын келип чыгышы да шектенүүдөн улам пайда болуп, ал өнүгүп олтуруп трагедияны алып келген.

Ошондуктан Курманбектин ишениминде эч кандай шектенүү байкалбайт. Ал туруктуулук менен атасына, жигиттерине ишенип

жүрүп олтурат. Качан гана Тейитхандын Дөлөнхан менен болгон ич ара мамилесинен кийин абал курчуйт. Натыйжада Курманбек жалгыз калат. Бирок ал ишенимин жоготкон эмес.

Элдик президент – Курманбек Салиевич Бакиев

1949-жылы 1-августта Сузак районунун Күмүш-Азиз айылында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулган. 1966-жылы орто мектепти аяктаган соң, Куйбышев шаарындагы политехникалык институтка тапшырып, электрондук эсептөө машиналары адистиги боюнча аяктаган. 1974-1976-жылдары аскердик кызмат өтөгөн. 1979-жылга чейин Куйбышев шаарында заводдо жумушчу, инженер-электромеханик болуп иштеген. Кийин Жалал-Абаддагы штепселдик ажыраткычтар (ШР) заводунда бөлүмдүн начальниги, башкы инженердин орун басары, андан кийин Көк-Жаңгак шаарындагы «Профиль» заводунда директор, кийин партиянын шаардык комитетинин биринчи катчысы болуп иштеген. 1991-жылы эл депутаттарынын Жалал-Абад областтык Кеңешинин төрагасынын орун басары болуп шайланган. 1992-1995-жылдары Тогуз-Торо районунун акими, Мамлекеттик мүлк фондусунун төрагасынын орун басары, Жалал-Абад областтык мамлекеттик администрациясынын башчысынын биринчи орун басары кызматтарында иштеген. 1995-2002-жылдары Жалал-Абад, Чүй областтарынын губернатору, Кыргыз Республикасынын Премьер-Министри болуп эмгектенди. 2002-жылдын октябрында № 15 - Алабука шайлоо округунан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты болуп шайланган. К. С. Бакиев 2005-жылдагы Март элдик революциясынын башында турган жана ушул эле жылдын 24-мартынан Кыргыз Республикасынын Президентинин милдетин аткаруучу, Кыргыз Республикасынын Премьер-Министри болуп иштеген. 2005-жылдын 10-июлунда өткөн Президенттик шайлоодо Курманбек Салиевич Бакиев шайлоочулардын 88,65 % колдоосу менен Кыргыз Республикасынын Президенти болуп шайланган.

ПРЕЗИДЕНТ К. С. БАКИЕВДИН ЭКОНОМИКАЛЫК ФИЛОСОФИЯСЫНЫН ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ

Экономикалык философия – бул субстанциялык жактан алганда да, тарыхый жактан алганда да коомдук аң-сезимде логикалык ой

жүгүртүүлөрдүн эң башкы критерийи катары каралып келген. Бирок экономикалык философиянын моделин табуу жана аны коомдук чөйрөнүн өзгөчөлүгүндө пайдалануу көптөгөн жаңы көз караштар, идеялар жүрүп олтургандыктан экономиканын өнүгүшү жалпы мазмунда өнүгүү жолунда болгону менен анын пайдалануу формасына келгенде ар түрдүү мотивация пайда боло берет.

Президент К. С. Бакиев бийлик башына келгенде чарбачыл, адамдардын көңүлүн, акыл-эс ресурсун экономиканы көтөрүүгө буруу үчүн эмнелер зарыл жана эмнелер керек экендигин жакшы билери анын басма сөз каражаттарына берген алгачкы интервьюларында эле байкалды. Болгондо да рыноктук сиситеманын шартында экономиканын моделин кайрадан карап чыгууну колго алды. Ошентип К. С. Бакиевдин экономикага жасаган феноменалдык философиялык көз карашы, кылчактабастан алга жылууга жалпы массаны жетелеп кетиши, анын экономикалык философиясынын алгачкы жүзүн даана көрсөтө алды.

Экономикалык философия – бул ар бир адамдын аң-сезиминде болот, өнүгөт жана социалдык көрүнүш катары көрүнүп кызмат кылат. Себеби, ар ким өз турмушунун, жашоосунун жакшы болушун калайт жана ага умтулат. Демек адамда таанып билүү процесси жүрөт. Бирок экономикалык азыркы шарттагы эмприкалык жана илимий өнүгүшүнө мамиле кылуу бир кыйла татаалдашып кетти. Демек, Президент К. С. Бакиевдин экономикалык философиясында талкаланган экономиканы жаңыртууда эң башкы проблемалар болгон коррупция менен күрөшүү идеясын кабыл алды. Бул абдан туура чечим болчу. Чындыгында эле ар бир өлкөдө гүлдөгөндөй эле, Кыргызстандын аймагында да бир топ адамдардын колунда канчалаган «иштебеген» акча каражаттарын сууруп чыгуу – бул эрдикке тете иш болчу.

Президент К. С. Бакиевдин экономикалык философиясынын дагы бир өзгөчөлүгү – ал кайсы бир мамлекеттердин экономикасын тууроо жана бирөөлөргө окшошуу сыяктуу көрүнүштөргө барган жок. Ал эң оболу экономика – бул элдин жалпы кызыкчылыгы болушу керек деп ойлоду, анын экономикалык философиясынын дагы бир өзгөчөлүгү – бул чет элдик инвесторлор менен иштөөнүн маданиятын иштеп чыккандыгында жана ишкерлердин эркиндигин жана кызыкчылыгын коргоону колго алгандыгы болду.

Бул үчүн салык кодексинин жаңы формаларын өндүрүшкө киргизе алды. Экономиканын өнүгүшүнүн стабилдүү стратегиясын К. Бакиев өлкөлөр аралык өз ара мамилелердин жөнгө салынышынан

көрдү десек жаңылышпайбыз. Айрыкча КМШ өлкөлөрүнүн жана Шанхай эл аралык шериктештик уюмунун мүчөсү болуу менен К. Бакиев Кыргызстандын кадыр-баркын эл аралык деңгээлге көтөрдү. Алгачкы жылдары Россия, Казакстан, Өзбекстан, Тажикстан менен катар эле Кытай, Корея, Япония сыяктуу күн чыгыш өлкөлөрү менен болгон экономикалык байланыштар буга толук күбө болсо, жакында эле Түркиянын, Афганистандан, Американын Президенттеринин өз ара мамилелери биздин экономикабыздын өнүгүшүнө түздөн-түз таасир берип жатат.

Мына ушундай экономикалык өз ара мамилелердин жакшыргандыгынан улам өлкөдө мугалимдердин, врачтардын, пенсионерлердин айлык акылары мынчалык жогору деңгээлге жетет деп эч ким ойлогон эмес. «Камбар Ата» - 2 ГЭСи, Кызыл-Кыядагы цемент заводу, Таш-Көмүрдөгү полукремний иштеп чыгуучу заводу сыяктуулар гиганттык курулуштар болду. Муну К. Бакиев гана жасады десек тарых да туура деп айталар эле.

Президент К. С. Бакиевдин экономикалык философиясынын дагы бир өзгөчөлүгү катары – «Күчтүү Президенттик бийлик жана Күчтүү парламенттик бийлик!» - деп баса белгилегенин айтсак болот.

Экономикалык философия – бул дайыма эки чоң проблемалар аркылуу калыптанат. Тагыраак айтканда, ал мааниге жана ой жүгүртүүгө тыгыз байланышкан. Анткени маани бул тарыхый процесс катары, башкача айтканда, ойлордун диалектикалык аккумулятору катары дайыма аракетте болот. Чындыгында эле америкалык философ Д. Храмс «Көңүл буруунун мааниси» деген эмгегинде, «Аракет дайыма маани менен ойлоонун ортосунда өз ара мамилени жана түшүнүктү алып жүрөт», - деп белгилегендей, биз Президент К. С. Бакиевдин экономикалык философиясындагы маани менен терең ойду туура кабылдашыбыз зарыл.

Президент К. Бакиев быйылкы жылдын башында жана андан кийинки элге жана парламентке жасаган кайрылуусунда жаңыланган Кыргызстандын концепциясын алдыга койду. Анын жолдорун көрсөттү. Албетте, мына ушул кайрылуулардын Президент К. С. Бакиевдин экономикага болгон философиялык ойлору жана маанилери өтө тереңдетилди. Эң башкысы – бул ар бир адамдын сезимин ойгото турган, жан дүйнөгө жаңы көз караштарды алып келүү керек экендигин көрсөттү.

Ошондуктан Президент К. Бакиевдин экономикалык философиясы коомдук аң-сезимди өлчөө үчүн эмес, экономиканын динамика-

сы өнүгүүгө өтсө, анда адамдарда да, коомдо да жаңы ачылыштардын актысы, зарылдык менен керектөөнүн проблемалары чечилет, эң башкысы, адамдар экономика бул эмне деген түшүнүк, анын ички закондорун жана жашыруун сырларын толук өздөштүрө алат деген ишенимде болду.

Бул үчүн аракеттин метафорасы туура багытта, философ М. М. Бехтин айткандай, дайыма кыймылда болушу керек. Чындыгында эле экономика адамдардан аракетти, изденүүнү, патриоттук сезим менен иштөөнү талап кылат.

Чоку бий

Жалал-Абад аймагынан чыккан кыргыз элинин белгилүү тарыхый инсандарынын бири. Ал 16 жашында Кандын коргону деп аталган жайга сейилге келген Мадали хандан бий наамын алган. Ошондон кийин ал "Бала бий" деген да атка конгон. Маалыматтарга караганда Чоку бий 1865-жылы Ташкендин жанында М. Г. Черняев менен болгон согушта Алымкул аскер башынын кошунунда, кийин 1873-74-жылдары Мамыр Мерген уулунун, Полот хандын көтөрүлүшүнө катышкан. Кезегинде Кокон ордосунун ири саясатчылары менен байланышып иш туткан Чоку бий Чаңгет өрөөнүндөгү, Зергер, Ийри-Суу аймактарындагы элди ордо оюндарынан алыс кармап келгендиги, ыркы жокту ынтымакка, бейжаңжалдыкка чакырып жүргөндүгү маалым. Бейкүнөө элдин запкы жеп калышынан чочулаган Чоку бий 1898-жылдагы Анжиян көтөрүлүшүнө өзүнүн таасириндеги айылдарды катыштырбай аман сактап калган.

Чыйбыл болуш

1870-жылы Сузак районунун Калмак-Кырчын айылында туулган. Көк-Арттан чыккан белгилүү тарыхый инсан. Басыз уруусунан. Болуш болуп турганда жергиликтүү калктын таламын көздөгөн көптөгөн иш аракеттерди жүргүзгөн. Орус бийликтеринин жергиликтүү элге болгон катаал мамилесине, айрыкча кыргыздардын семиз, сугат жерлерин тартып ала баштаган саясатына нааразы болгон. Чыйбыл болуш 1890-жылдардын ортосунда орустарга каршы көтөрүлүш чыгаруу идеясына оогон. Ал Мадали эшен (Ийикчи эшен) менен 1895-97-жылдары Көк-Артта, Миң-Дөбөдө бир нече жолу кеңешип, Анжиян көтөрүлүшүн даярдоого жигердүү катышкан. Ал көтөрүлүштү даярдоого жигердүү катышкан деген күнөө менен Орусиялык аскер-

дик талаа соту тарабынан соттолуп, өлүм жазасына өкүм чыккан. Кийинчерээк өлүм жазасы көп жылдык сүргүн менен алмаштырылып, Сибирге айдалган. Элдин үшүн алыш үчүн Жалал-Абад шаарындагы губерниялык сотко алып бара жатканда, анын колу, бутун байлашып, эки кулагы эки мык менен тактага кагылып, арабага чалкасынан жаткырылып, эл арасынын алып өткөн. Сибирде жүргөн убагында Токтогул менен жолугушкан, акын анын өлүмүнө күбө болгон. Чыйбыл болуштун аянычтуу өлүмү жөнүндө Токтогулдун Эшмамбет менен айтышында баяндалат.

Жамашев Зулумбек

1924-жылы Сузак районунун Кара-Кол айылында туулган. Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген юристи, Кыргыз ССР Жогорку Советинин 3 жолку депутаты (1975-90). Фрунзе юридикалык мектебин (1950), КМУнун юридика факультетин бүтүргөн. Эмгек жолун 1942-44-жж. Ачы, Базар-Коргон райондорунда почточу, катчы, финансы агенти болуп иштөөдөн баштаган. 1944-48-жылдары Ачы районунун Эл сотунун катчысы, 1950-51-жылдары Ачы, Ленин (азыркы Ноокен) районунда прокуратуранын тергөөчүсү,

1951-57-жылдары Ленин райондук сотунун, 1957-59-жылдары Жалал-Абад облустук сотунун, Ош облустук сотунун төрагасынын орун басары (1957-67), 1967-71-жылдары Кыргыз ССР Жогорку сотунун мүчөсү, 1971-74-жылдары Ош облустук юстиция башкармалыгынын төрагасы, 1974-89-жылдары Кыргыз ССР Жогорку сотунун төрагасы болуп иштеген. 1989-жылдан Республикалык граждандык актыларды каттоо башкармалыгын, облустук Табиятты коргоо коомун (1991-95) жетектеген. Жалал-Абад облусунун эл аксакалы болуп шайланган. «Ардак Белгиси» ордени, медалдар менен сыйланган. 3. Жамашевдин урматына Жалал-Абад шаарындагы көчө, Сузак районундагы мектеп аталган.

Исакулов Мухтар

1921-жылы Сузак айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин 4 жолку депутаты (1951-

67). Элге билим берүү тармагында, Кыргызстан КП Сузак, Араван, Ноокат райкомдорунда, партиянын Ош облустук комитетинде, КПСС БКнын аппаратында иштеген. 1975-85-жылдары Жалал-Абад шаардык эл депутаттар кеңешинин төрагасы болгон, шаардын курулушуна, тартипке келтирилишине, көрктөндүрүлүшүнө жана кооздугунун арттырылышына ири салым кошкон. «Ленин», «Эмгек Кызыл Туу» ордендери жана медалдар менен сыйланган.

Темирбаев Курманбек

Темирбаев Курманбек Токтосунович 1958-жылы 9-июнда райондун борбору Сузак кыштагында кызматчылардын үй-бүлөсүндө туулган. Ленин-Жол айылындагы орто мектепти аяктагандан соң, 1975-жылы СССРдин 50-жылдыгы атындагы КМУнун экономика адистигине кирип билим алган. 1981-жылы Ош шаарындагы ХБКда экономист, комсомол комитетинин катчысы, 1983-жылы Жибек комбинатынын комсомол комитетинин катчысы болуп иштеп, 1984-жылы Советтик Армияда офицердик кызмат өтөгөн. 1986-жылы «Түштүкжолкурулуш» башкармалыгында экономист, бөлүм башчы, 1989-жылы Компартиянын Ош облустук комитетинде инструктор, 1991-жылы Жалал-Абад облкеңешинде төраганын орун басары кызматында иштеген. 1991-1998 жылдары «Жалал-Абад» соода үйүндө генералдык директор, кыргыз-италиялык «IK Comrani» биргелешкен ишканасынын директору, «Кыргызнефтегаз» АК Бишкектеги өкүлчүлүгүнүн директорлук кызматтарын аркалаган. 2005-жылдын август айынан Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрация жетекчисинин биринчи орун басары, ошол эле жылдын ноябрь айынан тартып Кыргыз Республикасынын Президентинин Иш башкаруучулук милдетин аткарат. Саясат таануу илимдеринин кандидаты.

Тургунбаев Ойрот

1934-жылы Сузак районунун Сафаровка айылында туулган. Билими жогорку, 1959-жылы Кыргыз Мамлекеттик медицина институтун, 1964-жылы аспирантураны бүтүргөн. Эмгек жолун

1959-жылы аймактык медицина институтунда илимий кызматкер болуп иштеп баштаган. Андан кийин ушул эле институтта окумуштуу-секретарь болгон. 1965-1979-жылдары профсоюздардын курортторунун республикалык башкармасынын төрагасынын орун басары, төрагасы, Кыргызстан КП БКнын сектор башчысы, аймакты сактоо министринин биринчи орун басары, 1979-1988-жылдары Кыргыз ССРинин Саламаттыкты сактоо министри болгон. Андан кийин Афганистан Республикасынын өкмөтүндө кеңешчи-консультант болуп иштеген. Медицина илимдеринин кандидаты. 1979-1990-жылдардын аралыгында Кыргыз ССР Жогорку Советине депутат болуп шайланган. Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген врачы.

Асанов Бектур

Асанов Бектур Жантөрөевич 1969-жылы Сузак районундагы Кара-Дарыя айылында туулган. 1976-ж. Чапаев атындагы орто мектебине кирип, 1986-ж. аяктаган. 1987-жылдан 1990-ж. чейин Советтик Армиянын Аскер деңиз флотунда кызмат өтөгөн. 1990-1995-ж. ж. Кыргыз Мамлекеттик Университетинин филология факультетинде окуган. Кыргыз мамлекетинин эгемендүүлүгү, келечеги үчүн өлкөбүздүн жаштарынын арасынан чоң саясатка аралашкан. 2000-жылы № 27 Кызыл-Туу шайлоо округунан

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу палатасына депутаттыкка шайланган. Депутат мезгилинде көптөгөн мыйзамдардын иштелип чыгышына жигердүү катышып, айрыкча эне тилибиздин сакталып, калыптануусу үчүн зор салым кошкон. Коррупциялашып, тоталитардык режимге өткөн эски бийликке каршы ачык күрөшкө чыккан. Элди эзген эски бийликке каршы митинг, пикет, жөө жүрүштөрдү уюштуруп, элдин алдында болгон. 2005-жылы март революциясынын элдин жеңиши менен аяктоосуна салым кошуп, көрүнүктүү оппозиция лидерлеринин катарында болгон. Кыргыз Республикасынын Дене тарбия жана спорт, жаштар саясаты, балдарды коргоо мамлекеттик агенттигинин директору болуп иштеген. Жакында Кыргыз Республикасынын Пакистан өлкөсүндөгү элчиси кызматына дайындалды.

Кайыпов Марат

1960-жылы туулган. 1986-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин юридикалык факультетин бүтүргөн. 1986-90-жылдары Бишкек шаарындагы 1-Май районунда жана Бишкек шаарында, андан кийин Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинде тергөөчү болуп иштейт. 1990-жылы Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин юридикалык бөлүмүнүн жетекчи адиси, 1993-жылы Кыргыз өкмөтүнүн аппаратында укук бөлүмүнүн башчысы болуп эмгектенген. 1996-99-жылдары Кыргыз Республикасынын Жогорку Арбитраждык сотунун төрагасынын биринчи орун басары, 1999-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын укук бөлүмүнүн башчысы, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунунун судьясы кызматына дайындалган. 2005-2006-жылдары Кыргыз Республикасынын Адилет министри болуп эмгектенген.

Калымбетова Тажикан

Калымбетова Тажикан Борбугуловна 1958-жылы Сузак районундагы Кызыл-Туу айылында туулган. Кыргыз мамлекеттик университетин бүтүргөн. Калымбетова Т. эмгек жолун Мамлекеттик статистика комитетинде экономист болуп баштап, 1982-жылдан 1995-жылга чейин Мамстаттын бөлүм башкаруучусу кызматтарында иштеген. 2001-жылдан 2005-жылга чейин Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин бөлүмүнүн директору, 2005-2007-жылдарда Кыргыз Республикасынын Финансы чалгындоо кызматынын директору, Кыргыз Республикасынын Финансы министринин орун басары болгон. 2007-жылы июнь айында президенттин жарлыгы менен Калымбетова Т. Социалдык фондунун төрайымы, 2007-жылдан финансы (каржы) министри болуп дайындалат. 2009-ж. Социалдык фондунун төрайымы болуп дайындалган.

Калыев Бакыт

Калыев Бакытбек Төрөгүлович 1966-жылы туулган. 1973-жылы Сузак районундагы А. Гайдар атындагы орто мектепке кирип окуган. Орто мектепти бүткөндөн кийин ал Алма-Ата шаарындагы жогорку жалпы аскердик командалы (АВОКУ) окуу жайына кирип, аны 1987-жылы бүтүргөн. 1984-жылы декабрь айынан Афганистанда аскердик кызматта болгон. 1989-жылы 14-февралда өз өлкөсүнө кайтып келген. Согуштук аракеттерде күжүрмөндүүлүктү көрсөткөндүгү үчүн Калыев Бакытбек Төрөгүлович «Кызыл Жылдыз» ордени менен сыйланат. 1991-93-жж. Сузак райондук аскер комиссариатында, 1993-95-жж. Жалал-Абад шаардык аскер комиссариатында жооптуу кызматтарда иштеген. 1998-жылы Б. Калыев Чүй областынын губернаторунун жардамчысы, 2001-жылдан баштап Кыргыз Республикасынын Премьер-Министринин жардамчысы болгон. 2005-жылы август айынан баштап Республиканын Мамлекеттик күзөт кызматынын жетекчиси болуп дайындалат. 2009-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Коргоо министри. Генерал-лейтенант.

Ташиев Камчыбек

1968-ж. Сузак районундагы Барпы айылында туулган. 1992-жылы Томск шаарындагы политехникалык институтун аяктаган, кесиби инженер-химик, технолог. 1998-жылы Кыргыз Мамлекеттик Улуттук университетинин юридикалык факультетин бүтүргөн; 1993-1998-жылдары Жалал-Абад облусунун Сузак районундагы «Мээрим-Ай» өндүрүштүк фирмасынын директору, 1998-жылы Жалал-Абад облустук мамлекеттик администрациясына караштуу Өнөр жай жана ишкердикти өнүктүрүү департаментинин директору, 1998-2000-жылдары Жалал-Абад шаарындагы өндүрүштүк-коммерциялык «Томас» фирмасынын генералдык директору болуп иштеген. 2002-2003-жылдары Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн аппарат жетекчисинин жардамчысы,

2003-2005-жылдары Бишкек шаардык мэриясынын Ленин райондук мамлекеттик администрациясынын башчысынын биринчи орун басары болгон.

2005-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттыгына шайланган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Отун-энергетикалык комплекси жана суу ресурстары комитетин жетектеген. 2007-жылдын 27-декабрынан бери Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министри, Кыргыз Республикасынын улуттук бокс федерациясынын президенти.

Узакбаев Эмилбек

1955-жылы Сузак районунда, Мазар-Булак айылында туулган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Эл өкүлдөр жыйынын депутаты (1995-2000) болгон. 1976-жылы Кыргызстан Айыл чарба институтунун механика факультетин бүтүргөн. 1976-83-жылдары Республикалык мамлекеттик айыл чарба техника комитетинде инженер, башкы инженер, жетектөөчү адис болуп иштеген. 1983-87-жылдары Мал чарбачылык боюнча кыргыз илимий өндүрүштүк бирикмесинде башкы инженер, 1987-89-жылдары Республиканын Мамлекеттик агроөнөржай комитетинде бөлүмдүн начальниги, 1989-92-жылдары Республикалык "Кыргыз агрардык жабдуу" бирикмесинин генералдык директору, 1992-96-жылдары "Кыргыз айылкөмөк" акционердик корпорациясынын президенти, 1996-98-жылдары Нарын облустук мамлекеттик администрация башчысы – губернатор, 1998-2001-жылдары Кыргыз Республикасынын Айыл жана суу чарба министри, 2001-жылдан Кыргыз өкмөтүнө караштуу Антимонополиялык саясат боюнча мамлекеттик комиссиянын төрагасы болуп иштеген. Кыргыз Республикасынын айыл чарбасына эмгек сиңирген кызматкер (1995). Медалдар менен сыйланган. Учурда кыргыз Республикасынын КМШ өлкөлөрү боюнча кеңешчи кызматында эмгектенет.

РАЙОНДУН АРДАКТУУ АТУУЛДАРЫ

Элге ак ниет эмгек кылуунун арты, албетте, адамга кадыр-барк, абийир гана алып келет. Эгемендүү болгону-буздан бери Кыргызстанда эң мыкты адамдарга «Ардактуу атуул» деген наам берүү салтка айланып калган. Сузак районубузда мындай адамдар абдан көп. Төмөндө Сузак районунун «Ардактуу атуулу» наамын алган жарандардын аттары аталды:

Юнусов Алымжан, Аманкулов Абдыкадыр, Азимканов Аттокур, Исманова Зеби, Мадаминов Азиз, Ханназаров Карымшак, Жолдошев Субан, Хайватов Пайзидин, Бекмуратов Ороз, Базаров Төлөн, Маматова Бегайым, Стамкулов Икрам, Арзиев Жума, Исманов Касым, Абидов Төрөхан, Исакулов Мухтар, Төрөбаев Эргеш, Исраилова Бурак, Мурзакматова Хамка, Мойдинов Турсунбай, Ирсаилов Азам, Мадалиев Жолдошбай, Юнусов Хамражан, Өмүрзаков Жахангир, Кимсанов Обид, Хакимов Абдумуталиб, Апышев Бекембай, Исмаилов Ибраш, Матиев Темирбек, Датанов Насирдин, Төрөгелдиев Бегимкул, Касымов Камбаралы, Эркинбаев Баяман, Голикова Раиса, Масиралиев Капарбек, Байгазиев Абдукерим, Кудайбердиев Кубанычбек, Шерматов Бактыяр, Итибаев Зарылбек, Аширалиев Абдиумаматкадыр, Сабиров Халходжа, Азимжанова Майрамкан, Умарбеков Абдурашит, Турдалиев Каттабек, Туратов Абдувахап, Жумуков Маматжан, М. А. Зыков, Нарматов Балтабай, Салиев Рахман, Тойчиев Айти, Баймурзаев Халыскан, Абдухалилов Ахматжан, Шамаев Жоробек, Кыдыралиев Орозмамат, Бакиев Курманбек, Чотоева Турсунай, Жороев Токторбай, Таштемиров Оморали, Жолборсов Токтогул, Абдувахабов Зайнабидин, Ормокеев Тагай, Наримбетова Турдукан, Жоробеков Кочкор, Алимов Махамаджан, Жунусбаев Жаныбек, Абдылбапов Барпыбай, Карабаев Насирдин, Мурзабеков Сейтмамат.

СУЗАКТЫН СЫЙМЫГЫНА АЙЛАНГАН
БАКИЕВДЕРДИН ҮЙ-БҮЛӨСҮ

Бакиев Абдивасыт Бакиевич - 1922-жылы май айында Жалал-Абад областынын Сузак районундагы Тейит айылында туулган. 1937-жылга чейин айылдагы мектепте окуп, колхоздо эсепчи, андан кийин катчы болуп эмгек жолун баштаган. 1940-жылы мектепти окуп бүтүргөндөн кийин, атайын бухгалтердик курста окуган. 1940-жылдын октябрь айынан тартып 1942-жылдын май айына чейин «Молотов» атындагы колхоздо бухгалтер болуп иштеген. 1942-жылдын 1-Майында армияга чакырылып, 1943-жылдын февраль айына чейин Термез шаарындагы кенже командирлерди даярдоочу атайын аскердик мектепте окуп, сержант наамын алган. 1943-жылдын февраль айында фронтко жөнөтүлүп. Армиянын генералы Рокоссовскийдин командачылыгы алдындагы 8-гвардиялык армиянын катарына келип кошулуп. отделениенин командири болуп кызмат өтөгөн. 1943-жылдын 5-июль күнү алардын армиясы 2-Украина фронтуна кошулуп согушка киришип, катуу согушта эки бутунан оор жарадар болгон. 1943-жылдын 24-декабрына чейин Мичуринск, Свердловск жана Омск шаарларындагы аскердик госпиталдарда дарыланып, андан кийин мекенине - Тейит айылына, Улуу Ата Мекендик согуштун биринчи топтогу майыбы болуп кайтып келген. 1944-жылдан тартып 1993-жылга чейин колхоздо бухгалтер кызматында эмгектенип келди. Анын ичинде, 1958-1962-жылдары Жалал-Абад шаарындагы зооветеринардык техникумунун сырттан окуу бөлүмүн окуп бүтүргөн. Техникумду бүтүргөн соң, колхоздо зоотехник, башкы зоотехник андан кийин мал чарбачылыгы боюнча колхоздун башкармасынын орун басары кызматтарында да эмгектенген. Согушта көрсөткөн эрдиктери жана иштеги жетишкен ийгиликтери жогору бааланып, мамлекет тарабынан бир канча орден, медалдар менен сыйланган. Сегиз кыздын жана эки уулдун атасы. Көптөгөн небере-чеберелери бар.

Бакиев Салы Бакиевич - 1927-жылы Сузак районунун Тейит айылында туулган. Молотов атындагы колхоздогу мектептин 4-классын аяктагандан кийин, коңшулаш жайгашкан Үлгү айылындагы толук эмес орто мектептен билим алууну уланткан. 1939-жылы 7-классты аяктагандан кийин, Жалал-Абад шаарындагы педагогикалык орто окуу жайына кирет. Ушул окуу жайдын 2-курсун бүткөндөн

кийин эле, согуш мезгилинде мугалимдердин жетишпегендигине байланыштуу, партия аны Көк-Жаңгак шаарына мугалим болуп иштөөгө жөнөтөт. 1943-жылы август айында «ата-энесине жардам берүү үчүн өз айылына кетүүгө уруксат сурап» арыз жазып кайрылат. Себеби, туулуп-өскөн айылында катуу ооруган атасы, согуштан майып болуп келген агасы калып, айылдагы колхоз тарабынан берилген жерди иштетүүгө мүмкүнчүлүктөрү таптакыр жок болчу. Өз айылына келгенден кийин үй-бүлөнүн арабасын тарткандан сырткары, кол-

хоздун бухгалтеринин жардамчысы болуп иштейт. Бир жылдан кийин Чөкө-Дөбө айылдык Советинин «Ырыс» колхозуна башкы бухгалтер болуп которулат. 1945-жылдан 1946-жылдын июль айына чейин Коопсуздук комитетинин райондук бөлүмүндө катчы болуп иштейт. 1946-жылдын августунан 1948-жылдын июль айына чейин Мамлекеттик Коопсуздук комитетинин Ташкент шаарындагы эки жылдык мектебин бүтүрүп, лейтенант наамын алган. Бакиев Салы жөнүндө: «СССРдин Мамлекеттик коопсуздук министрлигинин Ташкенттеги мектебинин курсанты, лейтенант Бакиев Салы, окуу мезгилинде өзүн тартиптүү, чечкиндүү адис катары көрсөтө алды. Бардык сабактар боюнча, оперативдик иштин негизин, юриспруденцияны, марксисттик-лениндик философияны толук өздөштүрүүгө жетишти. Мүнөзү боюнча эмгекти сүйгөн, жогорку интеллектуалдуу адис, алдына койгон максатына жеткенге аракеттенет, интернационалист. Социалисттик мекенге жана коммунисттик партияга чын дили менен берилген. Бир нече сыйлыктарды алды жана перспективдүү кызматкер болуп эсептелет», - деп мектептин жетекчиси, полковник Елизаров 1948-жылы мүнөздөмө берген. Аталган окуу жайды бүтүрүп келгенден кийин, Жаңы-Жол районундагы Мамлекеттик коопсуздук министрлигинин райондук бөлүмүндө оперуполномоченный кызматында эмгектене баштаган. 1947-жылы тун уулу Аким төрөлүп, бирок бир жашка жетпей «Кызылча» (корь) оорусунан улам кайтыш болгон. Салы Бакиевич менен Тотукан: Аким, Курманбек, Жусупбек, Малике, Каныбек, Жаныбек, Акматбек, Адылбек, Маратбек аттуу тогуз перзенттүү болушкан. Мындан кызы Малике дагы оорунун айынан бир жашында чарчап калган. 1949-жылы 1-августта - Кыргыз Республикасынын бүгүнкү күндөгү Президенти, Курманбек Салиевич Бакиев төрөлдү. Бакиев Салы, 1951-жылы Мамлекеттик коопсуздук министрлигинин Октябрь райондук бөлүмүнүн башчылыгына дайын-

далган. Анын ушул жылдардагы иштеген иши тууралуу Мамлекеттик коопсуздук министрлигинин Жалал-Абад областы боюнча башкармалыгынын башчысы, полковник Григорьев төмөндөгүдөй маалымат келтирет: «Бакиев Салы өзүнүн кесибин ийгиликтүү өздөштүрүп, райондо мыйзамдуулукту күчөтүүдө. Кылмыштуулук жана социалисттик менчиктерди уурдагандар менен күрөшүүдө милициянын ролун ийгиликтүү аткарууда. Дайыма өзүнүн билимин, саясий деңгээлин өркүндөтүүнүн үстүндө иштейт. Тарыхты окууга өзүнчө аракеттенип, көркөм адабий чыгармаларды окуп, орус тилин үйрөнүп жатат. Мүнөзү боюнча токтоо, иш боюнча чечкиндүү, демилгени колго алган, жоопкерчиликтүү, алдына коюлган милдетти так аткарат. Партиянын активдеринин арасында кадыр-баркка ээ, партиянын райкомунун бюросуна мүчө болуп шайланган». Бакиев Салы да өзү жазган билдирүүсүндө: «Мен, өзүмчө марксисттик-лениндик теорияны окуп үйрөнүп жатам. Эки жылдын ичинде К.Маркс менен Ф.Энгельстин, В.Лениндин эмгектерин жана көптөгөн көркөм адабияттарды окуп чыктым. Орус тилинин грамматикасын үйрөнүүдөмүн, айына бир жолу райондук бөлүмдөгү кызматкерлер менен тарых боюнча окуу өткөрүп турамын», - деп белгилейт. Ошол жылы үзүрлүү эмгеги жогору бааланып, «Каарман эмгеги үчүн» медалы менен сыйланган. 1954-1963-жылдар ичинде областтык айыл чарба башкармасында, партиянын областтык комитетинде жооптуу кызматтарда эмгектенген. Ошол кезде партиянын «Отуз миңчилер» деген саясаты чыгып, шаарларда иштеген жетекчи кадрлар айыл-чарбасын көтөрүү үчүн колхоз-совхоздорго жетекчилик кызматтарга жиберилген. Салы Бакиев, Сузак районундагы «Кызыл Мехнат» колхозунун башкармалыгынын төрагалыгына, андан кийин Кара-Кулжа районундагы «Комсомол» колхозуна башкы агрономдук кызматка жөнөтүлөт. 1974-1984-жылдары Жалал-Абад шаардык соода башкармалыгында директордун орун басары, андан кийин директору болуп иштеген. 1984-1987-жылдар аралыгында Тайгараев совхозунда башкы агроном болуп эмгектенген. 1987-жылы персоналдык ардактуу эс алууга чыккан. Жалал-Абад шаарындагы өзү жашап өткөн Пахта-Абад көчөсүнө ысымы ыйгарылган. «2002-жылы 5-январь күнү узакка созулган катуу оорудан кийин, Салы иним дүйнөдөн кайтты», - деп бир тууганын эскерет өз сөзүндө Бакиев Абдивасыт чоң ата.

Бакиев Кыргызбай - 1936-жылы Сузак районунун Кара-Март айылында туулган, Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген куруучусу. 1961-жылы Ташкендеги темир жол транспорт институтун

бүтүргөн. 1955-94-жылдары Ош облусттук керек-жарак коомунун курулуш уюмунда, Базар-Коргон, Ала-Бука райондорундагы көчмө механикалаштырылган колонналардын начальниги, Жалал-Абаддагы курулуш материалдары комбинатынын директору, 1994-97-жылдары Жалал-Абад облустук Социалдык жактан жактан коргоо башкармасынын башчысы болуп иштеген, 1997-жылдан Кыргызстан элдеринин Ассамблеясынын облустук бөлүмүн жетектейт.

Бакиева Турдукан – 1942-жылы Сузак районунун Тейит айылында туулган, Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы. 1966-жылы Кыргыз Мамлекеттик медицина институтун бүткөн. 1966-жылы Ош облустук балдар ооруканасында врач, 1967-69-жылдары Өзгөн шаардык ооруканасында, 1969-80-жылдары Жалал-Абад шаардык балдар ооруканасында врач-педиатр, балдарга кеңеш берүү бөлүмүнүн башчысы, Жалал-Абад шаардык балдар ооруканасынын эмканасынын башкы врачынын орун басары болгон, 1980-жылдан «Бакыт» балдар реабилитация борборунун башкы врачы. "Саламаттыкты сактоонун отличниги".

Жусупбек Салиевич Бакиев – 1951-жылы 18-сентябрда Жалал-

Абад областынын Сузак районуна караштуу Күмүш-Азиз (азыркы Тейит) айылында туулган. 1968-жылы Жалал-Абад шаарындагы №3-орто мектепти аяктагандан кийин, алгачкы эмгек жолун Оштогу пахтадан кездеме токуу комбинатында жумушчу болуп баштаган. 1978-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин тарых факультетин аяктагандан кийин, комсомолдук, партиялык жана педагогикалык уюмдарда жетекчилик кызматтарда иштеген. 1978-1995-жылдар аралыгында Жалал-Абад зооветеринардык техникумунун комсомол комитетинин катчысы, шаардагы № 6 кесипчилик-техникалык орто окуу жайынын директорунун орун басары, партиянын шаардык комитетинин - партиялык кабинетинин башчысы, ша-

ардагы маданият техникумунун директору, шаардык партиялык комитеттин уюштуруу бөлүмүнүн башчысы, педагогикалык окуу жайдын директору, облустук билим берүү башкармалыгынын башчысынын орун басары кызматтарында үзүрлүү эмгектенген. 1995-2001-жылдары Жалал-Абад шаардык кеңешинин эки жолку чакырылышынын төрагасы болуп шайланган. 2001-2005-жылдары Областтык айлана-чөйрөнү коргоо башкармалыгынын башчысы, андан кийин Кыргыз Республикасынын Экология жана өзгөчө кырдаалдар министрлигинин жаратылышты коргоо боюнча Республикалык фондусунун аткаруучу директору болуп иштеген. 2005-жылдын февраль-март айларында Жалал-Абад аймагында мурунку бийликтин адам укугун жана мыйзамдуулукту бузган саясатына каршы көтөрүлгөн карапайым элдик кыймылды жетектеген. 2005-жылдын 15-март күнү Жалал-Абад шаарында өткөн Элдик Курултайда Жалал-Абад областынын губернаторунун биринчи орун басары болуп шайланган. «Манас - 1000» юбилейлик медалы, «Кыргыз Республикасынын эл агартуусунун отличниги» төш белгиси, ошондой эле көптөгөн мамлекеттик сыйлыктар менен сыйланган. Жусупбек Салиевичке шаарда көп жыл бою жетекчилик кызматтарда мыкты иштегендиги үчүн 2001-жылы Жалал-Абад шаардык кеңешинин сессиясынын чечими менен «Жалал-Абад шаарынын ардактуу атуулу» наамы берилген. Жусупбек Салиевич Бакиев дүйнөдөн өткөндөн кийин «Жусупбек Бакиев» атындагы кайрымдуулук фонду түзүлдү. Жалал-Абад шаарындагы бир көчөгө наамы берилди. Өзү окуган мектеп «Жусупбек Бакиев атындагы №3-орто мектеби» - деп аталды. Жалал-Абад шаарынын «Көк-Арт» кичи шаарчасында Жусупбек Бакиев атындагы жаңы эс алуу паркы ишке берилди.

Каныбек Салиевич Бакиев – 1956-жылы 7-январда Жалал-

Абад шаарында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулган. 1971-жылы Жалал-Абад шаарындагы №3-орто мектебин, ошондой эле музыкалык мектепти катарлаш бирге окуп бүтүргөн. Алгачкы эмгек жолун 1971-жылы Ош областынын Совет районундагы Совет совхозунда жайгашкан балдар бакчасында музыкант болуп иштөө менен баштаган. 1977- жылы Ош педагогикалык институтунун филология факультетин аяктаган. Институтту аяктаары менен Сузак районундагы Николаев атындагы орто мектепте орус тили мугалими, ан-

дан кийин 1978-жылы комсомолдун райондук комитетинде инструктор; 1979-1981-жылдары Жалал-Абаддагы педагогикалык окуу жайда, андан соң, 1982-1987-жылдары кооперативдик техникумда окутуучу, райондук элге билим берүү бөлүмүндө методист болуп иштеген. 1995-жылы жаңыдан уюшулган «Тейит» дыйкан чарбасынын башчысы болуп эмгектенет. 1999-2001-жылдары Ырыс айыл өкмөтүнүн башчысынын орун басары болгон. 2001-2005-жылдары Ырыс айылдык кеңешинин депутаттыгына эки жолу шайланган. 2001-жылы августта биринчи жолу, 2004-жылы декабрда экинчи жолу Ырыс айыл өкмөтүнүн башчылыгына дайындалып, бүгүнкү күнгө чейин үзүрлүү эмгектенүүдө. Айылдык кеңештеги аткарган эмгеги жогору бааланып, «Жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу кызматынын отличниги» төш белгиси ошондой эле, областтык жана райондук мамлекеттик администрацияларынын Ардак грамоталары менен сыйланган. Айыл өкмөтүнүн социалдык-экономикалык, санитардык-коммуналдык инфраструктураларын оңдоого чоң салымдарын кошуп келүүдө, тактап айтканда, мамлекет тарабынан берилген каржынын жана 40 миллион сом өлчөмүндөгү чет элдик инвестицияларды тартып келүүнүн аркасында көптөгөн социалдык-коммуналдык объектилер курулду жана оңдолду. Каныбек Салиевичтин жетекчилиги алдында Ырыс айыл өкмөтү жогорудагы жетишкен көрсөткүчү боюнча, өткөн конкурста III даражадагы дипломго татыктуу болду.

Жаныбек Салиевич Бакиев – 1958-жылы 16-мартта Сузак рай-

онунун Чөкө-Дөбө айылында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулган. 1980-жылы СССР Ички иштер министрлигинин Карагандыдагы жогорку мектебин бүтүргөн. 1983-1996-жылдары Ош шаардык ички иштер бөлүмүндө инспектор, кылмыш издөө бөлүмүнүн башчысынын орун басары, Кара-Суу районунда кылмыш издөө бөлүмүнүн башчысы, Базар-Коргон райондук ички иштер бөлүмүнүн башчысынын орун басары, ички иштер министрлигинин экономикалык кылмыштуулукка каршы күрөшүү башкармалыгынын Жалал-

Абад, андан кийин Ош областтык бөлүмдөрүнүн башчысы болуп иштеген. 1996-2000-жылдарда Ош областтык ички иштер башкармалыгында орун басар, ал эми 2000-2004-жылдарда республиканын ички иштер министрлигинин Наркозатка каршы күрөшүү, Ички иштердин транспорттогу башкармалыктарын жетектеген. 2006-жылы

Республикалык Улуттук Коопсуздук кызматынын төрагасынын биринчи орун басары, «Коопсуздук жана укуктук тартип» коомдук фондунун төрагасы, 2008-жылдан Мамлекеттик күзөт Кызматынын жетекчиси болуп иштейт, милициянын генерал-майору.

Акматбек Салиевич Бакиев – Жалал-Абад шаарында кызмат-

чынын үй-бүлөсүндө 1960-жылдын 29-майы күнү жарык дүйнөгө келген. Ал кезде атасы Бакиев Салы Бакиевич Сузак районундагы «Кызыл Мехнат» колхозунун башкармалыгынын төрагасы болуп иштеп турган. 1975-жылы шаардагы №3-орто мектепти (азыркы Жусупбек Бакиев атындагы орто мектеби) аяктагандан кийин, Жалал-Абад шаарындагы зооветеринардык техникумуна тапшырып, аны ийгиликтүү аяктаган. 1995-жылы Кыргыз Улуттук университетинин юридикалык факультетин бүтүргөн. Алгачкы эмгек жолун

1979-жылы Жалал-Абад шаарындагы канаттуулар фабрикасында жумушчу болуп иштөөдөн баштаган, андан кийин шаардагы эт комбинатында иштеди. 1982-1984-жылдары Советтик Армиянын катарында Украинада кызмат кылган. 1984-1995-жылдары Сузак районунун Ленин колхозунда ветеринардык врач, андан кийин шаардагы №1-кесипчилик-техникалык орто окуу жайында өндүрүштүк окуу мастери болуп эмгектенген. 1995-жылдан жеке ишкердик чөйрөсүндө эмгектенип, «Туран-Жылдызы» ассоциациясында адис, 2001-жылдан «Транс-Лада» жоопкерчилиги чектелген коомун уюштуруп, анын башкы директору болуп иштеп келген. 2004-жылы Жалал-Абад шаардык кеңешинин депутаты болуп шайланган. 2005-жылдын февраль-март айларында мурунку бийликтин Адам укугун жана мыйзамдуулукту бузган саясатына каршы көтөрүлгөн карапайым элдик кыймылды жетектеген, колдоо көрсөткөн, калк тарабынан «Талаа генералы» наамына арзыган. 2008-жылдын октябрында кайрадан экинчи жолу Жалал-Абад шаардык кеңешинин депутаты болуп шайланды. Патриот чыгаан уулу катары шаарыбыздын бюджетинин жогорулашына, генералдык планда көрсөтүлгөндөй гүлдөп өнүгүшүнө, курулушуна жана жашылдандыруу-көрктөндүрүү иштерине жакындан салымдарын кошуп, областтын аймагындагы жашаган калктын кыйналган-жабыр тарткан, аз камсыз болгон катмарына, балдар бакчаларына, лицей, мектеп-интернаттарга жана орто окуу жайларына оз жанынан үзгүлтүксүз финансылык-материалдык жактан жардам-

дарын бүгүнкү күнгө чейин аянбастан берип келүүдө. Жалал-Абад шаарынын социалдык-экономикалык, коммуналдык-экологиялык инфраструктураларын өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн «Жалал-Абад шаарынын ардактуу атуулу» наамы ыйгарылган. 2006-жылдан тартып «Салы-Ата» жоопкерчилиги чектелген коомун жетектеп келе жатат. «Салы-Ата» жоопкерчилиги чектелген коому негизинен курулуш компаниясына ылайыкташтырылгандыктан аймагыбызда көптөгөн жакшынакай курулуштар, курулмалар салынып, шаарыбыздын көркүнө көрк кошуп келүүдө. Андан сырткары чакан жана орто ишкердикти өнүктүрүү багытында иш аракеттерди жүргүзүп, жеке ишкер катары компаниянын алдында тигүү фабрикасын, «Бус центр» автосервисин, Чаткал өрөөнүндөгү волостанит өндүрүшү боюнча чоң заводду жана башка көптөгөн чакан цехтерди уюштурду, алар бүгүнкү күнү ийгиликтүү иштеп, коомчулук үчүн пайда келтирүүдө. Туризмди жана спорту өнүктүрүү багытында иш аракеттерди жөнгө салып, бир катар жакында аткарылуучу саамалыктар алдыда күтүп турат. Россия Федерациясы менен алакалаш экономикалык багыттагы Улуттук университетти ачуу багытында иш аракеттерди жүргүзүп жатат. 2007-жылы Россия Федерациясынын Коопсуздук, тартип маселелери жана коргонуу академиясынын ардактуу мүчөлүгүнө кабыл алынган. 2008-жылы Россия Федерациясынын «Улуу Петр» ордени менен, ошондой эле Кыргыз Республикасынын бир канча мамлекеттик сыйлыктары жана юбилейлик медалдары менен сыйланган. Кыргыз элинин тарыхын, унутулуп бараткан улуттук каада-салттарын жана чыгармачылыгын терең изилдөөгө салымын кошуп, тарыхый-илимий изилдөөлөрдүн жана юридикалык илимдердин үстүндө талыкпастан эмгектенүүдө.

Адылбек Салиевич Бакиев – 1961-жылы 27-июлда Жалал-

Абад шаарында кызматчынын үй-бүлөсүндө туулган. 1980-жылы Оштогу курулуш техникумун, 1985-жылы Томск шаарындагы инженердик-техникалык институтту бүтүргөн, кесиби инженер-куруучу. Эмгек жолун 1977-жылы Жалал-Абаддагы «Курулуш деталдары» комбинатында жумушчулуктан баштап, Томск шаарындагы курулуштарда бригадир, мастер, Фрунзе шаарындагы «Чүйкурулуш» трестинде инженер, ЖБИ-1 де мастер, кийин «Жалал-Абад агро өнөр жай курулуш» бирикмесинде инженер, «Жалал-Абад ку-

рулуш» трестинде башкы инженер болуп иштеген. 1991-жылдан «ДАКЭНН» кичи ишканасынын, 1993-жылдан тартып «Бектур-Б» фирмасынын башкы директору болгон. 2002-2007-жылдары Кыргыз Республикасынын Премьер-Министринин кеңешчиси, Кыргызстандын Кытай Эл Республикасындагы элчилигинин кеңешчиси, ал эми 2007-жылдан баштап тышкы иштер министрлигинде атайын иштер боюнча элчи, министрдин кеңешчиси болуп иштейт.

Маратбек Салиевич Бакиев – 1963-жылдын 26-октябрында

Жалал-Абад шаарында туулган. 1982-жылы Жалал-Абад шаарындагы №3-орто мектепти бүтүргөндөн кийин шаардагы №6-кесипчилик-техникалык орто окуу жайында окуп, электрширетүүчү кесибине ээ болгон. Алгачкы эмгек жолун 1982-жылы Жалал-Абад шаарындагы штепселдик ажыраткычтар заводунда слесарь болуп иштөөдөн баштаган. 1982-1984-жылдары Советтик Армиянын катарында кызмат өтөгөн, армиядан кийин шаардагы сүт заводунда слесарь болгон. 1991-жылы Кыргыз Мамлекеттик уни-

верситетинин юридикалык факультетин артыкчылык менен бүтүрүп, 1997-жылга чейин ушул эле университеттин юридикалык факультетинин окутуучусу, декандын орун басары, кадрларды кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу институтунун директорунун орун басары болуп иштеген. 1997-жылдын ноябрында №7-Сузак-Макмал округунан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты болуп шайланган. Парламентте эл аралык иштер жана парламенттик байланыштар комитетин жетектеген. 2001-2002-жылдары Башкы прокуратурада прокурордук-тергөө кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу борборунун, андан кийин Юстиция министрлигинин астындагы сот департаментинин директору болгон. Юстициянын 1-класстагы кеңешчиси. 2005-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Германия Федеративдүү Республикасындагы атайын жана ыйгарым укуктуу элчиси.

Куштарбек Жусупбекович Салиев – 1981-жылы Жалал-Абад шаарында туулган. 2003-жылы Кыргыз-Россия Славян университетин, 2009-жылы КР Президентине караштуу Башкаруу академиясын аяктаган. Эмгек жолун 2003-2005-жылдары КР финансы министрлигине караштуу экономиканы өнүктүрүү мамлекеттик фондунда 1 ка-

тегориядагы адис болуп баштап, 2005-2006-жылдары Кыргыз Республикасынын Президентинин Иш башкармасы, маркетинг жана сатып алуу бөлүмүндө референт, 2006-жылдын март айынан май айына чейин Кыргыз Республикасынын Президентинин Иш башкармасы, өндүрүш бөлүмү, иш чараларды протоколдук камсыз кылуу секторунда референт, 2006-жылдан Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын, Кыргыз Республикасынын Президентинин протокол кызматында референт, 2009-жылдан тартып

Кыргыз Республикасынын Президентинин протокол кызматында эксперт болуп эмгектенип келүүдө.

СУЗАК ЖЕРГЕСИНЕН ЧЫККАН ИЛИМПОЗДОР

Илим - коомдук аң-сезимде өзгөчө турган социалдык объект болуп саналат. Байыркы Римдин доорунда эле адамдар илим аркылуу адамдын жашоо-тиричилигин жакшыртабыз деп ойлошкон. Ошондуктан адамдагы зарылдыкты жана керектөөнү канаатандырууну жакшыртуу үчүн турмуштук зарыл деп эсептелген бардык нерселердин табыгый, физикалык, психологиялык касиеттеринин ички, аны калыптандыруучу функционалдык маселелерин иштеп чыгышкан.

Илимдин өзөгү – жаратылыштын өзүндө тургандыктан адамдар жаратылыштын көзгө көрүнбөгөн закондорун алардын сырларын табууга дайыма аракет кылышкан. Бул функция бүгүн да уланып келет. Сузактын аймагында илимдин көптөгөн докторлору жана андан да көп кандидаттары бар. Биз бул китептин мүмкүнчүлүгүнө карап илимдин докторлоруна токтолууну, ал эми илимдин кандидаттарынын ысымдарын атап өтүүнү туура көрдүк.

Аширалиев Абдиумаматкадыр

Техника илимдеринин доктору, Кыргыз инженердик академиясынын академиги, Кыргыз эл агартуусунун отличниги. Ал 1953-жылы 26-ноябрда Жалал-Абад областынын, Сузак районунун Ак-Тоок кыштагында төрөлгөн.

1971-1976-ж. ж. Фрунзе политехникалык институтунда «Машина куруунун технологиясы, темир кесүүчү станоктор жана аспаптар» адистиги боюнча окуп, 1990-жылы «Тоо-кен машиналары» адистиги боюнча кандидаттык диссертациясын коргогон.

1993-жылы Жалал-Абад мамлекеттик университети уюшулгандан баштап А. Аширалиев улук окутуучу, доцент, окумуштуу катчы, кафедра башчысы, илим иштери боюнча бөлүм башчысы, декан, ректор кызматтарында иштеген.

2002-жылы А. Аширалиев «Тоо-кен машиналары», «Механизмдердин жана машиналардын теориясы» адистиктери боюнча доктордук диссертациясын коргогон. Ал ушул илимий эки адистик боюнча КМШ өлкөлөрүнө белгилүү окумуштуу. Анын илимий иштердин жыйынтыгы боюнча түзүлгөн бургулоочу машиналары Россиянын шаар-

ларынан көп санда чыгарылып, шахталарда, курулуш өнөр жайларында ийгиликтүү иштетилип жатат. Ушул убакыттын ичинде университеттеги абалды стабилдештирип, окутуунун сапатын жакшыртуу боюнча бир топ жаңылыктарды киргизип, ашыкча структураларды жоюп, бюрократияны сезилээрлик денгээлде кыскартканга, университетте мамлекеттик бюджеттик кабыл алууну 200дөн 390го чейин көбөйткөнгө, студенттердин окуу, жашоо, агай- эжекелердин иштөө шарттарын жакшыртууга жетишкен. Университеттин китепканасын дүйнөлүк электрондук китепканалар системасына кошуп, окуу залдарын Европалык стандарттын денгээлине жеткире жасаганга жеке салым кошкон.

Арзиев Жоромамат

1949-жылы Сузак районундагы Кыргызстан айылында туулган. "Кызыл Пахтачы" орто мектебин аяктаган. 1970-жылы Ош мамлекеттик педагогикалык институтунун физика-математика факультетин аяктаган. 1971-жылы ОГПИде, ал эми 1974-жылы Бишкектеги политехникалык институтта окутуучу болгон.

1975-1978-жылдары ал Москвадагы Я. Я. Карков атындагы физика-математика илимий изилдөө институтунда иштеген. 1980-жылы Арзиев Жоромамат кандидаттык диссертациясын коргоп, Оштогу кечки политехникалык институтта иштеген. Ал эми 1988-жылы Кыргыз Илимдер Академиясынын Түштүк бөлүмүнүн илимий борборунда лаборатория башчысы болуп иштеген. 1994-97-жылдарда Арзиев Жоромамат Кыргыз илимдер академиясындагы химия институтунда докторантурада окуган. Ошол эле мезгилде институттун директорунун орун басары кызматында болгон. 1996-жылы Арзиев Жоромамат Арзиевич Кыргыз Улуттук Академиясынын Түштүк бөлүмүнүн жаңы технологиялар институтунун директору болуп дайындалат. 2008-жылдан бери ал жаңыдан түзүлгөн Жаратылыш ресурстары институтунун (ИПР) директору. Илимдин доктору Арзиев Жоромамат 90дөн ашык илимий эмгектердин автору. Кыргыз Республикасынын Илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты.

Бабаев Дөөлөтбай

Педагогика илимдеринин доктору, 1952-жылы Сузак районунун Кулбайлы айылында туулган. 1972-жылы Ош мамлекеттик педагогика институтун аяктаган. Кыргыз Педагогика илим изилдөө институтунда аспирант, кийинчерээк Санкт-Петербург шаарындагы педагогика институтунда лаборант, окутуучу, ага окутуучу, кафедра башчысы болуп эмгектенип, 1994-жылы Ош мамлекеттик университетинин доценти болгон.

Бабаев Дөөлөтбай илимий адис катары физика предметин окутуунун методикасы жана анын тарыхы, теориясынын проблемаларын изилдеп келет. Буга анын 70тен ашык илимий иштери, анын ичинде 2 чоң илимий монографиясы, 5 методикалык китептери күбө боло алат. Айрыкча анын «Физиканы окутуунун методикасы», «Орто мектептердин 6-7-класстарында физиканы үйрөнүүдө байкоо жүргүзүүнүн өлчөмдөрү» деген илимий китептери мугалимдер үчүн өзгөчө маанилүү. Ал эми Санкт-Петербурздан жарык көргөн «Физик мугалимдердин профессионалдык калыптанышынын теориялык негиздери» деген илимий эмгеги да баалуу болуп саналат.

Бабаев Дөөлөтбай илимий ишке өтө сейрек мамиле кылган окумуштуу. Анын Сузак району боюнча бирден бир педагогика илиминин доктору экендигин эске алсак, анда аны менен сузактыктар сыймыктана алышат.

Бакиева Гүлнара

Философия илимдеринин доктору, профессор Гүлнара Бакиева Жалал-Абад жергесинде жөнөкөй үй-бүлөдө 1958-жылы туулган. Бой тартып Жалал-Абад педагогикалык окуу жайын ийгиликтүү аяктагандан соң, Кыргыз Мамлекеттик Университетинин Кыргыз филологиясы факультетине кирген. 1978-жылдын сентябрында КПСС БКнын Саясий Бюросунун мүчөлөрүнүн катышуусу менен Алматы шаарында студенттик от-

рядчылардын Бүткүл Союздук слёту өтүп, ага Кыргызстандан бир гана орун берилип, жападан жалгыз Гүлнара катышып келген. А. Бороневдин жетекчилиги астында Ленинград университетинде кандидаттык диссертациясын жактаса, кийин 2002-жылы Санкт-Петербургда философия илимдеринин доктору даражасына жетти.

Гүлнара Бакиева жамы журтка төбөсү көрүнүп калган кыргыздын илимпоз кыздарынын бири. Анын «Коомдук акыл-эс туюму жана азыркы мезгил» деген илимий монографиясы мунун айкын күбөсү. Мында кыргыз элинин абалтадан муундан-муунга таберик катары келаткан дүйнөгө көз карашы дүйнөлүк философия илим атрибуттарынын алкагында кеңири чечмеленип берилет. Гүлнара бул эмгегинде татаал илим жолунда «Социалдык эс-тутум жана азыркы учур» деген социалдык философиянын негизги орчундуу жана татаал суроосуна жооп издеген. Ал дүйнө философиясынын классиктери Ф. Ницшенин, Э. Фраммдын, М. Хайдагердин, Т. Марселдин, К. Фенерстин, Ж. Сартердин, Н. Бердяевдин илимий пикирлерине таянып, кыргыз элинин эс-тутум өзгөчөлүктөрүн жандуу адамдардан изилдеп, алардын ордун аныктоодо зор илимий жаңы ой айткан. Көптөгөн белгилүү илимпоздордун пикирлерине кошулсак, биздин Гүлнара Бакиеванын илимий табылгасы бүгүнкү илимдеги жаңы багыт.

Базарбаев Шамшы

Философия илимдеринин доктору, профессор. Ал 1937-жылы Сузак районунун Долоно-Башат айылында туулган. 1963-жылы КМУнун тарых факультетин бүтүргөн. 1974-98-жылдары Ош мамлекеттик Университетинде кафедра башчысы, педагогика жана тарых факультеттеринин деканы, 1998-жылдан Университеттин сырттан окуу бөлүмүнүн проректору болуп иштеген. Ал 100дөн ашык илимий эмгектин, анын ичинде 4 монографиянын, 2 китепчинин автору. Эмгектери негизинен кыргыз элинин рухий маданиятынын түптөлүшүн жана өнүгүүсүн изилдөөгө арналган. Жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн «Рухий маданият жана дин» (1995), «Кыргыз маданиятынын өнүгүү диалектикасы» (2001) аттуу эмгектери жарыкка чыккан. «Кыргыз ССРинин элге билим берүү отличниги» төш белгисинин жана Кыргыз Республикасынын «Билим берүүгө эмгек сиңирген кызматкери» ардак наамынын ээси.

Борбугулов Мухтар

Филология илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз эл жазуучусу, адабиятчы, акын, тамсилчи. Мухтар Борбугулов 1930-жылы Сузак районундагы Кыз-Көл айылында туулган. Атасы Борбугул комуз чертип ырдаган, аты кыйлага угулган адам болгон.

1947-жылы Жалал-Абаддагы педагогикалык окуу жайын бүтүрүп чыгат. 1949-жылы Кыргызстан Мамлекеттик Университетинин (ал кезде педагогикалык институт) филология факультетине кирип, аны бүтөр менен 1952-жылы Москвадагы

СССР Илимдер Академиясынын Горький атындагы дүйнөлүк Адабият институтунун аспирантурасына жиберилет. 1957-жылдын башында ошол институтта «Кыргыз совет драматургиясы» деген темада кандидаттык диссертация жактайт. 1957-66-жылдарда Кыргызстан жазуучулар Союзунун «Ала-Тоо» журналында бөлүм башчы болуп иштеп, ошол жылдары Мухтар Борбугулов «Кыргыз Крылову» деген атты алган, себеби ал кыргыз жазуучуларынын арасынан тамсил жанры боюнча такай эмгектенип келген. Кийин Кыргыз Мамлекеттик Университетине которулат. Университетте адабияттын теориясынан лекция окуй баштайт жана журналистика кафедрасынын башчысы болуп иштейт.

Ал 1964-66-жылдары Казак ИАсынын докторанты болгон, 1967-жылы Кыргыз драматургиясынын чыгышы жана өсүшү жөнүндө докторлук диссертацияны ийгиликтүү коргойт. Анын илимий-теориялык изилдөөлөрү жана сын макалалары Москвада басылып чыккан Бүткүл Союздук илимий жана сын макалаларынын жыйнактарына жана «Литературная газета», «Вопросы литературы», «Дружба народов» сыяктуу Бүткүлсоюздук басма сөз органдарына басылып турат. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редактору болуп да иштеген. 1996-жылы анын чоң фундаменталдуу эмгеги «Адабият теориясы» деген китеби жарыкка чыккан.

М. Борбугуловдун ырлары райондук жана облустук газеталарга 1946-жылдан баштап чыга баштайт. Студент кезинде жазган «Ак алтын усталары» аттуу пьесасы үчүн республикалык көп актылуу пьесалардын конкурсунда сыйлыкка көрсөтүлөт. 1952-жылдан баштап тамсил жаза баштайт. 1955-жылы анын «Тамсилдер жана ырлар» ат-

туу биринчи жыйнагы, 1956-жылы "Тамсилдеринин" экинчи жыйнагы, 1958-жылы "Ачуу дары" деген ат менен орусча которулган китеби чыгат. М. Борбугулов кыргыз адабиятынын көрүнүктүү өкүлдөрүнүн бири Барпы Алыкуловдун мурасын изилдөөгө чоң эмгек сиңирип, ал жөнүндө газета-журналдардын бетине бир топ макалаларды жарыялоо менен бирге, акындын өмүрүнө жана күрөшүнө арналган пьеса жазган. Анын "Элеттик жигит" аттуу романы кыргыз, орус тилдеринде жарыкка чыккан. 1956-жылдан СССР жазуучулар союзунун мүчөсү. Ал "Эмгектеги артыкчылыгы үчүн", "Каарман эмгеги үчүн", В. И. Лениндин туулган күнүнүн жүз жылдыгынын урматына" медалдары, ВЛКСМ БКнын Ардак грамотасы менен сыйланган.

Зулпукаров Аманкул

Экономика илимдеринин доктору, профессор. 1945-жылы Сузак районуна караштуу Саты кыштагында төрөлгөн. 1969-жылы КМУнун Экономика факультетинин эл чарбасын пландаштыруу кесибин, 1990-жылы Ташкендеги Жогорку партиялык мектепти бүтүп, партиялык, советтик кызматкер жана саясат таануучу, жогорку жана орто окуу жайларында окутуучу деген кесипке ээ болгон. Университетти бүткөндөн кийин 25 жыл бою, же 1969-жылдан 1994-жылга чейин Мамлекеттик статистика комитетинде экономист,

бөлүм башчы, областтык статистика башкармасынын башчысы, Республиканын Статистика комитетинин башчысынын биринчи орун басары жана анын башчысы – министрдин деңгээлинде эмгектенген.

1994-1998-жылдары Сузак районунун мамлекеттик администрациясынын башчысынын айыл чарбасы боюнча орун басары, айыл өкмөтүнүн башчысы, 1998-жылдан баштап Жалал-Абад мамлекеттик университетинде кафедра башчысы жана профессору, экономика жана укук институтунун директору болгон. Азыркы учурда агрардык-экономикалык факультеттин деканы болуп эмгектенет. Шаардын "Стратегиялык 2010-жылга чейинки пландоо" комитетинин мүчөсү жана экономика блогунун жетекчиси.

Кайыпов Сулайман

Филология илимдеринин доктору, профессор. 1952-жылы Сузак районунун Ак-Тоок айылында туулган. 1975-жылы Кыргыз Мамлекеттик Университетинин филология факультетине келип кирип, аны артыкчылык диплому менен аяктаган. Эмгек жолун Кыргыз ССР Илимдер Академиясынан илимий кызматкер катары баштаган. 1978-84-жылдары Москвадагы М. Горький атындагы адабият институтунда стажировкада болгон, аспирантурада окуган, ошол эле жерде илимдин кандидаттык диссертациясын коргогон.

1985-97-жылдары Кыргыз Илимдер Академиясында башкы изилдөөчү, бөлүм жетекчиси, Кыргыз Мамлекеттик Университетинде доцент, Москвадагы адабият институтунда докторант, Бишкектеги гуманитардык университетинде профессор, бөлүм башчысы, декан, биринчи проректору болуп эмгектенген. 1997-жылдан Туркия Республикасында илимий-педагогикалык стажировкада болгон, ошол университетте профессор болуп эмгектенет. Учурда Бишкектеги Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин ректору. Европалык стандарттагы университетти калыптандырууда көрүнүктүү уюштуруу иштерин жасады. Кайыпов С.Т. кыргыздардын жана тектеш түрк, монгол элдеринин элдик оозеки чыгармачылыктары, элдик каада салт, көөнө маданияттары боюнча белгилүү адис, түрколог. Илим адамынын эмгектери чет өлкөлөрдө жарык көрүү менен илим чөйрөсү тарабынан колдоого ээ болгон. Бир нече китептердин автору.

Каратаев Олжобай

Каратаев Олжобай Кубатбекович - 1963-ж. Ош облусунун Сузак районундагы Орто Азия айылында туулган. Тарых илимдеринин доктору (2004), профессор (2005), 1990-ж. КМУнун тарых факультетин артыкчылык диплому менен аяктаган. Өндүрүштө эмгектенип, Советтик Армияда кызмат өтөгөн. 1990-1993 жж. Кыргыз УИАсынын илимий кызматкери, 1993-ж. Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин окутуучу-

су, ага окутуучусу, доценти, бөлүм жетекчиси, кафедра башчысы, профессору, Кыргыз Улуттук университетинин биринчи проректору. Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин профессору. Кыргыздардын этникалык тарыхы, этногенезиси, этномаданий жана этногенетикалык алакалары, этнографиясы боюнча адис. Кыргыздардын теги, келип чыгышы, кыргыз жазуу маданиятынын тарыхы, эн тамга белгилери жана алардын кыргыздардын байыркы этникалык башатын, тегин, эл катары калыптануу этаптарын ж. б. иликтеп келет. Кыргыз этнонимдери (уруу, урук, эл аталыштары) боюнча бир катар эмгектердин автору. Негизги эмгектери: «Кыргыздардын этномаданий байланыштарынын тарыхынан», «Кыргыздардын этникалык өнүгүсү», «Кыргыз этнонимдери боюнча сөздүк», «Кыргыз этнографиясынын сөздүгү», «Кыргыздардын теги, келип чыгышы, таралуу ареалы» ж. б. илимий китептери жарык көргөн. 100дөн ашуун илимий эмгектин, анын ичинен 6 монография, 7 окуу-усулдук колдонмолордун автору. Илимдин 4 кандидатын даярдаган. 37 аспирант, докторант, изденүүчүлөрдү жетектейт. Кыргызстандын тарыхы боюнча 15 томдук долбоордун жетекчиси. ЭКОНун сыйлыгынын лауреаты.

Каримбеков Мырзамамат

1961-жылы Сузак районундагы "Кыргызстан" айылында туулган. 1968-78-жылдарда Кызыл-Пахтачы орто мектебин аяктаган. Эмгек жолун Жалал-Абадда жумушчу болуу менен баштаган. 1979-жылы Уралдагы политехникалык институтунун механика-машина куруу факультетинде окуган. Институтту аяктагандан кийин Майлы-Сайдагы электролампа заводунда инженер конструктор болуп иштеген. 1988-жылдан Кыргыз Илимдер Академиясынын Түштүк окуу илимий борборунда илимий кызматкер болуп иштеген.

1990-жылы Каримбеков Мырзамамат СССР Илимдер Академиясынын Лазердик технологиялык борбордогу илим изилдөө бөлүмүндө иштеп, 1991-жылы Москвадагы энергетикалык институтунда аспирантурадан илим алган. Алгач ал илимдин кандидаттык диссертациясын, ал эми 2003-жылы доктордук диссертациясын коргогон.

Каримбеков Мырзамамат Россиянын Лазердик Академиясынын А. Л. Пижевский атындагы сыйлыгынын лауреаты.

Кудайбердиев Зулпукар

Медицина илимдеринин доктору, профессор. 1939-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. Кыргыз мамлекеттик Медицина институтунун дарылоо факультетин бүтүргөн. Окууну аяктагандан кийин Кемин районундагы Ильич участкалык ооруканасынын башкы врачы, 1964-76-жылдары КММИде клиникалык ординатор, терапия кафедрасында аспирант, ассистент, доцент болгон, ошол эле мезгилде институттун врачтардын билимин өркүндөтүү боюнча факультетинин кардиология циклин жетектеген.

Анын илимий эмгектери тоофизиологиясы жана терапиясынын проблемаларына арналган. Дени сак жана бейтап адамдар бийик тоо шартында узак же кыска убакытта болгондо жүрөктүн иштөө абалын, борбордук жана чет гемодинамикалык көрсөтүүлөрүн, өпкөдөгү кан айланууну изилдеп, жүрөк-кан тамыр системасынын бийиктик гипоксиясына көнүгүү реакциясынын өзгөчөлүктөрүн жазган. Көп эмгектерин Теңир-Тоо менен Памирдин ар кандай бийиктиктеги аймактарында убактылуу же дайыма жашаган адамдардын кара жумушта иштөө жөндөмдүүлүгүн изилдөөгө арнаган. 160тан ашык илимий эмгектин, анан ичинде 2 монографиянын, 4 усулдук сунуштун, 2 ойлоп табуунун автору. "СССР саламаттыкты сактоосунун отличниги", "Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы" жана Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты.

Малабаев Жолдошбай

Тарых илимдеринин доктору, Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу. Ал 1917-жылы Сузак районунун Чапкынчы айылында туулган. Адегенде Жалал-Абад педагогикалык техникумун, 1954-жылы КПСС БКнын жогорку партиялык мектебин бүткөн. 1938-59-жылдары Советтик административдик жооптуу кызматтарда иштеген. 1960-69-жылдары Кыргызстан ИАнын Тарых институтунун илимий кызматкери, 1970-76-жылдары ушул эле институттун сектор башчысы, 1976-жылдан ИАнын Философия жана укук ин-

да башчы болуп иштейт. 1980-жылы ушул институтун агрохимия факультетинин агрохимия кафедрасында аспирантураны сырттан бүтүрөт. 1981-жылдан баштап Ботаника кафедрасында ассистент болуп иштей баштайт. 1983-жылы Киев шаарында агрохимия адистиги боюнча кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү жактайт.

1984-1990-жылга чейин Агрохимия факультетинде декандын орун басары, 1990-1996-жылга чейин факультеттин деканы болуп иштейт, 1996-1998-жылдары "Өсүмдүк өстүрүүчүлүк" кафедрасына докторантурага өтөт. 1999-жылдын 16-апрелинде Казакстан Республикасынын Алма-Ата шаарында Айыл чарба илиминин докторлугу диссертациясын ийгиликтүү коргойт. 1999-2000-жылдары Жалал-Абад шаарындагы Жалал-Абад Мамлекеттик Университетинде агрономиянын негиздери кафедра башчысы болуп иштеген.

Пиримбаев Жусуп

Экономика илимдеринин доктору, профессор. 1954-жылы Сузак районунун Жыгач-Коргон кыштагында туулган. КМУнун экономика факультетин бүтүргөндөн кийин, Кыргыз Республикасынын Эт-сүт өнөр жай министрлигинде текшерүүчү, текшерүү бөлүмүнүн башчысы, КМУУда окутуучу, кафедра башчысы, 1-проректор Бишкек шаардык администрациясынын экономика жана финансы департаментинин директору (1993-95), Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына караштуу Банктарды кайра куруу жана карыздарды ре-

структуризациялоо агенттигинин директорунун орун басары (1996-98) болуп иштеген; 1999-жылдан Кыргыз-Түрк "Манас" университетинде экономика кафедрасынын башчысы. Үч китептин жана 40тан ашык илимий эмгектин автору. Илимий эмгектери негизинен рынок экономикасынын шартында башкаруу жана башкаруу эсебин уюштуруу проблемаларына арналган. Кыргыз ССР Финансы министрлигине бухгалтердик эсеп методологиялык кеңешинин (1984-90), СССРдин жана Кыргызстандын бухгалтердик жаан аудиторлор ассоциациясы башкармалыктарынын (1990-92), Кыргызстанда эсеп сандарын киргизүү боюнча комиссиянын (1992-93) мүчөсү, 2000-жылдан Кыргызстандын бухгалтердик эсеп системасын эл аралык стандарттагы отчеттун талабына ылайык реформалоо боюнча улуттук комиссиянын эксперти. Билим берүү боюнча азыркы мыйзамдын, 1992-93-

жылы даярдалган экономикалык программанын автору катары белгилүү.

Сатыбалдиев Абдураим

Химия илимдеринин доктору, 1948-жылы Сузак районундагы Жийде айылында туулган. 1970-жылы Ленинграддагы технологиялык институтту аяктаган. 1978-жылы Кыргыз Илимдер Академиясында аспирантурада болгон.

Ал узак жыл Кыргыз Улуттук Университетинде окутуучу, улук окутуучу, доцент, кафедра башчысы болуп иштеген. 1996-жылы А. Сатыбалдиев Ош Техникалык Университетине которулуп, декан, профессор болуп кызмат кылган.

Сатыбалдиев Абдураим Кыргызстандагы окумуштуулардын ичинен айырмаланып, «Электрохимия жана электроэрозия процесстерди үйрөнүү» боюнча белгилүү адис болуп саналат. Бул багытта анын 60тан ашык илимий макалалары, 2 монографиясы, 4 ойлоп табуучулук эмгеги жана 2 илимий окуу куралдары жарык көргөн. Ал эми 1996-жылы анын (авторлош) «Электроэрозиянын синтез соединений переходных металлов» деген илимий изилдөө ишинин бир жыйынтыгын чыгарган эмгеги да зор кызыгууну пайда кылган. Анын 1995-жылы Бишкектен жарык көргөн (авторлош) «Физикалык химия» (химиялык термодинамика) деген илимий эмгеги да анын бул багытта илимий лабораторияда эң узак иштеген ишинин натыйжасы деп баалоого болот.

Текенов Жапар

Техника илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын УИАнын академиги. Ал 1933-жылы Сузак районундагы Сары-Булак айылында туулган. 1956-жылы КМУнун физика-математика факультетин бүткөн. 1959-67-жылдары Кыргызстандын жана Өзбекстандын ИАда илимий кызматкер, 1967-68-жылдары Ош мамлекеттик Университетинде кафедра башчы, Бишкек политехникалык институтунун Оштогу факультетинин деканы, 1988-94-жылдары Кыргызстан ИА-

нын түштүк окуу илимий борборуна караштуу институтта лаборатория башчысы жана директордун орун басары, 1994-жылдан Кыргыз Республикасынын УИАнын түштүк бөлүмүнүн төрагасы, УИАнын вице-президенти жана УИАна караштуу жаратылыш байлыктарын комплекстүү пайдалануу институтунун директору. Ж. Текеновдун илимий эмгектери негизинен үстүрттүк кубулуштар, чаң түрүндөгү жана аэрозолдук бөлүкчөлөр, ошондой эле ар түрдүү телолордун өз ара байланыш күч аракеттерин изилдөөгө арналган. Бул изилдөөлөрдүн негизинде Союзда биринчилерден болуп катмардын чек арасындагы агымдын ылдамдыгын өлчөөчү жана өтө майда, катуу бөлүкчөлөрдүн адгезиялык күчүн аныктоочу приборду түзгөн. 100дөй илимий эмгектин, анын ичинде 3 монография, 7 рационализатордук сунуштун автору. Анын эмгектери айлана-чөйрөнү коргоодо, жылуулук энергиясын алуучу булактарды кеңейтүүдө чоң мааниге ээ болуп, жылуулук коммуна энергия тармагында кесектелген күйүүчү отундарды алууда жана башкада колдонулат. Кыргыз Республикасынын билим берүүгө эмгек сиңирген кызматкери, "Эл агартуу отличниги".

Узаков Орозали

Медицина илиминин доктору, профессор. Ал 1956-жылы Сузак районунун, Жийде айылында туулган. 1978-жылы Кыргыз мамлекеттик медицина институтун бүтүргөн. 1978-80-жылдары Жалал-Абад шаардык ооруканасында врач, 1984-97-жылдары Кыргызстан Акушердик жана педиатрия институтунда улук илимий кызматкер, директордун орун басары, 1997-жылдан Кыргыз Мамлекеттик Медицина Академиясынын Медицина борборунун директору – дарылоо иштери боюнча проректор болуп иштеген. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо министрлигинин башкы аллергологу. Пульмонологдордун Европалык ассоциациясынын президиумунун мүчөсү. Саламаттыкты сактоонун отличниги. Жогорку категориядагы врач. 80ден ашык илимий эмгектин, анын ичинде 1 монографиянын автору. Анын эмгектери негизинен аллергология, пульмонология, педиатрия ооруларын изилдөөгө багытталган.

СУЗАК РАЙОНУНАН ЧЫККАН ИЛИМДИН ДОКТОРЛОРУ ЖАНА КАНДИДАТТАРЫ

Райондон чыккан илимдин кандидаттарынын саны төмөндө келтирилгенден алда канча көп. Китеп даярдалып жаткан учурда алар тууралуу биздин колго тийген маалыматтар ушул болгондугун эске алуу зарыл.

- Абдылдаев Авазбек - медицина илимдеринин кандидаты
 Абдыбаева Мейликан – физика-математика илимдеринин кандидаты.
 Абдыгулова Роза – тарых илимдеринин кандидаты
 Абдыкалыков Акымбек – техника илимдеринин доктору
 Абдыкалыкова Айсулуу – филология илимдеринин кандидаты
 Абдыкадыров Максатбек – медицина илимдеринин кандидаты
 Авазов Эрнис – тарых илимдеринин кандидаты
 Азимбаев Таалайбек – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Апышев Бекембай – педагогика илимдеринин кандидаты
 Арабаев Автандил – юридика илимдеринин доктору
 Бакиев Жаныбек – юридика илимдеринин кандидаты
 Бараталиев Керим – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Батыралиев Талант – медицина илимдеринин доктору
 Бектеналиев Акматбек – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Болотов Сатыбалды – биология илимдеринин кандидаты
 Бөрүбаев Таштан – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Бектеналиев Акматбек – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Дарбанов Бүркүт – филология илимдеринин кандидаты
 Жамашева Гүлнара – филология илимдеринин кандидаты
 Канетов Бекболот – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Исмаилов Кадырбек – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Исаев Абдыкерим – педагогика илимдеринин кандидаты
 Каратаева Канайым – техника илимдеринин кандидаты
 Каратаева Сонайым – филология илимдеринин кандидаты
 Качкынбаев Надырбек – айыл чарба илимдеринин кандидаты
 Кожоназаров Кенжебай – медицина илимдеринин доктору
 Козубаев Өскөнбай – философия илимдеринин кандидаты
 Кулатов Турумбек – тарых илимдеринин кандидаты

Култаева Үмүт – педагогика илимдеринин кандидаты
 Маткеримов Сейит – ветеринария илимдеринин кандидаты
 Молдалиев Кимсан – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Мойдунов Таирбек – педагогика илимдеринин кандидаты
 Мырзаев Маматали – психология илимдеринин кандидаты
 Мырзакуметов Абдымиталип – тарых илимдеринин кандидаты
 Мырзакуметов Аман – философия илимдеринин кандидаты
 Нарматов Жунус – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Нажимидинова Гулмира – медицина илимдеринин кандидаты
 Пазылов Алмазбек – экономика илимдеринин кандидаты
 Омошев Төлөгөн – педагогика илимдеринин кандидаты
 Орозбекова Бүбүсайра – медицина илимдеринин кандидаты
 Осмонов Абдыганы – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Пирматова Бүбүсара – медицина илимдеринин кандидаты
 Садыков Сабыр – медицина илимдеринин кандидаты
 Салиева Калийпа – химия илимдеринин кандидаты
 Сатыбалдиев Элмурза – юридика илимдеринин кандидаты
 Султанов Жоробек – ветеринария илимдеринин кандидаты
 Супатаев Кылычбек – экономика илимдеринин кандидаты
 Сыдыкова Толгонай – педагогика илимдеринин кандидаты
 Темирбаев Курманбек – саясат таануу илимдеринин кандидаты
 Токоева Гүлдана – философия илимдеринин кандидаты
 Топчубаев Аширбек – география илимдеринин кандидаты
 Турдубаев Таалайбек – айыл чарба илимдеринин кандидаты
 Тургунбаев Кубанычбек – биология илимдеринин кандидаты
 Тургунбаев Ойрот – медицина илимдеринин кандидаты
 Уразова Жамила – филология илимдеринин кандидаты
 Ураимов Бакытбек – тарых илимдеринин кандидаты
 Усенов Абдымомун – физика-математика илимдеринин кандидаты
 Өмүрзаков Жахангир – медицина илимдеринин кандидаты
 Шамшиев Бекташ – филология илимдеринин кандидаты
 Шерматов Токтакун – ветеринария илимдеринин кандидаты
 Шамилов Максат – юридика илимдеринин кандидаты
 Шамшиев Расул – философия илимдеринин кандидаты
 Чанаков Рыскул – филология илимдеринин кандидаты
 Чокоева Дилбар – филология илимдеринин кандидаты
 Чотбаева Тургунжан – филология илимдеринин кандидаты
 Жээнбаев Бекмамат – биология илимдеринин доктору
 Ырысов Кенешбек – медицина илимдеринин доктору

СУЗАКТЫН АКЫН-ЖАЗУУЧУЛАРЫ

Ар бир элдин, журттун атак-даңкын негизинен 3 нерсе чыгарат. Булар элдин ичинен чыккан нукура таланттар: илим адамдары, акын-жазуучулар, спорт адамдары, өнөр адамдары. Ушул жагынан алганда Сузактын даңкын чыгарган, анын намысы, туусу болгон акын-жазуучулар аябай эле көп. Көч башында Бекназар, Нышан ырчы, Барпы апыз турса, анын жолун жолдоп Төкө ырчы, Тайырбек ырчы, Көкөн ырчы, Абдыкайым чыккан. Ал эми жазуучулардан Кыргыз эл жазуучусу Шабданбай Абдыраманов, Кыргыз эл жазуучусу Мухтар Борбугулов, Узакбай Абдукаимов, Түмөнбай Байзаков бар. Алардын жолун улаган Турдаалы Алыбаев, Тазагүл Закирова, Аким Ажолов, Сүйөркул Жороев, Акылбек Досбаев, Бактыкан Ажымаматова сыяктуулардын китептерин, чыгармаларын сузактыктар жакшы билишет.

Мындан тышкары бирин-экин ырларын басма сөзгө жарыяланып жүрүшкөн Казыбек Муркаимов, Абылкасым Малаев, Манас Казакбаев, Рысбек Салбаров сыяктуу да элдин ичинде кеңири белгилүү ысымдар бар. “Тогуз кайрык” ыр китебин калтырган Алымжан Токто-сунов, 2 поэтикалык китептерин жазып чыгарып көз жумган Акылбек Досбаев, Эсенбек Садирбековдор да таланттуу акындар эле. Ал эми сузактык Хайдарали Убайдуллаев, Журабай Курашев деген акындар өзбек тилинде жазгандардан. Алардын ысымдарын да эл билет. Кыскасын айтканда, Сузакта акын-жазуучулардын ысымдары арбын жана алардын ар биринин өзгөчө сезими, жан дүйнөсү, акындык өнөрү бар.

Бекназар Мадалы уулу

Кыргыз эл ырчысы, түштүктөн чыккан көптөгөн ырчылардын устаты. Кыпчак уруусунун, жаманак уругунан. Ал XIX кылымдын 50-60-жылдарында туулган, 1916-жылкы улуу үркүндүн алдында Сузак районунун, Жийде айылында каза болгон. Диний терең билими болгондуктан, аны Молдо Бекназар аташкан. Оокаттуу үй-бүлөдөн. 12 жашынан ырдап чыгып, жаш кезинен эле ырчылык атакка жетип, Түштүк кыргыздарына кеңири белгилүү болгон. Мектеп, медреселерден терең билим алып, бирок бүткүл өмүрүн ырчылык менен өткөрүп, ошону менен жан сактаган. Жалтанбастан бетке айткан жалындуу ырчы болуп, Кокон ханынын атактуу ырчысы Орозалыны жеңген. Атактуу ырчы Калык Акиев чоң манап Осмон датканын ашына Анжи-

ян, Арканын эли чакырылганын, Аркадан Найманбай, Анжияндан Бекназар ырчылар чыгып айтышып, ошондо Бекназар жеңгенин, алардын айтышын жаздырып калтырган. Бул беттешүүдө Молдо Бекназар диний билиминин тереңдигин, жогорку маданиятын жана сыпайылыгын көрсөткөн. Найманбай аны жана анжияндактарды басмырлай ырдаганга өткөндө Молдо Бекназар ага абдан орундуу жана таамай жооп бергенине болбой Найманбай жаман, оозго алгыс сөздөргө өтүп, селдесине да асылып кеткенде, Бекназар: «Нурмукаммат оронгон, башымдагы селдеми, Байгамбардын баары айткан, оозумдагы келмеми» деп туруп, андан ары: «Кээ бир сөзүң бар экен, сөөмөй менен сайгандай, кээ бир сөзүң бар экен, кашек жеген айбандай. Кээ бир сөзүң бар экен, каргылуу кара тайгандай. Айбандын түбү ат болот, тайгандын түбү ит болот. Айбан акмак отту жейт, тайган акмак бокту жейт», - дегендей сарптар менен ырын токтоткондо, Найманбай жооп таба албай калган дешет. Андан кийинки кездерде Доорон ырчы, Барпы ырчы менен айтышканда да ушундай курчтугун көрсөткөн. Анын «Бекназардын эски санааты», «Мамытбекти жамандаган ыр» деген чыгармалары Барпынын айтуусунда К. Акылбеков тарабынан жазылып калган. Курманжан датканын балдары «Силерди Бекназар жамандап ырдады» деген ушактан улам, ырчыны байлатып алып сабашканда да жалтанбай, алардын зордук-зомбулугун айтып, ырын токтотпоптур. Ошондо «Мамытбекти жамандаган ыры» жаралган (Мамытбек Курманжан датканын бир уулу). Чоң акын Молдо Бекназардын сөзгө алынбай, чыгармалары жыйналбай келишине, биринчиден, молдолугу, экинчиден, бетке айткан көйкашкалыгы, айрыкча түштүк элин бийлеген Алымбек датканын балдарына каршы сүйлөп, энеси Курманжанга сөз тийгизгени себеп болгон. Ошентсе да, жогоруда белгиленгендей анын айрым айтыштары кагаз бетине түшкөн.

Нышан ырчы

Токтогул, Жеңижоктор менен катарлаш чыккан белгилүү ырчы. 1860-жылы азыркы Сузак районунун Чөкө-Дөбө кыштагынын аймагында туулган. 1930-жылы ошол эле жерде ааламдан өткөн. Ата-теги жана жашоо тагдыры туурасында маалымат жокко эсе. Кыргызстан ИАнын Кол жазмалар фондусунда сакталган ырларга, эл оозунда айтылган маалыматтарга караганда Нышандын ырларынын көркөмдүк деңгээли жогору, тилдик каражаттарга бай, ойго канык. Ал көбүнчө адамдардын тынч жашоосу, ынтымак турмушу, ар кандай чыр чатак

тан алыс болуусу туурасында санат, насыят, термелерди ырдаган. Ата Мекенин бийик тутуп, эл, жерин даңазалаган ырлары эл оозунда көп болгону менен жыйналбаган. Барпынын айтуусунда «Санат», «Насыят», «Биздин жер» деген ырлары 1940-жылы жазылып алынган. «Барпы, Бекназар жана Нышан» деген айтышы да бар.

Барпы Алыкул уулу

Кыргыз акындар поэзиясынын классиги, көп кырдуу ойчул акын. Ал 1884-жылы азыркы Сузак районуна караштуу Ачы кыштагында туулган, 1949-жылы Бишкекте дүйнөдөн кайткан. Быйыл акындын туулган күнүнүн 125 жылдыгы кеңири белгиленип, китептери да чыгарылып жатат.

Сегиз жашынан жергиликтүү кыргыз байларынын малын карашып, он бирге чыкканда өзбектердин бадасын багып, Мадалы ажынын үй жумушун аткарып, он төртүндө Азирети эшендин колунда кызмат кылууга өткөн. Андан Макар-Торпоктогу тайы-журтуна качып барып, он бешинен эл алдында ырдап чыккан. Адегенде Семетей найыпты жандап (ал болуштукка талапкер болгон), анан жети жыл Кара бий менен жүргөн («Беш-бала») Атасы дүйнөдөн өткөндөн кийин, 1904-жылы туулган жерине кайтып келген. Октябрь төңкөрүшүнөн соң түштүк Кыргызстанда Совет бийлигин орнотууга активдүү катышып, «Кошчу» союзунун, өз ара жардамдашуу топторунун жооптуу кызматтарында иштейт. 20-жылдарда Жарды – жалчылар комитетинин төрагасы, кийинчерээк Жалал-Абад кантонунда Чаңгет айыл кеңешинин төрагасына орунбасар болот. 30-жылдардын башында катуу ооруп, экинчи көзү да жакшы көрбөй калат. Ошондон тартып коомдук турмушка жалаң ырчылык өнөрү, нускалуу сөз күчү менен гана катышып чектелет.

Барпынын өз оозунан жазылып алынган маалыматка караганда ырга болгон шыгы жети-сегиз жашынан эле ойгоно баштаган. Он бир жашында жан-жака белиндегилерге ырчылыгы билинип калган. Анын ырчылык жөндөмүнүн жанданышына фольклордун кору, жергиликтүү ырчылардын чыгармачылыгы түрткү берген. Атасы Алыкул Шамырза уулу да жамактап ырдачу экен. Экинчи жагынан, жаштайынан оор тагдырга туш келүүсү, он бир жашынан бир көзүнөн майып болуусу, түрдүү элдердин ар кыл мүнөздүү катмарлары менен дин өкүлдөрүнө (Мадалы ажы, Азирети эшен) эзиллип иштеп, жалпы

эле караламан калк тарткан азапты тартып, турмуштун социалдык конфликтерине аралаш өскөнү Барпыны ак, караны эртерээк ажыратууга, реалдуу чындыкты түп нускасында көрүүгө каныктырган. Мындай жагдай анын чыгармачылыгы табиятынан элдүүлүк, реалисттик багытта кетишин шарттаган. Ошол үчүн «ак күмүштөн сом албайм, ак жибектен тон албайм, ар кимди барып бир мактап, ары жок акын боло албайм» деген адеп-ахлах позициясын; «Булбулу болбой адамдын, бууданы болбой замандын, ырчымын деп мактанба» сымак башкы идеалын; «ырчы болсоң төкмө бол, ак жаандай себелеп, сөздү сөзгө кынай бил, маш зергердей чегелеп» деген эстетикалык кредосун ачык аныктап, бекем тутунуп калган. Анын түрдүү этностук топтор арасында (кыргыз, өзбек, түрк, кыпчак, төөлөс, уйгур, керейит, меркит, найман, түрктөшкөн арап, парсы, тажик) жашап, түрдүү өнөрпоз, ырчы-шайырлардын, кээлери Бухара, Кашмирден (Бекназар, Нурмолдо), айрымдары Мисир, Стамбул, Кашкардан билим алышкан, көпчүлүгү Кокон хандыгындагы медреселерди бүткөн акын-ырчылардын чөйрөсүндө жүрүшү, көчмө сюжетүү көркөм чыгармалар менен диний китептер аркылуу тарап жаткан Чыгыш маданияты, санжыра-тарых, адабий үлгүлөрдүн эң сонун ширесин табигый түрдө эркин сиңирип алууга жол ачып, руханий дүйнөсүн асылдандырып, тил байлыгын ашырып, масштабын кеңейткен.

Барпы көп кырдуу алп акын катары кыргыз көркөм сөз өнөрү менен акыл кенчине терең кирип, бекем орун алганын иш жүзүндө таамай көрсөтүп, мезгил сынагынан ишенимдүү өткөн өлбөс талант. Учурунда аны Жеңижок, Токтогул, Эшмамбет, каражаак Калмырза, Калык, Коргол, Осмонкул, Ысмайылдар зор баалап кетишсе, азыр адабият, илим, билим өскөн кезде да ал көп окулуп, көп ырдалып, ургаал изилдөөгө алынып жатат; ал тууралуу түрдүү жанрда түрдүү чыгармалар жазылып, анын чыгармачылыгына сүрөт, музыка, кино адистери да көңүл бурууда. Ал мезгил өткөн сайын улам тереңден ачылып, бийикке көтөрүлүүдө. Барпы – ааламга ой жүгүртүп, аалам курулушу жөнүндө ырдаган даанышман санатчы, («Айт! Айт! Десе, ааламды айт! Аалам алга кадамдайт, түркүн өнөр чыгарган, Ааламдагы адамды айт!») Чыгыш классикалык философиясынын ири өкүлдөрү менен салыштырылып бааланчу улуу феномен. Ал «Айт, айт, десе», «Күн», «От», «Жер», «Аккан суу», «Шамал» аттуу насаттары менен такилетин жаратып чыккан. Анан, аалам койнундагы жашоо теңчилигин бекем кармап келаткан эң зор күч Ажал экендигин («Калыстык») тастыктайт. Өлүм гана баарына калыс карайт. Ал эми Ааламды ким көрктөйт, Ким булгап өрттөйт? – Адам. Жакшы-жаман,

адал-арам, улуу-кичүү деген баардык тирүү жана өлүү жандардын бийлөөчүсү – Адам. Ал табиятынан өтө татаал, көп түрдүү, көп мүнөздүү, көр кырдуу. Адамдын жараткыч улуу күчү менен дүйнөнү көрктөгөн сулуулугунан тартып, кыйраткыч жапандыгына чейин, Улукмандай мээрбандыгынан тартып, кан ичер мыкаачылыгына чейин, Атантайдай жоомарттыгынан тартып, жер жуткан Карынбайдай сараңдыгына чейин ичкертен ачып иликтеп берген зор психолог-философ. Анын «Адам», «Адамзаттын балдары», «Адамга берген өнөр ила», «Напси», «Жоомарттык», «Марттык», «Сараңдык», «Питина», «Ач көз», «Ушакчы», «Желөпкө», «Келесоо», «Эр жигитке сын», «Жигиттик», «Болор жигит», «Болбос жигит», «Аялдын жакшысы», «Аялдын жаманы», «Жакшы кыз», «Өзү заар, тили каар кыз», жакшынын жакшы билет сымбатын» аттуу ырлары адам табиятынын өзүнчө бир системасын түзөт. Ал эми өзүнүн «Ажал», «Сен дүйнө», «Жар жыгылса суу бөгөйт», «Октобой мерген аталбайт», «Дүргө жетмек кайдадыр», «Төмөн, төмөн, төмөн бар», «Тескейден шамал тербенбей», «Мөмөлүү дарак көгөртсөң», «Бир ооз кеңеш», «Болот», «Болбойт», «Жакшы экен», «Менен», «Турбайбы», «Деген», «Эмспи», «Чери жазылат», «Ынтымактуу эл», «Бул дүйнө бейвапа», «Жырткычтар», «Бул куштардын санаты» жана башка санат термелеринде жарык менен караңгыдан, өмүр менен өлүмдөн, ый менен күлкүдөн, жер көрүү менен сүйүүдөн, жашоо кумары менен үмүтсүз шектенүүдөн, айкөл мээрбандык менен арам жемсөөдөн турган бул дүйнөнүн өзөк уюлдары менен байланыш тамырларын таамай кармап айта билген тубаса ойчул-психолог экендигин таасын далилдейт.

Барпы – айтыш өнөрүнүн бардык түрлөрүн чегине жеткире өнүктүрүп, түрдүү формалар менен күтүүсүз-күтүлүү ыкмаларга салып таймашууга ашкере машыккан чыныгы универсал талант. Кыргыз санжыра, тарыхынан тарта жалпы чыгыш маданиятынан канчалык кабардар экендигин айкын көрсөткөн алп талант экендигин кыргыздын эң тандамал орошон ырчылары Бекназар, Жеңижок, Токтогул, Эшмамбет, каражаак Калмырза, Нурмолдолор менен болгон айтыштарында абдан таанытып, бул өнөрдүн эң жогорку үлгүлөрүн берип кеткен. Табиятынан ойчулдугун, уламалыгын, кыргыз жана түрк тилдүү элдер менен Чыгыш маданиятынан канчалык тааныштыгы бар экендигин айтыш ырларынан да абдан терең жана кеңири көрсөтө алган. Ошон үчүн Осмонкул «Барпы аке жарышка түшсө жел менен, жаактуу пенде жеңбеген» чыгаан экендигин айтса, Жеңижок «кыйындыкты тез билген, кысталышта сөз билген, ак таңдай тапкыч

акын» катары бааласа, Токтогул «кынадың терме, санатың, сен болдуң менин канатым» десе, Эшмамбет «алдына киши салдырбай аксакал болуп өтөсүң, ырдай бер Барпы иним сен, ырыстуу бала экенсиң» менен бата берип, каражаак Калмырза «Э-э дегенде, мээ деген, ырды кумдай иргеген, айтышууга сөз таштап, ырдашууга жол баштап, өзүм калдым балаага» деп, андан ашкан акындыкты көрсө, Коргол «уккандын баарын нас кылып, үстү-үстүнө бастырып, кара жамгыр төккөндөй, каптап нөшөр өткөндөй, куюлуп турчу ырлары, каптын оозун чечкендей, каалаганга жеткендей» ырдын кенин тапса, Калык «акындын Барпы тереңи, айтыштын болчу чебери», - деп артыкчылыгын ашкере даана баалаган.

Барпы — махабат ырларын Чыгыштын Хафиз, Ша Машраптай көсөм акындары жеткирген эң жогорку деңгээлде ырдаган улуу апыз катары маданият тарыхында жаркын ордун калтырды. Бул табылга-сы бүтүндөй эле түрктү жана арап, парсы тилдеринде сүйлөгөн элдерде сейрек кездешчү өтө кызыктуу асыл дүйнө. Анын «Сүйүүнү сүйүп ырдаган, сүйүүнү күйүп ырдаган» махабат ырлары өз маалында кандай популярдуу, угумдуу, жагымдуу болсо, азыр да башкалардыкына салыштырганда эң эле көп ырдалып жатат. «Мелмелүм», «Гезал кыз», «Мырзайым», «Лелүкан», «Гүл кыздар», «Карай көз», «Бураюжан», «Ак тартип», «Ак жылдыз», «Ак дилбар», «Беш көкүл», «Меңай», «Барнайым», «Ашык жар», «Балдызжан», «Самаргүл», «Кош алма», «Койун», «Гүлайым», «Сүйүүнү сүйүп ырдадым» жана башка ырлары образдуу элестетүүлүгү, аруу сезим, асыл ойлорго жыштыгы, поэтикалык форманын жаңылыгы, бири-бирине окшобогон оригиналдуулугу, ар бири өзүнчө бүткөн кайталангыс дүйнө, кайталангыс адам тагдырын алып жүргөнү менен айырмаланат. «Кулмурза менен Аксаткын» поэмасы элдик сюжетти кайрадан жаңылап иштеп чыгып, жаңыча өмүр берүүнү классикалык үлгүсү.

Барпы — бир нече элдин руханий байлыгын бир адамдын жан дүйнө стихиясына айландырып, Чыгыш маданияты менен кыргыз, кыпчак, ичкилик, өзбек маданиятын эркин туташтырып, турган жандуу көптүрө: Ал түбү араптан келген «Пайгамбарлар жана олуялар кысаасы», «Кожо Гафтан Садувахас», «Мундук-Зарлык» эпикалык чыгармалар менен Ша Машрап газалдарын, «Гөр уулу Султан» дастандарын айтып экен. Кат билбеген менен, бала чагынан диний китептер, чыгыш акындары көп окуган чөйрөдө өскөндүктөн, А. Токомбаев туура белгилеткендей, дини өтө сымбаттуу болгон. Ошондой эле, «Жанали жалпы», «Мундук жана Зарлык», «Козуке менен Баян сулуу» кенже эпосторду айткан. Барпы — терме, үлгү, насыят ырларынан

дан баштаган. 1972-жылдын июнь айына чейин Приморск крайында Советтик Армиянын катарында кызмат кылган. 1972-жылы сентябрь айында Жалал-Абад шаарындагы СПТУ №1 окуу жайында мугалим болуп иштеген. 1973-жылы август айынан, 1983-жылга чейин Жалал-Абад шаардык комсомол комитетинде уюштуруу бөлүмүнүн башчысы, Ош обком комсомолунда сектор, уюштуруу бөлүмүнүн башчысы болуп эмгектенген. 1983-жылдын январь айынан Ош шаардык партия комитетинде — инструктор, ушул эле жылдын сентябрь айынан Ленин райондук партия комитетинин уюштуруу бөлүмүнүн башчылыгына дайындалган. 1989-жылы октябрь айынан, 1992-жылдын ноябрь айына чейин СПТУ №1 директор, облустук жумушчу кадрларды даярдоо башкармасынын начальниги, Жалал-Абад облустук администрациясында губернатордун орун басары, Тогуз-Торо, Үч-Терек райондорунун мамлекеттик администрациясынын башчысы болгон.

Абдыкадыров Айти

1905-жылы Сузак районунун Кызыл-Сеңир айылында туулган. Жашында байдын колунда жалданып иштеген. Совет доору келгенде өз айылында сельсоветтин катчысы, андан Кара-Дарыя айылында мугалим болуп иштеп туруп, 1930-жылы НКВД органына кызматка өткөн. 1931-жылы Ташкенде эки жылдык милициянын мектебин бүтүрөт. Окуудан келгенден кийин Ош жана Жалал-Абад областтарынын Молотов-Абад (Үч-Коргон айылы), Кадамжай, Куршаб, Өзгөн, Чоң-Алай, Гүлчө, Ала-Бука, Сузак, Ачы райондорунда НКВДнын начальниги болуп иштеген. Жалал-Абад областтык НКВДнын начальнигинин орун басары болгон. 1952-жылдан кийин Ачы районундагы Киров атындагы токой чарбасында токойчу, ал эми 1956-1960-жылдары Сузак районунда райшелктин жетекчиси болуп эмгектенген. Басмачылар менен күрөштө жана Совет өкмөтүн чыңдоодо көп жылдык кызматы үчүн “Кызыл Жылдыз” ордени, “Каармандыгы үчүн” жана башка медалдар менен сыйланган.

Абдыжалалов Абылкасым

1949-жылы Чаңгыр-Таш айылында туулган. 1966-жылы Кыргыз Мамлекеттик Медицина институтунун алдындагы 1 жылдык курста окуган. 1974-жылы Кыргыз Медицина институтун аяктаган. 1974-75-жылдары интернатураны Бишкек шаарындагы №2 клиникалык ооруканада өтүп, хирург деген кесипке ээ болуп чыккан.

1975-77-жылдары станция Пишпектеги темир жолчулар оорукана-сында хирург жана анестезиолог болуп иштеген. 1977-жылдан тартып Чаңгыр-Таш айылындагы ооруканада дарыгер хирург болуп иштеп, 1978-жылдан баштап ушул оорукананын башкы дарыгери болуп дайындалат. 1990-жылы "СССР саламаттыкты сактоосунун отличниги" деген наам алган. 1999-2001-жылдары Кара-Дарыя айыл өкмөтүнүн башчысы болуп эмгектенген. 2002-жылдан тартып ушул күнгө чейин участкалык оорукананын башкы дарыгери болуп эмгектенип келүүдө.

Аблазов Усманжан

1947-жылдын 10-апрелинде Сузак районунун Сузак айылында туулган. Райондогу «Москва» орто мектебин бүтүрүп, 1965-жылы Анжиян пахтачылык институтунун механизация факультетине окууга кирген.

1980-жылы Кыргызстан КП Сузак райондук комитети У. Аблазовду партиялык жооптуу кызмат – «Октябрдын 40 жылдыгы» колхозунун партиялык комитетин жетектөөгө жөнөттү. 1982-1984-жылдары Советтик Армиянын катарында кызмат өтөгөн. 1984-1985-жылдары Жалал-Абад шаардык жүргүнчүлөрдү ташуучу автобазада механик, инженер-технолог болуп иштеген. Кыргызстан ЛКСМ Жалал-Абад шаардык комитетинде уюштуруу бөлүмүнүн башчысы болгон, 1985-жылы У. Аблазов партиянын Сузак райкомунун партиялык-уюштуруу бөлүмүн инструктору болуп дайындалды. 1987-жылдан колхоздор таратылганга чейин «Москва» (кийинки аталышы А. Абдукадыров атындагы) колхозунун башкармасынын төрагасы болуп иштеди.

1986-1987-жылдары Кыргызстан ЛКСМ Ош облусттук комитетинин уюштуруу бөлүмүнүн башчысынын орун басары, 1995-2001-жылдары депутаттардын Сузак райондук Кеңешинин төрагасы, 2001-2003-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын агрардык өнүгүү бөлүмүнүн жетекчиси, 2005-жылдан айыл жерин суу менен камсыздоо департаментинин директору болуп эмгектенип келет.

Абдухалилов Ахмаджан

1954-жылы Сузак айылында туулган. 1977-жылы Кыргыз Мамлекеттик медицина институтун аяктаган. 1978-жылы Сузак райондук

борбордук ооруканада хирург болуп иштөө менен өзүнүн эмгек жолун баштаган. 1978-82-жылдары кан куюу бөлүмүнүн башчысы, 1982-86-жылдары хирургия бөлүмүнүн дарыгери, 1986-жылы Сузак районунун башкы дарыгердин амбулаториялык-поликлиникалык иштери боюнча орун басары, 1996-2003-жылдары башкы врачтын дарылоо иштери боюнча орун басары, 2003-жылдан баштап Сузак аймактык ооруканасынын директору болуп иштеп келе жатат. СССРдин саламаттыкты сактоосунун отличниги, «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы». Бир нече областтык, райондук грамоталар менен сыйланган.

Авазова Шарапат

1942-жылы Сузак районун Бек-Абад айылында туулган. Айыл чарба өндүрүшүнүн ишмери. 1960-жылдан Сузак районунда колхозчу болуп иштеген. «Ленин», «Эмгек Кызыл Туу» ордендери менен сыйланган.

Айдаркулов Маматкул

1932-жылы Кара-Март айылында туулган. Эмгек жолун «Сузак» совхозунда жумушчу болуп иштөөдөн баштаган. Көптөгөн кыйынчылыктарды баштан кечирип, арык менен суу келтирип тамеки өстүргөн. 20 жыл звеновой болуп талыкпай иштеген. Ар дайым ак эмгек менен эмгектенген адам катары айылдык кеңешке депутат болгон. Эмгеги бааланып бир нече орден, Ардак грамоталар менен сыйланган.

Акбаров Айбекжан

1962-жылы Сузак айылында туулган. 1985-жылы Бишкектеги Орус тили жана адабияты педагогикалык институтун аяктаган. Мамлекеттик кызматтын III даражадагы мамлекеттик кеңешчиси. 1985-86-жылдары Өзбекстандын Коргон-Төбө районундагы № 27 мектепте мугалим, 1986-89-жылдары Сузактагы Москва атындагы мектепте мугалим, 1989-91-жылдары Сузак райондук комсомол комитетинин 2-секретары, 1992-95-жылдары «Универсал» кооперативинде директордун орун басары, 1995-95-жылдары «Сузак айылкөмөк» ААКнын жетекчиси, 2001-2003-жылдары Өзбек улуттук борборунун жетекчиси, 2003-2005-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясында аппарат жетекчиси, 2004-2005-жыл, э-

ры «Майлуу-Суу» тигүү фабрикасынын жетекчиси болгон. 2005-жылдан Жалал-Абад областтык мамлекеттик администрациясынын башчысынын-губернатордун орун басары болуп иштеп келе жатат.

Акматов Аттокур

1946-жылы Кара-Булак айылында туулган. 1969-жылы Рязань шаарындагы радиотехникалык институтту бүтүргөн. 1969-жылдан Кыргыз ССРинин Байланыш министрлигинде инженер, 1972-жылдан Оштогу радиотелеберүү борборунун начальнигинин орун басары кызматтарында эмгектенген. 1980-жылы Монгол Эл Республикасына радиобайланыш курулушун куруу үчүн жардамга жиберилген. 1983-жылы кайрадан Оштогу радиотеле көрсөтүү борборунун башкы инженери, 1988-жылдан директор болуп эмгектенген. Азыркы мезгилде Республикалык теле жана радио, радиотеле магистралдынын аймактык (Оштогу) түйүнүн директору. "СССРдин ардактуу радисти".

Акматов Камбар

1936-жылы Сузак районунун Октябрь айылында туулган. «Кыргыз ССРнин эмгек сиңирген куруучусу» 1960-жылы Ташкендеги темир жол транспорт институтун бүтүргөн. 1961-67-жылдары «Кыргызгипрокурулуш» долборлоо институтунда инженер-конструктор, башкы инженери, 1967-96-жылдары СССРдин «Казгипросоода» институтунун Бишкектеги филиалынын башкы инженери, «Кыргызгипроайылчарба» курулушунун башкы инженери, директору болуп иштеген.

Алмаматов Турдубек

Генерал-майор, 1956-жылы Базар-Коргон айылында туулган. 1977-жылы Ош мамлекеттик педагогикалык институтун физика адистигин аяктап, эмгек жолун Көк-Жаңгак шаарындагы №4 орто мектебинде физика мугалими болуу менен баштаган. Аскер кызматын аяктагандан кийин, алгач Көк-Жаңгак шаардык комсомол уюмунун бөлүм башчысы, Ош областтык комсомол уюмунун спорт жана коргонуу бөлүмүнүн башчысы болуп эмгектенген. 1985-жылдын август айынан тартып, Улуттук Коопсуздук Комитетине кызматка алынып, 1986-жылы СССРдин Ташкент шаарындагы Мамлекеттик Коопсуздук Комитетинин жогорку мектебин аяктаган соң, Ош областтык Мамлекеттик Коопсуздук Комитетинде кызмат өтөгөн.

зиясындагы «бейт» формасына салынып жазылган. Анын ондогон ырларына обон чыгарылган. Азыр кыргыздын гимни сыяктуу кабылданып калган, атактуу «Кыргыз жери» деген ыр да биздин даңктуу жердешибиз Т. Байзаковдун калеминен жаралган.

Кочкор Борбугулов

Жазуучу, профессионал журналист, анын ысмы баарыбызга белгилүү. Кыргыз Мамлекеттик Университетинин журналистика бөлүмүн бүтүргөн. 1970-75-жылдары Ош областтык газетада иштей баштады. 1976-жылдан Республикалык радиотелеге кабарчы болуп өтүп, анан борборубуздагы «Мугалимдер газетасында» иштеп, көп жылдар бою балдар газетасында адабият жана искусство бөлүмүн башкарып, кыргыздын көрүнүктүү чыгармачыл адамдары менен иш алып барган.

Жалал-Абад областтык газетасынын редакторунун орун басары, «Арсланбап ааламы» газетасынын башкы редактору болгон. 1980-жылы өзүнүн очерктер жыйнагын китеп кылып чыгарган. Анын чыгармалары, чындыктан алынып жазгандары окурмандарды кызыктырбай койбойт. Автордун «Кыз ала качуу» деген поэмасы, «Кадыралынын тамашалары» китеби жарык көргөн.

Тайырбек Сатыбалдиев

Төкмө акын, "Кыргыз Республикасынын Эмгек сиңирген артисти". Ал 1933-жылы Сузак районунун, Жийде айылында туулган жана 2006-жылы ошол эле жерде дүйнөдөн кайткан. 1957-59-жылдары Жалал-Абад театрында артист болгон, 1959-95-жылдары Сузак райондук маданият үйүндө, Атабеков айылдык маданият үйүндө директор, көркөм жетекчи, 1995-жылдан облустук Барпы атындагы кыргыз драма театрында артист болгон. Барпы Алыкуловдон тарбия-талам алган. Төкмө акын катары бир нече жолу эл чыгармачылыгынын бүткүл союздук, республикалык фестивалдарынын жеңүүчүсү болгон. 1992-жылы төкмө акындардын республикалык сынагында гранпри сыйлыгын жеңип алган. 1988-жылы "Тайырбек төкмө" аттуу ыр жыйнагы жарык көргөн.

Тазагүл Закирова

Акын, драматург. Ал 1949-жылы Сузак районунун Качкынчы айылында мугалимдин үй-бүлөсүндө туулган. Тазагүл Закирова тарыхый-маданий мурастарды жайылтуучу "Насыят" ишканасында иштеген, 1991-жылдан облустук мусулман аялдар коомунун төрайымы, Кыргызстан Жазуучулар Союзунун төрагасынын орун басары сыяктуу коомдук иштерде иштеген.

Акындын ырлары 1967-жылдан бери алтай, түркмөн, казак, грузин, орус, өзбек жана башка тилдерге которулуп 17ден ашуун коллективдүү жыйнактарда жарык көргөн. "Мүдөө", "Каяша", "Мээримим адамдарга" жана "Сен окубаган кат" аттуу прозалык жана поэтикалык китептери жарык көргөн.

Аким Аюколов

Жазуучу, журналист. Кыргызстан жазуучулар жана СССР журналисттер союзунун (1973-жылы) мүчөсү. Ал 1947-жылы туулган. Аким Аюколовдун биринчи ыры 1972-жылы "Ала-Тоо" журналына жарыяланган. Кийин бул ыр өзбек тилине которулган. 1974-жылы Жунай Мавляновдун сунушу менен "Прометей" деген аңгемеси жарык көргөн. Кийин ал "Ак куулар түгөйсүз жашабайт", "Полковниктин айымы", "Түшкө кирген карышкыр", "Аристотелдин махабаты" деген аңгемелерди жараткан. "Көк-Арт", "Ырдын бейити болбойт",

"Спорттун формуласы кокустан жаралбайт", "Кочкор палван", "Калымбет комузчу" деген повесттери пайда болду. Анын орус тилинде "Кукушки прилетают весной" деген китеби жарык көргөн. Бир нече аңгемелери өзбек тилине которулган.

Аким Аюколов Базар-Коргон райондук газетага башкы редактор болуп иштеген. Кыргызстан жазуучулар союзунда консультант, Жалал-Абад облустук газетада башкы редактор болгон. Ошондой эле "Кыргыз КАБАР" (Кыргыз ТАГ) агентствосунда, республикалык "Кыргыз Туусу", "Эркин Тоо" газеталарында да үзүрлүү иштеди. "Манас – 1000" медалынын, Кыргызстан Журналисттер союзунун Ардак грамотасынын ээси. Жалал-Абад Мамлекеттик Университетинин журналистика кафедрасынын доценти. 7 китептин автору.

Көкөн Абдылдаев

Акын, төкмөлүк өнөрү да бар, ажы. Ал 1925-жылы Сузак районунун Кыз-Көл айылында туулган. Чыгармачылыкка кеч аралашкан. Алгачкы ыры "Кум кулак". Андан соң 1984-жылы "Көк-Арт бели" аттуу жыйнагы басылып чыккан. Кийин "Сармерден" деген ыр жыйнагы чыккан. Азыркы учурда ал онго жакын китептин автору. Өтө чеберчилик менен, оригиналдуу поэтикалык, композициялык ыкмада, жөнөкөй, түшүнүктүү жазган ырларына кимдин да болбосун жүрөгү кубанбай койбойт. Анын сүйүү ырларынын көркөмдүк деңгээли Көкөн акындын күчтүү лирикалык, оригиналдуу поэтикалык кубаты бар экенин далилдейт.

Изат Бекташев

1955-жылы Кызыл-Сеңир кыштагында туулган. Сузак аймактык ооруканасында башкы директордун орун басары болуп иштейт. Кыргыз Республикасынын Улуттук жазуучулар союзунун мүчөсү, "Жан дүйнө", "Кылым кайрыктары", "Катылган сыр" аттуу китептердин автору.

СУЗАК ЖЕРГЕСИНИН ЭЛГЕ ЭМГЕГИ СИҢГЕН БЕЛГИЛҮҮ ИНСАНДАРЫ

Абазов Абдуманап

1948-жылы Сузак районундагы Барпы айылында туулган. Эл агартуунун отличниги. Ош мамлекеттик университетинин филология бөлүмүн аяктап, эмгек жолун айылдагы катардагы мугалимдиктен баштаган. Новатор-мугалим катары окутуу процессине бир катар жаңылыктарды киргизген. Усулдук колдонмолору республикалык ж. б. методикалык басылмаларга жарык көргөн. Өз учурунда жана бүгүнкү мезгилде насаатчы-мугалим катары, жаштарга устат катары кеңири маалым болгон. Токтосун Темирбаев атындагы орто мектебин 35 жыл бою директор болуп башкарган. Бир катар өкмөттүк сыйлыктарга көрсөтүлгөн.

Абдылдаев Авазбек

1943-жылы Сузак районундагы Жалгыз-Жаңгак кыштагында туулган. Медицина илимдеринин кандидаты. Орто мектепти аяктагандан соң, 1959-жылы КГМИнин дарылоо факультетине келип кирет. Институтту аяктагандан соң, 1965-жылы Өзгөн районуна жолдомо менен барып иштеп калат. 1969-жылы чейин медициналык эксперт, 1969-жылдан тартып Жалал-Абад шаардык бейтапканада иштеген. Басылып чыккан илимий-техникалык эмгеги үчүн 1983-жылы СССРдин саламаттыкты сактоо кызматынын отличниги наамын алган. 1991-жылы Жалал-Абад облустук патогистологиялык бюрога жетекчилик кылуу менен бирге, медициналык окуу жайда сабак бере баштайт. Сиңирген эмгеги жана жаш адистерди тарбиялоо жаатындагы кызматы үчүн Кыргыз Республикасынын Ардак Грамотасы менен сыйланган. 2001-2006 жылдары Жалал-Абад Мамлекеттик университетинин медициналык факультетинде доцент болуп эмгектенет. 10дон ашуун илимий эмгектердин автору.

Абылов Нурали

1950-жылы Сузак районунун Саты айылында туулган. 1966-жылы Көк-Арт орто мектебин бүтүргөн. Эмгек жолун Сузак районундагы Карл Маркс атындагы сегиз жылдык мектепте мугалим болуу-

баштап, сатиралык саптарына чейин адам дилин тазартып, ыйман аруулугуна, калыстыкка, адептүүлүккө, ынтымакка, акыйкатка ак кызмат өтөөгө, гумандуулукка өмүр бою чакырып, ошол үчүн күрөшүп да өткөн нукура элдик таалим-тарбиячы катары бекем из түшүргөн акын.

Барпы – кыргыз тилинин алтын корун түрдүү маани, түрдүү боёк, түрдүү атама, түс, угум, туюмдар менен байытып, мукамдуулугун, назиктигин, ийкемин, байлыгын ашырууга үлкөн салым кошуп келаткан жандуу таасири түгөнбөс казына. Х. Карасаевдин сөзү менен айтканда, «кызылдай эле кенч» («Даанышман акын Барпы Алыкул уулу», Бишкек – 1995, 18-бет). Ал чыгышта үч миң жыл, батышта эки жарым миң жылдан бери кагаз бетине түшүп, окулуп, изилденип келаткан эротика – жан кумар дүйнөсүнүн өзгөчө философиясын берген анык психолог-физиологдугу менен да өзгөчөлөнөт. Ким менен болсо да тең турган, кимге болсо да өз сөзүн түз айтып, өз талабын түз коё алган, таттууга ыксырап калбай, ачуу трагедияга басынып бербей, адамдын нарк-насилин бийик кармаган эрки күчтүү зор инсан, адамдык да, чыгармачылык да зор тагдыры бар талант гана улуу чыгармаларды жарата алат. Барпы дал ушундайча ордун жасап, жашап өткөн адам.

Барпы эки доор, эки түзүлүш көрүп, эки түрдүү турмушту башынан өткөргөн акын экендиги белгилүү. Анын чыгармачылык жолунун бир кыры Совет бийлигине туш келет. Өз замандаш өнөрлөштөрү сыяктуу эле жаңы заманды, Ленинди, партияны, социалисттик курулуштун жүрүшүн ырга салат. Өзгөчө басмачылар, чала молдо дин бузарлар менен Ата Мекендик согуштун трагедиясы тууралуу ырларын чыныгы реалист художник талантынан жаралганы ашкере көзгө түшүп, көңүл бургузат. Өзүнүн ички турмушун, жекече тагдырын келтире ачып көрсөтүп берген ырлары да көп. Акыркы эки томдугу чыныгы текстологиялык изилдөөдөн өткөрүлүп чыкты. Кыргызстанда айрым кыштак, мектеп, шаар көчөлөрүнө улуу ырчынын ысмы коюлган. (К. Даутов).

Узакбай Абдукаимов

1909-жылы Сузак районундагы Багыш айылында туулган, 1963-жылы Бишкек шаарында дүйнөдөн кайткан. Белгилүү жазуучу жана котормочу. Ташкендеги балдар үйүнө 1923-жылы кабыл алынып, кийин Казак-кыргыз агартуу инсти-

тутунда (1924-25, Ташкен) окуган. 1929-жылы Кыргыз педагогикалык техникумун бүтүргөн. Мектепте директор, Москвадагы СССР элдеринин Борбордук басмасынын кыргыз бөлүмүндө редактор (1930-1931), республиканын Тил, адабият жана тарых институтунун илимий кызматкери (1933-37) болгон. Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу, Кыргыз Мамлекеттик басмасында редактор (1946), Кыргызстан Жазуучулар союзунда адабий кеңешчи (1947-49) болуп иштеген. 1927-жылы «Жаңы маданият жолунда» журналында «Таң» аттуу алгачкы новелласы жарык көргөн. 1933-жылы 3-класс үчүн, кийинчерээк 7-класс үчүн адабият боюнча хрестоматия түзгөн; «Студент менен студенткага» поэмасын (1934), «Кыздын таалайы» (1939-40) повестин жазган.

Ал чебер котормочу катарында кыргыз көркөм котормосуна негиз салгандардын бири. А. С. Пушкиндин «Борис Годунов», «Полтава», жомокторун, лирикалык ырларын, Н. В. Гоголдун «Текшерүүчүсүн», Лопе де Веганын «Койлуу булак», Л. Леоновдун «Чабуул», Н. А. Островскийдин «Күнөөсүз күнөөлүүлөр», Мольердин «Жорж Данден, же акмак болгон күйөө» пьесаларын, М. Горькийдин «Көрүнгөндүн колунда» повестин, К. Чуковскийдин «Бибигон» жомогун, А. А. Фадеевдин «Жаш гвардия» романын жана башкаларды которгон. «Айдар жана Айша» операсынын либреттосун (1948), «Ашык жар», «Эмгек маршы», «Пионерлер ыры» сыяктуу элге кеңири тараган ырларды жазган. Элүүнчү жылдардын аягы, алтымышынчы жылдардын кире башташы Абдукаимовдун чыгармачылык өнөрүндө кескин бурулуш жасалган учур болду. «Майдан» романынын жарыкка чыгышы (1-китеп, 1961-жыл), көп жылдык көркөм котормочулук тажрыйба; дүйнөлүк классикадан алган сабактар, өзүнө жол ачылышына ички даярдыгына кошумча сырткы шарттардын түзүлө калышы (И. Сталиндин сындалышы), чыныгы согуш майданын кан кечип, кан төгүп жүрүп, өз көзү менен көрүшү табиятынан таланттуу калемгерге Европа тибиндеги анык реалисттик профессионал романдын жаңы үлгүсүн жаратууга зор өбөлгө түздү. Өнүккөн адабиятта гана болчу романдык мазмун менен роман формасынын табигый түрдө айкалышы, адам дүйнөсүн ичкертен ачып көрсөткөн терээк психологизм, көркөм образ, типтүү мүнөз, индивидуалдуу өзгөчөлүк түзүү чеберчилиги, сюжеттик схематизм менен кургак чакырык, даяр баатырдык мотивдерден алыс нагыз реалисттик сүрөттөөлөр аркылуу турмуш акыйкатын алып чыккан бул роман жалгыз гана жанрдын эмес, жалпы эле адабияттагы зор ийгилик болгон. «Майдан» романы орус тилине которулган (1972). Ал бир нече адабий макалалар менен очер-

ктер жазган. «Кызыл Жылдыз» ордени, медалдар менен сыйланган. Ысымы районубуздагы мектепке коюлган. Быйыл 100 жылдыгы да райондо кеңири белгиленип жатат.

Шабданбай Абдыраманов

Ал 1930-жылы Сузак районундагы, Кыз-Көл айылында туулган, 1998-жылы дүйнөдөн кайткан. Кыргыз Республикасынын эл жазуучусу. 1948-жылы Жалал-Абад мугалимдер институтунун, 1959-жылы КМУнун филология факультетин, 1964-жылы Москвадагы СССР жазуучулар союзуна караштуу Жогорку адабий курсту бүтүргөн. Эмгек жолун 1943-жылы колхозчу болуп иштөө менен баштаган, 1950-52-жылдары Кыз-Көл орто мектебинде мугалим, 1952-59-жылдары директор, 1964-66-жылдары Кыргызстан Жазуучулар союзунун Ош облустук бөлүмүндө адабий кеңешчи, жооптуу катчы, 1966-жылдан Ош облустук «Ленин йули» гезитинин кабарчысы болуп иштеген.

Шабданбай Абдыраманов чыгармачылыгын ыр жазуу менен баштап, 60-жылдардан негизинен кара сөз жанрында, драмачылыкта иштеген. Анын бир топ аңгемелери жанрдын мыкты туундусу катары бааланып, чет тилдерге которулган. 1968-жылы «Дыйкандар» романынын журналдык варианты чыгып, чыгарма большевиктик сынга кабылып, автор бир нече жыл куугунтукталган. Социализм айыл чарбасындагы мыйзамсыздыктарды көркөм образдар аркылуу таасын тартып берген бул чыгарма жазуучунун роман жанрындагы ири ийгилиги. Большевиктик сындын талабына ылайык романдын оңдолуп, кеңейтилип жазылган эки варианты 1977-жылы жана 1991-жылдары жарыкка чыккан. 1957-жылы «Май түнүндө» аттуу алгачкы ыр жыйнагы, 1960-жылы «Өкүм», 1965-жылы «Арстанбап аймагында», 1973-жылы «Ак жүрөк адамдар» аттуу повесттери, 1976-жылы «Гүлазык», 1977-жылы «Дыйкандар», 1980-жылы «Тагдыр» 1982-жылы «Жашыл аалам», 1985-жылы «Токуучулар» романдары жана «Домоктун кылычы», «Токтогул», «Анжиян көтөрүлүшү», «Чыйбыл болуш», «Алымбек датка» сындүү драмалык чыгармалары, тарыхый эсселери жарык көргөн. Ш. Абдыраманов публицист катары жаратылышты коргоо, айрыкча, түштүктүн жаңгак токойлорун сактап калуу жана аны туура пайдалануу тууралуу жазган макалалары аркылуу журтчулук-

тун көңүлүндөгү көйгөйлүү маселелерди козгогон.

Түмөнбай Байзаков

Белгилүү акын жана котормочу, "Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер". Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу. Ал 1923-жылы Сузак районундагы, Бөкөй айылында туулган, 1992-жылы дүйнөдөн кайткан. Жалал-Абад педагогикалык окуу жайына өтүп, 1941-жылы Грозный шаарындагы аскер окуу жайына жиберилген. 1954-жылы КМУнун филология факультетин бүткөн. 1944-48-жылдары Сузак районунун мектептеринде мугалим, директор, 1950-52-жылдары Сузак райондук гезитинде ре-

дактор, 1954-жылдан Кыргызстан КП БКнын алдындагы республикалык, партиялык мектепте окутуучу, 1955-60-жылдары Кыргызстан Жазуучулар союзунун башкармасында адабий кеңешчи, 1964-79-жылдары Кыргызстан мамлекеттик басма комитетинде башкы редактор, редактор иштеген. 1958-жылы алгачкы «Паризат», кийинчерээк «Биз жакта» (1969), «Кар бетине жаздым кат» (1970), «Мезгил чыйыры» (1972), «Самай берем» (1973), «Оттуу курак» (1975), «Ак таңдар» (1982), «Өмүр берекеси» (1986), «Ышкы багы» (1993) ж. б. ыр, поэмалар жыйнактары жарык көргөн. «Азимжандын апыртмалары» (1986) балдарга арналган ыр, «Госпиталдын кызы» (1987) аңгеме китеби жарыяланган.

Ал боордош элдердин көптөгөн акын-жазуучуларынын чыгармаларын кыргыз тилине которгон. Анын чыгармалары да, башка тилдерге которулган. Б. Алыкуловдун адабий мурастарын изилдеп, жыйнап жана жарыкка чыгарууга зор салым кошкон. «Наедине с мечтой» аттуу китеби үчүн 1985-жылы СССР Журналисттер союзунун А. А. Фадеев атындагы адабий сыйлыгына ээ болгон жана Алтын медалы ыйгарылган. 1-даражадагы «Ата Мекендик согуш» ордени, медалдар менен сыйланган. Түмөнбай Байзаков кадимки Барпы акындын чыгармаларын жыйнап, китептерин бастырып чыгарууга, анын кыргыз классиктеринин катарындагы татыктуу өз ордун табуусуна орчундуу кызмат кылган жана Барпынын философ акын катары даңазаланышана көп салым кошкон.

Т. Байзаковдун поэзиясына кыскалык, ойдун так, метафоралуу берилиши мүнөздүү. Көпчүлүк ырлары кош саптан туруп, чыгыш поэ-

1991-жылдан Жалал-Абад областтык Улуттук Коопсуздук Комитетинин башкармалыгынын бөлүм башчысы, начальниктин орун басары, биринчи орун басары болгон. Андан кийин Талас, Баткен, Ош областтарында УККнын борбордук аппаратында башкармалыктын начальниги болуп эмгектенген. 2007-жылдан тартып Кыргыз Республикасынын УКК төрага орун басары, 2008-жылдын январ айынан тартып УККнын төрагасынын биринчи орун басары болуп иштеп келе жатат. Генерал-майор К. К. Алмаматов "Улуттук Коопсуздук кызматынын отличниги", "Мамлекеттик чек араны кайтаруу кызматынын отличниги", УККнын Эрдик, Ата-Журт төш белгилеринин ээси, "Даңк" медалы менен сыйланган.

Алыкулов Нышанбай

1908-жылы Сузак районунун Төөлөс айылында туулган. Алгачкы агартуучулардан. 1927-жылы Ош педагогикалык техникумун бүтүргөн. Мектепте мугалим, ошол эле учурда баштапкы комсомол уюмунун жана айыл кеңешинин катчысы болгон. 1928-34-жылдары Жалал-Абад кантонунда, Караван (Аксы), Октябрь райондук элге билим берүү бөлүмүнүн башчысы, 1945-52-жылдан Сузак районунун элге билим берүү бөлүмүнүн башчысы, 1952-жылдан Сузак районундагы «Большевик» колхоз башкармасынын төрагасы болуп иштеген. Анын демилгеси менен ар бир айылга мектеп салынып, жатак мектептер ачылган. Экинчи даражадагы «Эмгек Даңкы» ордени жана медалдар менен сыйланган.

Алиходжаев Раим

1932-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. 1954-1995-жылдар аралыгында "Көк-Жаңгак" шахтасында өткөөлчү болуп иштеген. Эмгеги бааланып 1966-жылы "Кыргыз көмүр" комбинатынын Ардак китебине киргизилген, ошол эле жылы Көмүр өндүрүү министрлигинин буйругу менен "Ардактуу шахтёр" деген наам берилген. Эки жолу «Ленин» ордени менен сыйланган. 2005-жылы Кыргыз Республикасынын өзгөчө пенсионери болгон.

Алымбаев Чырмаш

1938-жылы Үч-Малай айылында туулган. Эмгек жолун 1957-жылы Көк-Жаңгак шахтасында шахтер болуп баштаган. Көк-Арт

керек-жарак коомунда төраганын орун басары, төрага болуп 1974-жылга чейин иштеген. 1975-76-жылдары Көк-Арт үрөнчүлүк совхозунда автогараждын башчысы болуп иштеген. 1976-жылдын декабрь айынан баштап Ош облусуна караштуу Ленин районунда, Ленин райондук керек-жарак коомунда төраганын орун басары, төрага болуп иштеген. Үзүрлүү эмгеги үчүн "СССРдин кооперациясынын отличниги" төш белгисин алган.

Аманкулов Абдыкадыр

Ал 1920-жылы Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. Билими жогорку. Эмгек жолун 1942-жылы Ворошилов атындагы колхоздо колхозчу болуп баштаган. 1948-жылы Советтик Армиянын катарына чакырылган жана Калининградда аскердик окууда билим алган. 1955-жылы комсомолдун Жалал-Абад областтык комитеттин инструктору, 1955-58-жылдарда комсомолдун Ленин райондук комитетинин 1-секретары болгон. 1958-60-жылдары Ташкендеги партиялык мектепте окуган. 1962-88-жылдары ал партиянын Сузак райондук комитетинде жана аткаруу комитетинде жооптуу кызматтарда иштеген. Аманкулов Абдыкадыр «Даңк» орденин, СССРдин 5 медалын, Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасын алганга татыктуу болгон. Сузак районунун ардактуу атуулу.

Аманова Алима

1950-жылы Ак-Мечит айылында туулган. Жогорку билимдүү. Кесиби мугалим, юрист. Эмгек жолун 1973-жылдан Чаңгыр-Таш айылдык мектебинде окуу бөлүмүнүн башчысы болуп иштөө менен баштаган. 1979-90-жылдары Эл депутаттарынын Сузак райондук кеңешинде жооптуу катчы, 1991-92-жылдары Эл депутаттарынын Жалал-Абад областтык кеңешинин төрагасынын орун басары болуп иштеген. Учурда Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын Жалал-Абад облустук өкүлчүлүгүнүн башчысы.

Анарбаев Баатырбек

1938-жылы Сузак районунун Сафаровка айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген экономисти». Ташкент шаарындагы бухгалтериялык техникумун, КМУну бүткөн. 1958-91-жылдары Сузак районунун чарбаларында кызматкер,

1991-99-жылдары облустук айыл чарба башкармасынын, облустук кеңештин төрагасынын, облустун финансы башкармасынын башчысынын орун басары болгон. «Аруу махабат» аттуу китеби жарык көргөн. Медалдар менен сыйланган.

Азимканов Аттокур

1928-жылы Кашка-Терек айылында туулган. Эмгек жолун 1947-жылы мектепте мугалим болуп иштөөдөн баштаган. Кийин Кашка-Терек, Карл Маркс, Ворошилов атындагы мектептерде директор, Октябрь райондук элге билим берүү бөлүмүнүн жооптуу кызматкери болуп иштеген. 1951-жылы Оштогу мугалимдер институтун, 1961-жылы Ош мамлекеттик педагогикалык институтун сырттан аяктаган. 1961-63-жылдары Сузак районунун «Красный Октябрь» колхозунун башкармасынын төрагасынын орун басары, партиялык комитеттин секретары болгон. 1963-72-жылдарда «Кызыл-Мехнат» (Барпы), 1972-85-жылдарда Карл Маркс атындагы колхоздун башкармасынын төрагасы болгон. 1966-жылы жана 1973-жылы эки жолу «Эмгек Кызыл Туу», 1971-жылы «Октябрь революциясы» ордендери жана бир нече медалдары менен сыйланган. «Элге билим берүүнүн отличниги».

Апышев Бекембай

Кыргыз Республикасынын эл агартууга эмгек сиңирген кызматкери. Педагогика илимдеринин кандидаты, профессор. 1932-жылы Сузак районундагы Ак-Тоок айылында туулган. Көк-Арт орто мектебинде мугалим, окуу бөлүмүнүн башчысы болуп иштеген. 1959-жылдан Ош мамлекеттик педагогикалык институтунда декан, кафедра башчысы кызматтарын аркалаган. Кыргыз Республикасынын эл агартуу отличниги. Педагогикага арналган көптөгөн илимий макалалардын жана эмгектердин автору.

Арапбаев Айдар

1929-жылы Ак-Таш айылында туулган. Эмгек жолун колхоздо тракторист болуп 1942-жылы баштаган. 1957-жылдан механик, бригадир кызматтарында үзүрлүү эмгектенген. Ак эмгектин натыйжасы менен «Эмгек Кызыл Туу», «Кызыл Жылдыз», В. И. Лениндин 100 жылдыгына арналган юбилейлик медал, сыяктуу сыйлыктарга ээ болгон.

Асанов Кочкор

1928-жылы Кара-Дарыя айылында туулган. 1944-жылы Жалал-Абад педагогикалык окуу жайын аяктаган. Эмгек жолун 1944-жылы өз кесиби боюнча Кызыл-Аскер мектебинде мугалим болуп иштөөдөн баштаган. 1949-53-жылга чейин Базар-Коргон районуна караштуу Беш-Бадам айылында Ворошилов мектебинде, 1953-жылдан Кара-Дарыя айылында Жданов орто мектебинде мугалим, 1960-жылдан Фрунзе колхозунда пахта бригадири, 1964-жылы Фрунзе колхозунда МТФнын жетекчиси болуп иштеп жүрүп "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган. 1968-жылы кой фермери болуп дайындалып, экинчи жолу "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган. Азыркы учурда ардактуу эс алууда.

Арзиев Жума

Сузак районундагы Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. Колхоз курулушунун активдүү катышуучусу, ал узак жылдар бою, Ворошилов атындагы колхоздун төрагасы болуп иштеген. 1948-жылы ВЛКСМдын 30 жылдыгына карата Жалгыз-Жаңгак айылы «Комсомол» айылы болуп аталган. Жума Арзиев Улуу Ата Мекендик согуштан кийин Көк-Арт чарбасынын өнүгүшүнө чоң салым кошкон. Бир нече мамлекеттик сыйлыктардын ээси.

Арзиев Исамамат

1951-жылы Сузак районундагы Кыргызстан айылында туулган. 1968-жылы орто мектепти аяктагандан соң, КГМИнин студенти болгон. Аскердик даярдыктан өткөн. 1974-жылы медициналык институтту ийгиликтүү аяктап, эмгек жолун Жалал-Абад областтык кургак учукка каршы диспансеринде врач-ординатор болуп иштей баштаган. 1975-1979-жылдары Кургак учук, өпкө бөлүмдөрүндө бөлүм башчысы болуп эмгектенген. 1979-1998-жылдары башкы дабагердин орун басары болуп, 1998-2003-жылдары Көк-Жангак шаардык ооруканасынын башкы дабагери; 2003-жылдан азыркы күнгө чейин Жалал-Абад областтык Р. Г. Бауэр атындагы кургак учукка каршы күрөшүү борборунун башкы дабагери болуп үзүрлүү эмгектенип келүүдө. Жалал-Абад шаардык жана Сузак райондук кеңештеринин депутаты болгон.

Аттокуров Раимкул

1960-жылы Сузак районундагы Кара-Март айылында туулган. 1985-жылы Москвадагы автомобиль-жол институтун аяктаган. Эмгек жолун 1985-жылы Москвадагы «Главмостинженерстрой» трестинде участканын начальниги болуу менен баштаган. 1990-93-жылдарда Москвадагы автожол институтунда аспирант болгон. 1993-2005-жылдары Москвада ишкердик иште болгон. 2003-2005-жылдарда Москвадан чыгуучу «Кыргызское единение» газетасынын редактору, андан кийин Россиянын Президентинин алдындагы Мамлекеттик кызмат Академиясынын угуучусу болгон 2008-жылдан бери Россия Федерациясындагы Кыргыз Республикасынын атайын жана ыйгарым укуктуу элчиси.

Баймуратов Калдарбек

1959-жылы Барпы айылында туулган. 1981-жылы Фрунзе шаарындагы политехникалык институтту бүтүргөн. Эмгек жолун 1981-жылы комсомолдун Жалал-Абад шаардык комитетинде инструктор болуп иштөөдөн баштаган. 1984-86-жылдары Бишкек шаардык "Водоканал" ишканасынын башкаруучусу, 1986-89-жылдары партиянын Жалал-Абад шаардык комитетинде инструктор, 1989-96-жылдары "Айыл курулуш" ААКнун вице-президенти, 1998-2002-жылдары Жайыл районунун мамлекеттик администарциясынын башчысы – акими болгон. 2002-2004-жылдары Чүй районунда акимдин орун басары, 2004-2005-жылдары Кыргыз Республикасынын премьер-министринин Маалымат жана коммуникация иштери боюнча кеңешчиси, 2005-жылдан азыркы күнгө чейин президенттик аппаратта кадр маселеси боюнча бөлүм башчы болуп эмгектенип келүүдө. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызматынын эмгек сиңирген кызматкери, Муниципалдык кызматтын отличниги.

Басин Ефим Иосифович

1925-жылы Ташкент шаарында туулган. Айыл чарба өндүрүшүнүн ишмери. 1947-жылы Самаркандагы Айыл чарба институтун бүткөн. 1947-жылдан Сузак, Кара-Суу райондорунун чарбаларында агроном, 1968-89-жылдары Ноокен районундагы СССРдин элүү жылдыгы атындагы совхоздун директору болуп иштеген. «Ленин», «Ардак Белгиси» ордендери менен сыйланган.

жайын, Бишкектеги В. В. Маяковский атындагы педагогикалык институтун бүткөн. 1954-60-жылдары Сузак районунун мектептеринде мугалим, директор, райондук эл агартуу бөлүмүнүн башчысы, 1960-жылдан Жалал-Абад педагогикалык окуу жайында окутуучу, бөлүм башчы, директордун орун басары болуп иштеген. Кыргыз тилин окутуу методикасына арналган бир нече илимий эмгектердин автору. Эл агартуунун отличниги.

Жоробеков Дарман

1938-жылы Жыгач-Коргон айылында туулган. 1964-70-жылдары партиялык мектепти, 1985-жылы Кыргыз Мамлекеттик Университетинин экономика факультетин аяктаган. 1968-71-жылдары "Винсовхоз" айылынын башкармасы, 1971-75-жылдары Карл Маркс колхозунун партиялык комитетинин секретары болуп эмгектенген. 2002-жылдан бери Жалал-Абад областынын профсоюз ардагерлеринин кеңешинин төрагасы болуп иштеп келүүдө.

Жолдошев Кадыржан

1938-жылы Сузак районунун Үч-Малай айылында туулган. Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер. 1962-жылы КМУну бүткөн. 1962-92-жылдары Кыргыз телекөрсөтүүсүндө кабарчы, чыгармачыл топтун жетекчиси, Жалал-Абад облустук телерадио компаниясынын төрагасы, 1996-жылдан Республикалык телерадиокорпорациясынын Жалал-Абад облусу боюнча кабарчысы болгон. Телекөрсөтүү аркылуу эл чарбасынын, айрыкча айыл чарбасынын көйгөйлүү маселелерине арналган көптөгөн берүүлөрдү уюштуруп, эфирге алып чыккан. «Менин жаңылыштыгым» аттуу кинотасмада колхоздун эсепчиси Айдардын ролун ойногон

Жумабаева Кишимжан

1933-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. 1966-жылы Көк-Жаңгак шаарына караштуу Тайгараев совхозунда саанчы болуп эмгек чыйырын баштаган. 1973-жылы "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен жана 1984-жылы "Эмгектин ардагери" медалы менен сыйланган.

Жумуков Маматжан

1950-жылы Сузак районунун Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. 1967-жылы айыл чарба институтунун ветеринардык факультетин аяктаган. Эмгек жолун 1972-жылы Көк-Арт совхозунда ветеринардык врач болуп иштөөдөн баштап, 1979-81-жылдары Сузак совхозунда, 1981-85-жылдары Көк-Арт совхозунда башкы ветеринардык врач болуп иштеген. 1987-89-жылдары Ачы совхозунда парткомдун секретары, ал эми 1989-991-жылдары Ю. А. Гагарин атындагы совхоздун парткомунун секретары, 1991-92-жылы Эл депутаттарынын Сузак райондук кеңешинин төрагасынын биринчи орун басары, райондук айыл чарба башкармасынын начальниги, 1992-94-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысынын орун басары, айыл чарба башкармасынын начальниги, 1994-96-жылдары Көк-Арт совхозунун директору, айылдык комитеттин төрагасы – айыл өкмөтүнүн башчысы, 2001-2005-жылдары Сузак райондук кеңешинин төрагалыгына экинчи жолу шайланып 2007-жылга чейин эмгектенген. 2006-жылдын ноябрь айынан Сузак райондук агрардык башкармасынын башчысы болуп иштеп келе жатат.

Ибраимов Бекболот

1954-жылы туулган. Кыргыз мамлекеттик университетин бүтүргөн, кесиби бухгалтер. Чарбада бухгалтер, башкы бухгалтер Карл Маркс колхозунун төрагасы, Сузак РАПОсунун төрагасынын орун басары, «Октябрь» винсовхозкомбинатынын директору, «Манас» дыйкан чарбасынын директору болуп иштеген. Сузак райондук кеңешинин депутаты, Кыргызстан компартиясынын Сузак райондук комитетинин биринчи катчысы.

Ирсалиев Аззам Мадумарович

1955-жылы Сузак районунун Сузак айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген куруучусу». 1978-жылы Москвадагы кооперация институтун бүтүргөн. 1988-95-жылдары Ош облустук керек-жарак союзунун курулуш комбинатында директор болгон, 1995-жылдан «Мадумар ата» соода борборунун башкы директору.

Исабаев Ибраим

1900-жылы Качкынчы (азыркы Тайгараев) айылында туулган. 1918-жылдан баштап Кыргызстанда Совет бийлигин орнотууга катышкан. 1920-23-жылдары Кызыл Армиянын катарында кызмат кылган. 1924-29-жылдары Кара Кыргыз автономиясынын Эл комиссариатында иштеген. 1924-35-жылдары Жалал-Абад районунун Багыш, Калмак-Кырчын, Качкынчы, Ак-Мечит айылдык кеңештерин жетектеп, райондо совет бийлигин орнотууга активдүү катышкан. 1935-39-жылдары Жалал-Абад районунун аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары жана төрагасы болуп иштеген. Ошол учурларда, тагыраак айтканда 1937-жылы, азыркы "Нур" заводун жана "Пахта" заводдорун негиздөөгө активдүү катышып, өзү ушул иштердин башында турган. Ошондой эле 1938-жылы Жалал-Абад шаарынын өнүгүү планын өзү башында туруп түздүргөн. Улуу Ата Мекендик согушка катышкан, туткунга түшүп, атактуу Бухенвальт концлагеринде камалган. 1946-жылы Мекенине кайтып келип, 1963-жылга чейин Октябрь, Көк-Арт райондорундагы колхоздордо төрага, орун басар болуп эмгектенген. 1963-жылдан тартып "Дружба" совхозунда суу чарба адиси болуп иштеген.

Исмаева Кулайша

1936-жылы Нарын облусунун Ак-Талаа районунун Үгүт айылында туулган. 1959 - Кыргыз Мамлекеттик Медицина институтун аяктаган. Эмгек жолун 1959-67-жылдары Ала-Бука районунда төрөт үйүнүн жана бөлүмдүн башчысы болуп иштөөдөн баштаган. 1967-72-жылдары Сузак районундагы Октябрь айылындагы ооруканада төрөт бөлүмүнүн башчысы, 1972-76-жылдары Октябрь райондук ооруканада башкы врачтын орун басары, 1976-98-жылдары Октябрь айылдык ооруканасынын төрөт бөлүмүнүн башчысы болгон, 1998-жылдан азыркы күнгө чейин Октябрь үй-бүлөлүк дарыгерлер тобунда эмгектенип келе жатат.

Исмаилов Ибраш

1941-жылы Жаңы-Дыйкан айылында туулган. Жогорку билимдүү. К. И. Скрябин атындагы айыл чарба институтун 1969-жылы бүтүргөн. Эмгек жолун 1969-жылы «Коммунизм» колхозунда участкалык агро-

ном болуп иштөөдөн баштаган. 1971-79-жылдары «Москва» колхозунда башкы агроном, 1979-83-жылдары «Теңдик» колхозунда партиялык уюмдун секретары, 1983-91-жылдары Барпы колхозунда төрага, 1991-94-жылдары Сузак райондук дыйкандар бирдигинин төрагасы, 1994-96-жылдары Сузак райондук мамлекеттик жерге жайгаштыруу башкармасынын башчысы, 1996-97-жылга чейин Сузак райондук жер жана агрардык реформа борборунун директору, 1997-жылдан баштап Сузак райондук жер жана агрардык реформа борборунда жетектөөчү адис болуп эмгектенип келген. 1973-жылы «Эмгектеги кармандыгы үчүн» медалы менен сыйланган.

Исманов Жалалкожо

1922-жылы туулган. Эмгек жолун колхоздо иштеп баштаган. 1942-жылы аскерге алынып Сталинград салгылашуусуна катышкан. Украинада, Польшада, Чехословакияда согушка катышып, үч ирет жарадар болуп, кайра катарга турган. III даражадагы «Даңк» ордени, тогуз медал менен сыйланган.

Ирсалиев Кимсан

1922-жылы Барпы колхозунда туулган. Өмүрүнүн акырына чейин чабандык кесипти аркалап келген. 1973-жылы "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган.

Кабиров Мамыт

1897-жылы туулган, 1925-жылдан КПССтин мүчөсү. Басмачылардын бандасын талкалоого, совет бийлигин орнотууга активдүү катышкан. Багыш селолук советинин төрагасы, Базар-Коргон райондук керек-жарак союзунун төрагасы болгон. Ташкенде рабфакта, Москвада жогорку комсомолдук мектепте окуган. Базар-Коргон районундагы Кызыл-Үңкүр, Арстанбап токой чарбаларынын директору болгон. 1941-58-жылдары Багыш селолук караштуу «Ленин жол» колхозунун башкармасы болгон. «Ардак Белгиси» ордени менен сыйланган.

Калназаров Жумук

1905-жылы Жалгыз-Жаңгак кыштагында туулган, 1930-жылы Көк-Арт толук эмес орто мектебин бүтүргөн. Эмгек жолун колхоздук

Исабаев Ибраим

1900-жылы Качкынчы (азыркы Тайгараев) айылында туулган. 1918-жылдан баштап Кыргызстанда Совет бийлигин орнотууга катышкан. 1920-23-жылдары Кызыл Армиянын катарында кызмат кылган. 1924-29-жылдары Кара Кыргыз автономиясынын Эл комиссариатында иштеген. 1924-35-жылдары Жалал-Абад районунун Багыш, Калмак-Кырчын, Качкынчы, Ак-Мечит айылдык кеңештерин жетектеп, райондо совет бийлигин орнотууга активдүү катышкан. 1935-39-жылдары Жалал-Абад районунун аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары жана төрагасы болуп иштеген. Ошол учурларда, тагыраак айтканда 1937-жылы, азыркы "Нур" заводун жана "Пахта" заводдорун негиздөөгө активдүү катышып, өзү ушул иштердин башында турган. Ошондой эле 1938-жылы Жалал-Абад шаарынын өнүгүү планын өзү башында туруп түздүргөн. Улуу Ата Мекендик согушка катышкан, туткунга түшүп, атактуу Бухенвалыт концлагеринде камалган. 1946-жылы Мекенине кайтып келип, 1963-жылга чейин Октябрь, Көк-Арт райондорундагы колхоздордо төрага, орун басар болуп эмгектенген. 1963-жылдан тартып "Дружба" совхозунда суу чарба адиси болуп иштеген.

Исмаева Кулайша

1936-жылы Нарын облусунун Ак-Талаа районунун Үгүт айылында туулган. 1959 - Кыргыз Мамлекеттик Медицина институтун аяктаган. Эмгек жолун 1959-67-жылдары Ала-Бука районунда төрөт үйүнүн жана бөлүмдүн башчысы болуп иштөөдөн баштаган. 1967-72-жылдары Сузак районундагы Октябрь айылындагы ооруканада төрөт бөлүмүнүн башчысы, 1972-76-жылдары Октябрь райондук ооруканада башкы врачтын орун басары, 1976-98-жылдары Октябрь айылдык ооруканасынын төрөт бөлүмүнүн башчысы болгон, 1998-жылдан азыркы күнгө чейин Октябрь үй-бүлөлүк дарыгерлер тобунда эмгектенип келе жатат.

Исмаилов Ибраш

1941-жылы Жаңы-Дыйкан айылында туулган. Жогорку билимдүү. К. И. Скрябин атындагы айыл чарба институтун 1969-жылы бүтүргөн. Эмгек жолун 1969-жылы «Коммунизм» колхозунда участкалык агро-

ном болуп иштөөдөн баштаган. 1971-79-жылдары «Москва» колхозунда башкы агроном, 1979-83-жылдары «Теңдик» колхозунда партиялык уюмдун секретары, 1983-91-жылдары Барпы колхозунда төрага, 1991-94-жылдары Сузак райондук дыйкандар бирдигинин төрагасы, 1994-96-жылдары Сузак райондук мамлекеттик жерге жайгаштыруу башкармасынын башчысы, 1996-97-жылга чейин Сузак райондук жер жана агрардык реформа борборунун директору, 1997-жылдан баштап Сузак райондук жер жана агрардык реформа борборунда жетектөөчү адис болуп эмгектенип келген. 1973-жылы «Эмгектеги каармандыгы үчүн» медалы менен сыйланган.

Исманов Жалалкожо

1922-жылы туулган. Эмгек жолун колхоздо иштеп баштаган. 1942-жылы аскерге алынып Сталинград салгылашуусуна катышкан. Украинада, Польшада, Чехословакияда согушка катышып, үч ирет жарадар болуп, кайра катарга турган. III даражадагы «Даңк» ордени, тогуз медал менен сыйланган.

Ирсалиев Кимсан

1922-жылы Барпы колхозунда туулган. Өмүрүнүн акырына чейин чабандык кесипти аркалап келген. 1973-жылы "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган.

Кабиров Мамыт

1897-жылы туулган, 1925-жылдан КПССтин мүчөсү. Басмачылардын бандасын талкалоого, совет бийлигин орнотууга активдүү катышкан. Багыш селолук советинин төрагасы, Базар-Коргон райондук керек-жарак союзунун төрагасы болгон. Ташкенде рабфакта, Москвада жогорку комсомолдук мектепте окуган. Базар-Коргон районундагы Кызыл-Үңкүр, Арстанбап токой чарбаларынын директору болгон. 1941-58-жылдары Багыш селолук караштуу «Ленин жол» колхозунун башкармасы болгон. «Ардак Белгиси» ордени менен сыйланган.

Калназаров Жумук

1905-жылы Жалгыз-Жаңгак кыштагында туулган, 1930-жылы Көк-Арт толук эмес орто мектебин бүтүргөн. Эмгек жолун колхоздук

курулуштан баштаган. 1932-жылдан 1935-жылга чейин Көк-Арт айылдык кеңешинин төрагасы болгон. 1935-жылдан 1936-жылга чейин Бозон-Жолборс айылдык кеңешинин төрагасы, 1936-37-жылдары Октябрь районунун саламаттыкты сактоо бөлүмүнүн башчысы, 1938-39-жылдары Октябрь райондук партиялык комитеттин кадрлар бөлүмүнүн башчысы болуп иштеген. 1939-жылдан баштап 1941-жылдын августуна чейин Ворошилов атындагы колхоздун төрагасы болуп иштеп, 1941-45-жылга чейин Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. Согуштан келгенден кийин 1945-жылдын 1-октябрынан 1958-жылга чейин «Комсомол» атындагы колхоздун башкармасынын төрагасы болуп иштеген. 1958-жылы пенсияга чыккан. Калназаров Жумук «Ленин», «Эмгек Кызыл Туу» ордени «Эмгектеги артыкчылыгы үчүн» медалдары менен сыйланган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин президиумунун Ардак грамотасы менен сыйланган.

Камбаров Эркүл

1941-жылы Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. Эмгек жолун Фрунзе шаарындагы Граждандык Авиация Кызматынан баштап, авиациянын министрлигинин Өзгөчө учуулар боюнча отряддык командиринин орун басары болуп иштеген. «Граждандык авиациянын отличниги» деген наамга ээ болгон. Фрунзе шаарында авто жол техникумунун директору болуп иштеген. Иштеген кызматы үчүн бир нече медаль, грамоталар менен сыйланган. Азыркы убакта улуттук авиациянын коопсуздук департаментинин директору болуп эмгектенүүдө. Сиңирген эмгектери үчүн «Кыргыз Республикасынын трантспортуна эмгек сиңирген кызматкер» деген наам алган.

Калыев Мамат

1923-жылы Сузак районун Барпы айылында туулган. Эмгек жолун 1939-жылы биргаданын эсепчиси болуп баштаган. 1943-44-жылы талаачылык бригадири, 1945-48-жылдары «Большевик» колхозунун төрагасы, 1957-жылы Барып айылдык кеңешинин төрагасы, 1958-жылдан «Кызыл Мехнат» колхозунун пахтачылык бригадасынын бригадири болуп иштеген. «Эмгек Кызыл Туу», «Ленин» ордендери менен сыйланган.

Калпаков Нарымбет

1894-жылы Кара-Булак айылында туулган. Айылдык жана Сузактагы медреседе окуган. Кыргызстанда Совет бийлигин орнотууга активдүү катышкан. 1927-жылы Ташкендеги Орто Азия Коммунисттик Университетин бүтүргөн. Кыргыз АССРнин БАКтын алдындагы оор өнөр жай бөлүмүндө төрага болуп иштеген. 1931-37-жылдары Тогуз-Тородо партком болуп иштеген. Нарында басмачыларга каршы күрөшкөн. 1938-жылы өз айылына кайтып келип, Орозбеков атындагы артелге башкарманын төрагасы болгон. Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу.

Кочкоров Адыш

1946-жылы Сузак районунун Чаңгыр-Таш айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген экономисти». Жалал-Абад облустук кеңештин төрагасы болгон. 1973-жылы Бишкек финансы-экономикалык техникумун, 1986-жылы КМУну бүтүргөн. 1970-75-жылдары Ош шаардык финансы бөлүмүндө инспектор, 1975-76-жылдары Ош шаардык борбордук сактык кассасынын башчысы, 1976-91-жылдары Республиканын финансы министрлигинде, Ош облусунда, 1991-93-жылдары Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу мамлекеттик финансы инспекциясынын Жалал-Абад облусу боюнча начальниги болуп иштеген. 2000-жылдан Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын Жалал-Абад облусу боюнча башкы инспектору, облфиндин башчысы болуп иштеген.

Кожокматов Эрмамат

1949-жылы Ак-Тоок айылында туулган. 1969-жылы Кыргыз Мамлекеттик Университетине сырттан окуу бөлүмүнө өткөн. Ошол эле жылы Кара-Суу райондук сотунун соттук кеңешмесинин катчысы, 1973-76-жылдары Сузак райондук сотунда сот аткаруучу, Ош областтык соттун мүчөсү болгон, 1978-жылы Фрунзе райондук сотунун судьясы, 1984-88-жылдары Ала-Бука райондук сотунун төрагасы, 1989-91-жылдары Ноокен райондук сотунун төрагасы, 1993-жылы Жалал-Абад областтык Юстиция башкармасынын башчысы, 2002-2007-жылдары Ош областтык Юстиция башкармасынын башчысы, 2008-жылдан ушул күнгө чейин Ысык-Көл областтык Юстиция

башкармасынын башчысы болуп иштеп келе жатат. Юстициянын генералы. "Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген юристи».

Кебекбаев Тойчу

1929-жылы Тамга-Терек айылында туулган. Өмүр бою айылда жашап эмгектенген. Аарычылык боюнча атайын билим алган. 1986-жылы "Ардак Белгиси" ордени менен сыйланган.

Кулсариев Төлөн

1936-жылы Ак-Тоок айылында туулган. 1958-жылы айыл чарба техникумун аяктаган. Эмгек жолун Фрунзе атындагы колхоздо бухгалтер болуп иштеп баштаган. 1959-96-жылдарда Октябрь жүзүмчүлүк совхозунда бухгалтер, ферма башчы, совхоздун профсоюз уюмунун төрагасы, парткомдун секретары, бөлүм башчы, участканын жетекчиси болуп иштеген. Эмгеги бааланып "Ардак Белгиси", «Октябрь революциясы» ордендери менен сыйланган.

Мамасыдыков Тургуналы

1922-жылы Орто-Азия айылында туулган. 1938-40-жылдары Жалал-Абад шаарындагы Айыл чарба техникумун бүтүрүп, 1940-42-жылдары «Орто Азия» колхозунда эсепчи болуп иштеп баштаган. 1942-46-жылдары Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. Согуш жылдарында көрсөткөн эрдиги үчүн, СССРдин бир нече ордендери, медалдары менен сыйланган. Согуштан кайткандан кийин 1946-жылга чейин «Орто Азия» колхозунда партиялык комитеттин төрагасы, 1952-53-жылдары Сузак районунун комсомол комитетинин 1-секретары, 1955-58-жылдары Сузак районунун комсомол комитетинин секретары, Жалал-Абад облустук партиялык комитетинде инструктор, 1958-61-жылдары Эл депутаттарынын Таш-Көмүр шаардык аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары, 1961-75-жылдары Карл Маркс колхозунда партиялык комитеттин катчысы, текшерүү комиссиясынын төрагасы, Кызыл-Туу селолук кеңешинин төрагасы, 1975-82-жылдары мугалимдик кесипти аркалаган.

Маматов Жоро

Сузак районунда биринчилерден болуп «Кыргыз Республикасына эмгек сиңирген мугалим» деген ардактуу наамды алган. Маматов

Жоро Сузак районундагы Жалгыз-Жаңгак айлында туулган, билими жогорку, Көк-Арт орто мектебинде 45 жылга жакын мугалим болуп иштеген. Көптөгөн балдарды тарбиялаган.

Маматов Таштан

1938-жылы Сары-Булак айылында туулган. Белгилүү чабан. Мыкты эмгеги үчүн 1965-жылы Кыргыз ССР Жогорку Советинин Ардак грамотасы, 1966-жылы «Ленин» ордени менен сыйланган.

Маматова Бегайым

1949-жылы Октябрь кыштагында туулган. Ош Мамлекеттик педагогикалык институтун 1971-жылы бүтүргөн. Эмгек жолун 1971-жылы Октябрь кыштагындагы Макаренко орто мектебинде мугалим болуп иштөөдөн баштаган. 1975-80-жылдар аралыгында мектептин жана мектептен тышкары иштерди уюштуруучусу болуп иштеген. 1980-86-жылдары эл депутаттарынын Сузак райондук аткаруу комитетинде маданият бөлүмүнүн башчысы болуп иштеген. Айылдык жана райондук кеңешке бир нече ирет депутат болуп шайланган. 1989-жылдан азыркы мезгилге чейин Жоомарт Бөкөнбаев атындагы балдар үйүнүн директору болуп иштеп келе жатат. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими».

Матанов Байбуба

1934-жылы Сузак айылында туулган. Анжияндагы Эл чарба институтун бүтүргөн. Эмгек жолун 1956-жылы Ташкенде заводдо электрик болуп баштаган. Кийин Көк-Жаңгак шахта башкармасында инженер болуп эмгектенген. 1975-жылы "Жийде" жүзүмчүлүк совхозуна директорлук кызматка жиберилген. Шагыл, таш, кум баскан жерди өздөштүрүп Жийде айылынын пайда болушуна анын жеке эмгеги зор. Ал совхоздо жыйырма жылга жакын директор болуп иштеген. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Ардак грамотасы менен сыйланган.

Маткеримов Маткасым

1932-жылы Жыгач-Коргон айылында туулган. 1965-жылы жүзүмчүлүк совхозуна бригадир болуп которулат. 1970-жылы берил-

ген планды 200% аткаргандыгы үчүн 1971-жылы «Ленин» ордени, 1981-жылы «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланат. 1988-жылы ардактуу эс алууга чыгат. Өз тажрыйбасын жайылтуу максатында Москва шаарында ВДНХга чакырылат, «Виноградство» журналында макалалары, биринчи беттеринде сүрөттөрү чагылдырылган.

Мамажанова Айчүрөк

1944-жылы Орто Азия айылында туулган. 1967-жылы Кыргыз Кыз-келиндер институтун аяктаган. Эмгек жолун 1967-68-жылдары Жалал-Абаддагы педагогикалык окуу жайында окутуучу болуп иштөөдөн баштаган. 1969-74-жылдары Жалал-Абад шаардык комсомол комитетинин катчысы, 1974-75-жылдары партиянын Сузак райондук комитетинде инструктор, 1975-76-жылдары райондук маданият үйүнүн жетекчиси, 1984-89-жылдары партиялык комитеттин катчысы, 1990-93-жылдары райондук кеңештин төрагасынын орун басары болуп иштеген. 1994-98-жылдары «Нургуль» АБсинин жетекчиси, 1998-2005-жылдары дыйкан чарбанын жетекчиси, 2005-2007-жылдары Жалал-Абад областтык мамлекеттик администрация башчысы - губернатордун кеңешчиси, 2007-2009-жылдары областтык аялдар кеңешинин төрайымы, 2009-жылдан тартып областтык администрацияда гендердик саясат секторунун жетекчиси болуп эмгектенип келүүдө.

Мурзакматов Хамза

1939-жылы Сузак районунун Кызыл-Сеңир айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы» (2000). 1962-жылы Кыргыз Мамлекеттик медицина институтун бүтүргөн. 1965-71-жылы Сузак райондук учук оорулар ооруканасынын башкы врачы, 1971-91-жылы Ош облустук, Сузак райондук учук оорулар диспансеринде бөлүм башчы, 1991-жылдан Сузак райондук учук оорулар ооруканасынын башкы врачы. СССР саламаттыкты сактоо отличниги.

Мурзалиев Нуржан

1937-жылы Ак-Тоок айылында туулган. 1962-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетин бүтүргөн. 1962-жылы Ноокен районунун «Коммунизм» колхозунда башкы экономист, 1964-68-жылдары Ноокен райондук комсомол комитетинин биринчи катчысы, 1970-72-жыл-

дары Кыргыз ССРинин Айыл чарба министрлигинде башкы адис, 1972-92-жылдары Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин аппаратында референт, Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин төрагасынын жардамчысы, уюштуруу бөлүмүнүн инструктору болуп эмгектенген. 1992-2000-жылдары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин аппаратында жооптуу кызматтарда иштеген.

Мусурманов Жоро

1920-жылы Үч-Малай айылында туулган. Жалал-Абаддагы педагогикалык окуу жайын бүтүргөн. 1939-41-жылдары Октябрь районундагы "Эркин" жети жылдык мектебинин директору болгон. Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. 1946-48-жылы Октябрь райондук партиялык комитетинин биринчи секретары болгон, 1953-54-жылдары Ачы райондук аткаруу комитетинин төрагасы болгон. Кийинки жылдары да мектепте иштеген.

Жолдошев Субан

Белгилүү врач, 1962-жылы Бек-Абад участкалык ооруканасына терапевт болуп дайындалып, эмгек жолун баштаган. Ал жөн гана дарыгер эмес, райондогу жана облустагы коомдук ишмер катары да зор кадыр-баркка жетишкен. Айылдык, райондук жана облустук Кеңештеринин депутаттыгына шайланган. В. И. Лениндин туулганынын 100 жылдык юбилейлик медалы, «Ардак Белгиси», «Эмгек Кызыл Туу» ордендери менен сыйланган. 1978-жылы «Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген врачы» деген ардактуу наам берилген. Сузак аймактык ооруканасына ысымы ыйгарылган.

Жусупбеков Эржолон

1920-жылы туулган. Жалал-Абаддагы педагогикалык техникумду бүтүргөн жана узак жыл мугалим болуп иштеген. Ал Ачы кыштагындагы биринчи профессионалдуу мугалим болуп эсептелет. Анын эмгегин жакшы билген айтылуу Барпы акын ал жөнүндө "Эржолон" деген поэма жазган. Жусупбеков Эржолон 1952-жылдан баштап партиялык кызматка өткөн. Ташкендеги жогорку партиялык мектепти бүтүргөн жана 1962-жылдарга чейин партиялык кызматтарда иштеген. Анын эмгеги жогору бааланып, Республиканын Билим берүү ми-

нистрлиги тарабынан "Ардак грамота" менен белгиленген. Азыркы мезгилде анын ысымы Ачы кыштагынын бир көчөсүнө коюлган.

Насырова Идаят

1939-жылы туулган. Эмгек жолун Маленков атындагы колхоздо иштөө менен баштаган. 1957-жылы жана 1973-жылы эки жолу "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган. ВЛСКМ БКнын съездинин делегаты, областтык советтин депутаты болгон.

Нуруев Бообек

1932-жылы Сузак районунун Ак-Баш (Орто Азия) айылында туулган. Атасы Нуру атактуу Кубат бийдин (Кубат-хан) эбереси, знеси – Курманжан Кунназар баатырдын эбереси. Энеси Нуруева Тотукан 1929-жылы туулган. Эмгек жолун колхоздун эсепчиси катары баштаган. Атасы эрте каза болуп, үй-бүлөнүн негизги жүгүн өзүнө алган. Эжеси Тотукан 17 жашында турмушка (Бакы уулу Салыга) чыгат. 1946-жылдан тартып Бообек Нуруев колхоздун бухгалтери, ферма башчысы, райондук инспектор, партиянын жогорку мектебинин угуучусу, Скрябин атындагы Айыл чарба институтунун студенти болуп, 1965-жылы Карл Маркс колхозунун парткомунун катчысы кызматын аркалаган. 1970-жылы Жалал-Абад шаарындагы № 1 кесипчилик окуу жайында директордун орун басары, 1978-жылдан тартып Т. Тайгараев совхозунда бөлүм башчы, агроном, директордун орун басары болуп иштейт. Ардактуу эс алууга Сузак райондук профсоюз уюмун жетектөө менен чыккан. Өмүрлүк жары Санталат экөө 5 уул, 4 кызды тарбиялап чоңойтушту. Элдин айтымында Нуруев Бообек чынчыл, адилет, өз пикирин ачык айткан, калыс, чыныгы коммунист, мээнеткеч адам болгон.

Нуруев Болот

1936-жылы Ак-Баш айылында туулган. 1954-1957-жылдары Жалал-Абаддагы зооветеринардык техникумда, 1957-1962-жылдары Кыргыз айыл чарба институтунун ветеринария факультетинде окуган. Өзгөн районунун Ийри-Суу айылында, Тайгараев совхозунда ветеринар, Жалал-Абаддагы зооветтехникумунун директорунун орун басары кызматтарында эмгектенген. 1996-жылы Кыргыз Республикасынын Арендаторлор жана ишкерлер союзунун вице-президенти болуп шайланган.

Фото иртем: Сузак турмушу

Фото иртем: Сузак турмушу

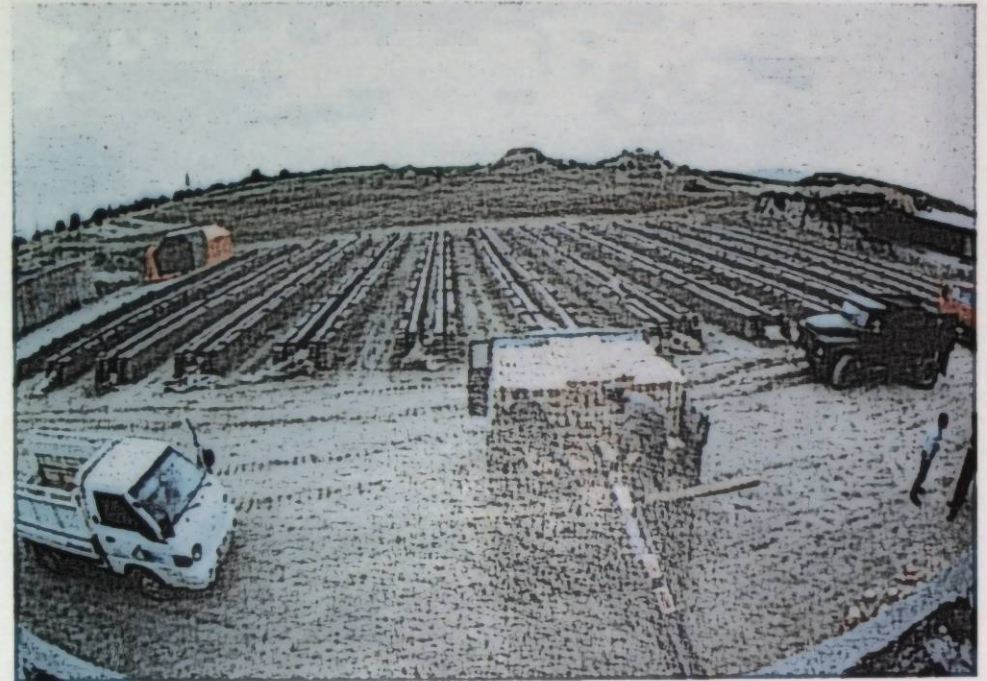

Фото ирмем: Сузак турмушу

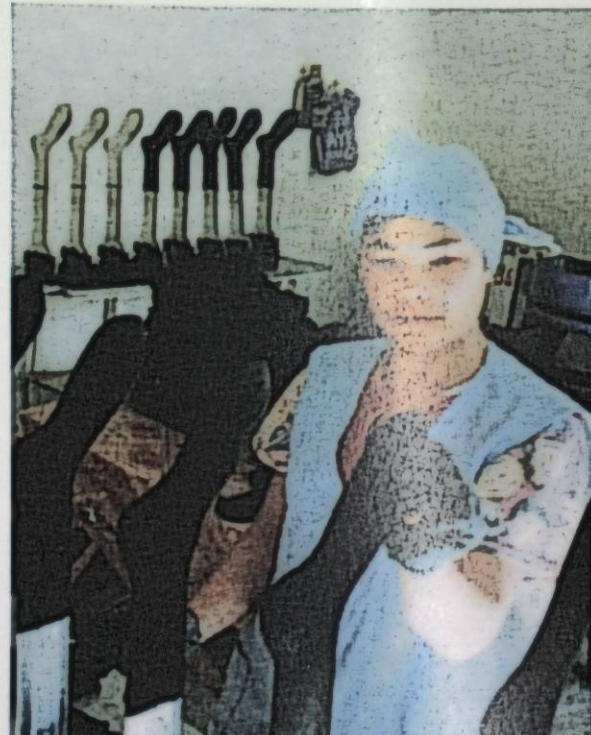
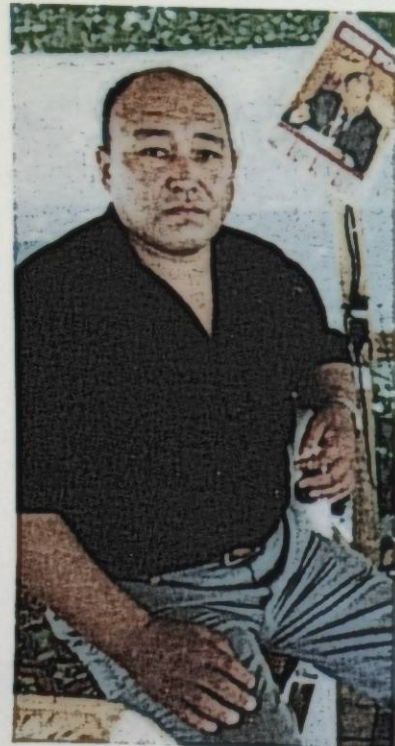

Фото ирмем: Сузак турмушу

Фото ирмем: Сузак турмушу

Фото ирмем: Сузак турмушу

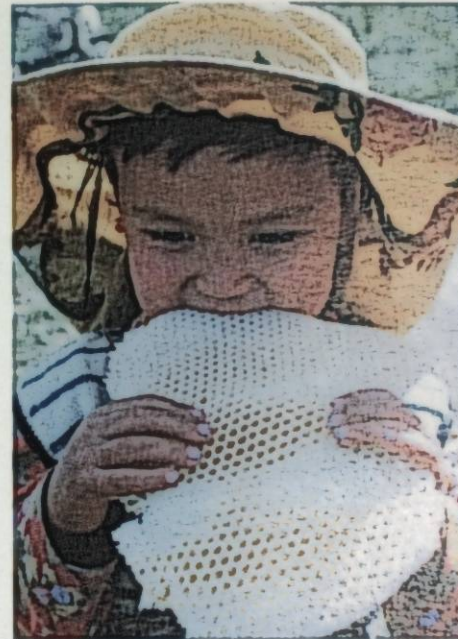
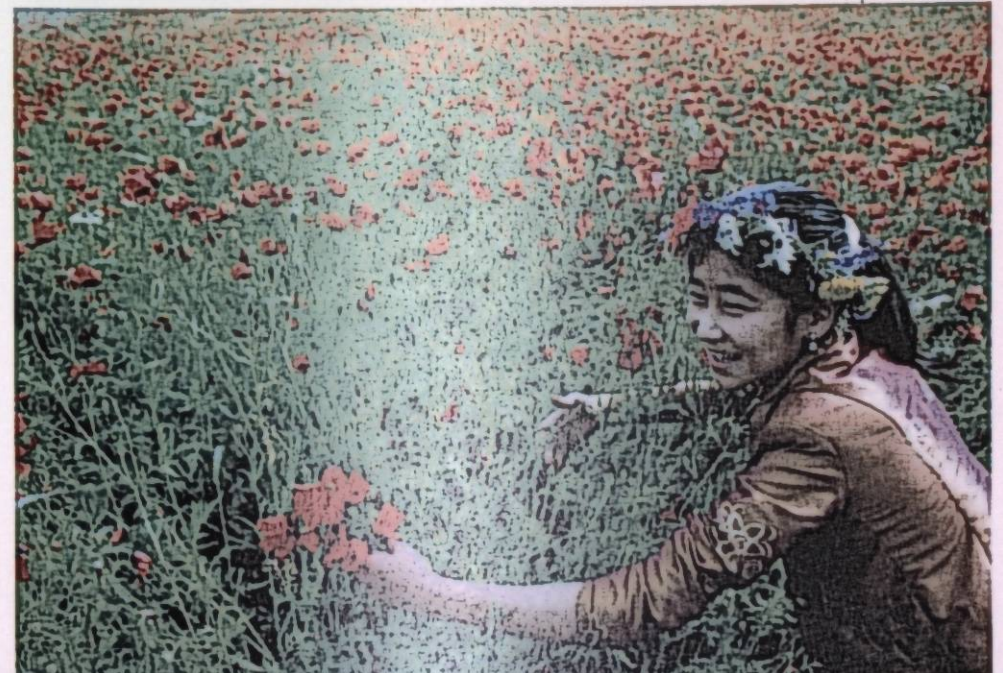

Фото ирмем: Сузак турмушу

Фото ирмем: Сузак турмушу

Ормошев Маматали

1952-жылы Сузак районундагы Бостон айылында туулган. Орто Азия орто мектебин аяктагандан соң, 1969-1971-жылдары колхоздо айдоочу, тракторист болуп эмгек жолун баштаган. 1971-1976-жылдары СССРдин 50 жылдыгы атындагы КМУнун Механика жана колдонмо математика адистигинде окуган. 1983-1988-жылдары Фрунзе Политехникалык институтунда инженер-механик адистигинде окуп билим алган. 1976-1978-жылдары Кыргыз ССР Илимдер Академиясында илимий кызматкер болгон. Кыргыз ССРи боюнча АЗЛКнын өкүлү, анын директору болуп эмгектенген. 1993-1996-жылдары «Наристе» кичи ишканасынын директору. Өндүрүштө сиңирген эмгеги үчүн бир катар мамлекеттик сыйлыктар менен сыйланган. 1989-жылы эмгеги үчүн СССР Жогорку Кеңешинин Ардак грамотасынын ээси болгон.

Өмүрзаков Жахангир

1947-жылы Сузак районунун Бек-Абат айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы». 1971-жылы Кыргыз мамлекеттик медицина институтун бүткөн. 1971-81-жылдары Сузак райондук санитария-эпидемиологиялык станцияда (СЭС) санитардык врач, башкы врач, 1981-89-жылдары Ош облустук санитариялык агартуу үйүнүн, 1989-96-жылдары Ош облустук, Жалал-Абад облустук СЭСтеринин башкы врачы, 1996-2005-жылдары Жалал-Абад облустук саламаттыкты сактоо башкармалыгынын башчысы болуп иштеген. Практикалык иш менен илимди айкалыштырып диссертация жактап, медицина илиминин кандидаты болгон. Жалал-Абад Мамлекеттик университетинин медицина кафедрасынын башчысы болгон. 2005-2007-жылдары СПИДке, кургак учукка, безгекке каршы күрөшүүнүн Глобалдык фонду бөлүмүнүн Түштүк региону боюнча расмий өкүлү кызматын аткарган. Азыр Жалал-Абад мамлекеттик университетинде эмгектенүүдө. «СССРдин саламаттыкты сактоосунун отличниги», «Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоо отличниги», медалдар менен сыйланган.

Өмүралиев Маканбай

Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими, көп жылдар бою агартуу тармагында иштеп, жаштарды тарбиялоого көп эмгек

сиңирген. Элге билим берүү системасында жетекчилик кызматтарда иштеген. 2005-жылкы Март революциясынын активдүү катышуучусу.

Тагаев Өскөнбай

1954-жылы Барпы колхозунда туулган. 1964-жылдан баштап чабандык. 2003-жылы Барпы айылдык округунда "Тагай Тилек" фермердик асыл тукум кой өстүрүүчү чарба уюштурган. Азыркы күндө эт багытындагы асыл тукум койлорду багып жатат. Жетишкен ийгиликтери үчүн райондун, облустун, республиканын Ардак грамоталарына татыктуу болгон. 2009-жылы "Кыргыз Республикасына эмгек сиңирген ишмер" деген наамына татыктуу болгон.

Таштемиров Оморали

1942-жылы Барпы айылдык округуна караштуу Сай айылында туулган. 1965-жылы КМУнун филология факультетин бүтүргөн. Бир катар илимий эмгектердин автору. Илимге 14 жаңылык, сунуш киргизген. Эл агартуунун отличниги, жаңычыл мугалим. 2005-жылы Кыргыз Республикасынын "Эмгек сиңирген мугалими" деген ардактуу наамга ээ болгон. Персоналдык пенсионер.

Текенов Шамшы

1936-жылы Сары-Булак айылында туулган. 1959-жылы Бишкектеги политехникалык институтту аяктаган. Эмгек жолун 1959-жылы Түштүк кыргыз геологиялык экспедициясында баштаган. Геолог, геологиялык чалгындоо партияларынын начальниги болуп иштеген. 1982-84-жылдары Чаткал геологиялык экспедициясынын начальниги, 1987-92-жылдары Кыргыз ССРинин геология башкармасынын начальнигинин биринчи орун басары, Кыргыз геология өндүрүштүк бирикмесинин генералдык директору, 1992-95-жылдары Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик геология комитетинин төрагасы, Кыргыз Өкмөтүнүн мүчөсү болгон. Анын көп жылдык эмгеги Ош, Жалал-Абад областарындагы көмүр, сурма, сымап жана алтын кендерин изилдөөгө, алардын запастарын чалгындоого арналган. "Эмгек Кызыл Туу", "Ардак Белгиси" ордендери менен сыйланган. 1993-жылы ага "Кыргыз Республикасынын геология кызматына эмгек сиңирген кызматкер" деген наам ыйгарылган.

Темирбаев Токтосун

1923-жылы Барпы айылында туулган. 1937-40-жылдары Бек-Абат айылдык мектебинде мугалим болуп иштөө менен эмгек жолун баштаган. 1941-47-жылдары Улуу Ата Мекендик согушка катышкан. 1947-49-жылдары бухгалтер, 1949-53-жылдар аралыгында райондук аткаруу комитетинин жооптуу катчысы, 1953-55-жылдары Карл Маркс атындагы колхоздун башкармасы, 1955-58-жылдары Таш-Булак айылдык кеңешинин төрагасы, 1958-61-жылдары райондук даярдоо кеңсесинин директору, 1961-66-жылдар аралыгында Сузак райондук керек-жарак союзунун төрагасы, 1966-72-жылдары Ленин райондук керек-жарак коомунун төрагасы болуп иштеген. 1972-78-жылдары Жалал-Абад пахта заводуна караштуу Ленин жолу, Киров, Жалал-Абад пахта кабыл алуу пункттарынын башчысы кызматтарында иштеген. «Ардак Белгиси» ордени, В. И. Лениндин 100 жылдыгына арналган юбилейлик медаль менен сыйланган. Эмгектин ардагери, өз айылындагы орто мектепке анын ысымы ыйгарылган.

Темирбаев Токтосун эл кызматына жараган эң мыкты уул-кыздарды да тарбиялап өстүргөн, алсак:

1. Темирбаева Тамара – Кыргыз Мамлекеттик Университетинин юридикалык факультетин аяктаган. Ош шаардык сотунун төрайымы болуп иштеген, азыркы күндө Ош облустук сотунун төрагасынын орун басары.

2. Темирбаев Каныбек – Кыргыз Мамлекеттик политехника институтун бүтүргөн. Азыр Баткен областында жол курулуш башкармалыгынын башчысы.

3. Темирбаев Курманбек – Кыргыз Мамлекеттик Университетинин экономика факультетин аяктаган, азыр Кыргыз Республикасынын Президентинин администрациясынын иш башкаруучусу.

4. Темирбаева Минавар – Кыргыз мамлекеттик университетинин юридика факультетин аяктаган, азыр Ош шаарында адвокат.

5. Темирбаев Нурлан – милициянын полковниги, Жалал-Абад жана Нарын областтык ички иштер башкармаларынын башчысы болгон, азыр Бишкек шаардык ички иштер башкармасынын төрагасынын биринчи орун басары.

Токоматов Казыбек

1958-жылы Сузак районунун Алмалуу айылында туулган. Орто мектепти бүткөндөн кийин жумушчу болуп иштеген. 1982-жылы Фрунзедеги К. И. Скрябин атындагы Кыргыз Айыл чарба институтунун зооинженердик факультетин бүткөн. Сузак районуна караштуу Ленин атындагы колхоздо кой-товар фермасынын башчысы,

зоотехник-селекционер болуп иштеген. 1991-1992-жылдары Жалал-Абад областтык Айыл чарба башкармасында жетектөөчү адис, 1992-1995-жылдары Сузак райондук айыл чарба башкармалыгынын башкы зоотехниги, 1995-1996-жылдары Ырыс айылдык комитетинин төрагасы, орун басары болгон. 1998-жылы Жалал-Абад областтык «Кой чарбасын өнүктүрүү долбоорунда» кеңешчи, 2000-2001-жылдары Сузак райондук Бройлердик канаттуулар фабрикасында директор болуп иштеген. 2005-2007-жылдары Республикалык «Эмгек жана Биримдик» партиясынын Сузак району боюнча төрагасы. 2007-жылдын октябрь айынан баштап «Ак Жол» Элдик партиясынын Сузак району боюнча төрагасы.

Тосконова Үрү

1940-жылы Барпы колхозунда туулган. Билими орто. 1978-жылдан баштап «Эркин» колхозунда саанчы болуп эмгектенген. Эмгектеги жетишкендиги үчүн бир нече жолу медалдар менен сыйланган. 1973-жылы "Ардак Белгиси" ордени менен сыйланган.

Тургунбаев Токтоназар

1939-жылы Сузак районунун Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими». 1969-жылы Ош мамлекеттик педагогикалык институтун бүткөн. 1969-жылдан Сузак районун Көк-Арт орто мектебинде мугалим, директордун орун басары, директору болуп иштеген. Элге билим берүү отличниги.

Тургунов Чаман

1930-жылы Сузак районунун Күмүш-Азиз айылында туулган. Кыргыз ССРинин пахтачылыкка эмгек сиңирген устаты. Жогорку билимдүү. 1985-89-жылдары Сузак районундагы Ырыс айыл кеңешинин катчысы, төрагасы, Ленин атындагы колхоздо башкы агроном, колхоз башкармасынын төрагасынын орун басары болуп иштеген. «Эмгек Кызыл Туу» ордени, медалдар менен сыйланган.

Турдалиев Каттабек

1946-жылы Сузак районунун Кызыл-Туу айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын өнөр жайына эмгек сиңирген кызматкер».

1973-жылы Токмок айыл чарба техникумун бүтүргөн. 1973-76-жылдары Сузак райондук "Октябрь" электростанциясында монтер, 1976-97-жылдары аталган станциянын начальниги, 1997-жылдан Сузак райондук электр тармактар ишканасынын начальниги болгон.

Төрөгелдиев Бегимкул

1934-жылы Сузак районунун Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. 1975-80-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон. 1958-жылы Кыргызстан Айыл чарба институтун бүтүргөн. 1985-63-жылдары Сузак районундагы "Көк-Арт" үрөнчүлүк чарбасында агроном, 1963-74-жылдары Көк-Арт совхозунун бөлүм башчысы, башкы агроном, директор, партиянын Сузак райкомунун 2-катчысы, Кыргызстан КП Ош обкомунун айыл чарба бөлүмүнүн башчысы болгон. 1974-87-жылдары партиянын Ала-Бука, Ноокен, Ак-Талаа райкомдорунун биринчи катчысы болуп иштеген. 1987-94-жылдары Кара-Суу райондук Отуз-Адыр совхозунда директор болгон. 1998-жылдан бери Жалал-Абад облустук ардагерлер кеңешинин төрагасы болуп иштеп келе жатат.

Төреев Жакып

Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу, "Кызыл Жылдыз" ордени менен сыйланган. Согуштан кайтып келгенден кийин, мектеп директору, партиялык уюмдун секретары, колхоздун төрагасы болуп иштеген.

Узаков Жаанбай

1921-жылы Сузак районунун Жийде айылында туулган. Ата Мекендик согуштун катышуучусу (1941-45). 1941-жылы мугалимдерди даярдоо курсун бүтүрүп, Сузак районунда мугалим болуп иштеген. Ата Мекендик согуш жылдарында Берлинди алууга катышкан. Согуштан кийин райондун мектептеринде мугалим болуп эмгектенген. Экинчи даражадагы «Ата Мекендик согуш», «Кызыл Жылдыз», «Даңк» ордендери менен сыйланган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими».

Умаров Мухтар

1924-жылы Чөкө-Дөбө айылында туулган. «Москва» колхозунда чабан болуп иштеп, «Ленин» жана «Октябрь революциясы» ордендери менен сыйланган.

Узакбаева Майрам

1953-жылы Кара-Чолок айылында туулган. 1976-жылы Кыргыз Мамлекеттик Медицина институтун аяктаган. Эмгек жолун 1977-жылдан «Октябрь» номерлүү ооруканасында врач болуп иштөөдөн баштаган жана бул жерде 1995-жылга чейин үзүрлүү эмгектенген. 1995-жылдан азыркы күнгө чейин Сузак райондук карылар жана майыптар үйүнүн жетекчиси болуп эмгектенүүдө. 1999-жылы «Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоосуна эмгек сиңирген кызматкер» деген ардактуу наамга ээ болгон.

Умурзаков Махкам

1921-жылы Жалал-Абад шаарында туулган. 1936-40-жылдары Жалал-Абад шаарындагы № 12 мектепте пионер вожатый болгон. 1941-жылы аскерге чакырылган, взводдун командири болуп кызмат өтөгөн. 1944-жылы аскерден кайтып, 1946-жылга чейин комсомолдун шаардык комитетинин биринчи катчысы, кийин партиянын шаардык комитетинин катчылыгына чейин кызмат өтөгөн. Андан кийин Базар-Коргон районундагы Москва колхозунун башкарманын төрагасы болгон. 1959-84-жылдары Октябрдын 40 жылдыгы колхозунун төрагасы болгон. «Улуу Ата Мекендик согуш» ордени, «Эмгек Кызыл Туу», «Ардак Белгиси» ордендери, «Эрдик», «Каармандыгы үчүн» жана башка медалдар менен сыйланган.

Хакимов Хамиджан

1920-жылы «Кызыл-Мехнат» айылында туулган. Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу. I-II даражадагы «Улуу Ата Мекендик согуш» ордени, «Эрдиги үчүн», «Ленинградды коргогондугу үчүн» медалдары менен сыйланган. Согуштан кийинки жылдары ферма башчысы, бригадир болуп иштеген. 1966-жылы күжүрмөн эмгеги үчүн «Ленин» ордени менен сыйланган, партиянын Ош областтык комитетинин мүчөсү, Сузак райондук кеңештин депутаты болгон.

Хуркунов Рахман

1900-жылы Лавдан-Кара айылында туулган. 45 жыл чабан болуп эмгектенген. «Ленин» ордени менен сыйланган.

Чоноев Канкыбай

1909-жылы Кара-Март айылында туулган. Айылдык медреседен билим алган. 1935-жылы бир айлык курстан билимин жогорулаткан. «Октябрдын 15 жылдыгы» колхозунун башкармасынын төрагасы, 1953-жылдары Базар-Коргон районунун «Чарбак» колхозунда башкармасынын төрагасы жана ар түрдүү кызматтарда эмгектенип жүрүп ардактуу эс алууга чыккан. Эмгеги бааланып «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланган.

Чотбаева Тургунжан

1928-жылы Спасскы айылында туулган. 1942-жылы Чотбаева баштапкы класстардын мугалимдерин даярдоочу беш айлык курстарга жөнөтүлүп, андан соң Благовещенское айылындагы башталгыч мектепте мугалим болуп эмгек жолун баштаган. Ошол эле учурда Жалал-Абад педагогикалык окуу жайынын сырттан окуу бөлүмүндө окуган. Ал эми 1951-жылы Жалал-Абаддагы А. С. Пушкин атындагы мугалимдер институтунун кыргыз тили жана адабияты факультетин бүтүргөн соң, Бишкектеги пединституттан (учурдагы Кыргыз Мамлекеттик университети) билим алуусун уланткан. Т.Чотбаева 1952-54-жылдары Сузак районунун РК ЛКСМнын 2-секретары болуп иштеген. 1957-жылы Кыргыз Мамлекеттик Университетинин аспирантурасын бүтүргөн соң, өзү бүтүргөн университеттин филология факультетининде мугалим, ага мугалим, доцент болуп 1990-жылга чейин эмгектенген. 1967-жылы филология илимдеринин кандидаты болгон.

Шайымкулов Ормош

1921-жылы туулган. Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу. Көк-Арт совхозунда малчы болуп эмгектенген. «Эмгек Кызыл Туу» ордени, В.И.Лениндин 100 жылдыгына арналган юбилейлик медаль менен сыйланган.

Шапакова Назира

1937-жылы Багыш айылында туулган. Эмгек жолун Октябрь райондук газета чыгаруучу басмаканада иштеп баштаган. 1962-жылы «Ленин жол» колхозунда комсомол комитетинде иштеген. 1965-жылы «Дружба» совхозунун №2 балдар бакчасынын башчысы болуп иштеген. 1970-жылдан Сузак районундагы «Живпром» чарбасында тамеки өстүрүү боюнча звено башчысы болуп эмгектенген. «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланган.

Шекенова Арзыгүл

1924-жылы Төбөй айылында туулган. Көп жылдар бою колхоз өндүрүшүндө иштеген. 1970-жылы «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланган. Эмгек ардагери.

Ынакова Карамат

1941-жылы Барпы колхозунда туулган. Билими орто, Өмүр бою колхозчу болуп эмгектенген. Райондук советке эки жолу, областтык советтин үч жолку чакырылышына депутат болуп шайланган. Көп жылдык эмгеги үчүн «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланган.

Энназаров Таалайбек

1962-жылы Сузак районундагы Кара-Алма айылында туулган. Билими жогорку. Кыргыз Айыл чарба институтун аяктаган. Эмгек жолун Кыргыз Айыл чарба министрлигинин илимий тажрыйба борборунда агроном болуп иштөөдөн баштаган. Ал көп жылдар бою жаштар комитетинде иштеген. Комсомолдун Сузак райкомунун инструктору, бөлүм башчысы жана райкомдун биринчи секретары болгон. Ал эми 1992-98-жылдардын аралыгында Т. Энназаров Жалал-Абаддагы №1 техникалык лицейде директор болгон. Кийинки жылдарда ал мамлекеттик кызматтарда үзүрлүү иштөө менен ал өзүн профессионал адис, иш билги жетекчи катары көрсөтө алды. Жалал-Абад шаардык мэриясында аппарат жетекчиси, Сузак райондук мамлекеттик администациясында акимдин орун басары, агрардык өнүктүрүү департаментинин директору болгон. 2005-2008-жылдары ал Жалал-Абад областтык мамлекеттик администациясында аппарат жетекчиси болуп иштеген. 2008-жылдан азыркы мезгилге чейин Жалал-Абад шаардык кеңешинин төрагасы.

Эмилов Акматжан

1933-жылы Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. Эмгек жолун 1950-жылы «Комсомол» колхозунда механизатор болуп эмгектенүү менен баштаган. 1958-жылдан Көк-Арт совхозунда №1 бөлүмдө талаачылык боюнча бригадир, жашылча жемиштердин, кылкандуу дан эгиндеринин уругун өндүрүүдө, совхоздун экономикасын көтөрүүдөгү салымы үчүн «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланаган.

Эшматова Турдукан

1923-жылы туулган. Эмгек жолун колхозчу болуп эмгектенүүдөн баштаган. 1953-58-жылдары райондук, областтык советке депутат болуп шайланган. 1957-жылы «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланган.

Юнусов Хамражан

1932-жылдын 19-мартында Сузак районунун Сузак айылында туулган. 1955-жылы Кыргыз Мамлекеттик Медициналык институтунун дарылоо факультетин бүтүргөн. 1955-56-жылдары Жалал-Абад облустук сөөк-муун учук ооруларын дарылоочу оорукананын башкы врачы, 1956-1959-жылдары Сузак райондук борборлоштурулган ооруканасынын башкы врачы, 1959-1985-жылдары хирургия бөлүмүнүн, 1985-1992-жылдары Эркин айылдык врачтык амбулаториясынын, 1985-1995-жылдары кайрадан райондук оорукананын хирургия бөлүмүнүн башчысы болуп иштеген. Үй-бүлөлүү, 8 перценттин атасы. 1998-жылы каза болгон. 1991-жылы Х. Юнусовго «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы» наамы берилген. Медалдар менен сыйланган.

Юсупова Мубарак

1930-жылы Казак республикасынын Чымкент облусунда туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими». 1956-жылы Ташкендеги Орто Азия Мамлекеттик университетинин филология факультетин бүтүргөн. 1955-86-жылдары Сузак районунун мектептеринде мугалим, директор болуп иштеген. «Кыргыз Республикасынын эл агартуу отличниги». Медалдар менен сыйланган.

Үчүнчү бөлүм

СУЗАК РАЙОНУНУН БИЙЛИК КУРАМЫНЫН ТАРЫХЫНАН

1939-жылы 21-ноябрда Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин токтому менен Жалал-Абад областы түзүлгөн. Анын курамына он район жана бир шаар тибиндеги поселок кирген. Ал эми 1940-жылы 28-апрелде Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин токтому менен Жалал-Абад району Сузак району аталып, райондун борбору Сузак айылына көчүрүлгөн.

Мына ошол 1940-жылдан баштап райондун бийлик тизгини негизинен партиянын райондук комитетинде жана райондук аткаруу комитетинде турган. Сузак райондук архивинин берген толук эмес маалыматтары боюнча төмөндөгүдөй:

ПАРТИЯНЫН СУЗАК РАЙОНДУК КОМИТЕТИН ЖЕТЕКТЕГЕНДЕР:

1. Потапов (аты-жөнү көрсөтүлгөн эмес) – 1938-жылы
2. Исмаилов А. (аты-жөнү көрсөтүлгөн эмес) – 1940-43-жж
3. Гречко Василий Иванович – 1943-1945-жж
4. Залесский Федор Кузьмич – 1946-1948-жж
5. Андреев Николай Степанович – 1949-1950-жж
6. Муминов Э – 1950-53-жж
7. Калмурзаев Ишмурза – 1953-54-жж
8. Ишимов Бекмолдо – 1954-1958-жж
9. Умуралиев К – 1959-60-жж
10. Примов Бозулан Примович – 1960-62-жж
11. Кошоев Темирбек Кудайбергенович – 1962-63-жж
12. Эргашов Маматказы – 1963-70-жылдары
13. Кондратенко Александр Федорович – 1971-77-жж
14. Алиев Эркин Эргешович – 1978-80-жж
15. Салибаев Абдыгапар – 1980-1990-жж
16. Ишимов А.Б. – 1990-91-жж
17. Кудайбердиев К. – 1991.03. - 1991.09

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ПОТАПОВ С.П.

Потапов С. П. - Россиянын Пенза крайынан келген, Жалал-Абад шаарынан Интернациональ көчөсүндө жашаган, күндө Сузакка ат менен барып келгенин эл айтып калат. Ал мезгилде «Ширин» деп аталган Тажикстандан алынып келген үч чанактуу пахта адеп өстүрүлө баштаган. Сузакка жетпеген айылда МТС жаңы ачылып, ал жерде жаш кадрлар окутулчу.

Сузак райкомунун биринчи секретары катары С. П. Потаповго чоң түйшүк жүктөлгөн эле. С. П. Потапов башкаларга өзүнүн сабырдуу мүнөзү менен жакчу. 1940-жылдын февраль айында аны Жалал-Абад обкомуна чакырышып ошол бойдон көрүнбөй калган. Сузактык аксакалдардын айтымында ал кошуналары менен да катышканга үлгүргөн эмес. Бул Жалал-Абад – Ташкент поездине билет алган райкомдун жетекчиси тууралуу акыркы маалымат болгон.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ЗАЛЕССКИЙ ФЕДОР КУЗЬМИЧ

Залесский Ф. К. Сузак районуна биринчи секретарь болуп келгенде 35 жашта эле. Ал 1910-жылы Алтай крайында туулуп, жашынан жумушчу болуп иштеп, партиянын мүчөлүгүнө өтүп, революциялык ишке активдүү катышкан. Кийинчерээк ВКП(б) Борбордук Комитети уюштурган курстарда, партиялык курстарда билим алып, партиялык кызматкер болуп такшалган. Ал 1930-1936-жылдары Алтай крайында комсомолдук кызматкер, 1936-1942-жылдары Омск губерниясында партиялык саясий кызматкер, 1942-1943-жылдары Новосибирск областынын Кудинск райкомунда секретарь болуп иштеп 1945-жылы ВКП (б) Борбордук Комитетинин чечими менен Сузак райкомунда I секретарлык кызматка келген.

1945-жылы февралда Залесский Ф. К. демилгеси менен Сузак райкомунун тарыхында биринчи жолу Сузак райондук аткаруу комитетинин алдында агартуу-маданий бөлүмү ачылып, анын карамагына китепканалар, музейлер, клубдар, лекциялык бюролор, парктар өткөрүлүп берилген. 1946-1947-жылдары Сузак району пахтадан, картошкадан, зыгыр майынан, эт, сүт, өндүрүүдө мурда болуп көрбөгөн ийгиликти камсыз кылышты. 1947-жылы Залесский Ф. К. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине депутат болуп шай-

ланган.

СУЗАК РАЙОНУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ АНДРЕЕВ НИКОЛАЙ СТЕПАНОВИЧ

1949-жылдын 31-декабрында Сузак райкомунун биринчи секретары болуп Андреев Н. С. келди. Ошол мезгилде ал 35 жашта болчу. Ал Саратов областынын Балашевский уездине караштуу Романовский районунда туулуп-өскөн, Кыргызстанга партиялык иш менен келип, 1927-30-жылдарда Октябрск, Көк-Арт аймагында милиционер болуп иштеген. 1930-39-жылдарда Жалал-Абад финансы башкармалыгында иштеп, 1939-1943-жылдарда Кыргызстан Компартиясынын Жалал-Абад обкомунда сектор башчысы болгон, 1949-жылдан Сузак райкомунун биринчи секретарлыгына сунушталган.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ХАЛМУРЗАЕВ ИШМУРЗА

1906-жылы Лейлек районунда туулган. 1930-жылы КПССтин катарына кабыл алынган. 1930-1931-жылга чейин Сүлүктүдөгү көмүр кен башкармалыгында жумушчу болуп иштеген. И. Халмурзаев төртүнчү – бешинчи класстын билими менен партиялык кызматка кабыл алынган. 1931-32-жылдары Сүлүктү кен башкармасынын кадрлар боюнча бөлүм башчысы, 1932-33-жылдары Лейлек районундагы Ворошилов колхозунун төрагасы болгон.

1953-жылы сентябрь айында КПСС Борбордук Комитетинин сентябрь Пленуму болуп өтүп, анда айыл чарба продукцияларын жогорулатуу боюнча маселе коюлду. Ошондо И. Халмурзаев жетектеген Сузак району айыл чарбасынын бардык көрсөткүчтөрү боюнча алдыга чыгып, жылдын жыйынтыгы боюнча Ишмурза Халмурзаев "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган.

СУЗАК РАЙОНУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ИШИМОВ БЕКМОЛДО

1907-жылы Фрунзе областында (азыркы Талас областы) Арал айылында туулган. 1918-21-жылдарда айылдык мектепте, 1921-25-жылдарда интернатта, 1925-26-жылдары 6 айлык партиялык курста окуган. Жамбул шаарындагы мектеп-интернатта, 1925-27-жылдары Талас кантонундагы Александровка ВЛКСМ комитетинин жооптуу секретары. Андан кийин элге билим берүү бөлүмүндө иштеген, Талас кантонунун комсомол комитетинин секретары болгон. Ошол эле кантондогу колхоз-совхоздор боюнча

башкарманын төрагасы. Улуу Ата Мекендик согуш жүрүп, өлкөдө оор абал турган мезгилде Бекмолдо Ишимов Базар-Коргон жана Үч-Терек райондорунда райондук аткаруу комитетинин төрагасы болуп иштеп, согушка азык-түлүк даярдоого көп эмгек сиңирген. 1944-1945-жылдары Б. Ишимов Жалал-Абад облусунун аткаруу комитетинин төрагасынын орунбасары болуп иштөө менен түштүк аймакта жумушчу күчүнүн резервин түзүүгө активдүү катышат. Айрыкча Жалал-Абад, Таш-Көмүр, Көк-Жаңгак шаарларында ачылган ФЗО-лорго жаштарды окутууга жиберип турган.

Б. Ишимов 1945-1948-жылдары Ачы райкомунун биринчи секретары болуп иштеп турганда аны өкмөттүк сыйлыкка көрсөтүшөт. Ошентип ал 1946-жылы "Эмгек Кызыл Туу", 1947-жылы "Ардак Белгиси" ордендерин алууга татыктуу болгон.

1954-жылы декабрда Бекмолдо Ишимов Сузак райкомунун биринчи секретары болуп шайланат. Ал Сузак районунда 6 жыл иштеген. 1957-жылы Б. Ишимов "Ленин" ордени менен сыйланган. Эл эмгекти унутпайт. Бекмолдо Ишимов, Акматали Аккөзов, Сайпидин Атабеков сыяктуу чарба жетекчилери менен тыгыз иштеп, Көк-Арт аймагын өздөштүрүүгө чоң салым кошкон. Октябрь жүзүмчүлүк чарбасынын аймагы кеңейтилип жүзүм өстүрүү аянты дээрлик 190 гектарга жеткирилген. Биринчи жолу жүзүмдүн сортун сыноочу аянтча түзүлгөн.

Ак-Мечитте, Чаңгыр-Ташта, Бек-Абадда, Сузактын өзүндө жаңы мектептер курулган. Сузак – Жалал-Абад жол каттамы тартипке келтирилген. Жаңы айыл чарба машиналары алынып келинген. "Мо-

сква" колхозунун Жар-Кыштак айылында жаңы уйкана курулган. Октябрь айылында жаңы парк түзүлгөн. Багыш айылында, Көк-Арт айылында, Орто Азия кыштагында жатак мектептери ачылган жана алар орто мектепке айландырылган.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ПРИМОВ БОЗУЛАН

Примов Бозулан 1915-жылы Ош областынын Фрунзе (Азыркы Кадамжай) районундагы Халмион кыштагында туулган. 1934-жылы Халмиондогу толук эмес орто мектепти бүтүргөндөн кийин ушул мектепте мугалим болуп калган. 1944-1945-жылдарда Фрунзе шаарындагы бир жылдык партиялык курсту бүтүрөт.

Буга чейин ал Үч-Коргон райкомунда, анын билим берүү тармагында, билим берүү бөлүмүнүн башчысы, Үч-Коргон райондук аткаруу комитетинин төрагасы, Ош областтык аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары кызматында иштеп калды. Кийин ал Москвадагы КПСС Борбордук Комитетинин алдындагы жогорку партиялык мектепке билим алууга жөнөтүлгөн.

Ал келген жылы Сузак районун талааларында биринчи жолу буудайдын жаңы сорту эгилди. Көк-Арттын Айгыр-Жал талаасында, "Дружба" совхозунун аймагында, Ленин, Кызыл-Мехнат, Карл Маркс колхоздорунун аймагында сулунун, арпанын да жаңы сорттогу эгилди, ал эми пахта талааларында "Фергана-3", "Фергана-4" сортундагы сапаты жогору пахта булалары өстүрүлдү.

Ал аялдардын укугун коргоо жана билимин жогорулатуу ишине да көп көңүл бурган. Ошол жылы Сузак районунда айылдык Советтерге, партиялык кызматка, мектептердин директорлугуна билимдүү кыз-келиндер жөнөтүлдү. Бул да жакшы демилге болгон. Анын эмгеги "Ленин", "Ардак Белгиси" ордендери менен белгиленген. Мындан тышкары бир нече медалдарды алууга татыктуу болгон.

СУЗАК РАЙОНУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ КОШОВЕ ТЕМИРБЕК

Т. Х. Кошов 1957-жылы К. С. Скрябин атындагы айыл чарба институтун бүткөн соң институттун партиялык уюмунун сунушу менен Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетине жооптуу кызматка алынат.

Сузак районуна биринчи секретарь болгонго чейин Кошов Темирбек Ош райкомунун секретары, Кыргызстан КП Борбордук комитетинин айыл чарба бөлүмүндө иштеп келген. "Коммунизм", "Москва", "Ленин", "Кызыл Мехнат", "Эркин" колхоздорунда дыйкандардын иштөөсү үчүн талаа стандартын кайра куруп, ал жердин дыйкандардын маданий борборуна айлануусун камсыз кылууда көп уюштуруучулук иштерди жүргүзгөн.

Анын эмгеги "Октябрь революциясы", эки "Эмгек Кызыл Туу", "Ардак белгиси" ордендери менен белгиленген.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ЭРГАШЕВ МАМАТКАЗЫ

1925-жылы туулган. Жогорку билимдүү. Өзбекстандын Фергана шаарындагы педагогикалык институтту 1954-жылы бүтүргөн. Эмгек жолун мектепте мугалим болуп иштөө менен баштаган, андан кийин мектептин директору, комсомолдун Ноокат райкомунун биринчи секретары, райондук аткаруу комитетинин төрагасынын орун басары, төрагасы болуп иштөө менен Эргашев М. турмуштук зор сыноолордон өткөн.

1963-жылы КПСС Борбордук Комитетинин Биринчи секретары Н. С. Хрущевдин реформасы боюнча райкомдор жоюлуп, райондор аралык айыл чарба өндүрүштүк башкармасы түзүлүп, саясий кызматкерлер партиялык иштин секретарлары болуп калышкан. Дал ошол 1963-жылы Сузак райондук өндүрүшүнө парткомдун секретары болуп Эргашев Маматказы келген.

1964-жылдын күзүндө Н. С. Хрущев бийликтен кеткенден кийин кайрадан райкомдор түзүлүп, М. Эргашев Сузак райкомунун биринчи секретары болуп дайындалат. Кийинки жылы райондогу мектептерде өндүрүштүк бригадалар киргизилди.

М. Эргашев райкомдун биринчи секретары болуп турган мезгилде мал чарбасына өзгөчө көңүл бурулду. Ошондо "Коммунизм" колхозунда тармактуу өстүрүчү комплекс, «Дружба» совхозунда сүт заводу, "Кызыл мехнат" колхозунда сүт товар фермасынын экинчи

блогу курулду. 1964-1971-жж аралыгында иштеген мезгилинде интеллектуал болууну – өндүрүшкө жаңы ой жүгүртүү, жаңыча мамиле кылуу деп түшүнчү. Эмгекчил секретардын эмгеги эки жолу "Ленин", "Октябрь революциясы", "Ардак Белгиси", "Эмгек Кызыл Туу" ордендери менен белгиленип, Кыргыз Республикасынын Жогорку Советине депутат болуп шайланган.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ КОНДРАТЕНКО АЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ

А. Ф. Кондратенко 1929-жылы Сузак районундагы Октябрь айылында туулган. 1948-49-жж Октябрдагы МТСте тракторист, 1958-ж. Ташкентте партиялык билим алган. 1971-жылы февраль айында Кондратенко Александр Федорович Сузак райкомунун биринчи секретары болуп дайындалат. «Октябрь Революциясы». «Эмгек Кызыл Туу» ордендери менен сыйланган. 1975-жылы Кыргыз ССР Жогорку Советине депутат болуп шайланган.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ АЛИЕВ ЭРКИН

1935-жылы Жалал-Абад шаарында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин 4 жолку депутаты (1971-1990). Кыргыз Республикасынын Жаратылышты коргоого эмгек сиңирген кызматкери. 1960-жылы Кыргызстан айыл чарба институтун бүтүргөн. 1960-65-жылдары айыл чарба кызматкери, 1965-68-жылдары Алжир Демократиялык Республикасында инженер-агроном, советтик адистердин тобунун жетекчиси, 1968-71-жылдары Кыргызстанда айыл чарба жана партиялык жооптуу кызматтарда иштеген. 1971-80-жылдары Кыргызстан КП Жаңы-Жол, Сузак райкомдорунун 1-катчысы, 1980-85-жылдары Эл депутаттарынын Талас облустук Советинин Аткаруу комитетинин төрагасы, кийин Жалал-Абад облустук Табият коргоо комитетинин төрагасы болуп иштеген. "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ САЛИБАЕВ АБДЫГАПАР

1942-жылы Базар-Коргон районуна караштуу Акман айылында туулган. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты (1985-90). Жалал-Абад зооветеринария техникумун (1962), Кыргызстан айыл чарба институтун (1968) бүткөн. 1968-75-жылдары Базар-Коргон районундагы Ленин атындагы колхоздо зоотехник, башкы зоотехник, райондук айыл чарба башкармасынын начальнигинин орун басары, Кыргызстан КП Ленин райкомунун инструктору, 1975-78-жылдары партиянын Ош обкомунун инспектору, Өзгөн райондук айыл чарба башкармасынын начальниги болуп иштеген. 1978-жылы партиянын Сузак райкомунун 2-катчысы, 1980-жылдан 1-катчысы, кийинчерээк Кыргыз Республикасынын Айыл чарба министринин орун басары болуп иштеген. Кыргызстан КП БКнын мүчөлүгүнө кандидат, партиянын Ошкомунун мүчөсү, Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин депутаты болгон.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ ИШИМОВ АЛИСУЛТАН

Ишимов Алисултан кесиби боюнча ветеринардык врач. 1971-жылы Кыргызстан айыл чарба институтун аяктаган. Бирок ал узак жыл партиялык кызматтарда иштеди. Болгондо да Сузакта иштеди. 1971-77-жылдары комсомолдун Сузак райкомунунун инструкторлугунан анын биринчи секретарына чейин иштеген. Ташкенттеги партиялык жогорку мектепти аяктагандан кийин кайрадан Сузакка келип партиялык ишке которулган. 1980-88-жылдарда партиянын Ош обкомунда, Араван райкомунун экинчи секретары, Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинде жооптуу кызматта иштеп жатып, 1990-жылы партиянын Сузак райкомунун биринчи секретары болуп шайланат. 1991-жылдын 24-мартында Республикада Жогорку Кеңешке депутаттыка шайлоо болмок. Бирок ага чейин Сузактын айрым аймактарында көптөгөн пикир келишпестик-

тер, айрыкча моралдык-психологиялык абалдын татаалданып кетишинен улам Ишимов Алисултан өз арызы боюнча партиянын Сузак райкомунан бошогон. Мүмкүн ал туура иш кылгандыр. Аны тарых кийин да тастыктап берер. Бирок Ишимов Алисултан моралдык-психологиялык жактан туруктуу, дайыма чындык үчүн күрөшкөн, өз ишине сергек мамиле жасаган, тажрыйбалуу интеллектуалдуу адис экенин эл эч качан унутпайт.

СУЗАК РАЙКОМУНУН БИРИНЧИ СЕКРЕТАРЫ КУДАЙБЕРДИЕВ КУБАНЫЧБЕК

1991-жылдын март айынынын баш ченинде партиянын Сузак райкомунун пленуму Кудайбердиев Кубанычбек Надырбековичти райкомдун биринчи секретарлыгына шайлады.

Кудайбердиев Кубанычбекте Сузак районунда бир топ жакшылык иштерди жасайын деген ою бар болчу. Бирок ошол кездеги саясий кырдаал, айрыкча бир партиялык система эң акыркы айларын жашап турганын эл да, анын ичинде Кубанычбек Надырбекович өзү да сезип, туюп турган. 1991-жылы 18-августта КПСС өз ишин толук токтотту. Деген менен Кудайбердиев Кубанычбек Сузак райкомунун эң акыркы биринчи секретары катары тарыхта кала берди. Кийин ал областтык кеңештин төрагасы кызматында үзүрлүү иштеп, өзүнүн уюштургуч жетекчи экендигин дагы бир жолу көрсөттү.

СУЗАКТЫН АКИМДЕРИ

Текенов Жолболду

Сузак районунун Сары-Булак айылында 1939-жылы туулган. 1961-жылы Кыргыз айыл чарба институтун бүтүргөн. Андан кийин ал Ош областынын бир катар чарбаларында башкы адис, партиянын Баткен райкомунун экинчи катчысы, эл депутаттарынын Фрунзе (Кадамжай) райондук аткаруу комитетинин төрагасы болуп иштеген. 1991-93-жылдарда Сузак районунун акими болгон. Текенов Жолболду Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты жана кийинчерээк Эл өкүлдөр жыйынынын жооптуу кызматкери болгон. "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланган.

Табалдиев Тынычбек

Ал 1994-96-жылдарда Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы – аким болуп иштеген. Табалдиев Тынычбектин мезгилинде райондун аймагында жер ресурстарын менчикке бөлүштүрүү, коомдук жерлерде курулуштарды, коомдук жайларды кайрадан паспорттоштуруу системасы жүргүзүлгөн. Менчиктештирүү маселеси толук чечилген.

Ал 2000-2001-жылдарда Жалал-Абад облустук мамлекеттик администрациянын башчысынын орун басары, 2001-жылы Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн Архитектура жана курулуш боюнча мамлекеттик комиссиясынын төрагасы болгон.

Камчыбеков Равшанбек

1996-97-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациянын башчысы болуп Камчыбеков Равшанбек иштеген. Ал иштеген жылдарда райондун аймагында сугат системасынын абалы жакшырган. Камчыбеков Равшанбек – 1947-жылы Ала-Бука районундагы Ак-

Коргон айылында туулган. 1970-жылы айыл чарба институтун аяктаган. Эмгек жолун 1970-жылы Ала-Бука райондук суу курулуш уюмунда мастер болуп баштаган. 1971-76-жылдары ошол эле уюмда прораб, башкы инженер болуп иштеген. 1977-80-жылдары партиянын Сузак райондук комитетинде, андан кийин партиянын Ош обкомунда инструктор болуп болгон. 1980-85-жылдары партиянын Сузак райондук комитетинде экинчи секретары, 1985-86-жылдары КР Суу чарба министрлигине караштуу Ош мелиоводстрой трестинде башкаруучу болуп эмгектенген. 1986-87-жылдары Кыргызстан КП БКнын айыл чарба бөлүмүнүн башчысынын биринчи орун басары, 1987-91-жылдары партиянын Ноокен райкомунун биринчи секретары, 1991-жылы Жалал-Абад областы кайрадан уюшулганда областтын уюштуруу комитетинин төрагасы, андан кийин Жалал-Абад Областтык Кеңештин төрагасынын орун басары болгон. 1991-92-жылдары Ала-Бука районундагы Ак-Там совхозунун директору, 1992-жылы Баткен областындагы Баткен, 1994-жылы Чаткал, ал эми 1996-жылы Сузак райондорунун мамлекеттик администрациясынын башчысы болуп иштеген. 1997-жылдан тартып Жалал-Абад областтык суу чарба башкармасынын башчысы болуп иштеген. Р. Камчыбеков Кыргыз ССР Жогорку Советине эки жолку депутат болуп шайланган.

Жакыпов Шарап

1997-98-жылдарда жана 2004-2005-жылдары жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы болуп иштеген. Ал иштеген жылдарда райондун аймагында билим берүү системасынын абалына өзгөчө мамиле кылган. Окутуунун сапатына көңүл бурулган. Райондун акими катары айыл өкмөттөрдүн аймагында жашылдандыруу иши колго алган. Ал иштеген жылдарда райондун аймагында 18 млн. даана көчөт отургузулган. Балдар бакчаларынын иши тартипке келтирилген.

Шарап Капарович буга чейин партиялык чарбалык кызматтарда иштеп, тажрыйбасы жогору болчу. 1990-95-жылдары ал Кыргыз Рес-

спубликасынын Жогорку Кеңешинин депутаты болгон. Кийинчерээк Жалал-Абад облустук мамлекеттик администрациясына караштуу департаментинин башчысы, облустук токой чарбасынын башкармасынын начальнигинин орун басары жана Базар-Коргон жана Сузак райондук администрацияларынын башчысы, акими болгон.

Токтомаев Нурмамбет

1949-жылы Аксы районундагы Ак-Суу кыштагында туулган. 1973-жылы Кыргыз мамлекеттик медициналык институтун бүтүргөн. 1973-74-жылдары бир жылдык ординатурада окуган, 1974-1977-жылдары Ош шаардык биргелешкен ооруканада врач-ординатор, 1977-83-жылдары Ош биргелешкен оорукананын башкы врачы, 1983-89-жылдардын аралыгында Жалал-Абад шаардык оорукананын башкы врачы болуп иштеген. 1989-жылы Н.Токтомаев партиялык кызматка өтөт – 1991-жылга чейин Кыргызстан КП БКнын инструктору, 1991-93-жылдары Кыргыз Республикасынын Президентинин алдындагы мамлекеттик инспекцияда – мамлекеттик инспектор, 1993-98-жылдары Кыргыз өкмөтүндө бөлүм башчы, аймактык өнүгүү жана кадрлар менен иштөө департаментинин башчысы болгон. 1998-2001-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы болуп эмгектенген.

Муллакелдиев Нурмамат

2001-жылдан 2003-жылга чейин Муллакелдиев Нурмамат Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы болуп иштеген. Ал 1959-жылы Сузак районунун Жаңы-Дыйкан айылында туулган. Бишкектеги политехникалык институтту бүтүргөн. Кийин Жалал-Абад шаардык жана Сузак райондук комсомол комитетинин биринчи секретары болгон. 1992-94-жылдары Жалал-Абад шаардык мамлекеттик администрациясынын башчысынын орун басары, 1994-95-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысынын орун басары, 1995-2000-жылда-

ры Сузак райондук Кеңешин төрагасы, кийин акими болуп иштеген. Андан кийин Жалал-Абад облустук мамлекеттик администрациясында иштеп туруп, 2005-жылдан республикалык "Таза суу" департаментинин жетекчиси болуп эмгектенет.

Бекбоев Турдуназир

1961-жылы Сузак районунун Үрүмбааш айылында туулган. Билими жогорку. 1983-жылы Белоруссиядагы айыл чарба институтун аяктаган. Эмгек жолун Жалал-Абад шаарындагы № 1 кесипчилик билим берүү окуу жайында мугалим болуп менен баштаган. 1991-жылы ушул окуу жайдын директору болгон.

1993-жылы Т. Бекбоев Жалал-Абад шаардык администрациясынын аппарат жетекчиси, шаардык кеңешке депутат болуп шайланып, шаардык кеңештин төрагасы болуп калды. Шаардын инфраструктурасын жакшыртууда төрага катары көп иштерди аткарды. 1995-2005-жылдардын аралыгында Турдуназир Бекбоев Жалал-Абад шаарынын мэринин орун басары, 2000-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин администрациясынын кадрлар жана уюштуруу бөлүмүндө эмгектенди. Кара-Кол шаарынын, Үч-Терек, Ноокен, Токтогул, Сузак райондорунун акими болгон. Такшалган жетекчи, демилгелүү уюштуруучу катары элге кеңири таанылган. Учурда облус губернаторунун биринчи орун басары.

Жаркынбаев Тагайбек

Сузак районундагы Көк-Кыя айылында 1945-жылы туулган. Бишкектеги айыл чарба институтун, Новосибирск университетинин зооинженер факультетин бүтүргөн. Узак жылдар бою ал Сузак районунун бир катар чарбаларында жооптуу кызматтарда иштеген.

2005-жылдын 24-мартынан 2006-жылдын май айына чейин Сузак районунун мамлекеттик администрациясынын башчысы, акими болгон.

Ал иштеген жылда Сузак районунун аймагында тогуз мектеп курулуп бүткөрүлгөн, Сузак районун борборунун ички жолдору кеңейтилген жана асфальтталган. Мындан тышкары Барпы айылында кыш заводу курулуп, ишке киргизилген.

Ал Көк-Арт дайрасынын жээктерин бекемдөөдө өзгөчө көп иштерди аткарган. Айрыкча суу жеп кетүүчү аймактарды дамбалоо негизинен бүткөрүлгөн. Азыркы мезгилде райондук мамлекеттик администарциянын алдындагы баалуулуктарды коргоо башкармалыктарынын башчысы болуп иштеп жатат.

Максуталиев Жусупбек

Максуталиев Жусупбек Жээнтөрөевич 2006-2008-жылдары Сузак районунун акими болуп иштеди. Ал 1953-жылы Ноокен районунун Сакалды айылында туулган. 1976-жылы Бишкектеги политехникалык институтту бүтүргөн. Ал 1976-86-жылдардын аралыгында Ош областтык комсомол комитетинин жооптуу кызматкери, «Кыргызнефтегаз» бирикмесинде башкы инженер болуп иштеген. 1986-97-жылдарда «Жалал-Абад сельстрой», «Таш-Көмүрстрой» тресттеринде жооптуу кызматтарда иштеген.

1997-99-жылдары Жалал-Абад областтык мамлекеттик администрациясынын аппарат жетекчиси, андан кийин Областтык социалдык фонд башкармасынын начальниги болгон. 1983-жылы Кыргыз ССР Жогорку Президиумунун Ардак грамотасын алган. 2005-жылдан тартып Ж. Максуталиев Жалал-Абад облустук мамлекеттик администрациясынын башчысы губернордун биринчи орун басары болуп иштеп туруп, кийин Сузак районун акими болуп дайындалган. Ал иштеген жылдарда Сузак районунун бюджетти 12 миллиондон 48 миллионго чейин өскөн. Жеке ишкердикти, кичи ишканаларды өнүктүрүүгө айрыкча көңүл бурулган. Ал демилгелүү, калыс, өз пикиринде бекем тура билген жетекчи экендигин айкын далилдеди.

СУЗАК РАЙОНДУК МАМЛЕКЕТТИК АДМИНИСТРАЦИЯСЫ

Шаболотов Тажимамат

Сузак районунун учурдагы акими Шаболотов Тажимамат Тайгараевич 1959-жылы Ош областынын Өзгөн районундагы Заргер айылында туулган. Эмгек жолун 1976-жылы "Яссы" совхозунда жумушчу болуп иштөө менен баштаган. К. С. Скрябин атындагы айыл чарба институтун артыкчылык диплому менен бүтүргөн.

1982-85-жылдарда Кыргызстан айыл чарба институтунун Айыл чарба машиналары кафедрасында иштеген. Андан кийин Челябинскдеги айыл чарбасын механизациялаштыруу жана электрлештирүү институтунда аспирант, ага

илимий кызматкер болгон.

1988-94-жылга чейин Кыргыз айыл чарба институтунда декандын орун басары, кафедра башчысы болуп иштеген. Техника илимдеринин кандидаты, доцент. 1994-жылдан тартып Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн аппаратында иштеген. 1997-жылы Ноокен райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы болуп дайындалган. Ал эми 2000-2001-жылдарда Жалал-Абад областтык мамлекеттик администрациясынын башчысынын орун басары болуп иштеген.

2001-2002-жылдары Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлигинде министрдин орун басары болгон. 2002-2004-жылдары Ысык-Көл облусундагы Балыкчы шаарынын мэри, 2004-2005-жылдары Кыргыз Республикасынын Эл аралык интеграция жана кызматташтык министри болуп иштеген. 2005 – 2008-жылдары Кыргыз Республикасынын Миграция жана жумуштуулук мамлекеттик комитетинин Россия Федерациясындагы өкүлчүлүгүнүн жетекчиси болгон. 2009-жылдын башынан бери Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы – акими болуп иштеп келе жатат.

Мурзакаримов Нурболот

1978-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. Билими жогорку, 2001-жылы Жалал-Абаддагы коммерциялык институтту аяктаган. Эмгек жолун

2001-жылы Көк-Жаңгак шаарындагы салык инспекциясында иштөөдөн баштаган. 2001-жылдын март айынан тартып Сузак райондук мамлекеттик салык инспекциясында инспектор, ага инспектор, башкы инспектор, бөлүм башчы, орун басар кызматтарында эмгектенип келген. Учурда Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы-акиминин биринчи орун басары.

Асанова Гүлжан – 1973-жылы Кара-Дарыя айылында туулган.

Жалал-Абад мамлекеттик университетин бүтүргөн. 1995-2005-жылдары Жалал-Абад облусунун "Акыйкат" коомдук-саясий гезитинде кабарчы болуп иштеди. 2005-2006-жылдары Жалал-Абад областтык мамлекеттик администрациясында басма сөз катчысы болуп иштеди. КР Президентинин алдындагы алдындагы Башкаруу Академиясында окуйт. Баткен коогалаңында, Элдик Революцияда журналисттик чөйрөгө салым кошкон. "Элдик революция", "Жалал-Абад революциянын бешиги" китептеринин түзүүчүсү. 2006-жылдын сентябрынан 2008-жылдын

октябрь айына чейин Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын аппарат жетекчиси, 2008-жылдын октябрь айынан бери Сузак райондук мамлекеттик администрация башчысынын-акимдин соци-

Сузак райондук акимчилигинин учурдагы кызматкерлери

алдык маселелер боюнча орун басары болуп иштеп келүүдө.

ЭЛ ДЕПУТАТТАРЫНЫН СУЗАК РАЙОНДУК АТКАРУУ КОМИТЕТИ

Аткаруу бийлиги катары эл депутаттарынын райондук Кеңешинин аткаруу комитетинин структурасы өзгөчө орунда турган. Алар аркылуу райондун бюджетти түзүлгөн, алардын аткарылышы көзөмөлдөнгөн. Райондун социалдык маселелери пландаштырылган жана алдын-ала пландаштыруу иштери жүргүзүлгөн. Мына ушундай иштердин башында Эл депутаттарынын райондук кеңешинин аткаруу комитетинин төрагалары турган. Бирок мында да райондук архивде көптөгөн жетекчилер тууралуу кеңири маалыматтар жок болгондуктан биз алардын атын жана фамилиясын берип жатабыз.

1. Тагаев Т. (Аты-жөнү толук эмес) – 1940-42-жж
2. Зайнабидинов (аты-жөнү толук эмес) – 1942-43-жж
3. Купиянский (аты-жөнү толук эмес) – 1943.03. – 1943.05
4. Турсунов А. (аты-жөнү толук эмес) – 1943.05 – 1945-жылы
5. Баркеев С. (аты-жөнү толук эмес) – 1945-48-жж
6. Шадеев (аты-жөнү толук эмес) – 1948-49-жж
7. Чекиров (аты-жөнү толук эмес) – 1949-53-жж
8. Кулназаров (аты-жөнү толук эмес) – 1953-жылы
9. Артыков Сатар – 1953-56-жж
10. Исакулов Мухтар – 1956-57-жж
11. Нургазиев Мухтар – 1957-58-жж
12. Исакулов Мухтар – 1958-59-жж
13. Тешебаев Файзулла – 1959-60-жж
14. Юсубалиев Аскаралы – 1960-1963-жж
15. Каримова Пөпө – 1963-73-жж
16. Ташматов Эргеш – 1973-79-жж
17. Сманкулов Базаркул – 1979-80-жж
18. Якубжанов Хабибулла – 1980-жылы
19. Ишимов Алисултан -1990 -1992-жж
20. Кудайбердиев Кубанычбек – 1992-1995-жж
21. Муллакелдиев Нурмамат – 1995-2002-жж
22. Жумуков Маматжан – 2002-2007-жж
23. Ахмедова Зухра – 2007-2008-жж
24. Мамбетаипов Кабылбек – учурдагы төрага

Азыркы учурда Сузак райондук Кеңешинин 30 депутаты бар. Алар райондун социалдык-экономикалык турмушундагы бардык талылуу маселерди чечүүгө активдүү катышып, элдик эрки менен мүдөө-талабын орундатуу багытында жигердүү аракет кылып келе жатышат. Төмөндө алардын тизмеси жарыяланат:

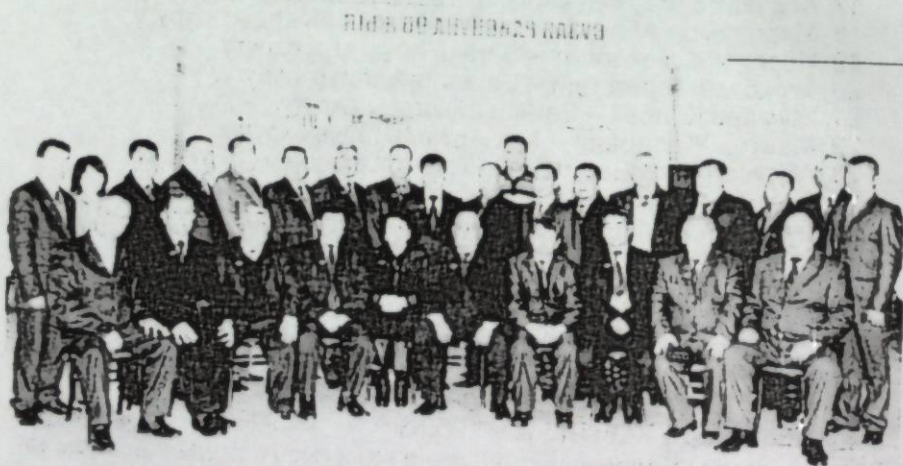
РАЙОНДУК КЕҢЕШТИН УЧУРДАГЫ ДЕПУТАТТАРЫ

1. Байгазиев Абдукерим – Кара-Дарыя айылдык округу.
2. Мурзалиев Абдыкайым – Кара-Дарыя айылдык округу.
3. Махамматхасанов Мамиржан – Сузак айылдык округу.
4. Хакимов Шерзод – Сузак айылдык округу.
5. Ахмедова Зухра – Сузак айылдык округу.
6. Мураталиев Шабданбек – Сузак айылдык округу.
7. Атакулов Талибжан – Ырыс айылдык округу.
8. Рахматов Шухратжан – Ырыс айылдык округу.
9. Бакиев Санжарбек – Ырыс айылдык округу.
10. Калбаев Каныбек – Ырыс айылдык округу.
11. Акбаров Толкунбек - Атабеков айылдык округу.
12. Ажикулов Чыңгыз – Атабеков айылдык округу.
13. Имаров Абдибаки – Барпы айылдык округу.
14. Дыйканбаев Манас – Барпы айылдык округу.
15. Эргашев Абдиваит – Барпы айылдык округу.
16. Жолчиев Арапбай - Барпы айылдык округу.
17. Абдухалилов Абдукарим – Таш-Булак айылдык округу.
18. Мирахимов Абдурахим – Таш-Булак айылдык округу.
19. Ибраимов Бекболот – Багыш айылдык округу.
20. Туркбаев Төрөгелди – Багыш айылдык округу.
21. Жумаев Калбек – Багыш айылдык округу.
22. Маатов Жапарали – Көк-Арт айылдык округу.
23. Абдусаламов Бакытбек – Көк-Арт айылдык округу.
24. Сариев Сопубек – Курманбек айылдык округу.
25. Орозалиев Мелс – Курманбек айылдык округу.
26. Нуруев Асан – Кызыл-Туу айылдык округу.
27. Канетова Бакытбек – Кызыл-Туу айылдык округу.
28. Мамбеткулов Кадыржан – Кызыл-Туу айылдык округу.
29. Абылкасымов Турарбек – Кызыл-Туу айылдык округу.
30. Мамбетаипов Кабылбек – Кызыл-Туу айылдык округу.

Мамбетаипов Кабылбек - 1969-жылы Кашка-Терек айылында туулган. Жогорку билимдүү. 1996-жылы Кыргыз Агрардык академиясын, 2000-жылы Жалал-Абад мамлекеттик университетин аяктаган. Эмгек жолун 1986-87-жылдары "Сузак" совхозунда жумушчу болуп иштөөдөн баштаган. 1989-90-жылдары Сузак райондук "Биофабрикада" лаборант, 1990-93-жылдары Сузак райондук комсомол комите-

тинде инструктор, райондук жаштар союзунун төрагасынын орун басары, төрагасы, 1993-97-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясында өзгөчө кырдаалдар жана граждандарды коргоо боюнча инструктор, бөлүм башчы, 1997-98-жылдары райондук Калкты социалдык жактан коргоо бөлүмүнүн башчысынын орун басары, 1998-2000-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администрациясында айыл чарбасы боюнча башкы адис, 2000-2001-жылдары Жалал-Абад шаарында "Агрохимсервисцентр" акционердик коомунун төрагасынын орун басары, 2004-2005-жылдары райондук мамлекеттик администрациясынын аппарат жетекчиси, 2005-2008-жылдары Сузак райондук мамлекеттик администарциясынын башчысынын - акимдин орун басары кызматтарында эмгектенген. Райондук, айылдык кеңештин депутаты.

СУЗАК РАЙОНДУК КЕҢЕШИНИН УЧУРДАГЫ ДЕПУТАТТАРЫ

РАЙОНДУК МЕКЕМЕ-УЮМДАР, ИШКАНАЛАР

РАЙОНДУК АРДАГЕРЛЕР КЕҢЕШИ

Жарандык коомду өнүктүрүүчү коомдук институттардын катарында Ардагерлер Кеңеши да бар. Сузак районунда ардагерлер кеңеши 1975-жылы түзүлгөн. Буга чейин райондун аймагында бардык чарбаларда, ишканаларда, мекемелерде ардагерлердин 130ден ашуун баштапкы уюмдары түзүлгөн. Алардын эсебинен райондук уюм түзүлүп, анын төрагалыгына Аманкулов Абдыкадыр шайланган.

Аманкулов Абдыкадыр – Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу, чарбаларда жооптуу кызматтарда иштеген. Ал эми отуз жылга жакын Сузак райондук Советинин аткаруу комитетинин жооптуу секретары болгон. Көп жылдар бою райондук советине депутат болуп шайланган кадыр-барктуу инсан.

Ардагерлер Кеңеши масса арасында тарбиялык иштерди жүргүзүшкөн. Карыялардын, эмгек ардагерлердин айрым проблемаларын чечип, аларга социалдык жаткан жардам берип келишкен. Бүгүнкү күндө рыноктун шартында иштеп, аксакалдар кеңеши өздөрүнүн фондусун уюштурушкан. Фонддун эсебинен көп карыялар дарыланууга, эс алууга барышат. Материалдык жардам алып турушат.

Ошону менен бирге эле Аксакалдар Кеңеши эл арасында өлкөнүн ички жана тышкы саясаты боюнча тарбиялык иштерди да жүргүзүшөт.

Азыркы мезгилде райондун аксакалдар кеңешинен төрагасы болуп Асанбеков Канал иштеп жатат. Ал кесиби боюнча мугалим. Узак жыл мектепте директор болуп иштеген.

СУЗАК РАЙОНДУК СОТУ

Сузак райондук соту 1919-жылы Сузак району менен бирге түзүлгөн. Алгач Жалал-Абад районунун эл соту, кийин 1940-жылдын 28-апрелинде Сузак райондук эл соту болуп аталган. Сузак райондук соту түзүлгөн күндөн бери сот адилеттүүлүгүн жогорку деңгээлдеги судьялар ишке ашырып келишкен.

Алардын ичинен алгачкылардан болуп Сузак райондук сотун жетектеген төрагалар: 1940-жылы Турусбеков Шейме, 1915-жылы ту-

улган, соттук системада 1940-жылдын 25-сентябрынан баштап эмгектенген, Фрунзе шаарындагы юридикалык мектепти аяктаган;

1941-жылдын 15-мартынан баштап Садыров Малик Ахметович иштеген, ал 1921-жылы туулган, төрагалык кызматка Фрунзе шаарындагы юридикалык мектептин 2 курсунда окуп жатканда көрсөтүлүп, 1944-жылга чейин эмгектенген.

1945-жылга чейин соттун төрагалык кызматына Абдулин К. А. келген, ал 1914-жылы туулган, жогорку юридикалык билимдүү болгон. Ал эми 1945-жылдан 1977-жылга чейин Сузак райондук сотун өз ишин жогорку деңгээлде билген бир нече судьялар жетектеп келишкен.

Ал эми 1977-жылдан 2006-жылга чейин Сузак райондук сотунун төрагасы болуп Джанузаков Ч. Д., Сатыбалдиев М., Халдаров А., Исаков Ж., Абдираимов Ж., Жусупов Р., Ташбаев С., Пазылов С., Бекназаров Ж. жетектеп келген.

Сузак райондук сотунун жамаатында жалпысынан 18 кызматкер эмгектенет, алар ар кандай кылмыш жана жарандык иштерди, ошондой эле жарандардын кайрылууларын адилет чечүү менен талыкпастан эмгектенип, Сузак районунун элине кызмат кылып келишүүдө.

Райондук соттун учурдагы төрагасы Бекназаров Жаныбек Денисбекович, ал 2006-жылдан бери аталган мекемени жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК МАМЛЕКЕТТИК УЛУТТУК КООПСУЗДУК КОМИТЕТИ

1938-жылы Кыргыз ССР ички иштер элдик комиссариатынын (НКВД) Октябрь райондук бөлүмчөсү түзүлгөн. 1953-жылы Октябрь райондук бөлүмчөнүн начальниги кызматына лейтенант Бакиев Салы дайындалган – ал Кыргыз Республикасынын Президенти Бакиев Курманбек Салиевичтин атасы.

1959-жылы Ош жана Жалал-Абад областтарынын бириктирилгенине байланыштуу мамлекеттик коопсуздук комитетинин МККнын (КГБ) Жалал-Абад областы боюнча башкармалыгы жоюлуп, Ош областы боюнча башкармалыгы болуп түзүлгөн. Ага караштуу Жалал-Абад шаары боюнча аппарат өкүлдүгү түзүлүп, анын карамагына Октябрь райондук бөлүмчөсү кирген.

1991-жылы Кыргыз Республикасынын МКК Жалал-Абад областы боюнча башкармалыгы Жалал-Абад шаардык бөлүмүнүн негизинде түзүлгөн. Ошону менен бирге эле Жалал-Абад областы боюнча башкармалыгынын Сузак райондук бөлүмү түзүлүп, начальниги болуп майор Усенов Тулек Бекешович дайындалган. 1992-2005-жылдары МУКК Сузак райондук бөлүмүнүн начальниги болуп Балтабаев Равшан Беделбаевич, Чоткараев Кубанычбек Устабаевич, Сатылганов Усмани Султаналиевич, Белеков Акматалы Асылбекович, Юлдашев Акпаралы Хайталиевич, Жолдошев Садыбакас Мамараимович эмгектенишкен.

2005-жылдын август айынан тартып Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик Улуттук Коопсуздук Комитетинин Жалал-Абад областы боюнча башкармалыгынын Сузак райондук бөлүмүнүн начальниги кызматында подполковник Усенов Алмазбек Жумабекович иштеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК ПРОКУРАТУРАСЫ

Кыргызстандын прокуратурасынын тарыхы, республикабыз РСФСРдин курамында турган, жаңы кайрадан жаралуу тарыхы башталган, биринчи улуттук – саясий мамлекети Кыргызстан Автономиялык Областы түзүлгөн учурдан башталат. Дал ушул област уюштургандан кийин Кара-Кыргыз автономиялык областынын Революциялык комитетинин Президиумунун № 6 токтому менен 1924-жылы 22-ноябрда 15 адамдан турган биринчи прокуратура негизделген. Ал мезгилде прокуратура Коммисариатынын системасына, областтын прокурорунун кызматы облаткомдун түзүмүнө кирген.

Ал эми Сузак районунун прокуратурасынын адеп түзүлгөн учуру 1919-жылдан башталып (ал кезде аталышы башка болгон), мыйзамдуулуктун сакталышы, адам укугунун корголушу жагынан өз милдетин аткарып келди. Прокуратура алгачкы мезгилде аялдардын укугун басмырланышына карата күрөшкөнүн белгилеп кетүү зарыл. Калыңды жоюу, көп аял алуу, кыздарды күч менен турмушка берүүгө байланыштуу кылмыш укугун нормаларынын так аткарылышын камсыз кылган. Ошондой эле бейбаштыкка, ичкиликке каршы катуу күрөш жүргүзүлгөндүгү туурасында да 1925-жылы прокуратуранын отчетунда белгиленген.

Жалпысынан прокурордук көзөмөл жергиликтүү бийлик ор-

гандарынын жана башкармалыктардагы мыйзам актыларына, соттук көзөмөлгө, тергөө ишине жана алгачкы тергөөгө, жазасын өтөп жаткан адамдарды абакта кармоого карата көзөмөл жүргүзүү иретинде ишке ашырылып келген.

Районубуздун 90 жылдык тарыхында прокуратуранын эзлеген орду өзгөчө болгон жана ошол жылдар аралыгында райондук прокуратураны көптөгөн өз ишинин дасыккан адистери болгон адамдар жетектеп келишкен.

Азыркы мезгилде Сузак районунун прокуратурасында прокурор болуп Жапаров Маматкасым Абдухалилович иштеп жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК ИЧКИ ИШТЕР БӨЛҮМҮ

Тарыхта 1917-жыл – көптөгөн реформалардын жылы болгондугу белгилүү. Дал ушул жылы Россияда падышачылык бийлик кулап, элдик бийлик жаңыдан жашай баштаганда анын коопсуздугун сактоо үчүн эң алгач Кызыл Армия жана Кызыл милиция түзүлгөн.

1918-жылдан баштап жер-жерлерди элдик бийликке каршы чыккан таптарга каршы турган жана элдин коопсуздугун сактоо максатында ыктыярдуу отряддар жана өзүн-өзү коргоочу отряддар түзүлүп, алардын курамына жумушчу-дыйкандардын арасынан патриотторду тандап алышкан. Дал ушундай отряд 1918-жылы Жалал-Абадда түзүлүп, анын курамына 100 адамга жетип, анын алгачкы командири болуп Михаил Ивасишин дайындалган. Ал кезде отряд караулдук батальон деп аталып, алар негизинен милициянын жана армиянын функциясын аткарышкан.

Кызыл батальондун штабы Жалал-Абаддагы азыркы Пионерлер үйүндө жайгашкан. Штаб 1918-жылдан 1923-жылга чейин турган.

Граждандык согуш мезгилинде жана басмачылардын, контрреволюциячыл күчтөрдүн отряддарына каршы күрөш жүргүзүүдө Жалал-Абаддагы (буга азыркы Сузак району да кирген) Кызыл милициянын күжүрмөн отряддары өздөрүнүн бийик граждандык милдеттерин жана бийик патриоттук сезимдерин көрсөтүшүп, алардын ички отряддарын талкалап турушкан. Дал ушундай мезгилде айылкыштактардан эле профессионалдуу милиция кызматкерлери өсүп чыгышты. Алардын катарына У. Ашуровду, Э. Алиевди, С. Абиджа-

новду, Т. Исабаевди, У. Мехманкуловду, И. Мельнинскийди, В. Маргайтисти, Х. Сарчабаевди, М. Сатыбалдиевди кошууга болот.

1919-жылы Сузак аймагында курамы 400 ыктыярдуу патриоттордон турган интернационалдык батальон түзүлүп, анын командирлигине У. Аширов дайындалат. Ал эми анын комиссары болуп Халдар Сарчабаев бектилген. Батальон шаардан тышкары Көк-Арт жана Кара-үңкүр өрөөнүн да сактап турушкан. Кызыл милициянын тарыхындагы эң маанилүү маселе – бул 1919-жылы 3-апрелде өкмөт тарабынан кабыл алынган «Советтик милиция жөнүндө» деген декрет болду. Декретке ылайык Кызыл Милицияны мамлекет өз карамагына алып, отряддар курамын аскердик ишке үйрөтүү, алардын билим деңгээлин жогорулатуу, окутуу жана билим берүү, аларды тамактандыруу сыяктуу маселелерди мамлекет өз мойнуна алган.

1919-жылы Жалал-Абад советтик жумушчу-дыйкандардын милициясы Анжиян уездик жана Фергана областтык милиция органына баш ийдирилген. 1919-жылы 12-ноябрда Анжиян областтык аткаруу комитетинин № 484 буйругуна ылайык, бардык милиция Кызыл Армиянын абалына өтүп, милициянын айрым бөлүмдөрү жоюлган.

1919-жылы 24-ноябрдан баштап милициянын курамына кайрадан жаңы толуктоолорду алышкан жана алар Кызыл Армиянын түрүнө өтүшкөн. Ал эми 1919-жылы 26-ноябрда Жалал-Абад районунун аскердик-революциялык комитетинин № 21 заседаниесинин токтому менен милициянын курамы кайрадан тазаланган. Токтомдо көрсөтүлгөндөй Жалал-Абад райондук милициянын начальниги Ершовго милициянын курамына жат элементтердин кирип кеткендигине байланыштуу катуу сөгүш берилип, ал жетектеген отряд таркатылган жана кайрадан түзүлгөн.

1922-жылы 9-декабрда Анжиян уездик милициянын № 183-буйругуна ылайык Жалал-Абад райондук милициянын жаңы штаттык бирдиги бекитилген. Ага ылайык Жалал-Абад райондук милициянын курамында 9 штат болгон.

1922-жылы 16-декабрда Туркестан Борбордук Аткаруу Комитетинин буйругунун негизинде милиция органы катары кайрадан тазаланган. Мындай тазалоо иши Жалал-Абад районунда да жүргүзүлүп, натыйжада Жалал-Абад районунда милициянын 2 эскадрону түзүлгөн.

• Биринчи эскадрондун курамын 60 адам түзүп, ал Жалал-Абаддын борборунда жайгашып, анын командирлигине Веснин, ал эми саясий жетекчилигине Ибрагимов дайындалган.

• Экинчи эскадрон – райондун аймагында взводдордун эсеби-

нөн курама болуп түзүлгөн.

Көк-Арт болуштугунда курамы 15 адамдан турган милиция взводу түзүлүп, анын командирлигине Култай Исабаев дайындалган. Ал эми Чангөт болуштугунда курамы 20 адамдан турган милиция взвода командир болуп Урмакеев Чакан, Сузак айылында түзүлгөн взводко 35 адам кабыл алынып, анын командирлигине Якубов дайындалган.

1923-жылы 21-апрелде Жалал-Абад райондук милициянын штаттык бирдигинде 120 адам турган. Ал эми райондук милициянын начальниги болуп Абдужапар Ходжаев иштеген. Курамдын ичинде командирлик курамда 7 адам, чарбалык-административдик курам, ага милиционер – 4, кенже милиционерлер – 99, техникалык кызматкерлер – 3, саясий курамда – 4 адам кызмат кылышкан.

1924-жылы Совет бийлиги милициянын улуттук бөлүктөрүн түзө баштады. Бул үчүн биринчи кезекте командирлерди даярдоочу улуттук мектептер зарыл болгон. Мектепти бүтпөгөндөр келечектеги кадрдык-инструктордук бөлүктөрдү түзмөк.

1932-жылы СССРдин Борбордук Аткаруу Комитети калктын эсебин тактоону жана эмгек ресурстарын так жайгаштырууга, ошондой эле укук бузуучуларга каршы күрөштү күчөтүү максатында бирдиктүү паспорттук системаны түзүү жөнүндө токтом кабыл алат. Калкты паспорт менен камсыз кылуу иши милиция органдарына жүктөлөт. Дал ошол токтомго ылайык Жалал-Абад районунда да паспорт столу түзүлөт.

Тарыхка карасак, Жалал-Абад (Сузак) райондук милиция органында 1919-1927-жылдардын аралыгында төмөнкүлөр начальник болуп иштешкен: Ершов, Шамашев, Махмудов, Касымов, Батрединов, Арсланбеков, Исабаев, Армерков, Абдусатаров, Золотушкин, Ходжаев, Ризов, Сабиров, Бапанов, Хасанов, Мураталин, Акиндиновдор.

Ал эми 1949-жылдан 2008-жылга чейинки мезгилде Сузак райондук милиция органында төмөнкүлөр начальник болуп иштешкен: Дөрөндөв, Алыкупов, Харичев, Ажиматов, Туратов Ысмайыл, Сүйөркулов Марат, Закиров Самат, Масалимов Умар, Умарбаев Умаржан, Сивельев Владимир, Пазилдинов Закир, Мирзакаримов Шермухамедов, Коңурбаев Турдалим, Алимов Кенжебай, Эралиев Рустам, Ташибеков Келдибек, Өмүрзаков Макен, Молдокулов Сталбек, Тогтөев Марат, Зулпуев Жакып.

Чындыгында Сузак райондук милиция органы узак жана даңктуу жолду басып өттү. Эң башкысы, алар элдин, мамлекеттин

коопсуздугун, адамдардын эркиндигин, укуктук нормаларын сактоо менен өлкөнүн экономикасынын, маданиятынын, өсүшүнө өздөрүнүн зор салымдарын кошуп келишти.

2008-жылдын февраль айынан бери Зулпуев Жакып Сузак райондук ички иштер бөлүмүн жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК АСКЕР КОМИССАРИАТЫ

СССРдин Коргоо Министрлигинин буйругунун негизинде 1963-жылы Сузак районунда райондук аскер комиссариаты түзүлөт жана анын биринчи аскер комиссары болуп, подполковник Умаралиев Балбек Умаралиевич дайындалат.

Сузак районунун аймагында Советтер Союзунун 3 Баатыры, «Даңк» орденинин толук кавелери болгон 3 адам болгон. Мындан тышкары Улуу Ата Мекендик согуштун 54 майыбы, Ооган согушуна катышкан 301 адам болсо, анын ичинен 8 адам согуштун майыбы. Ал эми Чернобыль АЭС апаатынын 22 катышуучусу бар.

Сузак райондук аскер комиссариатында жетекчи болуп иштегендер:

1. Умаралиев Балбек – подполковник
2. Топоев Төлөн - подполковник
3. Шакиров Олег – майор
4. Зулфибаев Эркин – майор
5. Сайфуддинов Миносхат – подполковник
6. Нагаев Фаель – подполковник
7. Шахабаев Салим – майор
8. Сматов Мухтар – майор
9. Смольников Валерий – подполковник
10. Азимбаев Базарбай – полковник
11. Райымбеков Төрөмамат – майор
12. Жакыпов Марат – полковник
13. Абдиев Шайлообек – полковник
14. Сейдалиев Бекташ – полковник
15. Рымбеков Клим – полковник
16. Калыев Канат – подполковник
17. Жабыев Андыбай – подполковник
18. Зайпаев Игорь – подполковник

19. Мырзабаев Таалайбек – подполковник

20. Калдаров Акылбек – подполковник

Учурда Сузак райондук аскер комиссариатын майор Паязов Алибек Дурусбекович жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК ӨРТКӨ КАРШЫ КЫЗМАТ БӨЛҮМҮ

1926-жылдын 15-июнунда Кыргызстанда биринчи жолу өрткө каршы кызматы уюшулган. Алгачкы жолу 500-600 литр суу бата турган бочкаларды уюштурушуп, аларды аттар чегерилген арабаларга коюшуп, өрткө каршы сакчылыкта турушкан.

1929-жылы Сузак районунда өрттөн сактоо бөлүкчөсү уюшулуп, алар эл чарбасын коомдук жайларда мекемелерди, ишканаларды, мекемелерди өрт коопсуздугунан сактоо боюнча уюштуруучулук кызматын уюштурушкан. Өрткө каршы бөлүкчөсү 1954-жылы ички иштер башкармалыгынын курамына киргизилген.

1991-жылдан баштап өрткө каршы иштөө кызматы өз алдынча бөлүнүп чыккан жана алар областтык башкармалыкка баш ийдирилген. 2003-жылы өрткө каршы турган кызмат Ички иштер министрлигинин курамынан чыгарылып, ал Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин курамына өткөрүлүп берилген.

Сузак райондук өрткө каршы кызматтын башчысы болуп азыркы мезгилде Исаков Азамат Амралиевич иштеп жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК АГРАРДЫК ӨНҮКТҮРҮҮ БАШКАРМАСЫ

1918-жылы Жалал-Абад районунда райондук Жумушчу, дыйкандардын жана кызыл армиячыл депутаттардын аткаруу комитетинин алдында Жер бөлүмдөрү түзүлгөн. 1940-жылы райондун борбору Сузак айылына которулгандыгына байланыштуу жер бөлүмү, Сузак райондук аткаруу комитетинин алдындагы Жер бөлүмү болуп кайрадан түзүлгөн.

1947-жылы Жер бөлүмдөрү Айыл чарба жана кайра даярдоо бөлүмү болуп түзүлүп, алардын жетекчилиги МТСтерге өткөрүлүп берилет. 1958-жылы райондук аткаруу комитетинин алдында Айыл чарбасы боюнча инспекциялар түзүлүп, алардын укуктары кеңейтилген. 1962-жылы бул инспекция жоюлуп, анын ордуна Кол-

хоз-совхоздук өндүрүштүк башкармалар түзүлдү. 1968-жылы мартта эл депутаттарынын райондук советинин алдындагы Айыл чарба өндүрүштүк башкарма болуп түзүлүп, 1970-жылы 9-февралда Сузак райондук айыл чарба башкармасы түзүлгөн. Сузак райондук айыл чарба башкармалыгынын жетекчи-кызматында убагында Н. Тихонов, Б. Сыдыков, А. Алиев, Ы. Жалалов жана башкалар иштешкен. Райондук айыл чарба башкармасынын негизги милдети колхоз-совхоздордогу бардык айыл чарба жана мал чарба продукцияларын жакшыртуу, сапатын жогорулатуу, өнүктүрүү жана сатып өткөрүүнү уюштуруу болчу.

1986-жылы райондук айыл чарба башкармалыгы өзгөрүлүп, алар райондук агро өнөр жай бирикмеси болуп аталып, алар 1991-жылга чейин жашады.

РАЙОНДО АГРАРДЫК ӨНҮКТҮРҮҮ БАШКАРМАСЫНДА БАШЧЫ БОЛУП ЭМГЕКТЕНГЕН ИНСАНДАР

1. Б. Сыдыков – 1974-жылы
2. А. Жунусов – 1976-жылы
3. Ы. Жалалов – 1978-жылы
4. К. Нарбаев – 1987-жылы
5. Ж. Жунушалиев – 1990-жылы
6. М. Жумуков – 1991-жылы
7. А. Сатаров – 1994-жылы
8. М. Жумабеков – 1995-жылы
9. А. Зулпукаров – 1996-жылы
10. А. Токтогулов – 1997-жылы
11. Т. Гиязов – 1998-жылы
12. М. Мадаминов - 1998-жылы
13. С. Батырканов – 2003-жылы
14. Т. Энназаров – 2004-жылы
15. К. Жумаев – 2005-жылы

2006-жылдан бүгүнкү күнгө чейин айыл чарба департаментин М. Жумуков жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК «АЙЫЛ ЧАРБА ТЕХНИКАСЫ» БИРИКМЕСИ

1936-жылы райондо биринчи жолу МТС (Машина-трактордук станция) түзүлгөн. Анын жетекчилигине Денис Ефемович Пионт бе-

китилген. МТС – бул айыл чарбасын уюштуруунун башкы динамикалык күчү болуп калган. Бул мезгилде Сузак районунун аймагына Челябинскидеги, Магнитогороскидеги трактор заводунан алынып келинген алгачкы тракторлор иштей баштаган. 1958-жылы Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин токтому менен МТС Сузак райондук тракторду ремонттоо станциясы (РТС) болуп кайра түзүлгөн. Ошол мезгилде Сузак жана Октябрь айылдарында жайгашкан МТСтер жалаң гана трактор паркты өздөштүрбөстөн, саясий иштердин борбору да болгон. Ал эми 1961-жылы РТСтер Сузак райондук «Кыргыз айыл чарба техникасы» болуп кайрадан түзүлдү.

1978-жылы «Кыргыз айыл чарба техника» бирикмелери ирилештирилип «Госкомсельхозтехника» деп аталып, айыл чарба техникаларын алып келүү, ремонттоо аларды керектүү запастык бөлүктөр менен камсыз кылуу иши борборлоштурулду. Ошол мезгилде райондун ар бир колхоз-совхоздорунда келишимде 70-50гө жакын айыл чарба техникалары топтоштурулган эле. 1986-жылы Райондук «Госкомсельхозтехника» бирикмелери райондук механизациялоо жана электрофикация боюнча өндүрүштөк бирикме болуп түзүлүп, жаңыдан иштеп жатканда, 1987-жылы кайрадан бул ишкана Сузак райондук ремонттоо техникалык өндүрүштүк бирикмеси болуп түзүлгөн. 1991-жылы бул бирикме «Агроснабтехсервис» бирикмеси болуп түзүлүп, 1996-жылы «Сузак айыл көмөк» ишканасы болуп кайра түзүлгөн.

СУЗАК РАЙОНДУК МАМЛЕКЕТТИК ЖЕРГЕ ЖАЙГАШТЫРУУ ЖАНА КЫЙМЫЛСЫЗ МҮЛККӨ УКУКТАРДЫ КАТТОО БАШКАРМАСЫ

1996-жылдын 20-мартында Сузак районунун аймагында кыймылсыз мүлктү каттоого алууга укугу боюнча жер курулуш башкармалыгы түзүлгөн. 1999-жылдын 22-февралында Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн токтому менен Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн алдындагы кыймылсыз мүлккө укуктарды каттоо боюнча мамлекеттик агенттиги деп өзгөртүлүп түзүлгөн.

Сузак райондук мамлекеттик администрациясы жана Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу Кыймылсыз мүлккө укуктарды каттоо боюнча агенттигинин келишиминин негизинде 1999-жылы 13-мартта мурунку техникалык инвентаризациялоо бөлүмү менен райондогу жерге жайгаштыруу бөлүмү менен бириктирилип Сузак райондук жерге жайгаштыруу жана кыймылсыз мүлккө укуктарды

каттоо башкармасы болуп түзүлгөн.

2001-жылдын 1-январынан баштап бүткүл дүйнөлүк банктын каржылоосу алдында Сузак районундагы кыймылсыз мүлктөрдү каттоо башталган.

Бул жумушту аткаруу үчүн Сузак району 14 каттоо секторго 290 кварталга бөлүнүп 2004-жылга чейин калктуу конуштагы кыймылсыз мүлктөр, 2004-2007-жылдары калктуу конуштардан сырткары кыймылсыз мүлктөр (үлүш жерлер) жалпы каттоодон өткөрүлдү.

Бүгүнкү күндө район боюнча жалпысынан 159131 кыймылсыз мүлк бирдиги катталса анын ичинен:

- 1) Турак жайлар – 38 923
- 2) Жер участкатору – 16 379
- 3) Өндүрүштүк жана коммерциялык объектилер – 541
- 4) Социалдык маданий объектилер – 203
- 5) Административдик объектилер – 55
- 6) Үлүш жерлер – 103030 катталган.

Сузак райондук жерге жайгаштыруу жана кыймылсыз мүлккө укуктарды каттоо башкармалыгы толук өзүн өзү каржылоо менен элдерге кыймылсыз мүлкү тууралуу маалыматтарды берүү, менчик укугун, күрөө келишимдерин жана түрдүү чектөөлөрдү каттоо менен жер ээлерине Жер участкагуна болгон жеке менчик туралуу мамлекеттик Акт, үлүш ээлерине жеке менчик тууралуу күбөлүк, мамлекеттик жана муниципалдык жерлерге жер участкагун мөөнөтсүз пайдалануу укугу жөнүндө Мамлекеттик Акт даярдоо менен үй жана имараттарга техникалык паспорт жасоо кызматтарын көрсөтөт.

Башкармалыкты 1999-2001-жылдары Б.Токтогулов
2001-2004-жылдары А.Осмонов
2004-2005-жылдары Т.Чекиев
2005-2007-жылдары А.Осмонов
2007-2008-жылдары Э.Тарыхчиев жетектеген.

Ал эми 2008-жылдан баштап Караев Турдукул Калилович жетектеп келет.

СУЗАК РАЙОНДУК СУУ ЧАРБА БАШКАРМАСЫ

Ирригация иштери Көк-Арт өрөөнүндө Улуу Октябрь революциясынан кийин жакшы жолго коюлду. Көк-Арт сайында ушул мезгилге чейин Октябрдагы бириктирүүчү, Оң жээк, Сол жээк каналдары

курулган.

1924-30-жылдары бардык каналдар оңдолуп, Көк-Артта биринчи жолу суу тосмолору курулду. Ошол эле мезгилде Жаңы-Сузак жана Кара-Дарыя каналдары да курулду. Бардык жумуштар кол күчү менен кетмен, лом, күрөк, чөкүр менен аткарылды. Ушул каналдар аркылуу 7000 га жер суу менен камсыз кылынды. 1947-жылы Зерновой-Көк-Арт каналы кол күчү менен казылып бүткөрүлдү. 3,5 миң га жер суу менен камсыз кылынды.

Ал кезде Көк-Арт өрөөнүндө 2 район бар болчу, андыктан каналдын жогору жагы Октябрь районуна, ылдый жагы Сузак районуна караган.

1940-жылы Сузак районунда биринчи жолу чарбаларды суу менен камсыз кылып туруучу атайын Суу чарба башкармасынын системасы түзүлдү. Алар негизинен Көк-арт өрөөнүнүн жана Кара-Дарыя, Чаңгет-Сай дарыяларынын жээктериндеги жайгашкан чарбаларды суу менен камсыз кылып турушкан.

Учурда сугат суу менен камсыздоо максатында райондук суу чарба башкармасы 146,4 км чарба аралык каналды, 110 даана суу өлчөгүч постторду, 173 даана суу тосмолору, 4 даана насостук станциялары – 31 499 жер аянтына сугат суусун жеткирип, бөлүштүрүп келүүдө.

Дүйнөлүк Банктын кредитинин эсебинен 2000-жылы Көк-арт дарыясындагы Көк-Арт плотинасында 8934,0 миң сомдук реконструкциялоо иштери бүткөрүлүп пайдаланууга берилди. Оң жээк Көк-Арт магистралдык каналында 5,9 км аралыгы 10,2 млн. сомго реконструкциялоо иштери бүткөрүлүп пайдаланууга берилди.

Сузак районун 31 499 га жер аянтынын суу менен камсыз кылуу максатында 160 адам эмгектенет. Алардын 72си – инженердик курамдагылар, 88и жумушчулар.

Сузак райондук суу чарба башкармасынын башчысы болуп Жамгырчиев А. – 1973-80-жылдары, Жороев Э. – 1980-87-жылдары, Жолборсалиев А. – 1991-2006-жылдары, Абдикадиров Н. – 1991-2004-жылдары иштешкен.

Жаанбаев Кутчубай – 2009-жылдын июнь айынан Сузак райондук суу чарба башкармасынын башчысы кызматында иштеп келе жатат.

РАЙОНДУК «СЕЛЬВОДСНАБЖЕНИЕ» БАШКАРМАСЫ

1975-жылы апрель айында Сузак районунда биринчи жолу «Сельводснабжение» башкармачылыгы түзүлгөн. Алар негизинен калкты суу менен камсыз кылуунун эсебин алышкан жана аларды таза суу менен камсыз кылуунун жолдорун иштеп чыгышкан.

Сузак районду бул суу менен камсыз кылуу башкармачылыгы өзүнүн структурасына бир нече участокторду камтып турган. Атап айтканда Октябрь, Сузак, Бек-Абад суу участоктору түзүлүп, алар калкты таза суу менен камсыз кылуунун маселелерин чечип турушкан. Натыйжада райондун бардык айылдары, кыштактары, борборлор, турак үйлөр, ишканалар жана мекемелер таза суу менен гана камсыз болбостон, алар кышкы мезгилде калкты ысык суу менен да камсыз кылып турушкан.

Бул үчүн таз сууну камсыз кылууда Көк-Арт суу насостук станциясы ишке киргизилген жана таза суу боюнча лабораториялар иштеп турган.

СУЗАК РАЙОНДУК ВЕТЕРИНАРДЫК БАШКАРМАСЫ.

1936-жылы Сузак районунун тарыхында биринчи жолу ветеринардык дарылоо мекемеси ачылган жана ал райондук жер бөлүмүнүн аткаруу кызматына баш ийген. 1964-жылы Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин чечими менен Сузак райондук ветеринардык дарылоо ишканасынын базасында айыл чарбасынын аймагында жууштуу оорулар менен күрөшүү боюнча станция түзүлгөн.

Аталган мекемени Беков Адыл Жалилович 2008-жылдан бери жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК МАМЛЕКЕТТИК ВЕТЕРИНАРДЫК ЛАБОРАТОРИЯСЫ

2002-жылдын 1-апрелинде райондор аралык ветеринардык лаборатория болуп уюшулган жана ал Сузак районунун, Жалал-Абад, Көк-жаңгак шаарларын тейлеп келет.

Лаборатория: Серология, Бактериология, Паразитология деген

үч бөлүмдөн турат. Учурда лабораторияда 5 жогорку билимдүү ветеринардык врач, 5 атайын билимдүү ветеринардык адистер эмгектениүүдө.

Акыркы эки жылдан бери мамлекеттик айыл чарбасына жакшы көңүл бурулуп, мамлекеттик ишканалардын финансылык абалын оңолуш, эмгек акылары көбөйгөндүгүнө байланыштуу, лабораториянын базасы чыңалып, жумуш орундары жаш кадрлар менен толукталууда. Лабораторияны 2002-2006-жылдары У. Хайдаров жетектеген.

2006-жылдан азыркы күнгө чейин Турдумбетов Таалай жетектеп келүүдө.

СУЗАК РАЙОНДУК МАМЛЕКЕТТИК ТЕХНИКАЛЫК ИНСПЕКЦИЯСЫ

Кыргыз Республикасынын Башкы мамлекеттик техникалык инспекциясы СССР мезгилиндеги ремонттоо-техникалык ишканаларынын алдындагы техникаларга жана жабдууларга мамлекеттик техникалык көзөмөлдөөнү жүргүзүүчү орган катары 1959-жылдан баштап кызмат аткарып келген.

СССР жоюлгандан кийин Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 1994-жылдагы токтомуна ылайык, Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлигинин алдындагы Башкы мамлекеттик техникалык инспекция болуп кайрадан түзүлгөн. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 2002-жылдын 4-октябрындагы № 680 жана 2006-жылдын 23-августундагы № 603 токтомдоруна ылайык, тракторлорду, өзү жүрүүчү технологиялык машиналарды, аларга чегергичтерди, ошондой эле технологиялык түзүлүштөрдү Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү министрлигинин алдындагы Башкы мамлекеттик техникалык инспекциясы тарабынан мамлекеттик каттоонун, мамлекеттик техникалык кароо жүргүзүүнүн жана жарандардан классификациялык экзамендерди алуунун жана тракторист-машинисттин күбөлүгүн берүүнүн эрежелерин бекиткен.

Жогорудагы бекитилген жобого ылайык, Кыргыз Республикасынын Башкы мамлекеттик техникалык инспекциясынын бөлүмдөрү тарабынан техникалар менен түзүлүштөрдүн документтерин тариздоо, каттоо, эсебин алуу, ошондой эле аларга номердик белгилерин берүү, Кыргыз Республикасынын Куралдуу күчтөрүнүн техникасынан, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар ми-

нистрлигине караштуу өнөр жай коопсуздугу жана кен көзөмөлү боюнча мамлекеттик инспекция көзөмөлдөөчү өндүрүштүк объектилерде колдонуучу техникалык түзүлүштөрдөн башка Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында эскплатуациялануучу тракторлорго, өзү жүрүүчү автомашиналарга алардын чегергичтерине жана технологиялык түзүлүштөргө мамлекеттик техникалык кароолорду жүргүзүү, жарандардан экзамен алып, аларга тракторлорду, машинист күбөлүгүн берүү жана башка функциялары жүктөлгөн.

1991-93-жылдары аталган мекемеге жетекчи болуп Жерновой Николай Назарович иштеген, ал эми 1994-2008-жылдарда Байгазиев Абдикерим Байгазиевич жетектеген

2008-жылдан бүгүнкү күнгө чейин Сулайманов Султанали Саматович жетектеп келе жатат.

КАРА-АЛМА ТОКОЙ ЧАРБАСЫ

Кеңсеси Сузак районундагы Кара-Алма кыштагында жайгашкан. 1945-жылы токой-мөмө жемиш заказниги катары Сузак районунун аймагында уюшулган. 1948-жылы ал "Саты" жаңгак совхозу менен биригип, Кара-Алма токой чарбасы болуп түзүлгөн. Аймагы деңиз деңгээлинен 700-3000 м бийиктикте жайгашкан. Токой чарбанын түндүк бөлүгүндө Согон-Таш, түндүк-чыгышында Ак-Таш тоолору жайгашкан. Чарбанын аймагы аркылуу Көк-Арттын куймалары – Кара-Алма, Үрүмбаш, Кызыл-Суу суулары агат. Токой чарбанын негизги максаты – анын аймагында өскөн жаңгак-мөмө-жемиш токоюн жана ал токойдогу мекендеген жаныбарларды сактоо жана сарамжалдуу пайдалануу. Чарбанын аймагында жапайы жаңгак жана башкалар өсөт. Жапайы жаңгак, алча, ак чечек, бадам, мисте, шилби, карагат жана башкалар өсөт. Анда аюу, түлкү, карышкар, кашкулак, каман, элик, кийик, илбирс мекендейт, түрдүү куштарга бай. Кара-Алма токой чарбасында Үрүмбаш, Көк-Арт, Жерге-Тал, Көк-Жаңгак, Сузак жана Кара-Алма токойчулуктары бар.

ОРТОК ТОКОЙ ЧАРБАСЫ

1936-жылы Бүткүл Союздук "Союз плодовоць" бирикмесине киргизилген Орток токой чарбасы түзүлгөн. 1942-48-жылдардын аралыгында Орток токой чарбасы райондогу Каду деп аталган токой чарбага баш ийдирилген жана 1947-жылга чейин Жаңгак мөмө-же-

миш Түштүк трестине өткөрүлүп берилген. Кийинчерээк бул чарба Кара-Алма токой чарбасына бириктирилип, андан кийин кайра бөлүнүп чыккан.

Орток токой чарбасы райондун борборунан 54 км түндүк-чыгыш тарапта жайгашкан. Токой чарбасы негизинен жаңгак плантациялары менен курчалып турат. Чарбанын аймагында мектеп, маданият үйү, ФАПтар жайгашкан.

СУЗАК РАЙОНДУК КАРЖЫ БӨЛҮМҮ

Жалал-Абад округдук жумушчу-дыйкан жана Кызыл Армия депутаттарынын аткаруу комитетинин 1926-жылдын 6-октябрындагы №189 буйругунун негизинде Жалал-Абад округунда райондук финансы-салык бөлүкчөсү уюшулган. Анда бардыгы болуп 5 кызматкер эмгектенген. Ошол кезде райондук финансы-салык бөлүмүнүн жетекчиси Борисов Яков Андреевич болгон.

Жалал-Абад райондук финансы бөлүкчөсү Жалал-Абад округдук жумушчу, дыйкан жана Кызыл Армия депутаттарынын аткаруу комитетине түздөн түз баш ийген.

Жалал-Абад округу, Жалал-Абад кантону болуп өзгөргөндүгүнө байланыштуу 1927-жылы 2-майынан райондук каржы бөлүкчөсү салык столу болуп өзгөргөн. 1929-жылдын апрелинен райондук финансы бөлүкчөсү райондук каржы бөлүмү болуп өзгөртүлгөн.

Кыргыз Советтик Социалистик Республикасынын Жогорку Кеңешинин Президиумунун 1940-жылдын 28-апрелиндеги Указы менен Жалал-Абад районунун борбору Жалал-Абад шаарынан Сузак айылына которулуп, Жалал-Абад району Сузак району болуп алмашылган. Бардык райондук башкаруу органына которулуп жана аты өзгөргөндүгүнөн Жалал-Абад райондук каржы бөлүгү Сузак райондук каржы бөлүмү болуп, райондук аткаруу комитетине баш ийген.

1959-жылга чейин бул ишкананы тикеден-тике Жалал-Абад облустук каржы бөлүмүнө баш ийсе, 1959-жылдан 1991-жылга чейин Ош облустук каржы башкармасынын карамагында болгон. 1991-жылы Жалал-Абад областы түзүлүп, Жалал-Абад облустук каржы башкармасынын карамагына өткөн.

Райондук каржы бөлүмү бюджеттик, бухгалтердик, штаттык, мамлекеттик кирешелер сыяктуу бөлүмдөрдөн турат. Бардык айылдык округдардын, чарбалык мекемелердин, ресурстардын сметалык аткарылышын текшерип, көзөмөлгө алат.

Жалал-Абад облустук каржы бөлүмүнүн 1940-жылдын 1-июлундагы №74 буйругунун негизинде Сузак райондук каржы бөлүмүнүн биринчи жетекчиси болуп Карадуванаев Акша шайланган.

Сузак райондук каржы бөлүмүнүн жетекчилеринин тизмеси:

1. Карадуванаев А. 1909-жылы туулган, кыргыз, коммунисттик партиянын мүчөсү, 1933-жылдан бери стажы бар, Сузак райондук каржы бөлүмүнүн жетекчиси.
2. Ракишев М. 1905-жылы туулган, казак, коммунисттик партиянын мүчөсү, 1936-жылдан баштап стажы бар, билими орто.
3. Жээнбеков А. 1973-1977-жылдарда жетектеген.
4. Мамасыдыков К. 1950-жылы туулган, кыргыз, билими жогорку, 1978-1991-жылга чейин жетектеген.
5. Досбаев Р. 1956-жылы туулган, кыргыз, билими жогорку, 1991-1994-жылга чейин жетектеген.
6. Матиев Т. кыргыз, билими жогорку, 1994-2000-жылга чейин жетектеген.

Абылкасымов Заирбек 2000-жылдан бери жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНУНУН МЕДИЦИНАЛЫК – САНИТАРДЫК МЕКЕМЕЛЕРИ

Райондо алгачкы ФАПтар 1930-жылы ачылган. 1940-жылдары 25 орундуу оорукана курулган. 1951-жылы Сузак райондук саламаттыкты сактоо бөлүмү уюшкан. 1958-жылдары 50 орундуу оорукана пайдаланууга берилген. 2001-жылы райондун аймагында 12 оорукана, Сузак борбордук ооруканасы, Октябрь номерлүү ооруканасы, Бек-Абад, Чаңгыр-Таш, Орто Азия, Кара-Март, Алымов атындагы Курманбек айылдык участкалык ооруканасы, Батыров атындагы Сузак учук ооруканасы, Көк-Жаңгак ооруканасы, Сузак төрөт үйү, 8 айылдык врачтык амбулатория, Эркин, Жийде, Комсомол, Таш-Булак, Кыргызстан, Каду, Жашасын, Алыкулов айылдарында стоматологиялык бейтапканасы, 45 ФАП, СЭС, балдар санаториясы түзүлгөн. Карылар үйү, 3 кан куюу бөлүмү бар. Район боюнча 217 врач, 1095 орто билимдүү медициналык кызматкерлер иштешет. 4 Кыргыз Республикасына эмгек сиңирген врач, 25 Саламаттыкты сактоонун отличниги бар. 1972-жылы райондогу 13 дарыкана биригип, борборлоштурулган дарыкана (№73) түзүлгөн. Ал 1995-жылы «Сузакфарм»

акционердик коому болгон. Ага райондогу 14 дарыкана пункт карайт. Азыркы учурда бир топ өзгөрүүлөр болууда. Жаңы ооруканаларга жаңы типтеги аппараттар, УЗИлер жана башка көптөгөн адамдардын өмүрүн сактап калуучу техникаларды алынып жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК САЛЫК ЖАНА ЖЫЙЫМДАР БОЮНЧА МАМЛЕКЕТТИК БАШКАРУУ КОМИТЕТИ

1990-жылы 29-январда СССРдин Министрлер кеңешинин №76 токтому менен салык кызматы пайда болгон. Кыргыз Республикасынын Каржы министрлигинин №6 буйругу менен 1991-жылы 11-февралда Сузак районунда МСИ (мамлекеттик салык инспекциясы) түзүлдү. Ал 2001-жылы 29-июнда Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн №395 токтому менен бекитилген жобонун негизинде Кыргыз Республикасынын Салык кызматына арналган байракты жана белгилерди колдонот. Азыркы учурда анын иши Кыргыз Республикасынын Салык кодекси жөнүндөгү мыйзам аркылуу жөнгө салынып турат. Кыргыз Республикасынын Салык жана жыйымдар боюнча мамлекеттик башкаруу комитетинин Сузак районундагы курамында 35 инспектор, 14 айыл округдар боюнча инспекторлор бар.

Азыркы убакта Сузак районунун тургундары салыкты өз убагында төлөп, салык кызматынын кызматкерлерине жардам беришет. 2008-жылы Мамлекеттик салык инспекциясы Кыргыз Республикасынын Салык жана жыйымдар боюнча мамлекеттик башкаруу комитети деп өзгөрүлдү. Салык жана жыйымдар боюнча Мамлекеттик Башкаруу комитети Сузак районунда пайда болгондон бери иштеген жетекчилери:

1. Абдыкаримов Болуш 1990-1994-жж.
2. Тагаев Шакир Бакирович 1994-1998-жж.
3. Атакиров Эрнест Барктабасович 1998-2000-жж.
4. Анарбаев Мусурманкул Абдуманатович 2000-2002-жж.
5. Байгазаков Алимжан Топчубаевич 2002-2004-жж.
6. Кочкорова Абыда Бекеновна 2004-2005-жж.
7. Ормонов Каныбек Зулпукарович 2005-2007-жж.
8. Мөдөров Тажибай 2007-2008-жж.
9. Омурзаков Абдыманап Каримович 2008-2009-жж.

Азыркы мезгилде Капмурадов Мансур Мамашович жетектеп жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК КАЗЫНА БӨЛҮМҮ

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 1994-жылдын 2-февралындагы №45 «Кыргыз Республикасынын Казына Министрлигин түзүү жөнүндө» токтомунун негизинде Сузак райондук регионалдык казына бөлүмү түзүлгөн. Сузак райондук регионалдык казына бөлүмүнүн биринчи жетекчиси Досбаев Р.

Ал эми 2008-жылдан баштап Жумабаев А. жетектеп келүүдө.

СУЗАК РАЙОНДУК СТАТИСТИКА БАШКАРМАСЫ

1924-жылы октябрь айында Орто Азияда Кыргыз автономиялуу областы түзүлгөндүгүнө байланыштуу Жалал-Абад округу төрт округга бөлүнүп, натыйжада жер – жерлерде областтык статистикалык борборлор пайда болгон. Мунун ичинде Жалал-Абад округунда 1925-жылдын 2-февралынан тартып округдук статистикалык бюролор иштей баштады.

Волостук статисттер – областтык стат бюронун агенттери жана волосттук аткаруу комитетинин агенттери болушкан. Ошентип эксперттик комиссиянын бардык маалыматтары (информациялары) округдук стат бюрого, анан андан ары жогорку тепкичтеги бийлик ээлери берип турушкан.

1937-жылы Бүткүл Союздук эл каттоо өткөрүлүп, бирок ал тез эле жокко чыгарылган. Ошондуктан 1939-жылы Бүткүл Союздук эл каттоо кайрадан жүргүзүлгөн.

1939-жылы Жалал-Абад облусу түзүлгөндүгүнө байланыштуу эл чарбасын эсепке алуу боюнча райондук инспекторлор түзүлүп, алар областтык башкармалыкка баш ийип калышкан.

1940-жылы 28-апрелде Кыргыз Республикасынын Жогорку Советинин Президиумунун жарлыгынын негизинде Жалал-Абад району Сузак району болуп аталган жана статистика иши Райондук эл чарба эсебин алуучу инспекция болуп кайра түзүлгөн.

1941-жылы 27-мартта Эл чарбасын эсепке алуучу башкармалык мамлекеттик пландоо башкармасынын Борборлоштурулган статистикалык башкармасы болуп аталган.

1959-жылы Жалал-Абад облусу Ош областына кошулгандыгына байланыштуу райондук инспекция Сузак райондук статисти-

1998-жылдан баштап аны Тыныбаев Жолдошбай жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК БИЛИМ БЕРҮҮ БӨЛҮМҮ

Сузак райондук билим берүү бөлүмү 1940-жылы 28-апрелде Жалал-Абад райондук билим берүү бөлүмүнөн өзүнчө бөлүнүп, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Указынын негизинде уюшулган. Алгачкы уюшулган мезгилде 18 мектеп бар эле, анда 263 мугалим иштеп, 700 окуучу окуган. Ошол алгачкы мектептердин катарына «Көк-Арт», «Багыш», «Жийде», «Сталин», «Орто Азия», «Таштак», «Жар-Кыштак», «Кызыл-Көл» мектептери кирген. Сузак районунун билим берүү бөлүмүнүн биринчи башчысы болуп Нышанбай Алыкулов иштеген.

Райондук билим берүү кызматкерлери өзүнүн тарыхында келечек муундарга билим жана тарбия берүү жагында эки жолу бүткүл союздук социалисттик мелдеште өтмө Кызыл Тууну, ал эми 2003-жылы райондук билим берүү бөлүмү областта «Жылдын мыкты билим берүү бөлүмү» конкурсунда биринчи орунду алган.

Жылдары	1940	1967	1977	1987	1997	2007
Мектептердин саны	18	66	78	89	96	105
Мугалимдер	263	1836	2881	3347	3086	2947
Окуучулар	700	31187	35358	40080	43332	50375
Бала бакчалар	-	34	46	58	8	14

Райондук билим берүү бөлүмүн башкарган жетекчилери:

Алыкулов Нышанбай	1940-1946-жылдар
Шамшиев Бурханалы	1951-1954-жылдар
Жакыпов Жалил	1956-1957-жылдар
Стамкулов Икрам	1957-1958-жылдар
Капаров Кошмат	1959-1961-жылдар
Акбаров Сайдулла	1961-1977-жылдар
Болотов Жолболду	1977-1984-жылдар
Исабаев Бекболот	1984-1991-жылдар
Тургунбаев Токомбай	1991-1993-жылдар
Азимжанова Майрам	1993-1999-жылдар
Абылов Нуралы	1999-2005-жылдар

Райондук элге билим берүү бөлүмүн 2008-жылдан тартып Жусупова Канышай жетектеп келе жатат.

Райондун билим берүү майданында Кыргыз Республикасынын Эл мугалими Давлетов Сатыбалды, Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалимдери Орозалиева Мариям, Мойдинов Турсунбай, Таштемиров Оморали, Юсупова Муборак, Узаков Жаанбай, Карабаева Азадахан, агартуунун мыктылары Эрматов Кочкор, Жуманазаров Пазылбек, Турганбаев Токомбай, Куваков Жеңиш, Акунжанов Токтоназар сыяктуу жүздөгөн эң мыкты педагогдор эмгектенишкен жана эмгектенип келе жатышат.

Кыргыз мамлекети эгемендүүлүктү алгандан кийин республикада биринчи болуп 1993-жылы Сузакта балдардын жана өспүрүмдөрдүн «Манас», «Семетей», «Сейтек» уюмдары түзүлгөн.

КӨК-ЖАҢГАК ШААРДЫК БИЛИМ БЕРҮҮ БӨЛҮМҮ

Шаардык билим берүү бөлүмүнүн алдында № 1 М.Фрунзе, № 2 А. Макаренко, № 3 Т. Сатылганов, № 4 Ю. Гагарин, № 6 М. Ломоносов атындагы орто мектеби жана 4 мектепке чейин тарбия берүү үйү, № 1 жана № 2 өспүрүм балдар спорттук мектеби, "Искусство" үйү менен борбордук китепкана, балдар чыгармачылык үйлөрү иштейт. Жалпы окуучулардын саны 2434. Мектепке чейинки тарбия үйүндө 275 бала тарбияланат. Окутуучулардын саны 241. Мындан тышкары № 71 кесиптик техникалык лицейде 410 окуучу салыкчы, айдоочулук, тигүүчүлүк, ишкердик, электрослесардык, фармаколог кесиптерине даярдалат. Аларды кесиптикке окутууну 55 мугалим колго алган. Шаарда кышкы жана жайкы спорттук аянттары иштейт.

СУЗАК РАЙОНДУК СОЦИАЛДЫК ФОНД БАШКАРМАСЫ

1930-жылы Сузак райондук социалдык камсыздоо бөлүмү түзүлүп, ал 1965-жылга чейин иштеген. 1992-жылы 6-июлдан тартып ал Кыргыз Республикасынын Пенсиялык фонд бөлүмүнүн Жалал-Абад областтык филиалына караштуу Сузак райондук пенсиялык фонд бөлүмү болуп аталган. 1994-жылы Кыргыз Республикасынын

Социалдык фонду түзүлгөнүнө байланыштуу, Жалал-Абад областтык Социалдык фонд башкармасына караштуу Сузак райондук пенсиялык фонд бөлүмү деп аталган. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 1996-жылдын 4-мартындагы №14 токтомунун негизинде мурдагы социалдык камсыздоо бөлүмү менен кошулуп, Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунун Жалал-Абад областтык Социалдык фонду болуп түзүлгөн. Ошол эле жылы пенсияны жеткирүү бөлүмү дагы Сузак райондук Социалдык фонд бөлүмүндө пилоттук негизде иш баштаган. Мурда пенсияны пенсионерлерге жеткирип төлөө "Кыргыз почтасы" мамлекеттик ишканасынын кызматкерлери тарабынан жүргүзүлгөн. 2000-жылдын октябрь айында пенсияны төлөө кайра "Кыргыз почтасы" мамлекеттик ишканасына өткөрүлүп берилген. 2007-жылдын июль айында Жалал-Абад областтык Социалдык фонд башкармасы жоюлгандыгына байланыштуу, Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунун Сузак райондук башкармасы болуп, түздөн түз республикага баш ийген. Азыркы учурда Сузак райондук Соцфонд башкармасына Көк-Жаңгак шаардык жана Октябрь филиалдары карап, 5 бөлүм иштейт.

Сузак райондук Социалдык фонд башкармасынын башчысы болуп Рыскулов Заирбек 2007-жылдын июль айынан болуп иштеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН КОРГОО БАШКАРМАЛЫГЫ

1993-жылдын 23-декабрында Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн жарлыгы менен калкты социалдык жактан колдоо иретинде райондо, шаарларда Социалдык жардам берүү бөлүмдөрү уюштурулган. Баштагы мекеме-уюмдардан берилүүчү, башкача айтканда, балдар үчүн жөлөк пулдарды берүү иши Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 16-апрелиндеги №166 токтомунун негизинде райондук, шаардык социалдык жардам берүү бөлүмдөрүнө өткөрүлгөн. 2000-жылы ноябрь айында Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн №636 токтому менен район, шаардык социалдык жактан коргоо башкармасынын милдети аз камсыз болгон үй-бүлөлөрүнө жөлөк пул чектөө, жалгыз бой кары-картаңдарды акысыз социалдык жактан тейлөө, жеңилдиктерге укугу бар атуулдарга КРнын өкмөтүнүн 20.08.2006-жыл №605 мыйзамынын негизинде жеңилдиктерди берүү, Улуу Ата Мекендик согуштун майыптарына, Чернобыль апаатынын

жана Ооган согушунун катышуучуларына көмөк көрсөтүү болуп калган.

Жогоруда көрсөтүлгөн милдеттерди аткаруу үчүн райондук башкармалыкта финансы, үй-бүлө жана балдарды колдоо, мамлекеттик жөлөк пулдарды берүү, мамлекеттик жеңилдиктерди берүү бөлүмдөрү түзүлгөн.

Жалпы кызматкерлердин саны 51, алардын ичинен 12 кызматкер жогорку, 29 кызматкер атайын орто, 2 кызматкер орто билимдүү, 6 кызматкер бүтпөгөн жогорку билимдүү.

Бүгүнкү күндө мамлекеттик жөлөк пулдарды чектөөдө 1998-жылдын 5-марттагы №5 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жөлөк пулдар жөнүндө» мыйзамынын жана өкмөттүн №216 токтомунун негизинде жөлөк пул алууга укугу бар үй-бүлөлөр, жан башына туура келген орточо кирешеси 175 сомдон ашпаган жана 3-декабрь 2007-жылдын №528 «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик жөлөк пул алууга укуктуу үй-бүлөлөр» деген токтомуна ылайык адам башына туура келген орточо кирешеси 200 сомдон ашпаган атуулдар жөлөк пул алууда. Тубаса жана жаштайынан майып жана жаштайынан багуусунан ажыраган, иштебеген атуулдар каттоодо туруп, социалдык жөлөкпул менен камсыздалууда.

Башкармада кызматкерлердин социалдык экономикалык укугун коргоо боюнча баштапкы профсоюз уюму түзүлгөн. 2001-жылы Республикада борбордук профсоюз комитети тарабынан өткөрүлгөн «Үлгүлүү профсоюз уюму» жана 2003-жылы «Мыкты профсоюз уюмунун төрайымы» деген аталыштагы кароо-сынакта Республикада 1-орунга ээ болуп, Профсоюздун Борбордук Комитетинин дипломдооруна, акчалай сыйлыктарына татыктуу болгон. Башкармалыкта 19-октябрь Кесиптик майрамга карата жана эмгектеги ийгиликтери жана жетишкендиктери үчүн кызматкерлерге райондук, областтык, министрликтен жана КРнын өкмөтү тарабынан сыйлоо баракчалары, акчалай сыйлыктар берилип турат.

2006-жылдан бери башкармалыкты Исманов Таалайбек жетектеп келе жатат.

«КЫРГЫЗПОЧТАСЫ» МАМЛЕКЕТТИК ИШКАНАСЫНЫН РАЙОНДУК ФИЛИАЛЫ

1938-жылы Сузак райондук байланыш түйүнү түзүлгөн, (РУС) ал Жалал-Абад облустук байланыш башкармалыгына баш ийген. 1959-

жылы Жалал-Абад облусу жоюлуп, Ош облусуна кошулгандыгына байланыштуу, Ош областтык байланыш башкармалыгына баш ийген.

1994-жылы 1-июнда өкмөттүн токтомунун негизинде Сузак райондук байланыш түйүнү жоюлуп, анын ордуна Сузак райондук почталык байланыш түйүнү (РУПС) жана «Кыргызтелеком» АК түзүлгөн.

2003-жылы декабрь айында райондук почталык байланыш түйүнү жоюлуп, анын ордуна «Кыргыз почтасы» мамлекеттик ишканасынын Сузак райондук филиалы түзүлгөн. 2004-жылдын ноябрь айында Сузак райондук филиалына Көк-Жаңгак шаардык филиалы кошулган.

Сузак райондук филиалынын жер-жерлерде 29 байланыш бөлүмдөрү жайгашкан, филиалда 90 почта кызматкерлери эмгектенет. Ошол кайра уюшулгандан кийинки ишкананын биринчи жетекчиси болуп, 1994-2002-жылдары Ысаков Мурзакарим Мурзабекович эмгектенген, андан кийин Усенов Куламжан Атагелдиевич 2002-2004 жылдары жетектеген.

2004-жылдан азыркы убакка чейин бул ишкананы Мамбеткулов Кадыржан Бусурманкулович жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК ЖУМУШТУУЛУК ЖАНА МИГРАЦИЯ КОМИТЕТИ

1991-жылдын 2-январында райондук калкты ишке орноштуруу бюросу түзүлгөн. Бюронун К. Джээнбеков жетектеген. 1991-жылдын 4-мартында Жалал-Абад областтык калкты иш менен камсыз кылуу башкармасынын буйругу менен Сузак райондук калкты иш менен камсыз кылуу борбору болуп түзүлгөн. Штаттык бирдиги 7 адистен турат.

1991-жылдын 11-сентябрында областтык калкты иш менен камсыз кылуу башкармасынын №12 буйругу менен Р. Ибрагимова Сузак райондук калкты иш менен камсыз кылуу борборунун директору болуп дайындалды.

Аталган ишкана 3-март 2001-жылы Сузак райондук калкты иш менен камсыз кылуу башкармасы болуп өзгөргөн. Кыргыз Республикасынын Миграция жана жумуштуулук боюнча комитети 16-январь 2006-жылдагы №2 буйругунун негизинде Көк-Жаңгак шаардык калкты иш менен камсыз кылуу сектор Сузак райондук калкты иш менен

камсыз кылуу башкармасына кошулган.

2006-жылдын 1-мартында Сузак райондук миграция жана жумуштуулук боюнча комитети болуп кайра түзүлгөн жана анын жетекчиси болуп Н. Камчыбеков дайындалган.

СУЗАК РАЙОНДУК АЙМАКТЫК ООРУКАНАСЫ

1940-жылы Жалал-Абад району Сузак району болуп өзгөртүлгөндүгүнө байланыштуу Сузак айылында биринчи жолу райондук оорукана түзүлгөн. 1949-50-жылдары райондук саламаттыкты сактоо кызматынын башчысы болуп врач Зоя Зимская иштеген. Андан кийинки жылы Валентина Ничипуренко башчы болуп келип, ал Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо министирлигинин иш планына ылайык, райондун аймагында биринчи жолу алгачкы жардам көрсөтүүчү ФАПтарды түзгөн.

1950-54-жылдардын аралыгында райондук салматтыкты сактоо бөлүмүнүн башчылары болуп А. Бадалбаев, Алексеев П. деген тажрыйбалуу врачтар иштешкен. 1955-жылдан баштап райондук саламаттыкты сактоо бөлүмүндө жергиликтүү дарыгерлердин топтору келишкен. Алардын катарында Юнусов Х., Авилов Х., Мамасалиев Ю. жана башкалар болушкан. Алар дарылоонун жаңы жолдорун иштеп табышып, биринчи жолу көчмө амбулаторияларды уюштурушкан.

1955-56-жылдары райондук борборлоштурулган оорукананы Мамасалиев Юлдаш, ал эми 1957-59-жылдары Кыргыз Республикасына эмгек сиңирген врач Юнусов Хамражан жетектеген.

1959-жылы райондор ирилештирилгенине байланыштуу Сузак райондук ооруканасы Сузак райондук борборлоштурулган оорукана деп аталды. Ошол 1959-64-жылдары борборлоштурулган оорукананын башкы дарыгери болуп Усенбаев А., 1964-69-жылдары Акимбаев Д., 1970-91-жылдары борборлоштурулган оорукананын башкы врачы болуп К. Х. Хайватов иштеген. 1991-жылдын сентябрь айынан 1996-жылга чейин Мамасеитов С. М., 1996-2002-жылга чейин Кадыркулов А., ал эми 2003-жылдан баштап бүгүнкү күнгө чейин Сузак аймактык ооруканасынын директору болуп Абдухалилов А. Н. иштеп жатат.

Тарыхка карасак, бул Сузак райондук борборлоштурулган ооруканада эң узак жыл иштеген дарыгер Жолдошев Субан Жолдо-

шевич болгон экен. Анын эмгеги «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен белгиленип, «Кыргыз Республикасына эмгек сиңирген врач» деген наам берилген.

1990-жылы Жалал-Абад областы түзүлгөндүгүнө байланыштуу Сузак райондук ооруканасы областтык салматтыкты сактоо бөлүмүнүн курамына киргизилди.

Аталган оорукананы 2003-жылдан бери, Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген врачы Абдухалилов Ахматжан Номанжанович жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК П. Х. ХАЙВАТОВ АТЫНДАГЫ ҮЙ-БҮЛӨЛҮК ДАРЫГЕРЛЕР БОРБОРУ

Сузак райондук үй-бүлөлүк дарыгерлер борбору Кыргыз Республикасында Саламаттык сактоо тармагын реформалоонун улуттук «Манас» программасына ылайык 2002-жылы Сузак райондук борборлоштурулган оорукананын курамынан бөлүнүп, өзүнчө мекеме ишкана болуп уюштурулган. Ошондой эле Октябрь айылында жайгашкан ооруканадан Октябрь үй-бүлөлүк дарыгерлер борбору бөлүнүп өзүнчө ишкана болуп уюштурулган. Бул ишканалардын курамында азыркы күндө 28 үй-бүлөлүк дарыгерлер топтору, 48 ФАП, Көк-Жаңгак жалпы дарыгерлер борбору иштеп жатышат.

Ишкана уюштурулгандан бери материалдык техникалык базасын чыңдоодо алгылыктуу жумуштар башталды. Атап айтканда, үй-бүлөлүк дарыгерлер топтордун жана ФАПтын кызматкерлери заманбап медициналык жабдыктар менен камсыз болушту. ФАПтар улуттук «Манас таалими» программасынын негизинде заманбап медициналык жабдыктар менен камсыздалышты. Акыркы үч жылда ФАПтын имараттары жаңыдан курулду. Буга бир эле мисал: 2008-жылы район боюнча алты ФАП жаңы курулду. Эки үй-бүлөлүк дарыгерлер тобунун имараттары толук капиталдык ремонттон өткөрүлдү, эки үй-бүлөлүк дарыгерлер тобунун имараты жаңыдан курулду, азыркы күндө райондо эки тез жардам бөлүмү, 2 тез жардам пункту калкка жардам көрсөтүп жатышат. Акыркы эки жылда 4 «Тез жардам» машинасы жаңы алынды. Үй-бүлөлүк дарыгерлер тарабынан калкыбызга милдеттүү медициналык камсыздандыруу фондусунун программаларына ылайык, капыстан ооруп келгенде акысыз медициналык жардам көрсөтүлөт. Камсыздандырылгандарга жеңилдетилген рецепт

жазып берилет, психикалык ооруларга, талма ооруларга, бронх-астмасы менен ооругандарга, өтүшүп кеткен онкология ооруларына акысыз дары-дармек жазылып берилет.

Райондук үй-бүлөлүк дарыгерлер борбору уюштурулгандан бери Миянов Маматжан Орозматов жетектейт.

СУЗАК РАЙОНДУК САНИТАРДЫК-ЭПИДЕМИОЛОГИЯЛЫК КӨЗӨМӨЛ БОРБОРУ

1930-жылга чейин Сузак районунда бир да медициналык мекеме болгон эмес. 1934-жылы райондун аймагында безгек оорусунун эпидемиясы башталгандыгына байланыштуу безгек станциясы ачылган. Биринчи санитардык-эпидемиологиялык станция 1950-жылы ачылып, анда бир врач иштеген. Ошол убакта санитардык-эпидемиологиялык станцияда төрт адам иштеген.

Ошол эле жылы санитардык-эпидемиологиялык станция райондук борборлоштурулган ооруканага кошулуп, санитардык эпидемиологиялык бөлүм уюштурулуп бөлүм башчылыгына Тугушев М. Л. дайындалган.

Медициналык мекемени 1964-жылы Голубучек Елизова Васильевна, 1961-68-жылдары Муминов Обитжан Рахманович, 1968-73-жылдары Исаев Эркин Алиевич, 1973-81-жылдары Өмүрзаков Жахангир Өмүрзакович, 1981-88-жылдары Исаков Эргешбек Маткеримович, 1988-91-жылдары Жакыпов Бакыт Абдыбаевич, 1991-95-жылдары Назаралиев Шеркул Камбарович, 1995-2003-жылдары Ахмедов Махаматамин Шермухамедович, 2003-жылдан кийин Жээнбаев Мелис Жээнбаевич жетектеген.

2002-жылдын 11-январындагы Саламаттыкты сактоо министрлигинин буйругунун негизинде санитардык-эпидемиологиялык станция райондук санитардык-эпидемиологиялык көзөмөлдөө борбору болуп аталып калды. Учурда Сузак райондук санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл борборунун санитардык жана эпидемиологиялык бөлүмдөрү, санитардык-бактериологиялык жана санитардык-гигиеналык лабораториялары бар. Ошондой эле азыркы күндүн талабына жооп берген лабораториялык инструменттер, эмеректер, санитардык транспорт менен камсыз болгон. Азыркы күндө 10 врач, 22 орто медициналык кызматкерлер эмгектенүүдө.

Борбордо 2008-жылдын апрель айынан башкы врач болуп Жоробаев Тыныбек эмгектенип келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК СТОМАТОЛОГИЯЛЫК ПОЛИКЛИНИКАСЫ

Сузак райондук стоматологиялык поликлиникасы 1988-жылы райондун калкына көрсөтүлүүчү стоматологиялык жардамдын көлөмүн кеңейтүү жана сапатын жакшыртуу максатында райондук ооруканадан бөлүнүп, өз алдынча болуп, областтык Саламаттыкты сактоо бөлүмүнүн буйругу менен уюшулган.

Анын негизги максаты – стоматологиялык оорулардын алдын алуу, дарылоо иштерин сапаттуу жүргүзүү болуп эсептелет. Поликлинканын Сузак айлынын Л. Ахмедова көчөсүндө жайгашкан. Бүгүнкү күндө баары болуп, тиш дарыгери – 9, мээрбан эже - 8, тиш устасы – 4 иштеп жатышат.

Поликлинканын материалдык базасы акыркы жылдарда чыңдалган, жаңы заманбап жабдуулар, аспаптар менен камсыз болууда, жаңы ыкмалар, дары-дармектер колдонулуп жатат. 2009-2010-жылдарга металлокерамикалык тиш протездерин жасоону, имплантация ыкмасын киргизүүнү пландаштырып жатышат.

Мамлекеттик кепилдик программасынын алкагында: кош бойлуу аялдарга, 5 жашка чейинки балдарга, 70 жаштан жогорку кырыяларга бекер стоматологиялык жардам көрсөтүлөт. Согуштун катышуучулары, майыптар, Ооган согушунун катышуучулары, Чернобыль кесепетинен жапа чеккендер жана бала чагынан майыптык алгандарга бекер тиш протездери салынат.

2006-жылы поликлиниканын эмгек жамааты Жалал-Абад облустук мамлекеттик администрациясынын диплому менен сыйланган.

Рустамов Гасан – Сузак райондук стоматологиялык поликлиникасынын башкы дарыгери. 2007-жылдан бери областтык стоматологиялык кызматтын координатору.

СУЗАК РАЙОНДУК “ВОДОКАНАЛ” ИШКАНАСЫ

Райондук чарбалык эсептеги Водоканал ишканасы 1994-жылы түзүлгөн жана ал Жалал-Абад областтык турак жай куруу башкармасынын курамында болгон 2001-жылы 28-декабрда Кыргыз Республикасынын токтомуна ылайык Водоканал ишканасы өз алдынча ишкана болуп, бөлүнүп чыккан. Ал эми 2007-жылдын 1-апрелинен баштап

водоканал ишканасы муниципалдык ишкана катары Сузак айыл округуна баш ийип калган. Бул ишкананын негизги милдети Сузак айылын таза суу менен камсыз кылуу болуп саналат. 1994-жылдан 2001-жылдар аралыгында водоканал ишканасында начарлык болуп Юлдашев Камилжан, 2001-2002-жылдарда Караматов Сираждиң жетектеген.

2003-жылдан баштап аны Убайдуллаев Хабибулла жетектеп келе жатат.

СУЗАК РАЙОНДУК МАМЛЕКЕТТИК АРХИВ

Совет бийлигинин алгачкы жылдары биз турак кылган аймакта Жалал-Абад район болгондуктан, райондук архив 1932-жылы ошонун курамында түзүлгөн. 1940-жылы бардык мекеме-уюмдар жана ишканалар менен кошо архивдагы Сузак айылына көчүрүлгөн. Эл депутаттарынын Сузак райондук Советинин аткаруу комитетинин 1941-жылдын 20-сентябрындагы №20 чечиминин негизинде Сузак райондук архиви аталган. Эл депутаттарынын Сузак райондук Советинин аткаруу комитетинин 1959-жылдын 7-декабрындагы № 79 буйругунун негизинде Октябрь жана Сузак райондору кошулгандыктан, Октябрь райондук архиви да ошол учурда Сузак райондук архивине көчүрүлгөн.

Өздүк курам боюнча документтердин сакталышын камсыздоо, эмгекчилердин арыз-талаптарын өз убагында канаатандыруу, мекеме-уюмдардын жана ишканалардын документтерин өз убагында сактоого кабыл алуу максатында, Кыргыз ССР Министрлер Советинин 1977-жылдын 14-июлдагы токтомунун негизинде, Сузак райондук аткаруу комитетинин 1977-жылдын 16-ноябрындагы №313 чечими менен, райархивдин базасында өздүк курам боюнча ведомстволор аралык бириккен архиви уюшулуп, райондун аймагында бардык мекеме, ишканалар, колхоз, совхоздордун өздүк курам боюнча документтерин сактоого кабыл ала баштаган.

Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 29-мартындагы № 264 токтомунун негизинде райондук архивге райондук мамлекеттик архив деген статус берилген.

1998-жылда болуп өткөн табигый кырсык-селдин кесепетинен 7790-өздүк курам боюнча делолор агып кеткен жана калыбына келтирүүгө мүмкүн болбой калган.

2008-жылы райондук архивдин имаратына кошумча бөлмө

курулуп, имарат толук бойдон капиталдык ремонттон өткөрүлүп, техникалык базалары да жаңыртылды. Азыркы учурда райондук мамлекеттик архивде 97 фондо 1931-2006-жылдарды камтыган 21664 дело мамлекеттик сактоодо турат.

Зияйдинов Эгенберди –1995-жылдын сентябрь айынан тартып Сузак райондук архивинин башчысы болуп иштеп келүүдө.

РАЙОНДУК ЖОЛ ЭСКПЛУАТАЦИЯЛЫК № 22 БАШКАРМАСЫ (ДЭУ-22)

1953-жылы Сузак районунда эксплуатациялык жол курулуш участкатору иштей баштады. Мунун ичинен эң алгачкылардан болуп түзүлгөн ДЭУ-22 ишканасы жол курулуш иштерин уюштуруу үчүн түзүлгөн эле. 1957-жылга чейин ДЭУ-22 ишканасы Базар-Коргондогу курулуш уюмунун курамында туруп, №4 ДЭУ деп аталган.

Ал эми 1957-жылы ДЭУ 4 курулуш ишканасы ДЭУ-22 курулуш ишканасы болуп өзгөрүлүп, Базар-коргон айылынан Сузак айылына көчүрүлүп келинген. Ошол мезгилде ДЭУ-22 ишканасы «Түштүк өндүрүштүк линиялык автожол» башкармачылыгына баш ийип турган.

1996-жылы ДЭУ-22 жол курулуш ишканасы Бишкек – Ош жол курулуш уюмунун реконструкциялоо боюнча башкы дирекциянын курамына өткөрүлүп берилген.

СУЗАК ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯСЫН САТУУ ИШКАНАСЫ

Сузак электр энергиясын сатуу ишканасы курамына кирген Сузак РЭСи 1958-жылы Ош электр тармактар ишканасынын курамында түзүлгөн. Карамагында 4 участка болуп, Сузак районунун бардык аймагын тейлеген. Абоненттердин саны 14 515 абонент түзгөн.

1972-жылы Ош электр тармактар ишканасынын курамынан Жалал-Абад электр тармактар ишканасы болуп бөлүнгөн.

2004-жылы сентябрь айынан Сузак РЭСинин курамынан бөлүнүп, Сузак электр энергиясын сатуу ишканасы түзүлгөн. Бул ишкана Сузак районуна караштуу Сузак, Ырыс, Атабеков, Кызыл-Туу, Барпы жана Кара-Дарыя айыл округдарын тейлейт. Сузак электр энергиясын сатуу ишканасынын негизги милдети абоненттер колдонгон

электр энергиясын эсептеп, анын акысын өндүрүү болуп эсептелет.

Бүгүнкү күндө Сузак электр энергиясын сатуу ишканасында 83 адам эмгектенет. 2004-жылдан бери төмөндөгү жетекчилер иштеп келген: Маматканов Кеңешбек, Гаипов Авазбек, Рахманов Дурусбек, Сатаров Жеңишбек, Кенжекулов Сыргабек, Курбаналиев Акматали.

СУЗАК РЭС

Сузак электр тармактар ишканасы 1972-жылы Жалал-Абад электр тармактар башкармасынын курамында уюшулган. Райондук электр тармагына Сузак, Октябрь, Бек-Абад участкалык электр станциялары кирет. Райондук электр тармактар ишканасынын биринчи директору болуп Мамадалиев Камилжан бекитилген.

Эң негизгиси 1963-1973-жылдардын аралыгында райондун аймагында 110-30-10 кв кубаттуулугундагы электр линиялары тартылган. Бул райондун аймагын электр менен туруктуу тейлөө жана жогорку чыңалуудагы электр кубаты менен камсыз кылуу иши турмушка ашканын билдирет.

Ал эми 1975-жылдан 1998-жылга чейин эле бир нече шарттуу белгидеги подстанциялар ишке киргизилген. Маселен, 1975-жылы «Жийде», «Благовещенка», 1976-жылы «Кызыл-Сеңир», «Бекен», 1977-жылы «Тайгараев» атындагы, андан кийин «Барпы», «Бек-Абад», «Мырзажан» атындагы подстанциялар кайра курулган.

Азыркы мезгилде Сузак электр тармагы 6 айыл округун тейлеп турат.

Жетекчи болуп иштешкендер:

1. 1972-76-жылдары - Мамадалиев Камилжан
2. 1976-77-жылдары – Абдукаримов Калмырза
3. 1977-78-жылдары – Отунчиев Тешебай
4. 1978-80-жылдары – Токторбаев Сали
5. 1980-83-жылдары - Машрапов Асылбек
6. 1983-86-жылдары – Дыйканов Төрөбек
7. 1986-97-жылдары – Кудуратиллаев Нематилла
8. 1997-98-жылдары – Турдалиев Каттообек
9. 1998-99-жылдары – Эгембердиев Ажимат
10. 2000-2009-жылдар аралыгында Абжапаров, Маматканов, Абдуллаев иштеген.

Учурда ишкананы Кудуратиллаев Нематилла жетектеп келет.

«КЫРГЫЗТЕЛЕКОМ» ААК РАЙОНДУК БӨЛҮМҮ

Сузак "Телеком" ишканасынын тарых барактарына көз салсак, биздин маалыматтарга караганда алгачкы байланыш техникалары болуп «МБ» 100 абоненттүү батареика менен иштөөчү аппаратура орнотулуп иштей баштаган. Бул аппаратуранын линиялары райондук борборго жана Кара-Дарыя, Эркин, Барпы, Коммунизм, Карл Маркс сыяктуу колхоз-совхоздорго тартылган.

Ошол учурда байланыш ар бир колхоздун раистеринин үйлөрүнө да тартылган. МБ-аппаратурасы жогоруда көрсөтүлгөн колхоздордун жана райондук борборлордун арасында байланышты үзгүлтүксүз камсыз кылып турган. 1974-жылы МБ аппаратурасы 200 абонентке көбөйгөн, бул иштер ошол убактагы байланыш тармактарынын начальниги Г. М. Беляевдин көзөмөлдөөсүндө ишке ашырылган.

2008-жылы азыркы заманбап райондун аймагына «сандык» типтеги «Искратель» станциясы орнотулду. Бул станция 320 номерлүү, быйыл дагы 320 номер кошулду. Кыскасы, Сузак «Телеком» ишканасы 3000ге жакын абоненттерине байланыш кызматтарынын бардык түрлөрүн үзгүлтүксүз көрсөтүп келүүдө. Мисалга алсак, интернет, чынжырсыз байланыш, телеграф, факс жана башка түрлөрү бар.

«Кыргызтелеком» АККнун Сузак бөлүмүнүн жетекчилери:

1970-1975-жылдары Беляев Г. М.
 1975-1976-жылдары Виноградов
 1976-1980-жылдары Жантөрөев.
 1980-1981-жылдары Рахманкулов
 1981-1984-жылдары Абдукаримов
 1984-1986-жылдары Шарапов
 1986-1987-жылдары Ботобаев
 1987-1992-жылдары Жантөрөев
 1992-1994-жылдары Сазанбаев
 1994-1995-жылдары Жаныбеков
 1997-жылы Жаныбеков
 1997-жылы Исаков
 1997-1998-жылдары Сабырканов
 1998-2000-жылдары Шарапов
 2000-2001-жылдары Зияев
 2001-2006-жылдары Базарбаева

2006-2009-жылдары Урбаев

2009-жылдан баштап Жоробеков Бакыт жетектеп келе жатат.

СУЗАКТЫК АФГАНЧЫЛАР

Өткөн кылымдын аягындагы тарыхта калган окуялардын бири – бул Афганстандагы согуш болду. Мына ошол согушта Сузак районунун аймагынан барган эр жүрөк азаматтар өз жанын, канын аябай афган элинин келечегин сактоодо күжүрмөндүүлүктү, интернационалдык боорукерликти, адамгерчиликти көрсөтүштү.

Райондо афганчылардын уюму түзүлгөн жана алар жыл сайын афганчылардын күнүн өткөрүп турушат. Райондун жетекчилиги афганчыларга жыл сайын моралдык жана материалдык жардам көрсөтүп берип геле жатышат. Мындан тышкары афганчыларды эс алдырууга, дарыланып турууга көмөк көрсөтүлөт.

СССРдин мезгилинде Афганистан жеринде интернационалдык милдет өтөгөн көптөгөн улуттун эр-азаматтарынын ичинде Сузак районунан да көп жигиттер болушкан. Азыркы мезгилде райондук аскер комиссариатында 316 афганчы каттоодо турат. 1978-жылдан 1988-жылга чейин Афган жергесиндеги согушта сузактык 9 жоокер баатырларча курман болгон. Алардын бардыгы «Кызыл Жылдыз» ордени менен сыйланышкан. Мындан тышкары бир катар жоокерлер ордени, медалдар менен сыйланышкан. СССРдин мамлекеттик чек арасын коргоодо көрсөткөн эрдиги үчүн «Күжүрмөн эрдиги үчүн» медалы менен 18 жоокер, «Каармандыгы үчүн» медалы менен 13 жоокер сыйланышкан.

Азыркы учурда районубуздун афганчылары Республикабыздын аймагында ар түрдүү кесипте жана кызматтарда иштеп жатышат. Алсак, Афганистандагы согушта «Кызыл Жылдыз» ордени менен сыйланган Б. Т. Калыев – Кыргыз Республикасынын Коргоо министри, Н. Н. Төрөбеков – афганчылардын республикалык Кеңешинин төрагасы, Ж. Д. Бекназаров – райондук соттун төрагасы, А. У. Хамидов – айыл өкмөтүнүн башчысы болуп иштеп жатат.

Сузак райондук афганчылардын «Биримдик» союзунун төрагасы Т. Энназаров Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасы менен сыйланган.

1991-жылы Сузак районунда афганчылар Союзу алгач ую-

ШУПҒАН. Анын тарыхы бөлүп Саятбаев Манас Бахитипов. 1994-97-жылдары Афганистан согушуна Аманбаев Хамидулла. 1997-2005-жылдын июль айына чейин Ражабаев Н. Сабырбе К. Курманбеков Т. Шералиев М. сыяктуу атуулдар жетектеп келишкен.

2005-жылдын сентябрь айынан бери Бул согушу Энгваров Толубай жетектеп келе жатат.

ЧЕРНОБЫЛЬ АПАТЫНА КАТЫШКАНДАР

Чернобылдагы атомдук электр станциясынын жарымып кетиши дүйнөлүк коомчулукту таң калтырган, тарыхтагы эң чоң кайгылуу окуялардын бири болгон. Ал миңдетен тагтар жерлерди жалыны менен деградацияга айландырып эле тим болбостон, миңдетен адамдардын өмүрүн кыйтан жана миңдетен адамдарга өмүр бою эсте каларлык таг калтырган. Кылымды солкулдаткан бул кыйроонун кесепетин жоюп, калыбына келтирүүдө көп адамдардын күчү сарпталган, ошолордун арасында 30 сулагык да патриот адамдар болушкан. Азыр алардын катарында 23 адам калган. Алардын 22си социалдык коргоо мекемелеринде майыптыгы боюнча каттоого алынган. Бир адамдын саламаттыгы жакшы, эл жөн тана катышуучу болуп эсептелет.

СУЗАКТЫКТАР БАТКЕН КООГАЛЫҢЫНА КАТЫШКАН

Кыргызстандыктар Баткен коогалаңы деген деген окуяны эч качан унутушпайт. 1999-жылы августта чет өлкөлөрдөн кубат алышкан террористтик күчтөр Кыргызстандын чек арасын бузуп, куралдуу күч колдонуу менен Баткен облусундагы чек ара бөлүктөрүн аткылашып, натыйжада көптөгөн жоокерлер курман болушкан.

Ошол кайсаңдуу күндөрдө биздин райондон Баткен коогалаңын бабууга 136 жоокер түздөн-түз катышкан. Алардын ичинен барпылык бержант Жапанов Касымбек Каримжанович, Көк-Жаңгактык Курбаналиев Данияр Алымкулович "Эрдик" медалына татыктуу болгон. Барпылык бержант Калмурзаев Абдукерим Камалович менен Курманбек айыл өкмөтүнөн Мадазимов Нематулла Машрапович жарандар болушса, Көк-Арт айыл өкмөтүнүн катардагы жоокер Шабданов Жумабек Кожошович Мекендин чегин коргоп жатып, 1999-жылдын 19-сентябрында курман болгон. Кийин ага "Эрдик" медалы берилген.

РАЙОНДУК МАДАНИЯТ БӨЛҮМҮ

Сузак райондук маданият үйү 1945-жылы Сузак райондук эл депутаттарынын райондук кеңешинин алдында түзүлгөн. 1953-жылы райондук маданият бөлүмү Жалал-Абад областтык маданият башкармалыгына баш ийип калган. 1959-91-жылдары Жалал-Абад менен Ош областы кошулгандан кийин райондук маданият бөлүмү Ош областтык маданият башкармалыгына баш ийип турган.

Сузак райондук маданият бөлүмүнө караштуу 1 райондук, 17 айылдык маданият үйү, 2 балдар музыкалык мектеби, 1 борборлоштурулган китепкана, 1 балдар китепканасы, 30 китепкана филиалдары бар.

Райондук маданият үйү 300 орунга ылайыкташтырылган, кызматкерлердин жалпы саны 24, анын ичинен клуб кызматкерлери 17 жана башка кызматтагылар 7.

Азыркы учурда эмгектенип жаткан маданият кызматкерлеринин жогорку билимдүүлөрү 6, атайын орто билимдүүлөрү 11, орто билимдүүлөрү 7.

Маданият үйүндө иштеп келе жаткан ийримдердин саны 6, ийрим катышуучулардын саны 68.

Маданият бөлүмүнө караштуу айылдык маданият үйлөрүнүн жалпы саны 17, көрүү залындагы орундуктардын жалпы саны 4335. Ал эми ийримдери 49. Маданий мекемелерде эстрада, вокал, бий, комузчулар, дастанчылар, манасчылар, салт фольклордук ийримдери иштеп келүүдө.

1991-жылы Жалал-Абад областы түзүлгөндөн кийин райондук маданият бөлүмү облустук маданият башкармалыгына баш ийип калган. Маданият бөлүмүнө, райондук маданият үйү, борборлоштурулган китепканалар тармагы жана балдар музыкалык мектептерди карайт.

"ГҮЛГҮН ЖАШ" ЭЛДИК ТОБУ

"Гүлгүн жаш" элдик чыгармачыл тобу, районубузда түзүлүп, жалпы республиканын көрүүчүлөрүнө өз өнөрлөрүн туртуулап келе жатканына он жылдан ашык убакыт болду. Аны белгилүү обончу, "Кыргыз Республикасынын эл артисти" Арзыбек Бедияров жетектеп келе жатат.

"Гүлгүн жаш" элдик тобу тез эле эл ичинде таанымал чыгарма-

чыл топ болуп калды. 2002-жылы "Гүлгүн жаш" тобу "Жалал-Абад азем түндөрү" эл аралык фестивалына катышып, биринчи байгөлүү орунду жеңип алышкан.

"Гүлгүн жаш" элдик эстрада тобу Жалал-Абад областынан тышкары Россиянын Самара, Екатеринбург, Челябинск, Уфа шаарларында да болуп, элге таанылып келишсе, 2004-жылы Кытай мамлекетинин чакыруусу боюнча Кызыл-Суу, Кашкар, Ак-Суу облустарында болуп, эки мамлекеттин ортосундагы маданий жана достук байланыштарды чыңдоого өз салымдарын кошушту.

2003-жылы Кыргыз Республикасынын Маданият Министрлиги жана Республиканын эл чыгармачыл борбору "Гүлгүн жаш" тобуна "Элдик" деген жогорку наам ыйгарып беришкен.

"МӨЛ-МӨЛ" ФОЛЬКЛОРДУК ТОБУ

Барпы айыл өкмөтүндө фольклорист Чырмаш Кочкорбаевдин демилгеси менен "Мөл-мөл" фольклордук тобу түзүлгөн. Фольклордук топко он эки Баатыр эне катышып, алар негизинен кыргыз элинин салт, үрп-адат, нарк-насил жөнүндөгү элдик ырларын кайрадан иштеп чыгышып, анан элге тартуулап жатышат. Айрыкча "Бөкбөкөй", "Селкинчек", "Ак көптөр", "Кыздар бийи", "Келиндөр бийи" сыяктуу элдик ырлардын тышкары "Кыз узатуу", "Келин алуу", "Бөшик той" сыяктуу элдик каада-салттардын жакшы жактарын элге пропагандалап келишет.

2009-жылы эле Баатыр энелерден турган "Мөл-мөл" фольклордук тобу райондук сынакта биринчиликти жеңип алышты. Мындан тышкары алар областтык жана республикалык телесынактарга катышып, андан да жакшы пикирлерди алып келишкен.

Сузак райондук балдар музыкалык мектеби

Мектеп 1967-жылы ачылган. Балдарга баштапкы музыкалык билим берип, жогорку жана атайын музыкалык окуу жайларына окуучуларды даярдайт. Комуз, рубаб, аккардеон, фортепиано, най жана башка музыка аспаптар боюнча билим алышат. 1998-жылы май айында Сузак районундагы табигат кырсыгында имаратты суу каптап, музыкалык аспаптар зыянга учураган. Эл аралык «Кайрымдуулук» фондусу тарабынан жардам көрсөтүлүп, 1999-жылы жаңы имарат пайдаланууга беришкен. Учурда 110 окуучу окуп, 8 жогорку билимдүү мугалим иштейт.

СУЗАК РАЙОНУНУН БОРБОРЛОШТУРУЛГАН КИТЕПКАНА ТАРМАГЫ

Ал Сузак айылында 1930-жылы негизделген. 1979-жылы борборлоштурулган китепкана тармагына кирет. Райондун аймагында бардык китепканаларга усулдук кеңеш берүүчү борбор болуп эсептелет. Китеп фондусу 43 481 нуска, окурмандарынын саны 2237. Анын 30 филиалы, 1 райондук балдар китепканасы (китеп фондусу 20805, окурманы 2008) бар. Райондо 30 айылдык китепканалардын жалпы китеп фондусу 289016, балдар бөлүмүнүн китеп фондусу 10260, окурмандардын саны 824, 2001-жылы окурмандарынын саны 24 034кө жетти, азыркы көздө билимдүүлөр өсүп, улам-улам окурмандарынын саны көбөйүп баратканы байкалат.

Райондук маданият бөлүмүн 1995-жылдан бери Асылбекова Салтанат жетектеп келе жатат

СУЗАКТЫН МАДАНИЯТ БАГЫТЫНДА ИШТЕГЕН КӨРҮНҮКТҮҮ ИНСАНДАРЫ

Композитор - Эрматов Таштан

1928-жылы Сузак районунун Ак-Баш айылында туулган. Композитор. «Кыргыз ССРинин искусствосуна эмгек сиңирген ишмер». М. Күрөңкөев атындагы мамлекеттик музыка-хореографиялык окуу жайын бүтүргөн, Москва консерваториясынын улуттук студиясында окуп, консерваториянын композиция классын бүткөн. 1967-73-жылдары Кыргыз Республикасынын Маданият министрлигинин репертуардык-редакциялык коллегиясында, "Кыргызфильм" киностудиясында музыкалык редактор болгон. 1973-78-жылдары Кыргыз мамлекеттик искусство институтунда теория жана композиция кафедрасында окутуучу, 1978-жылдан композиция кафедрасынын башчысы болуп иштеген. 1979-жылдан доцент, 1989-жылдан профессор. Т. Эрматов кыргыз музыкасына түрдүү жанрдагы, айрыкча чыгармачылыгынын өзөгүн түзгөн симфониялык чыгармалары менен чоң салым кошкон. Кыргыз музыкасынын тарыхында симфониялык жанрды баштоочулардын бири. Ал ре минор (1954), си минор (1965), "Драмалык" (1967), "Ысык-Көл" (1969) аттуу симфониялык поэмаларды, "Түш" симфониялык сүрөттөмөсү (1961), "Айылды эске

рип" аттуу симфониялык сюитасын (1955), симфониялык оркестр "Күү", камералык-аспаптык чыгармалар, аваздык чыгармаларды жараткан. Көптөгөн көркөм кинофильм жана даректик телефильмдерине ("Ырдын жаралышы", "Бакайдын жайыты", "Уркуя", "Мурас", "Улан") музыка жазган. Ал өзүнүн чыгармалары аркылуу ички дүйнөсүнүн тереңдигин, көп кырдуулугун көркөмдүк күч менен билдире алган. Чыгармаларынан нукура элдик кайрыктарга үндөш ыргактарды угууга болот. Т. Эрматов симфониялык жанрды баштоочулардын бири катары симфониялык чыгармага мүнөздүү өзгөчөлүктөрдү терең өздөштүрүп, өнүктүрүп жана аларды чебер колдоно билген.

Комузчу – Осмоналиев Токтомурад

Ал 1955-жылы Тайгараев айыл өкмөтүнүн "Кызыл пахтачы" айылында туулган. Ош мамлекеттик университетин аяктаган. «Октябрь» айылында ачылган балдардын музыкалык мектебинде иштеген. Азыркы учурда Жалал-Абад областык Т. Тыныбеков атындагы филормонияда солист – комузчу болуп иштеп келе жатат.

Токтомурад Осмоналиев – чебер комузчу. Ал башка комузчулардан айырмаланып, күүлөрдүн тарыхына жана анын психологиялык өзгөчөлүгүнө өтө көп көңүл бурган чыгармачыл адам. Дал ушундай чеберчилигинен улам кезегинде К. Орозовдун 100 жылдыгына арналган республикалык конкурста комузчу катары I даражадагы диплом менен сыйланган. Мындан тышкары эл чыгармачлыгынын Бүткүл Союздук конкурстарынын эки жолку лауреаты.

2005-жылы Кыргыз Республикасынын маданиятынын мыкты кызматкери деген наамга татыктуу болгон.

Манасчы – Алимбай Маатов

Кызыл-Сеңир айылында туулуп-өсүп, кийин күпүлдөтө Манас айтуу боюнча райондо алдына эч кимди салдырган жок. Кийинки мезгилде областтык маданият үйүндө эмгектенүү менен Алимбай Маатов Манас айтуу боюнча бир нече жолку конкурстарга да катышкан.

Манас айтуу искусствосу – бул өтө татаал психологиялык процесстерди камтыйт. Ал ушул жагдайларды эске алуу менен Ма-

нас айтуунун мотиви гана эмес, анын ыкмаларын өзгөчөлөнтүп турат. Айрым Манас айтуучулар кайсы жерде, кандай жагдайда текстти бийик көтөрүү, аны бир дем менен, башкача айтканда, риторикалык абалды жөнгө салуу жагдайын эске албай, натыйжада тексттик ритм жакшы болбой калат. Алимбай Маатов дал ушул тексттик ритмди риторикалык абал менен дал келиштиргендиги менен айырмаланып турат.

Анда жогорку сыйлык да, наам да жок. Бирок ал элдин алкоосун, алардын кызыта чапкан алаканын баарыдан жогору коёт. Манастын өзүндө орден жок болгондон кийин, Алимбай Маатов деле манас сыяктуу ачык, айкөл, сөзү курч адам. Деги адамдан жөнөкөй болгону жакшы.

Төкмө акын – Абдыкайым Ашимбаев

1970-жылы Сузак районун Барпы айыл өкмөтүнө караштуу Ачы айылында туулган. Республикабыздын акындары арасында такшалып калган төкмө акын жана дасыккан дастанчы, аткаруучу катары белгилүү. Көп жылдар бою маданият тармагында, акыркы он жылдай аралыкта облустук кыргыз тили комиссиясында иштеп, эне тилибиздин өнүп-өсүшүн үчүн эмгек кылган. Ал ошону менен бирге эле өзү чыгарган жанга жагымдуу ырлары, поэзиялык саптары менен да белгилүү. Көптөгөн эл аралык, республикалык

"Айтыш" кароо-сынактарынын катышуучусу. Сахнада С. Касманбетов, А. Болгонбаев, М. Керим кызы, М. Кулиев, Т. Арзыбаев, С. Зулпуев, Ж. Арзыматовалар менен бет келишип айтышкан. Студент кезинде Т. Сатыбалдиевден сабак алган. "Алымкан", "Ак кептерим", "Кызыл гүл", "Ойлоңу", "Эсте секет", "Сары-Ой" сыяктуу элдик ырларды мыкты чеберчилик менен аткарып келүүдө.

Белгилей кетчү нерсе, Барпы акындын урпагы катары анын чыгармаларын элге жайылтууда салымы зор. 2008-жылы залкар акындардын айтыштары, терме-санаттар, дастандар, элдик ырлар камтылган көлөмдүү "Ар дайым келет ырдагым" аттуу үн табагы жарыкка чыккан. Облустук ар кандай маданий иш чараларга катышып, устаты Рахматулла Козукеев менен бирге жакшылыкты даңазалап, жар салып келишет. Республикалык, облустук көптөгөн Ардак грамоталардын, дипломдордун ээси.

Дирижёр – Дүйшөн Молдобаев

Искусстводо дирижерлук – бул эң көп түйшүктү талап кылган кесип. Дирижёр болуу – бул бир чыгарманын түзүп, аны бир нече түс аркылуу, синтездик (чогултуу) абалда кайра иштеп чыгуу болуп саналат. Болгондо да музыкалык аспаптардын эң кеминде 7-8 түрү аркылуу, аларды бир формага алып келүү иши ар кимдин эле колунан келе бербей турган иш.

Кыргызстанда эң көп болсо, 50 дирижёр бардыр. Мына ошолордун ичинен “Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген артисти” деген наамды алып жүргөнү Дүйшөн Молдобаев болуп саналат. Ал Жалал-Абад областтык филармонияга директорлукка шайланганда дал ушул дирижерлик сапаты, башкача айтканда, музыкалык нотанын сырларын жакшы билгендиги үчүн конкурста жеңүүчү болуп, анан директор болгон.

Ал өзүнүн чыгармачылыгында Р. Абдыкадыров, А. Атабаев, Т. Казаков, Б. Тургунбаев сыяктуу белгилүү обончулардын чыгармаларына музыкалык кайра өмүр берип, сахнада тартуулап келет.

Дастанчы – Кочкорбаев Чырмаш

Ал 1952-жылы Сузак районундагы Барпы айыл өкмөтүнө караштуу “Ачы” айылында туулган. Чырмаш башка чыгармачыл адамдардан айырмаланып – дастан айтат. Ал айрыкча Барпы акындын чыгармаларын Анын өз стилинде аткарып, элге жеткирүүдө көп эмгек сиңирген. Өзүнүн айтуусу боюнча Барпынын 50дөн ашуун чыгармаларын жатка айтат. Ал эми Барпынын эл ичинде айтылып жүргөн “Барнайым”, “Каракөз”, “Ак жубан”, “Гүлайым”, “Сулууга” деген ырларын айтуу менен көптөгөн мелдештерге, кароо-сынактарга катышкан.

Эң башкысы ал дастан айтууда түштүк менталитеттин касиеттерин жакшы сактагандыгы менен айырмаланат. 2008-жылы Кочкорбаев Чырмашка “Кыргыз Республикасынын маданиятынын мыкты кызматкери” деген төш белги берилген.

Кинематографист – Тешейбай Сыргабаев

Ал 1937-жылы Сузак районундагы Кызыл-Сеңир айылында туулган. Ал узак жыл райондук кинотармагында эмгектенген. 1960-

1980-жылдарда Тешейбай Сыргабаев райондун Ачы, Көк-Арт, Кара-Дарыя, Чаңгет-Сай өрөөндөрүндөгү малчыларды, жылкычыларды кино менен тейлеп, алардын суроо-талаптарын аткарууда ак ниет мамиле жасаган. Мындай ак ниет эмгеги үчүн 1970-жылы “Эмгектеги каармандыгы үчүн”, “Кинематографисттердин отличниги” төш белгиси, “Кыргыз ССРинин кинематографисттер арасында социалисттик мелдештин жеңүүчүсү”, “В. И. Лениндин 100 жылдагы арналган медалы” сыяктуу бир нече орден, медалдар менен сыйланууга татыктуу болгон.

Сүрөтчү – Мырза Оморкулов

Мырза Оморкулов 1928-жылы Багыш айылында туулган. Ал Сузак районунда көркөм жогорку окуу жайын бирден-бир аяктаган адис. Ал алгач Ташкендеги көркөм окуу жайын, 1952-жылы Ленинграддагы Ленин атындагы көркөм институтту аяктаган.

1958-жылы СССР сүрөтчүлөр Союзуна кабыл алынган. 1959-жылы Кыргыз искусствосунун жана адабиятынын Москвадагы декадасына катышкандыгы үчүн Кыргыз республикасынын Ардак грамотасы менен сыйланган. 1984-жылы “Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер” деген ардактуу наам берилген.

Обончу жана аткаруучу – Арзыбек Бедияров

1952-жылы Сузак районунун Кызыл-Сеңир айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эл артисти», «Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоосунун отличниги», «Кыргыз Республикасынын Эл агартуусунун отличниги». 1975-жылы Жалал-Абад Медициналык окуу жайын, 1982-жылы Кыргыз мамлекеттик Б. Бейшеналиева атындагы искусство институтун бүткөн. Эмгек жолун Сузак районуна караштуу Карл Маркс атындагы мектеп интернаттан мугалимдик кесиптен баштаган. Бир эле мезгилде Кызыл-

Сеңир айылдык маданият үйүндө көркөм жетекчилик милдетин аткарган. 1970-72-жылы Сузак райондук «Пахтачы» гезитинде корректор, кабарчы, 1975-77-жылдары Сузак районундагы мектеп – интернатта фельдшер, музыка мугалими, 1983-90-жылы ошол эле жерде

директордун орун басары, 1990-жылы Профсоюздардын облустук кеңешинде маданият жана спорт бөлүмүнүн башчысы, 1992-жылдан Жалал-Абад медициналык окуу жайында мугалим, 2004-жылдан Жалал-Абад облустук телерадиокомпаниясынын алдында түзүлгөн «Гүлгүн-Жаш» фольклордук тобунун уюштуруучусу жана жетекчиси.

Чыгармачылыкка 1975-жылы А. Дегенбаеванын «Эне тилеги» аттуу ырына обон жазуу менен келген. Анын кыргыз музыкасынын алтын фондусуна кирген чыгармалары: «Кайра келчи» (сөзү С. Жусуевдики), «Сезимде калды элесиң», «Ойлoduң бекен», «Кайда жүрдүң» (сөзү Б. Абакировдуку), «Гүлгүн жаш», «Барам сага», «Ал мендирмин» (сөзү Э. Ибраевдики), «Бир сырым», «Ушундай беле бешене», «Көзүңдөгү керемет», «Бир айып» (Н. Алымбековдуку), «Жаштыгыңды аядым» (А. Бегимкулованыкы), «Сүйүңдү сүртүп кеттий жүрөгүмө» (Б. Карагулованыкы), «Сагынам сени» (А. Сатаровдуку), «Жамгыр», «Эне ыйык» (К. Бакиевдики), «Түшүмө кирдиң түндө сен» жана башкалар. Мындан тышкары «Ырларым менин сырларым», «Барам сага», «Түшүмө кирдиң түндө сен» обондуу ырлар жыйнактарынын автору.

Даминова Минавар Нурдиновна

1940-жылы Сузак районуна караштуу Благовещенск айылында туулган. «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген артисти». А. Малдыбаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик академиялык опера жана балет театрынын вокалдык-хор студиясын бүткөн. 1957-1992-жылдары ушул эле театрда хор артисти, 1992-1997-жылдары режиссердук башкарма бөлүмүнүн башчысы. Медалдар менен сыйланган.

Артист жана режиссер Бакыт Жумалиев

1960-жылы Ак-Тоок айылында туулган. Москвадагы М. С. Щепкин атындагы жогорку театралдык окуу жайын аяктаган.

1992-жылдан бери Барпы атындагы кыргыз драма театрында эмгектенип келе жатат. Өзүнүн чыгармачыл жолунда Р. Усмановдун «Эне түшү» спектаклинде милиционердин, С. Раевдин «Дубал» спектаклинде А. Кадракуновдун, А. Темированын «Гөний ууру» спектаклинде «Кыдыр чал»

дын» Н. Исмаиловдун «Сыйкырдуу данек» жомок-спектаклинде мышыктын, А. Аксынын «Тактынын тагдыры» спектаклинде Чекирдин, Ф. Гильермонун «Эзоп» спектаклинде Ксанфтын, О. Станбековдун «Курманбек баатыр» спектаклинде Курманбектин, А. Козловскийдин «Чет элдик идея» спектаклинде Замоленовдун ролдорун ойноду.

2001-жылы СССРдин эл артисти М. Рыскуловдун 90 жылдык маарекесине карата өткөрүлгөн Эл аралык театралдык фестивалында О. Станбековдун «Курманбек баатыр» тарыхый драмасында Курманбек баатырдын образын жаратып министрликтин Ардак грамотасы менен сыйланган.

Б. Жумалиев режиссер-коюучу катары 2002-жылы драматург Т. Абдымомуновдун «Жарыктык карыларым» комедиясын, Ч. Айтматовдун «Ак кеме» повести боюнча инсценировкаланган драмасын, М. Тойбаевдин «Ыйык жол» тарыхый драмасын, Б. Жумалиевдин «Мен билбеген булак» драмасын, А. Оморовдун «Ак мактым» тарыхый трагедиясын, А. Оморов, К. Шадыбековдун «Калем сыры» спектаклдерин ийгиликтүү сахналаштырды. Режиссер М. Мамбетов тарткан «Тор» фильминде Бекчимдин образын, С. Абдукеримов тарткан «Кара илбирс» фильминде Зарлыктын образын «Бейиш кушу» фильминде Капитандын образын жараткан. Ал эми өзү тарткан «Баёо сезим» кинотасмасынын режиссеру. Ал азыркы мезгилде театрдын башкы режиссеру кызматында эмгектенип келе жатат.

2008-жылы ага «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген артисти» наамы ыйгарылган.

Обончу Анарбай Раимканов

1957-жылы Жаңы-Дыйкан айылында туулган. 1979-жылы Б. Бейшеналиева атындагы искусство институтун аяктаган. 1978-жылы Алма-Ата шаарында өткөрүлгөн республикалык кароо-сынактын жеңүүчүлөрүнүн «Алты Бакан» көрсөтүүсүнүн катышуучусу. Аткаруучулук жаатында Э. Мааданбековдун «Унутпаймын» аттуу ыры менен элге таанылган. Эмгек жолун Ноокон райондук маданият үйүнөн баштаган. Кийин Жалал-Абаддагы Б. Алыкулов атындагы маданият техникумуна мугалим болуп келет. А. Маатовдун сөзүнө жазылган «Кылымдын очкос жылдызы», «Коштошуу азими», «Сөзүм элеси», «Ырга айланттым ыйык жерди мен», хордук чыгарма «Курманбек элдин баатыры», «Жалал-Абад», «Азада», «Ыр майрам», автордук сөзгө жазылган «Апа», «Ашыгың болуп алайын», «Жаңы-Дыйкан», «Ким сонун», М. Каримовдун сөзүнө жазылган «Алпс, алпс», А. Жусупбековдун

дун сөзүнө жазылган "Туулган жерге кайрылуу", А. Токтосуновдун сөзүнө жазылган "Жаштыгымды сагынам", "Чүрөк кыз", "Врачтын ыры" деген сыяктуу элге белгилүү чыгармалардын автору. Маданият кызматынын отличниги.

СУЗАКТАГЫ БАСМА СӨЗ

1941-жылы Сузак райондук коомдук саясий гезит түзүлүп, 1941-56-жылдары ал "Сталинчи" деген ат менен жарык көргөн. Ал эми 1956-65-жылдары "Ленин жолу", 1965-жылдан баштап 1992-жылга чейин "Пахтачы" деген ат менен чыгып турган. Ага чейин "Кызыл Кыргызстан" (азыркы «Кыргыз Туусу») газетасынын атайын бөлүмдөрү иштеп турган. Ал эми 1937-жылы "Кыргыз ТАГ" агентствосу ачылганда анын эфирге чыккан биринчи кабары Сузактын Чаңгыр-Таш нефтепромыслосу жөнүндө болгон.

Облуста "Сталиндик жол" деген ат менен көпкө чейин бир гезит чыгып турган. 1959-жылы Жалал-Абад облусу Ош облусуна бириккен мезгилде газета чыкпай калган. Ал эми 1963-жылы Сузак жана Базар-Коргон райондору үчүн райондор аралык "Коммунизм үчүн" деген ат менен жаңы газета пайда болуп, анын редакторлугуна Төрөназар Чукуев бекитилген. Анын орун басары болуп Сузактык Попов Мырзаев деген журналист иштеген.

1965-жылы Сузак районунда жаңы райондук "Пахтачы" деген газета пайда болгон. Анын биринчи редактору Абдыкадыр Мадраимов болгон. Ошол жаңы газетада Капарбек Жунусбаев, Исабек Садыков, Султанбек Жамашев, Абылкасым Малаев, фотокабарчы Маманазар Аширбаев, кабарчы Аким Акжолов, Раматилла Маналбаев эмгектенишкен.

1965-жылы 3-сентябрда "Сузактан сүйлөйбүз!" деген радио берүү башталды. Жумасына 15 минутадан 3 жолу эфирге чыккан бул радиостанциянын редактору болуп С. Чабутов менен М. Байзаков иштеген. "Пахтачы" газетасы көптөгөн журналисттерди тарбиялап чыгарды.

СУЗАКТЫН БЕЛГИЛҮҮ ЖУРНАЛИСТТЕРИ:

Маманазар Аширбаев – белгилүү фотожурналист. Барпы айылында туулган. 1965-73-жылдары райондук «Пахтачы» газетасында иштеген. 1973-96-жылдары Кыргыз ТАГ – ТАССтын Ош, Жалал-Абад областары боюнча фотокабарчысы болуп иштеген. Көптөгөн Эл ара-

лык фотоконкурстардын жеңүүчүсү. Анын эмгеги "Ардак Белгиси" ордени менен белгиленген.

Бактыкан Ажымаматова – белгилүү журналист, жазуучу. Кыргыз Мамлекеттик Университетинин журналистика факультетин бүтүргөн. Эмгек чыйырын гезиттен баштап, кийин тележурналистикага өткөн. Учурда ЖТРдин төрайымы. Бир нече прозалык китептердин автору.

Төрөбай Исмаилов – белгилүү журналист. "Пахтачы" газетасынан такшалып, Жалал-Абад шаардык "Мезгил үнү" газетасынын редактору болгон.

Абылкасым Малаев – акын-журналист, "Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер". 1939-жылы Кызыл-Сеңир айылында туулган. 1956-жылы Крупская атындагы жатак мектепти бүтүрүп, орто билимге ээ болгон. Эмгек жолун Жданов атындагы колхоздо жаштар звеносун жетектөө менен баштаган. 1957-жылы Сузак райондук "Ленин жолу" гезитенде корректор болуп иштөө менен алгачкы журналисттик ишмердүүлүгүнө жол ачылган. 1958-жылы шыктуу гезитчини партиянын Жалал-Абад обкому жаңыдан ачылган көп тираждуу колхоз гезитине редакторлукка жиберген. Сузак районундагы Карл Маркс атындагы колхоздун башкармасы менен парткомунун органы "Колхоз чындыгы" гезитинде төрт жыл жыл эмгектенүү менен такшалган адис катары көрүнгөн. Абылкасым Малаевди райондор аралык "Коммунизм үчүн" гезитинин жооптуу катчылыгына чакырышкан. Андан кийин жергидиктүү радио уктуруунун Ленин райондук редакциясына которушкан.

1965-77-жылдардын аралыгында А. Малаев 12 жыл бою Сузак райондук "Пахтачы" гезитинин жооптуу катчысы болуп иштеди. Компартиянын Ош обкому 1977-жылы аны Алай райондук "Күжүрмөн эмгек" гезитинин редакторлугуна көтөрдү. 1981-2000-жылдарда ал Араван райондук "Достук" гезитине жетекчилик кылды. 2001-жылы Сузак райондук мамлекеттик акимчилик А. Малаевди чыкпай калган "Көк-Арт нуру" гезитин жандандырууга чакырды. Журналист А. Малаев 1970-жылы Кыргыз Мамлекеттик Университетинин журналистика бөлүмүн бүтүргөн. А. Малаев "Ыйман чакырыгы", "Ыр өзөн" аттуу ыр жыйнактарынын автору. Персоналдык пенсионер Абылкасым Малаев ушул китеп даярдалып жатканда ааламдан өттү.

ЖАЛИЛ БАЛБАН – белгилүү журналист. Республикалык облустук гезиттерде, жергиликтүү мамлекеттик бийлик түзүмдөрүндө иштеген. Учурда облустук коомдук-саясий “Акыйкат” гезитинин башкы редактору.

РЫСБАЙ ЖУМАБЕКОВ – Жалал-Абад облустук телерадиокомпаниясынын биринчи төрагасы. Журналисттик иште кырк жылга жакын иштөп жатат. Узурлүү эмгэги үчүн КР Президентинин “Ардак грамотасы” менен сыйланган. “Кыргыз ТЭВ”нын отличниги.

ШАМШИЕВ БЕКТАШ – 1958-жылы Кара-Март айылында туулган. 1978-жылы Кыргыз Махкаматтик университетин бүтүргөн. 1990-жылы кандидаттык диссертациясын коргогон. 1998-99-жылдары “Res public”, «Асаба» гезиттеринде кабарчы болуп иштеген. 1997-жылдан “Азаттык” радиосунда кабарчы болуп иштеген.

Мындан сырткары сузактык Калил Жамгырчиев, Алимбек Азимканов, Мухтар Исраилов, Уланбек Марманов, Анаркан Жаңыбаева, Арстан Якубов сыяктуу көптөгөн таланттуу журналисттер областтык, республикалык басма сөздө үздүрлүү эмгектенип келе жатышат.

СУЗАКТЫН СПОРТ ДҮЙНӨСҮ

Кылым Балбаны Раатбек Санатбаев - 1969-жылы туулган. Билими жогорку. Кыргыз-орус славян эл аралык институтун бүтүргөн. Грек-рим күрөшү боюнча Кыргызстандын 10 жолку чемпиону. 1994-жылы Хиросимада (Япония), 1995-жылы Филиппинде өткөн Азия чемпионаттарында күмүш медалга татыган. XXVI Олимпиадалык оюнга катышкан. 1994-1999-жылдар аралыгында Р. Санатбаев дүйнөдөгү 10 спортсмендин алдыңкысы болгон.

2000-жылы Сеулда (Корея) өткөн Азия чемпионатында алтын медалды жеңип алып, грек-рим күрөшү боюнча XX кылымдын эң мыкты балбаны аталган.

Кочкор Балбан (Кара-Дарыялык) оодарыш боюнча Кыргыз Республикасынын бир нече жолку чемпиону. Ташкент, Ашхабад, Москва шаарында өткөрүлгөн улуттук спартакиаданын чемпиону.

Кочкор балбандын өмүр баянын, спорттогу ийгиликтери жөнүндө жазуучу Аким Акжоловдун «Кочкор палван» (2007) деген көлөмдүү

повести жарык көргөн.

Акун балбан (Төш-Кутчудан) – оодарыш боюнча Кыргызстандын 3 жолку чемпиону. Азыр анын ысымы айылдын көчөсүнө коюлган.

Осмон балбан – бою эки кез, салмагы сегиз пуд келген алп адам болгон дешет. Жаныбек казынын ашында Чоку бий, Барпы апыз менен бирге барган он тогуз жаштагы Осмон, чоң галада (көк бөрү) бир калта күмүш акчага таштаган, ошондон кийин эл оозуна алынып, Осмон кыйгыр, Осмон ылаачын атанган. Жүз койго атасы алып берген жээрде аты менен Кокон хандыгына караган Самарканд, Ташкент аймактарына айтылуу Мырзакул болуштун атасы ээрчитип барып улак чаптырган, толо күрүч жүктөлгөн, кош өгүз чегилген соорундарды алганы эл ичинде айтылып келет. Беш убак намаз окуган, такыба, сексен жашында жердеги камчыны ат үстүнөн эңип алган чапчаң адам болгон.

Калил балбан – (1930) СССРдин спорт чебери. Оодарыш боюнча Кыргызстандын көп жолку, СССРдин 8 жолку чемпиону. Ат оюндары боюнча Баку, Москва, Ташкендеги өткөн спорт оюндарынын катышуучусу. Бүткүл Союздук маанидеги ири мелдештерге катышып, көп жеңиштерге жетишип Кыргызстандын намысын коргогон. 1962-жылы СССРдин Айыл чарба министрлиги уюштурган ат оюндары боюнча бүткүл союздук мелдеште “Көк бөрү” боюнча “Бакыт” деген аты менен жеңишке жетишип I даражадагы диплом, 1967-жылы Москва шаарында өткөн бүткүл союздук мелдеште кавказдыктардын “Низаки-Нетум”, “Сюр папах” оюндары боюнча ийгиликтерге жетишип, мелдештин башкы судьясы С. М. Будённый ага медаль, баш байгени өз колу менен тапшырган.

Эргеш балбан - 1951-жылы Сузак районуна караштуу Ачы айылында айтылуу Калил балбандын үй-бүлөсүндө жарык дүйнөгө келген. Атасы Калил балбан (бир тартаар), чоң атасы Осмон ылаачын.

1974-жылы Сузак районунда өткөн оодарыш, улак тартыш боюнча мелдештерде биринчи орундарды ээлеп, кийин Республиканын чемпиону болгон. Кийинки жылы да атаандаштарын баарын аттан оодарып, экинчи ирет чемпион аталат. 1976-жылы Фрунзе шаарында улуттук оюндар боюнча өткөн спартакиадада да андан ашып түшкөн балбан болбойт, кыдыр жылоологон Эргеш балбан элине үчүнчү

жолу чемпион болуп кайтат. Ошол мелдештен кийин “Кыргыз ССРинин спорт чебери” деген №1 күбөлүктү Кыргызстандын биринчи генералы Э. Алиевдин колунан алган.

1989-жылы Токтогул акындын 125 жылдык юбилейинде Эргеш балбандын Кыргызстандын атчандар мелдешине сиңирген эмгеги бааланып, Кыргызстан компартиясынын Борбордук комитетинин секретары М. Шеримкулов “УАЗ” автомашинасынын ачкычын белек катары тапшырган.

1986-жылы Россиянын Краснодарь шаарында өткөн Бүткүл союздук мелдеште союздун чемпиону болушкан. 1988-жылы Украинанын Киев шаарында атчандардын бүткүл союздук XXXI мелдешти өтүп, биринчи орунду камсыз кылышкан. Ростов-на-Дону, Алма-Ата шаарларында өткөн атчандар мелдештеринин катышуучусу. Эки жолу эл чарбасынын жетишкендиктеринин бүткүл союздук көргөзмөсүнө (ВДНХ) жолдомо менен барган. Эр оодарыш, улак тартыш боюнча он жолку, бир жолу абсолюттук чемпион болгон. Абдырахман, Бекибай, Ат-Башылык Дурусбек, Кененбай, Тынычали балбандардан түзүлгөн Кыргызстандын курама командасына көп жылы капитан болгон. 1974-жылдан баштап Барпы колхозунда жылкычы, 1984-жылдан бригадир, айыл башчы болуп иштеп, чарбанын өнүгүүсүнө да салымын кошкон.

Тапанча балбан (Узаков Ибраим) - 1948-жылы Сузак районунун Кара-Дарыя айылында туулган. Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген машыктыруучусу, грек-рим күрөшү боюнча Кыргыз Республикасыны спорт чебери (1975), СССР спорт чебери (1976). 1976-жылы Кыргыз Мамлекеттик дене тарбия жана спорт институтун бүтүргөн. 1966-жылы Кара-Суу шаарында өткөн Орто Азия чемпионатында чемпиондук наамды алып, эл арасында “Тапанча балбан” деген атка ээ болгон. 1976-92-жылдары Жалал-Абад спорт мектебинде машыктыргыч, улук машыктыргыч, мектептин директору, 1992-жылы “Намыс” спорт коомунун төрагасы, 1993-жылы Кара-Дарыя айыл өкмөтүнүн төрагасы, 1994-96-жылдары Кара-Дарыя спорт мектебинин директору, улук машыктыргыч, 1996-жылдан Жалал-Абад облустук бажыкананын улук инспектору. Орто Азиянын 7 жолку, Кыргызстандын 25 жолку чемпиону.

Исаев Бекзат - 1982-жылы 10-майда туулган. 1999-жылы 11-классты аяктап, Бишкектин Дене тарбия институтунун Жалал-Абаддагы филиалынын бокс секциясына тапшырган.

Спорт менен машыгууну «Тай-Мурас» спорт клубунда 1998-жылы баштаган. 2003-жылы «Спорт чеберин» толтурган жана ушул аралыкта 20 алтын, күмүш медалдарына ээ болгон. Ошондой эле 2004-2005-жылдары жана 2006-жылы Кыргызстандын чемпиону болгон жана чет мамлекеттерге Вьетнам, Кытай, Малазия, Таиланд, Америка, Казакстан, Өзбекстан жана Тажикстандагы мелдештерге катышып, байгелүү орундарга ээ болгон. 2007-жылы Кыргызстанда болгон профессионал бокста алтын кемерди жеңип алды. Азыркы учурда «Тай-Мурас» спорт клубунда машыктыруучу болуп иштеп жатат жана өзү да машыгып жатат.

2005-жылы спартакиаданын жеңүүчүсү болуп, 2006-жылы кубок менен дагы сыйланган.

Камилжан балбан – Сузак районундагы Көк-Арт чарбасында 1932 - жылы туулган. Шамурзаев Камилжан райондун аймагында ат оодарыш боюнча көп жолку чемпион катары белгилүү. 1984-жылы Камил балбан Москвада өткөн улуттук оюндардын спартакиадасында ат оодарыш, көк бөрү боюнча мелдештерге катышып, натыйжада биринчи орунду жеңип алган. Камил балбан улуттук оюн боюнча 1958-жылдан 1991-жылга чейин бардык мелдештерге, спартакиадаларга, ат оюндарына активдүү катышып келген. Айрыкча оодарыш, тыйын эңмей, көк бөрү сыяктуу оюндарда Шамурзаев Камилжан мурдагы Ош областынын жана кийинчерээк Жалал-Абад областынын чемпиону катары ал көп жерге белгилүү болчу.

1961-жылдан кийин Камил балбан бүткүл союздук мелдештерге катышып, натыйжада Москва, Бишкек, Ташкент, Тбилиси, Баку шаарларында болуп, анда өткөрүлгөн улуттук оюндардын бардык түрлөрүнө катышкан.

Шамурзаев Камилжан СССРдин спорт комитетинин, Кыргыз Республикасынын спорт комитетинин, СССРдин айыл чарба министрлигинин жана ДСО «Колхозчу» спорт клубунун Ардак грамоталарынын жана алтын медалдарын алууга татыктуу болгон.

Ордочу Усенов Токтонбек – 1950-жылы Сузак районунун Кызыл-Сеңир айылында туулган. 1971-1973-жылдары Жалал-Абад педагогикалык окуу жайын бүтүргөн. 1985-жылы Ош мамлекеттик педагогикалык институтун аяктаган. 1995-жылы Таласта өткөрүлгөн «Манас – 1000» маарекесиндеги улуттук спорттун түрлөрү боюнча республикалык спартакиаданын катышуучусу.

Ордо боюнча Жалал-Абад облусунун спартакиадасынын

жеңүүчүсү. 2001-жылы Кыргыз Республикасынын 2-спартакиадасынын ордо оюну боюнча чемпиону. 2003-жылы ордо оюну боюнча Кыргыз Республикасынын спорт чебери болгон. 2005-жылы Кыргыз Республикасынын улуттук спартакиадасында 3-орунду ээлеген. Кыргыз Республикасынын дене тарбиясынын отличниги..

Сагынбаев Максат – 1987-жылы Сузак районуна караштуу Барпы айылында туулган. 1998-жылдан бери Барпы айыл округундагы Тай-Мурас спорттук клубунун бокс секциясында машыгат.

Облусттук мелдештердин бир нече жолку жеңүүчүсү. 2003-жылы Тажикстанда өткөрүлгөн бокс боюнча Эл аралык мелдеште 3-орунду, 2004-жылы Кыргыз Республикасынын 5 спартакиадасында 2-орунду, 2005-жылы Ош шаарында, 2006-жылдын март айында Кара-Балта шаарында өткөн Кыргыз Республикасынын Чемпионатында 1-орунду ээлеп Кыргыз Республикасынын чемпионунун наамын алган. 9-октябрдан 16-октябрга чейин Индия мамлекетинин Гоа шаарында болуп өткөн бокс боюнча Азиянын биринчилигинде 2-орунду ээлеп Күмүш медалдын ээси болду. Кыргыз Республикасынын спортунун чебери.

Рыскулов Кымбатбек – Кыргыз Республикасынын бокс боюнча эл аралык класстагы спорт чебери. Рыскулов Кымбатбек Джамшитович 1982-жылы Көк-Жаңгак шаарында төрөлгөн. Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген машыктыруучусу, республикалык спорттун отличниги Рыскулов Бакытбектин жетекчилиги менен 1989-жылы шаардык спорт мектебинде машыга баштаган.

2008-жылы Кыргыз Республикасынын бокс боюнча чемпиону наамын алган. 2002-жылы Малазия мамлекетинде өткөн эл аралык чемпионатта бокс мелдешинде биринчиликти жеңип алган. 2003-жылы Азия мамлекеттеринин бокс боюнча чемпионатында коло медалга татыктуу болгон. Россия, Казакстан, Өзбекстан, Тажикстан мамлекеттеринин ортосунда өткөрүлгөн эл аралык мелдештердин жеңүүчүсү.

Ташимбетов Болотбек - 1951-жылы Көк-Жаңгак шаарында туулган. Кыргыз ССРнин улуттук оюндар боюнча 1976-жылкы III Спартакиадасынын чемпиону, Ош, Жалал-Абад облустарынын тогуз коргоол боюнча бир нече жолку чемпиону. 1972-жылдан бери түштүк Кыргызстанда кыргыздын улуттук спорту болгон тогуз коргоол оюну боюнча чоңдор жана окуучулар арасында ага машыктыруучу болуп эмгектенип келген.

Кыргыз Республикасынын биринчи спартакиадасында аялдар арасында 1 чемпиону даярдаган, ал эми Кыргыз Республикасынын окуучулар арасында 45 спартакиадасынын чемпиондорду даярдаган. Ал окуучулар ошол кездеги Октябрь балдар үйүнүн тарбиялануучулары болушкан. «Кыргыз Республикасынын Элге билим берүү отличниги», «Кыргыз Республикасынын дене тарбия кызматынын отличниги», Кыргыз Республикасынын улуттук даражадагы калысы.

Учурда Кыргыз Мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын Жалал-Абаддагы филиалында кафедра башчысы болуп иштейт.

Үсөнов Насиринбек – 1947-жылы Кара-Март айылында туулган. 1971-жылы Ош педагогикалык институтун бүтүргөн. Ал 1971-жылдан мектепте мугалим, окуу бөлүмүнүн башчысы, директор болуп эмгектенген. 22 жыл директорлук милдетти аткарган. 1997-жылы биринчилерден болуп шахмат боюнча мастерлик норманы толтурган. Областтык шахмат федерациясынын төрагасы болгон.

СУЗАКТЫН АЙЫЛДЫК ОКРУГДАРЫ

С. АТАБЕКОВ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Сайпидин Атабеков атындагы айыл өкмөтү мурда Бекабад айыл кеңеши деп аталган жана ал 1928-жылы уюшулган. Кеңештин биринчи төрагасы Керим деген адам болгон (Архивде кеңири далилдер жок). 1930-жылдан баштап Бек-Абад айыл кеңешинин аймагында колхоздоштуруу иши башталган. Айыл кеңеши эң биринчи кезекте өндүрүшкө чарбалык эсепти киргизген жана коллективдүү башкаруунун системасынын артыкчылыктарын калкка үйрөткөн. Экинчиден чарбаны пландуу өнүктүрүү маселеси негизги милдет болгон жана ушул багытка карап стратегиялык иштерди жүргүзүшкөн. Эң башкысы Бек-Абад айылындагы пайдаланылбай жаткан жерлер чарбалык ишке алынып, жердин маданиятын иштеп чыгуу маселеси турмушка ашырылган.

1930-1931-жылдарда Бек-Абад айыл кеңешин Калматов Мирзакерим деген адам башкарган. Ошол мезгилде Бек-Абад айылында «Куйбышев», Кыпчак айылында «Социализм», Актачы айылында «Ленин» атындагы колхоздор түзүлгөн.

Колхоздор өз аймагында жер өздөштүрүшүп, айыл түзүлүшүн,

айыл көчөлөрүн курушкан. Ошол мезгилде Куйбышев колхозуна Мырзарахимов Исагалы, Ленин колхозуна – Мосинов Мамасалы, Социализм колхозуна – Эшбаев Ороз сыяктуу күжүрмөн, ак ниет адамдар төрага болуп иштешкен. Ал эми Исманов Осмон, Ханкелдиев Ахунбай, Калмурзаев Жаанбай, Маманазаров Сатар сыяктуу активисттер чарбанын өнүгүшүнө чоң салым кошушкан.

1936-жылы чарбаларга «СТЗ» маркасындагы алгачкы тракторлор келген. Элибиз эң биринчилерден болуп трактор башкарып, талаада эмгектенген Алыбаев Розанакун, Хамракулов Адахан, Халбаев Эргеш, Исраилов Ураим, Разыков Матай, Калбаев Имин, Тайлаков Розубай сыяктууларды унутушпайт.

1939-жылы Бек-Абад айылында алгачкы жолу МТС (Машина трактор станциясы) курулган. МТСтин директору болуп Д. Е. Пионт бекитилген. (Кийин ал киши Социалисттик Эмгектин Баатыры болгон)

1927-жылы Бек-Абад айылындагы алгачкы жолу советтик мектеп ачылып, анда биринчи мугалим болуп Боркошев Абдраим эмгектенген. 1937-жылы бул төрт жылдык мектеп 7 жылдык мектепке айланып № 4 Киров атындагы мектеп болуп аталган. Кийинчерээк бул мектепте кыргыз, өзбек класстары ачылып, 1956-жылы биринчи бүтүрүүчүлөр аттестат алышкан.

Жогоруда белгиленгендей, Бек-Абаддагы биринчи мектепте 1926-32-жылдарда Боркошев Абдраим алгачкы директор болгон. Ал эми 1933-34-жылдарда Сайфуллаев Тешебай, 1935-36-жылдарда Сыдыков Мурзакмат, 1937-41-жылдарда Мурзаев Кубат, 1941-46-жылдарда Гай Фумена, 1948-1952-жылдарда Шамшиев Бурханали директор болуп иштешкен. Андан кийин Жакыпов Жалил, Карбажанов Хазир, Шарипбеков Бегали, Шукуралиев М, Мирзалиев Р, Жусупов Авазбек, Мамажанов Кочкор сыяктуу директорлор иштешкен.

Улуу Ата Мекендик согуш мезгилинде Бек-Абад айыл кеңешинин аймагынан ондогон эр-азаматтар эл коргоого аттанышкан. Пализов Бакир, Чолпонов Токтосун, Шамшиев Анарбай, Орозов Арал, Ахмедов Токтосун сыяктуу азаматтар согуштан орден-медалдар менен келишип, өз элинин сыймыгы болушкан. Ал эми Үсөнов Кубат согуш мезгилинде өз каражатынан 1 танк курууга жөтөрлик акча жөнөткөн.

1936-50-жылдардын аралыгында чарба башкаруу иши тез-тез реформаланып турган. Мисалга, 1936-жылдан кийин Бек-Абаддын аймагында Молотов жана Каганович атындагы колхоз уюшулуп, анын башкармалыгына Ахмедов Сулайман төрага болуп шайланган.

Ал эми 1956-жылы Бек-Абаддын аймагында бир нече колхоздор түзүлүп, аларга Ибраев Ильяс, Эрматов Назырбек, Эшматов Камчы, Юсупов Шарабидин, Жээнбеков Түмөнбай, Абдрахманов Абдымухтар, Сайфуллаев Тешебай башкарма болуп иштешкен.

1956-жылы Ленин, Куйбышев, Социализм колхоздору биригип «Правда» колхозу түзүлүп, аны Мурзаев Кубат башкарган. 1959-жылы август айында «Правда» колхозу менен «Эркин» колхозу биригип, «Эркин» колхозу аталып, чарбаны Ибраев Ильяс башкарган.

1961-жылы Бек-Абад аймагындагы бардык колхоздор, айылдар электрлештирилип, 1962-жылы чарбада АТС (Автоматташтырылган телефон станциясы) курулуп, айыл телефондоштурулган. Ошондо чарбада И. Макаров жетекчи болуп турган. Эң башкысы, колхоздо биринчи жолу үй-бүлөлүк подряд системасы киргизилген.

1962-жылы «Эркин» колхозунда чарба башкармасы болуп Сайпидин Атабеков келген. Бир жылдан кийин чарбанын экономикасы жогорулаган. Чарбанын аймагында 7 кой короо курулуп, тоют цехи пайда болгон. Чарбада койлордун саны 7 миң баштан 12 миң башка көбөйгөн. Чарба реформатору катары Сайпидин Атабеков «Ленин», эки жолу «Эмгек Кызыл Туу» ордендери менен сыйланган. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине депутат болуп шайланган.

1978-жылы 28-февралда Бек-Абад айылдык кеңеши С. Атабеков атындагы айылдык кеңеш болуп кайра аталган. 1979-жылы «Эркин» колхозу экиге бөлүнүп, «Эркин» жана «Теңдик» колхоздору болуп түзүлөт.

Бек-Абад айылдык округу – бул жергиликтүү бийликтин өкүлү катары айылдык социалдык экономикалык структурасын жакшыртууда көп иштерди аткарышкан.

Анда эмесе Бек-Абад айыл кеңешин кимдер башкарышкандыктарын тактап берели:

1. 1945-жылы Пайзабаев Тешебай
2. 1947-1949-жылдарда Мырзабаев Кубат
3. 1950-1957-жылдарда Мурзаев Курбан
4. 1957-1960-жылдарда Зулпуев Султан
5. 1960-1962-жылдарда Райымкулов Адилбек
6. 1962-1967-жылдарда Мурзаев Кубат
7. 1967-1969-жылдарда Аралов Темиралы
8. 1970-1973-жылдарда Нышанова өлмас
9. 1973-1974-жылдарда Хажиматов Оморбек
10. 1975-1978-жылдарда өрүкбаев Абдыманап
11. 1978-1982-жылдарда Багышев Ырысбай
12. 1988-1990-жылдарда Раев Маматжан
13. 1990-1994-жылдарда Ажикулов Халдар

14. 1994-1995-жылдарда Манасова Кыйбат
15. 1995-1996-жылдарда Мамажанов Шайдулла
16. 1997-жыл Гиязов Тайкожо
17. 1998-жыл Жаанбаев Азим
18. 1998-1999-жылдарда Зулпукаров Аманкул
19. 1999-2000-жылдарда Ормонов Сапарбай
20. 2000-2002-жылдарда Таштанов Талып
21. 2003-2005-жылдарда Ормонов Сапарбай
22. 2005-жылдан бери Хажиматов Улукбек башкарып келе жатат.

БАГЫШ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Багыш айылдык кеңеши алгач Кыргыз АССРинин Көк-Арт волостундагы Жалал-Абад районунун Багыш айылында жайгашкан. ВЦИК президиумунун чечими менен 1926-жылы декабрда Кыргызстандын аймагы 7 кантонго (Административдик аймактык бирдик) бөлүнгөн. Ошонун ичинде 8 волосттон турган Жалал-Абад кантону да болгон.

Калктын катмарын негизинен кедей-кембагалдар түзгөн. Айылдык Кеңеш ач калгандарга, Кызыл Аскерлерге жардам көрсөтүп турган жана басмачылыкка каршы күрөшүүдө митингдерди, кедей-кембагалдарга жардам көргөзүү комитеттерин уюштурган. Бай-манаптарды кулакка тарткан, аскерге милдеттүүлөрдү армияда кызмат өтөөгө үгүттөшкөн.

1927-жылы Багыш айылдык кеңеши Жалал-Абад кантонунун Көк-Арт волостунун курамына кирген. Ошол кездеги Багыш айылдык Кеңешинде төмөнкү калк жайгашкан пункттар жана чарбалардын саны мындайча көрсөтүлгөн: Кедей-Арык – 93, Алча-Булак – 72, Багыш – 122, Көк-Жаңгак – 164, Сары-Булак – 44.

1928-жылы октябрда Жалал-Абад жана Ош кантондору биригип, бир Ош округун түзгөн. Ушуга байланыштуу волосттор район болуп өзгөргөн. Жалал-Абад зонасында Жалал-Абад району түзүлгөн.

1939-жылы декабрда Октябрь районунун Багыш айылдык Кеңешинде 25 депутат болгон. Төрагасы 1909-жылы туулган, ВКП(б)нын мүчөлүгүнө кандидат, кыргыз улутундагы Түмөнбаев Мамбетали болгон.

Айылдык Кеңешке бизге жеткен маалыматтар боюнча төмөнкүлөр жетекчилик кылышкан:

1952-жылы Осмоналиев. 1953-жылы Назаров, 1954-жылы Ажи-

ев, 1955-1956-жылдары Рысбаев, 1957-жылы Байымбетов, 1957-жылы ноябрдан баштап Рыспаев, 1958-жылы Байымбетов.

Айылдык кеңештин аймагында “Жаңы-Кайрат”, “Сары-Булак” колхоздору болгон. 1959-жылга чейин Октябрь аймагында эки колхоз: “Красный Октябрь” жана “Калинин” колхоздору иштеп турган. “Кызыл Октябрь” колхозунун раиси Личман Анифат Данилович болгон, 1-катчысы Шевсов болгон.

Ошол кезде Багыш айылдык Кеңешинин аймагында айылдык клуб, китепкана, Багыш фельдшердик-акушердик пункт (ФАП), “Жаңы-Кайрат” ФАП, орто мектеп, 8 баштапкы мектеп болгон.

1963-жылы эки колхоз биригип “Дружба” совхозу уюштурулган. Совхоздун директору болуп Чернышов бекитилген, андан кийин Аманалиев директор болуп иштеген.

Айылдык Кеңеш өз аймагында толук кандуу башкаруу бийлигин жүргүзүп, чарбалык, социалдык, маданий курулуштар боюнча көптөгөн суроолорду чечкен. Жекече бюджеттерди түзгөн, чарбаны өнүктүрүүдөгү пландарды бекиткен жана аткарылышын камсыз кылган, айыл чарбасына жетекчилик кылган, соода, билим берүү, саламаттыкты сактоо, социалдык камсыздоо боюнча суроолорду чечкен.

1971-жылы “Багыш” жана “Октябрь” айылдык советтери биригип, бир “Октябрь” айылдык кеңеши уюшулган, буга чейин поселкалык совет болгон.

1974-жылдан Исраилова Бурак Исраиловна айылдык Кеңешинин төрайымы болуп иштей баштаган. 1990-1996-жылдары Жоробаев Маматазим айыл Кеңешинин төрагасы болгон.

1991-жылы Октябрь айылдык кеңеши Багыш айылдык кеңеши болуп өзгөргөн. Ал 1996-жылы 1-майда Багыш айыл өкмөтү болуп өзгөргөн, анын башчысы Жаркынбаев Авазбек болгон. Бул кызматта 2000-жылдан 2005-жылга чейин Маматов Жыргалбек, ал эми 2005-2007-жылдары Жумаев Бекболот, 2008-жылдын ноябрь айынан баштап Жолдошев Кыялбек иштеп келе жатат.

Октябрь районунун Багыш айылдык кеңешинен 1941-жылкы Улуу Ата Мекендик согушка 641 жоокер кеткен. Анын ичинен 85 жоокер өз мекенине кайтып келген. Тайгараев Тукубай Советтер Союзунун Баатыры болгон. Ал эми азыркы күндө 11 Улуу Ата Мекендик согуштун, 29 тылдын катышуучусу ардактуу эс алууда.

Багыш айыл округунда учурда 3 457 кожолук бар, 17 201 адам жашайт. Жалпы жер аянты 20 326 гектар, анын ичинен 4 038 гектар жер өкмөттүн аймагында. 4 үрөнчүлүк чарба, 19 фермердик чарба уюштурулган, 1 техсервис, 1 ветсервис, 4 майжубаз, 16 тегирмен, 1

жыгач иштетүүчү цех, 1 пахта тазалоочу цех, 1 АТС, 1 телеграф, 2 почта, 1 оорукана, 3 ФАП, 1 үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу, 7 мектеп, 1 музыкалык мектеп, 1 спорт мектеби, балдар үйү, карылар үйү, 1 маданият үйү, 1 стадион жана башкалар бар.

Аталган айылдык округун 2008-жылдын ноябрь айынан бери Жолдошев Кыялбек Акболушович жетектеп келе жатат.

БАГЫШ АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аталган аймактан Аккозов Акматали, Сулайманов Шахи, Аджиев Абдрай, өнөрөв Мамат, Касым Абдразаков, Кабириов Мамыт, өнөрөва Саламат, Шапакова Назир, Арзыкулова Турат, Анарбаев Кадырбек, Маматов Таштан, Мамытов Табылды, Осмоналиев Ысмаил, Жаркынбаев Авазбек, Караева Амиракан, Усенов Жуманазар, Анарбеов Батырбек, Алым Аманалиев сыяктуу көптөгөн эң мыкты адамдар чыккан. Бардыгын санап олтуруу мүмкүн эмес.

БАРПЫ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Барпы айыл округу райондо алгачкылардан болуп түзүлгөн аймактык бирдик болуп саналат. 1927-жылдан баштап чарбанын аймагында жергиликтүү реформа жүрүп ал негизинен 1930-жылы аяктаган. Бул мезгилдин аралыгында чакан клубдар, чакан мектептер, фельдшердик пункттар ачыла баштаган.

Барпы айылдык округу 1996-жылга чейин айыл кеңеши болгон. Ал райондун борбору Сузак кыштагынан 11 км чыгыш тарапта, Жалал-Абад темир жол бекетинен 5 км аралыкта. Борбору – Комсомол кыштагы. Айыл өкмөтүнө 19 айыл-кыштак карайт, алар: Комсомол, Осмонов атындагы айыл, үлгү, Чөкө-Дөбө, Каңды, Таштак, Миңөрүк, Жаңы-Айыл, Төөлөс, Боз-Чычкан, Беш-Мойнок, Жар-Кыштак, Төбөй, Түрк-Абад, Кыпчак, Маркай, Чокмор, Сай, Ачы. Калкы негизинен пахта, тамеки, буудай өстүрүүдө эмгектенишет. Айыл чарбага жарактуу жери 14 928 га, анын ичинен сугат жери 1972 га, кайрак жери 1385 га. Айыл чарба кооперативи, үрөнчүлүк чарбасы, 935 жеке чарба, 5 фермерик чарба, асыл тукум жылкы фермасы, 2 техникалык сервис, зооветсервис, суусервис, мончо, кыш заводу жана башкалар иштейт. Он орто, 2 негизги мектеп, 2 айлык врачтык амбулатория, 3 фельдшердик-акушердик пункт, клуб бар. 1930-жылы азыркы Барпы айыл өкмөтүнө аймагында «Интернационал», «Кызыл Октябрь», «Орджоникидзе», «Большевик», «Үлгү», «Комсомол», Ырыс, Сталин, «Кыпчак-Абад», «Коммунизм» сыяктуу майда чарбалар болгон. Алар

Таштак жана Чөкө-Дөбө айыл Советтерине караган. 50-жылдары ал чарбалар бири-бирине кошулуп, ирилештирилген. 1959-жылы эки айыл советиндеги бүт чарбалар биригип, «Кызыл мехнат» колхозу, Чөкө-Дөбө, Таштак айыл совети болуп калган. 1974-жылдан айыл өкмөтү белгилүү акын Барпы Алыкуловдун ысымынан аталат.

Аталган айылдык округун 2005-жылдан бери Эргешов Дөөлөтбек жетектеп келе жатат.

БАРПЫ АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аталган айылдан Данияр Чойбеков, Ормонбекова Саадат, Азимов Пайзираханман, Баймурзаева Халыскан, Токторбаев Жалил, Нааев Бектемир, Темирбаев Курманбек, Тагаев Абдыжапар сыяктуу көптөгөн эң мыкты адамдар чыккан.

АЙЫЛ ОКРУГУНУН МЫКТЫ ИШКЕРЛЕРИ

Чымбердиев Убайдулла – Ишкер. 1965-жылы Барпы айылында туулган. Жогорку билимдүү, кесиби юрист. 2006-жылы «Алис Суу» фирмасын уюштурган, 2008-жылдан баштап «Барпы-125» коомдук фондусун жетектеп келе жатат.

Чымбердиев Сайдилла – 1967-жылы Барпы айылында туулган. 1989-жылы Ош курулуш техникумун аяктаган. 1989-94-жылдары Оштогу ОРС – 1 “түштүк суу курулуш” ишканасында эмгек жолун баштаган. 2005-жылы Кыргыз Мамалекеттик Улуттук Университетинин юридика факультетин аяктаган. 2007-жылы ОсОО “Абий” кирпич заводун куруп бүтүргөн. Заводдо 90 кишилик жумуш орун камсыз кылынган. Айылдык кеңештин депутаты. Райондук, областтык администрациянын бир нече грамоталарынын ээси.

КАРА-АЛМА АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Кара-Алма айыл өкмөтү 1996-жылы Кара-Алма айыл кеңешинин базасында түзүлгөн. Райондун борбору Сузак кыштагынан 62 км, облустун борбору Жалал-Абад шаарынан 59 км түндүк-чыгыш тарапта жайгашкан. Багыш темир жол бекетинен 40 км. дей аралыкта. Жаңгак-жемиш токойлуу тоо арасында, деңиз деңгээлинен 800-3000 м бийиктикте жайгашкан. Жалпы аянты 56 800 га. Калкы дээрлик бардыгы (99,9%) кыргыздар. Негизинен мал чарбасында, дыйканчы-

лыкта, ошондой эле токойчулукта эмгектенишет. Айыл чарбага жарактуу жердин жалпы аянты 7779 га, анын ичинен айдоо жери 310 га, чабынды жер 695 га, жайыт 16774 га. Эки токой чарбасы бар: Кара-Алма аянты (40500 га), Орток (15300 га). Айыл өкмөтүндө жыгачты кайра иштетүүчү цех, 3 орто мектеп, 2 маданият үйү, бала бакча, 2 фелдшердик-акушердик пункт жана башкалар бар. Айыл өкмөтүнө төмөнкү кыштактар карайт: Кара-Алма, Орток, үрүмба. Борбору мурда Катыраңкы кыштагы болгон, 1947-жылдан Кара-Алма кыштагы.

КАРА-АЛМА АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН БАШЧЫЛАРЫ:

1. Ткачев С.М. – 1962-1929-жылдары
2. Сайпидинов А. – 1929-32-жылдары
3. Акулов ө. – 1932-34-жылдары
4. Жаркынбаев Н. – 1934-1938-жылдары
5. Дырылдаев С. – 1938-1943-жылдары
6. Эгембердиев К. – 1943-1952-жылдары
7. Чынарбекова К. – 1952-1953-жылдары
8. Матиев Р. – 1953-1954-жылдары
9. Личман Н. – 1954-60-жылдары
10. Мамиров Б. – 1960-1961-жылдары
11. Орозалиев Б. – 1961-64-жылдары
12. Солтоев К. – 1964-1969-жылдары
13. Колдосова Ж. – 1969-1974-жылдары
14. Алянова К. – 1974-80-жылдары
15. Акматов М. – 1980-81-жылдары
16. Докеев Т. – 1981-84-жылдары
17. Кебеков Б. – 1984-95-жылдары
18. Акматов К. – 1995-96-жылдары
19. Курманалиев К. – 1996-1998-жылдары

Аталган айылдык округду Айылчиев Камчыбек 1998-жылдан бери жетектеп келет.

КАРА-ДАРЫЯ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Кара-Дарыя айыл өкмөтү 1996-жылга чейин айыл кеңеши болгон. Түндүк-Батышынан Өзбекстан менен чектешет. Райондун борбо-

ру Сузак кыштагынан 22 км, Жалал-Абад темир жол бекетинен 30 км аралыкта жайгашкан. Аянты 129000 га, негизинен кыргыздар жашашат, шалы, буудай, пахта, тамеки, жүгөрү, жашылча жана башка эгиндерди айдашат. Мурда ал жерде Фрунзе, Октябрь, Кызыл-Аскер, Коммунизм жана Калинин деп аталган 5 колхоз болгон, 1956-жылы алардын баары биригип, Фрунзе атындагы колхоз деп аталган.

Сугат жери 21,51 га, кайрак жери 48 га, бак-дарак 15 га, жайыты 10,444 га. Айыл өкмөтүндө фермердик чарбалар, суу сервис, техсервис, мончо, сауна, чайхана, базар, калкты турмуш-тиричилик жактан тейлөөчү “Сымбат” кичи ишканасы иштейт. Айыл өкмөтүнө: Чаңгыр-Таш, Арал, Төш кыштактары карайт. Борбору Арал айылы. Чаңгыр-Таш аймагы кен байлыктарга бай, ал жерде Чаңгыр-Таш мунай-газ кени, Чаңгыр-Таш минералдык суусу, Чаңгыр-Таш акиташ кени, Чаңгыр-Таш гипс кени, Чаңгыр-Таш күкүрт кени, Чаңгыр-Таш целестин кени жана Чаңгыр-Таш чопо кени бар. Айыл өкмөттө 4 орто мектеп, 2 негизги мектеп, оорукана, 2 ФАП, бала бакча, 2 маданият үйү, 2 клуб, 2 китепкана бар.

КАРА-ДАРЫЯ АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН БАШЧЫЛАРЫ:

1. 1996-1998-жылдары – Жунусалиев Жолчу
2. 1998-1999-жылдары – Эрмеков Кеңеш
3. 1999-2001-жылдары – Абжалалов Абылкасым
4. 2001-2002-жылдары – Азимжанова Майрамкан
5. 2002-2004-жылдары – Эркинбаев Асан
6. 2004-2005-жылдары – М. Нарматов убактылуу башчылык кызматын аткарган.

Аталган айылдык округду 2005-жылдан Хамидов Абдывахал үсөнович жетектеп келүүдө.

КАРА-ДАРЫЯНЫН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Айыл аймагынан Базаров Төлөн, Таирова Гүлайым, Жантөрөөв Топчу, Сайпидинов Тажибай, Тагаев Абдыкаар, Рустамов Жусубали, Азимжан Караев, Жунусалиев Жолчу, Узаков Ибрагим, Ысманова Зеби, Камытов Үсөн, Байгазиев Абдикерим, Нуралиев Авазбек сыяктуу көптөгөн эң мыкты адамдар чыккан.

КӨК-АРТ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Көк-Арт өрөөнүндө алгачкы ирет ТОЗдор уюштурулуп дыйкандар бирикмеси иштей баштап колхоздук-кооперативдик түзүлүштүн негизин түзгөн. Улуу Ата Мекендик согуш жылдарынан кийин колхоздор уюштурулуп, аларды Михайловка МТСи тейлей баштады. Үч-Малайда "Эркин", "Кубат", "Жаңы күч" Жерге-Тал Жалгыз-Жаңгак айылдарына "Жаңы-Жол", "Ворошилов" колхоздору уюштурулган.

1939-жылдан 1941-жылга чейин, 1945-жылдан 1950-жылга чейин бул колхоздор иреттелип, Комсомол колхозу уюштурулуп анын башкармасы болуп Калназаров Жумук – 1957-жылга чейин иштеген. 1957-жылдан 1958-жылдын 1-майына чейин Кудайбердиев Надырбек колхоздун башкармасы болгон.

Михайловкада "Новый путь", Мазар-Булакта "Большевик" колхоздору биригип "Новый путь" колхозу уюштурулуп 1958-жылга чейин Шумский, Алхонов башкарма болуп иштешкен.

1958-жылы 1-майда Михайловка МТСи, "Комсомол", "Новый путь", "Красный пахарь", "Ворошилов", "Совет" колхоздору жоюлуп, жалпы Көк-Арт колхозу уюштурулган. Анын директору болуп Охрименко Павел Никандревич иштеген. 1960-1967-жылдары директор болуп Чугай Григорий Иосифович иштеп, семхоз экономикалык жактан абдан дүңгүрөп өскөн.

Чугай Г. И. Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешине депутат болуп шайланган, райкомдун бюро мүчөсү болгон.

1967-71-жылдары Төрөгелдиев Бегимкул

1971-74-жылдары Кипкалов Петр Купрянович

1974-80-жылдары Кешикбаев Асылжан

1980-1984-жылдары Розиев Азиз

1985-1987-жылдары Шукуров Абдыкапар

1987-1994-жылдары Кыдыралиев Орозмамат

1994-1996-жылдары Жумуков Маматжан семхоздун директору

болуп иштешкен.

1996-жылдан Көк-Арт совхозу реформанын негизинде жоюлуп, совхоздун мүлкү, жери үлүштөргө бөлүнүп жеке менчикке өттү жана совхоздун мүлкү, жеринин 25%ын алуу менен Көк-Арт мамлекеттик үрөнчүлүк чарбасы 1996-жылы 1-майда уюштурулуп, анын директору болуп Салиев Рахман 1999-жылдын октябрь айына чейин иште-

ген.

1999-2003-жылдары Чекиров Түгөйбай директор болуп иштеп, андан кийин чарба менчиктештирилип кетти.

АЙЫЛДЫК КЕҢЕШТЕР

Көк-Арт өрөөнүндө колхоздор уюшкандан мурда айылдык кеңештер болгон, булар мамлекеттик бийликтин жергиликтүү органдары болгон.

Көк-Арт, Михайловка селолук Советтери биригип Михайловка, ал эми 1958-жылы Михайловка, Дмитревка сельсоветтери биригип Көк-Арт поселоктук совети болуп уюштурулган.

1955-1963-жылдары Михайловка Көк-Арт селолук Советинин председатели болуп Арзиев Жума иштеген. 1963-1968-жылдары Көк-Арт поссоветинин председатели болуп Салиев Рахман иштеген.

1968-1971-жылдары Мурзаев Төрайым

1971-74-жылдары Абдукаимова Тургун

1974-1976-жылдары Болотов Жолболду

1976-1981-жылдары Бекмуратов Ороз

1981-1987-жылдары Исмаилов Койчуман

1987-1994-жылдары Маманов Абдуманап

1994-1996-жылдары Жанышбаев Жакып иштеген.

Көк-Арт совхозу 1996-жылы 1-майда реформадан кийин Көк-Арт айыл өкмөтү болуп уюштурулуп, айыл өкмөтүнүн башчысы болуп Жумуков Маматжан иштеген. 2001-2005-жылдары Кыдыралиев Орозмамат жетекчи болгон.

2005-жылдан азыркы күнгө чейин Көк-Арт айылдык округунун башчысы болуп Кудайбердиев Шералы Надырбекович иштөөдө.

КӨК-АРТ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

1996-жылга чейин айыл кеңеши болгон. Көк-Арт суусунун сол жээк тарабында жайгашкан. Райондун борбору Сузак кыштагынан 51 км. түндүк-чыгыш тарапта, Багыш темир жол бекетинен 16 км. аралыкта. Көк-Арт айыл округуна Мазар-Булак, Жерге-Тал, Жалгыз-Жаңгак, Үч-Малай кыштактары карайт. Борбору – Жерге-Тал кыштагы. Калкы 10 105 (2001). Айыл чарбага жарактуу жеринин жалпы аянты 12,3 миң гектар, анын ичинен айдоо жери 5358 гектар (сугат жери 3916 га, кайрак жери 1442 га), чөп чабындысы 1528 га, жайыты

5002 га, бак-дарак 36 га. Жерине буудай, күн карама, сафлер, жүгөрү, тамеки, картошка, жашылча жана башка айыл чарба өсүмдүктөрү өстүрүлөт. Эки орто мектеп, негизги мектеп, маданият үйү, 2 клуб, 2 бала бакча, тегирмен, оорукана (терапия, балдар бөлүмдөрү), төрөт үйү, 2 ФАП, 2 ашкана, эс алуучу паркы жана башкалар бар.

Азыр айыл округу деп аталган бул бирдик мурда айыл өкмөтү деп аталып, 1996-жылы Көк-Арт айылдык Кеңешинин базасында уюшулган. Азыркы Көк-Арт айыл округунун тарыхына көңүл бурсак, ал өткөн кылымдын 50 жылдарына барып такалат. Көк-Арт өрөөнүндө колхоздор уюштурулгандан мурда айылдык кеңештер болгон, булар мамлекеттик бийликтин жергиликтүү органдары болгон.

КӨК-АРТ РАЙОНУ

Жалал-Абад облусунда 1935-жылы уюшулган административдик-аймактык бирдик. 1937-жылы Октябрь революциясынын 20 жылдыгына карата Октябрь району болуп өзгөргөн. Октябрь району кийин (1959) Сузак районуна кошулган.

Көк-Арт – Сузак районундагы суу. Кара-Дарыянын оң куймасы. Узундугу 105 км, албынын аянты 1370 км². Фергана тоо тизмегинин түштүк батыш капталынан башталып, Көк-Арт өрөөнү аркылуу агат. Кызыл-Суу, Кара-Март, Үрүмбаш, Жошо, Кара-Алма жана башка ири куймалары бар. Сугатка кеңири пайдаланылат. Боюнда Мундуз, Жоон-Күнгөй, Сузак жана башка айылдар жайгашкан.

Көк-Арт ашуусу – Фергана тоо тизмегинде. Көк-Арт суусунун башынан орун алган. Деңиз деңгээлинен бийиктиги 3319 м. Ашуунун бели түзөң, түндүк чыгыш капталы тигирээк, түндүк батышы бир аз жантайыңкы. Негизинен силур менен девондун мрамор, сланец, акиташ тектеринен турат. Кышында калың кар жатат. Сузак жана Тогуз-Торо райондорунун байланыштырган автомобиль жолу өтөт.

Көк-Арт кени – Сузак районундагы кум-шагыл чыгуучу жер. Жалал-Абад шаарынан 8 км түндүк-чыгыш тарапта, Көк-Арт суусунун тектеринде. Кен 1967-жылы табылып, 1967-1968-жылдары геологиялык чалгындоо жүргүзгөн. Аймагы атропоген мезгилинде пайда болгон аллювий чөкмөлөрүнөн түзүлгөн. Алар кой таштуу кум-шагылдан туруп, кургак сайда тектир-кашатчаларды түзүп жатат. Петрографиялык жана гранулометриялык курамы ар түрдүү: химиялык жактан ту-

руктуу жана катуу келген кварциту кумдар менен кремнийлер (80%), оңой талкалана турган жумшак сланецтер менен алевролиттер (4%) жана химиялык туруктуулага аз акиташ теги, доломит жана башкалар 25% ке чейин кезигет.

Кенди пайдалануу үчүн аны алдын ала талкалап, шагылга жана кумга айландыруу талап кылынат. Жуулган кум жөнөкөй бетондорго, ал эми шагыл болсо «300-400» маркасындагы бетон даярдоого жарамдуу. Кендин кум-шагылы карьер түрүндө казылып, Жалал-Абад шаарындагы бетон даярдоо заводунда пайдаланылат.

Көк-Арт минерал суусу – Сузак районундагы дарыланууга жана ичүүгө жарамдуу минералдуу суу булактары. Көк-Арт суусунун оң жээгинде, Сузак кыштагынан 5-6 км түндүк-чыгыш тарапта. 1959-жылы табылган. Минералдуу суу булактары бор мезгилинин аягында пайда болгон кумдуктун кызыл делювий тектери жаап жатат. Суунун температурасы 20-210С. Химиялык курамы боюнча хлорид-сульфат натрий-кальцийлүү суу. Суунун жалпы чыгымы 0,15 л/секунд.

КӨК-АРТ АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АЛДЫҢКЫ АДАМДАРЫ

Атаканов Арапбай – 1928-жылы Жалгыз-Жаңгак айылында туулган. 1956-жылдан Комсомол колхозунда кийин Көк-Арт совхозунда механизатор болуп эмгектенген.

В. И. Лениндин 100 жылдыгына арналган юбилейлик медалы менен сыйланган.

Кыдыралиев Орозмамат – 1951-жылы Канжыга айылында туулган. К.И.Скрябин атындагы айыл чарба институтун аяктаган. 1970-жылдын мартынан майына чейин Көк-Арт айыл чарбасында, ветсанитар, 1972-73-жылдары Көк-Арт айыл чарбасында ветсанитар, 1973-жылдын январынан май айына чейин «Кызыл-Мехнат» колхозунда веттехник, 1973-80-жылдары ветврачы, 1980-81-жылдары Гагарин совхозунда башкы зоотехник, 1985-88-жылдары Көк-Арт совхозунда башкы зоотехник, 1988-94-жылдары Көк-Арт совхозунда директор, 1994-96-жылдары Көк-Арт айыл кеңешинин төрагасынын орун басары, 1996-2001-жылдары Архангельский айыл өкмөтүнүн башчысы, 2001-2005-жылдары Көк-Арт айыл өкмөтүнүн башчысы болгон. Элге билим берүүнүн отличниги.

КУРМАНБЕК АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Тарыхый жактан алганда зарыл болгон коллективдештирүү масанын ага болгон кызыкчылыгын арттырган. Натыйжада Жоон-Күнгөй, Кара-Чолок, Таран-Базар, Саты, Канжыга, Калмак-Кырчын сыяктуу майда кыштактар ирилештирилип, алар социалисттик кайра куруулардын учурунда жерге жана менчикке жасаган мамилени жакшыртышты. Натыйжада жогорудагы айылдардын аймагында жолдор салынды, эгин ташуу иши жакшырган, жылкы, кой өстүрүү маселеси улам тез темп менен өнүккөн. Эң башкысы адамдар пландаштырылган темптер чарбалык эсепти жакшыртууга мүмкүнчүлүк бере тургандыгын түшүнүшкөн. Сугат системасы да жакшырган. Чарбалык ишке майда техникаларды колдонуу аркылуу дыйканчылыктын маданиятын жогорулатышкан. 1930-жылдан кийинки чарбалык кайра куруулар Көк-Арт чарбасын жана анын кеңешин зарыл болгон маселелер айрыкча алгачкы кадрларды даярдоо, билим берүү, өздүш маданиятты жакшыртуу маселесин колго алган Көк-Арт айылдык кеңеши кийин Курманбек айылдык кеңеши болуп өзгөргөн.

Курманбек айылдык округу – Сузак районундагы административдик аймактык бирдик. Борбору – Таран-Базар айылы. Райондун борборунан 58 км, Жалал-Абад шаарынан 45 км. аралыкта жайгашкан, деңиз деңгээлинен 1450 м. бийиктикте. Айыл өкмөтүндө 8 айыл бар: Калмак-Кырчын, Таран-Базар, Жоон-Күнгөй, Саты, Кара-Чолок, Канжыга, үрүмбаш. Айыл округунда бардыгы болуп 11 189 калк жашайт жана негизин кыргыздар түзөт.

1954-жылы Бозон-Жолборс айылдык совети Архангель селолук советине каратылат, 1958-жылдан баштап Архангель селолук советинин курамына төмөнкүлөр кирген:

1. “Карл Маркс”, “8 Март”, “Архангельск” жети жылдык мектептери.
2. Башталгыч мектептер – Сары-Булак, үрүмбаш.
3. Архангель айылдык китепканасы
4. Архангель айылдык клубу
5. Архангель айылдык ооруканасы.

1966-жылдан тартып Архангель поселкалык совети болуп, кайра түзүлөт. 1969-1970-жылдары Архангель айылдык совети толугу менен электр жарыгы менен камсыздалган.

Архангель айылдык советинин алгачкы башкаруучулары:

1. 1948-1949-жылдарда Белов Т.
2. 1949-1951-жылдарда Бондарь
3. 1951-1954-жылдарда Петренко
4. 1956-1958-жылдарда Эрматов Мамат
5. 1958-1963-жылдарда Үметов Назаралы
6. 1963-1966-жылдарда Сыдыков Осмоналы
7. 1967-1971-жылдарда Жаманкараев Азизбек
8. 1971-1980-жылдарда Ормонов Мамат
9. 1981-1984-жылдарда Дакеев Т.
10. 1984-1991-жылдарда Бекмуратов Ороз
11. 1991-1995-жылдарда Азимбаев Ырысмамат
12. 1995-1996-жылдарда Сыдыков Бабыржан

1996-жылдын апрель айынан Архангель айылдык советинин чечиминин негизинде Архангель айыл өкмөтү түзүлгөн. 1980-жылы 12-апрелде Көк-Арт совхозунан Ю. А. Гагарин атындагы совхоз бөлүнүп чыккан. Ю. А. Гагарин совхозунун курамына Жоон-Күнгөй, Таран-Базар, Кара-Чолок, Калмак-Кырчын, Саты, Канжыга айылдары кирет.

Ю. А. Гагарин совхозунун алгачкы башкаруучулары, директорлору: Ашырматов У, Чотуев Ф, Жаанбаев А, Жалалов Ы, Жолдошбаев Э, Курманалиев К. болгон.

Архангель айыл өкмөтүнүн алгачкы башкаруучулары:

1. 1996-1999-жылдары О. Кыдыралиев
2. 1999-2000-жылдары А. Исмаилов
3. 2000-2001-жылдары Т. Ахунбаев
4. 2002-2002-жылдары Ҷ. Батырканов
5. 2002-14.06 жылы Т. Керимкулов
6. 2004-2005-жылдары У. Кыралиев болгон.

2006-жылдан тартып айылдык округдун башчысы болуп А. Чотбаев иштеп жатат.

Айыл округундагы ар бир айыл өзүнчө түзүлүшү боюнча тарыхка бай. Мисалы, Жоон-Күнгөй айылынын тарыхына кайрылсак, айыл Көк-Арт болуштугуна караган жана калк жашаган жерлери Үрүмбаш, Сары-Айбан, Кара-Жыгач, Ак-Таш, Сары-Жон, Тарылга болгон. 1929-жылы айыл бир нече чарбаларга бөлүнгөн, жогору жагы “8-март” төмөн жагы “Ворошилов”, чыгыш жагы “Карл Маркс” колхозу болуп уюшулган.

2003-жылы 24-июнда Кыргыз Республикасынын Жогорку

Кеңеши тарабынан айылдардын атын өзгөртүү боюнча чечим кабыл алынган Мийзамдын негизинде Любенко – Кара-Чолок, Дмитриевка – Таран-Базар, Архангельский - Жоон-Кунгбай айылдары деп аталып, ушун элге Мийзамдын негизинде Архангель айылдык Кеңеши кайрадан Курманбек айылдык кеңеши болуп өзгөртүлүп аталды.

КУРМАНБЕК АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Айыл аймагынан Мамаюсупов Халдарбай, Тукубай Тайгараев, Чютбаев Авазбек, Орөзалы Тажибаев, Токенов Шамши, Токенов Жапар, Токенов Жолболду, Омошев Төлөгөн, Бекбаев Турдуназир, Рахманов Төрөмамат, Зулпукаров Аманкул, Абылов Нуралы, Узакбаев Эмильбек, Жолдошбаев Эльбрус сыяктуу көптөгөн мыкты адамдар чыккан.

КЫЗ-КӨЛ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Кыз-көл айылдык кеңеши 1935-жылдын февралынан айыл чарба артелинин жаңы уставы боюнча иштей баштады. Дегинкиси, Кыз-Көл айыл өкмөтү 1931-жылы негизделип, 1996-жылга чейин айыл кеңеши болгон. Борбору Ак-Төөк кыштагы. Райондун борборунан 38 км түндүк-чыгыш тарапта, Жалал-Абад темир жол бекетинен 36 км аралыкта жайгашкан. Дээрлик бардыгы кыргыздар жашашат. Калкы негизинен мал чарбачылыкта жана дыйканчылыкта эмгектөнөт. Айыл чарбасына жарактуу жери 10,8 миң га, айдоо жери 2,8 миң га, жайыты 4,2 миң га. Аймагында 9 орто мектеп, 2 негизги мектеп, 2 башталгыч мектеп, оорукана, бейтапкана, айылдык врачтык амбулатория, 8 ФАП, 2 китепкана, мөңчө бар. Ага Ак-Булак, Ак-Төөк, Жаңы-Арык, Жылан-Темир, Каду, Кара-Булак, Кара-Март, Кашка-Терек, Катыраңкы, Кыз-Көл, Кызыл-Кыя, Сары-Булак деп аталган 12 кыштак карайт.

Маматкулов Базарбай – 2001-жылдын июль айынан Кыз-Көл айыл өкмөтүнүн башчысынын милдетин аткаруучу, 2001-жылдын декабрь айынан Кыз-Көл айыл өкмөтүнүн башчысы болуп, азыркы күнгө чейин иштеп келе жатат.

КЫЗ-КӨЛ АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аталган айыл аймагынан Аширалиев Абдумаматкадыр, Мухтар

Борбугулов, Абдыраманов Шабданбай, Мамаюсупов Халдарбай, Малабаев Мырзабек, Кутманов Бакбур, Жолдошев Субан, Кайыпов Марат, Турдубаев Курманбай, Туташева Жаннат, Чойбеков Кадырбай, Тойчиев Айти сыяктуу көптөгөн алдыңкы адамдар чыгышкан.

КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Кызыл-Туу айылдык округу – Сузак районундагы административдик аймактардын бири, башкармалыгы Мундуз айылында жайгашкан. Мундуз айылы Сузак районунун борборунан 12 км, Жалал-Абад шаарынан 8,5 км, түндүк батыш тарабында, деңиз деңгээлинен 980-1050 м бийиктикте жайгашкан. Айыл округунда 20 айыл бар.

Азыр айыл округу деп аталган Кызыл-Туу айыл өкмөтү болуп 1996-жылы айылдык кеңештин базасында уюшулган. Кызыл-Туу айыл округунун уюшулуу тарыхы өткөн кылымдын 20-жылдарынан кийин башталган. Тарыхый далилдерге таянсак, Кызыл-Сеңир сельсовети (кийин Кызыл-Туу) 1926-жылы 6-декабрда Жалал-Абад кантонунун Көк-Арт өрөөнүндөгү түзүмдөрдүн курамында катталып келген, сельсоветтин аймагында Орозбеков, Сталин, Кара-Жыгач, Коммунизм, Жашасын деген майда колхоздор уюшулган.

Ачы өрөөнүндө 1940-жылдары Большевик жана Ачы сельсоветтери иштеп турган, 1958-жылы 3 сельсовет (Кызыл-Туу, Ачы, Большевик) бир Кызыл-Туу сельсоветине бириктирилген. Кызыл-Туу сельсоветиндеги Орто-Азия, Кызыл-Байрак, Кызыл-Сеңир колхоздору да биригишкен. 1951-жылы бул аймакта МТС (Машина трактор станциясы) уюштурулган.

1951-жылы Ленин атындагы жана «Ак терек» деген эки колхоз болгон. 1958-жылы Жданов атындагы колхозго Спасовка селосундагы Киров атындагы колхоз жана Ачы өрөөнүндөгү колхоздор биригишет. Мындан кийин бул колхоз элинин саны, жер аянты, экономикасы боюнча Ош областындагы ири колхоздордун бирине айланат да, Карл Маркс атындагы колхоз деп аталат. 1963-жылы алгачкы жолу пахта терүүдө сегиз машина иштеди, алардын бири 50, 60 тоннадан пахта теришти. Бригадир Мамыт Мырзакматов жетекчилик кылган комплекттүү механизация бригадасы ар гектардан 22 центнерден пахта алган. Бул, албетте, ошол кездеги барып жеткен эң жогорку көрсөткүч эле. Ушундай эле ийгиликке Карагулов Ормотой да жетишкен. Колхоздо алдыңкы чабаны Хайткул Юлдашев өзүнө бекитилип берилген ар бир койдон 4 кгдан жүн алууга жетишкен.

Мал чарбасында иштегендерден Ажимат Матиев, Абдыка-

дыр Абдраимов, Сейит Каримов Социалисттик Эмгектин Баатыры деген жогорку наам алышкан. Бообек Нуруев ордендер менен сыйланган. 1963-жылы пахтанын өндүрүлүшү 135%, дан эгиндери 93%, жашылчаныкы 158%, эт жыйноо 20%, жүн 32%ке көбөйгөн. 1959-60-жылдарда 200 башка ылайыкташтырылган стандарттуу уйкана курулуп, анда уйларды механикалык түрдө саай турган аянтча, асма жол, автоматтык суугаргыч курулган.

1958-жылдын 7-апрелинде Кызыл-Туу сельсовети эмгекчилердин депутаттарын Кызыл-Туу айылдык кеңеши деп аталды, ошол эле жылы Ачынын ичиндеги жана өрөөнүндөгү колхоздор биригишип Кызыл-Туу айылдык кеңеши боюнча бир гана Карл Маркс атындагы колхоз болуп бириктирилген.

Архивдик материалдарга караганда 1951-жылдан бери сельсоветтерде жетекчи болуп иштегендер төмөнкү жарандар болгон:

1. 1950-жылы Юлдашев Базарбай
2. 1951-жылы Суранбаев
3. 1952-жылы Маматов Токтоназар
4. 1953-жылы Абдурахманов
5. 1954-57-жылдары Сатвалдиева Бүбайша,
6. 1957-63-жылдары Кадыркулов А
7. 1963-65-жылдары Көккөзова Какы
8. 1965-1972-жылдары Бечелов Аттокур
9. 1972-1985-жылдары Жунусова Санталат
10. 1985-1988-жылдары Батыралиев Тыныбек
11. 1988-1992-жылдары Бегимкулова Кымбат
12. 1992-1995-жылдары Алимов Рысбек
13. 1996-1997-жылдары Жумабеков Марат
14. 1997-2001-жылдары Жүсүмбаев Темирбек
15. 2002-2004-жылдары Алишев Мурзакул
16. 2004-жылдан бери Шакиров Асан

Азыркы учурда айыл округун Наримбетова Турдукан жетектеп келе жатат.

КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аймактан Матиев Ажимат, Каримов Сейит, Кармышаков Абдыкар, Абдраимов Көчкөмбай, Бектемиров Абдималик Юлдашева Нартажи, Нуруев Болот, Кутманов Бакбур, Суранбаев Камбараалы, Бекенов Абдикерим, Батыралиев Тыныбек, Таракулов Ражап,

Абдыкадыров Айти, Төрөбаев Эргеш, Чотбаева Бактыкан, Өмүрзаков Мукай сыяктуу көптөгөн эң мыкты адамдар чыккан.

ЛЕНИН АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

1996-жылы айыл кеңешинин базасында уюшулган. Райондун борбору Сузак кыштагынан 30 км түндүк-чыгыш тарапта. Жалал-Абад шаарынан 20. км аралыкта жайгашкан. Аянты 3,3 миң га. Калкы 7039 (2001); көбү кыргыздар (5 миңден ашыгы), курд (1760), орус, өзбек, тажик, немец, украин жана башкалар бар. 17 улуттун өкүлү жашайт. Эли негизинен дыйканчылыкта (жүзүмчүлүк, мөмө-жемиш өстүрүүдө) жана мал чарбасында эмгектенишет. Жеринин жалпы аянты 3267 га, айдоо жери 1352 га, сугат жери 1044 га, кайрак жери 308 га, бак-дарак 205 га, жүзүмзар 766 га, тамарка 135 га, токой аянты 49 га, жайыт 475 га. Шарап заводу, май чыгаруучу цехтер, чакан фирмалар, механикалаштырылган парк, тегирмен, плотина, 3 мончо, дүкөн, ашкана, чайканалар, байланыш бөлүмү иштейт. Үч орто мектеп, лицей, 2 бала бакча, маданият үйү, клуб, мечит, парк, айылдык врачтык амбулатория, фельдшердик-акушердик пункт, дарыкана бар. Ленин айыл өкмөтүнө төмөнкү кыштактар карайт. Ленин, Кара-Жыгач, Орто-Сай (Гавриловка). Борбору – Ленин кыштагы.

Ленин – Сузак районундагы кыштак, Ленин айыл өкмөтүнүн борбору. Көк-Арт суусунун сол жээгинде жайгашкан. Райондун борбору Сузак айылынын 30 км түндүк-чыгыш тарапта. Калкы негизинен жүзүмчүлүктө жана мал чарбасында эмгектенишет. Шарап заводу, мончо, ашкана, чайканалар, тегирмен, май чыгаруучу цех, чакан фермалар жана башка иштейт. Лицей, орто мектеп, маданият үйү, китепкана, айылдык врачтык амбулатория, дарыкана, байланыш бөлүмү, бала бакча, эс алуу паркы жана башкалар бар. Кыштак 1951-жылы негизделген. Мурда кант заводу иштегендиктен, бул айыл “Кант заводу” деп да аталган.

Орто-Сай, (Гавриловка) – Сузак районундагы Ленин айыл өкмөтүнө караштуу кыштак. Көк-Арт суусунун сол жээгинде жайгашкан. Райондун борбору Сузак айылынан 37 км чыгыш тарапта. Багыш темир жол бекетинен 6 км, аралыкта. Орто мектеп, бала бакча, фельдшердик-акушердик пункт, дүкөн, мончо, плотина бар. Кыштак 1914-жылы негизделген.

Жыгач-Коргон (Фрунзе, Сымкат) – Сузак районундагы Ленин айыл өкмөтүнө караштуу кыштак. Райондун борбору Сузак айылынын 42 км түндүк-чыгыш тарапта, Багыш темир жол бекетинен 27 км,

калкы 2273. Негизинен дыйканчылыкта, жүзүмчүлүктө эмгектенишет. Орто мектеп, китепкана, бала бакча, клуб, фельдшердик-акушердик пункт, механикалаштырылган парк жана башкалар бар.

1864-жылда орус генералы Черняев башында турган орус армиясы Орто Азияга чаң тополоң салып түндүк кыргыздарды ар тарапка чачыратты. Ат-Башы, Тогуз-Торо, Ак-Талаадан чачыраган элдердин айрымдары Көк-Арт дарыясынын эки жээгине жайгаша баштады. Ошолордун арасында Чигитей уулу Али башкарган эл Көк-Арт дарыясынын боюндагы Айгыр-Жал деген талаага келип конушат. Кийинчерээк кыштоо жана арык чыгарышат. Мал жандыктарын камаш үчүн жыгачтан коргон салышат. Айылдын Жыгач-Коргон аталып калганы ошондон. 1915-1920-жылдары Жыгач-Коргонго украин улутундагы 7 үй-бүлө отурукташып, үй тургузгандыктан ал жерди алгач "Семь хат" деп аташкан, ошондон улам "Сымкат" деп аталып калган. Жыгач-Коргон айылында 1927-жылы "Талды-Булак", 1929-жылы "Сары-Камыш", 1934-жылы "Жаңы-Арык" деген колхоздор уюшулган. 1936-жылы бул колхоздор биригип, Фрунзе атындагы колхоз болуп калган.

"Жүзүм-шарап" акционердик коому, же Октябрь жүзүмчүлүк совхозу 1943-жылы уюшулган. Алгач кант заводу болгон. 1946-жылы колхоз болуп уюшулган. 1957-1959-жылдары колхоздор совхозго кошулуп; "Октябрь жүзүмчүлүк совхоз комбинаты" аталган. Өлкөгө сапаттуу вино берүү үчүн бул жерге Молдовиянын жүзүм талааларынан атайын жүзүмдүн сортторун алып келип өстүрүшкөн жана жүзүм талаасы дээрлик 900 гектарга жеткирилген. Ушул жердин өзүндө жүзүмдүн сорттору боюнча сорт сыноочу участок түзүлгөн. Комбинат жаңыдан курулган мезгилде Шамурзин жана Токторбаев деген адамдар директор болуп иштешкен. 1960-жылдары совхозго Николай Рубан директор болуп келет. Ошол кезде жүзүм аянттары кеңейтилип вино чыгаруучу заводго автоматтык системада иштөөчү техникалар курулган. Ал эми 1964-жылы совхозго Николай Порошай директор болуп келген. 1970-жылы жүзүмдү кайра иштетүүчү комбинат болуп аталган. Ошол жылы вино комбинат 17 000 тонна жүзүмдү кайра иштетип, винонун онго жакын түрүн чыгарып, ал биринчи жолу экспортко чыгарылган.

1987-жылы – Немцов Ю. А. 1991-жылы Ибрагимов Бекболот, 1993-жылдан Курманалиев Кыдырალი, 1996-жылдан Осмонов Шамил, 1998-жылы Чоңозов Адылбек, 2001-жылдан Жолчубаев Александр директор болуп иштешкен. 2000-жылдан акционердик коом жүзүм шарап жана шире, алкогольсуз ичимдиктерди чыгарат.

Ленин айылдык кеңешине жетекчилик кылып иштегендер:

1. 1961-70-жылдары Абдыкадыров Э.
2. 1970-71-жылдары Рот Э.К.
3. 1971-73-жылдары Абдыкадыров Э.
4. 1973-76-жылдары Арзыкулова С.
5. 1976-90-жылдары Мусаева С.
6. 1990-99-жылдары Укеева М.
7. 1999-2001-жылдары Чонозов А.

Аталган айыл округунун 2001-жылдан бери жылдары Курманалиев Кадыралы иштеп келе жатат.

ЛЕНИН АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аталган аймактан Сулайманова Рысбү, Орунбекова Бегайым, Жоробеков Кочкор, Пиримбаев Жусуп, Турдукулова Саламат сыяктуу көптөгөн эң мыкты адамдар чыккан.

СУЗАК АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Сузак айылдык округу аты уйкаш айыл кеңешинин базасында 1996-жылы түзүлгөн. Облустун борбору жана темир жол бекети Жалал-Абад шаарынан 7 км. түндүк-батыш тарапта, Бишкек-Ош автомобиль жолунун боюнда, Көк-Арт өрөөнүндө, деңиз деңгээлинен 760 м. бийиктикте жайгашкан. Аянты 264505 га. Калкы 36,5 миң болуп, негизинен дыйканчылыкта (пахта, дан, тамеки, жашылча-жемиш жана башкалар өстүрүүдө) эмгектенишет.

Айылдык округунун аймагындагы айыл чарбасына жарактуу жер 19415 га, ушундан сугат жер 3118га, кайрак жер 2362 га, чабынды 172 га, бак-дарак 184 га, жайыт 12617 га. Үрөнчүлүк чарбасы, бирикме, 25 чакан чарба, 10 айыл чарба кооперативи, 6 фермердик чарба, 167 жеке менчик чарба, пахта тазалоочу завод, техсервис, 2 суу сервис, 3 ветеринардык сервис, 5 мончо, 3 чайхана иштейт.

Айылдык округуна караган кыштактарда 11 мектеп, жеке менчик лицей, 6 бала бакча, маданият үйү, 4 клуб бар. Сузак айыл округуна 8 кыштак карайт. Сузак, Арал, Достук, Садда, Камыш-Башы, Жаңы-Дыйкан, Благовещенка, Кыр-Жол. Борбору - Сузак кыштагы.

СЕЛОЛУК СОВЕТТИН АЛГАЧКЫ КАДАМДАРЫ

Жалал-Абад облустук мамлекеттик архиви тарабынан 2009-жылдын 19-майында берилген тарыхый маалыматтарга караганда, Сузак айыл округу 1929-жылы уюшулуп, алгач Жумушчу, дыйкан жана кызыл аскер депутаттары Советинин Сузак селолук аткаруу комитети деп аталган. 1939-жылы эмгекчилер депутаттарынын Сузак селолук Советинин аткаруу комитети, 1977-жылы эл депутаттарынын Сузак селолук советинин аткаруу комитети болгон, 1991-жылы Эл депутаттарынын Сузак айылдык кеңешинин, КР өкмөтүнүн 1996-жылдын 24-апрелиндеги 187-токтомунун негизинде Сузак айыл өкмөтү деп өзгөртүлдү.

Алгач Сузак селолук совети Жалал-Абад райондук аткаруу комитетине баш ийген. Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун 1940-жыл 28-апрелиндеги Указы менен райондун борбору Жалал-Абад шаарынан Сузак кыштагына көчүрүлгөн. Ошондон кийин Сузак селолук Совети Сузак районунун курамына киргизилди.

Архивде селолук Советтин ишмердүүлүгү менен байланышкан документтер толук эместигинен өткөн кылымдын 30-жылдарын камтыган маалыматтады таап кеңири жазуу мүмкүн болбоду. Бирок, тарыхтан бизге маалым болушунча, Сузак селолук Совети өзүнүн аймагында толук кандуу бийликтин органы эсептелип, көп сандуу чарбалык, социалдык, турмуш-тиричилик, маданий-агартуу жана башка маселелерди чечкен. Жергиликтүү бюджетти белгилеген, чарбалык жана маданий өнүгүү пландарын бекиткен, жергиликтүү бюджеттин, жылдык жана беш жылдык пландарын аткарылышын камсыздаган, айыл чарбалык продукцияларын даярдоо, соода, саламаттыкты сактоо, элге билим берүү жана элди социалдык камсыздандыруу маселелерин чечкен.

Облустук архивдин 412-фондунда 1948-2005-жылдардын аралыгында Сузак селолук Советинин аткаруу комитетине төрагалык кылгандардын төмөндөгү тизмеси берилген:

- 1948-1951-жылдары – Латип Улмасов
- 1951-1952-жылдары – Абдуманап Закиров
- 1952-1955-жылдары – Сатывалды Сарымсаков
- 1955-1957-жылдары – Хабибулла Адаев
- 1957-1962-жылдары – Тешабай Мирзаканов
- 1962-1963-жылдары – Халыскан Хамрабаева
- 1963-1964-жылдары – Улмасхан Парпиева

- 1964-1971-жылдары – Райимжан Салиев
- 1971-1975-жылдары – Араббай Абдукаримов
- 1975-1976-жылдары – О. Туманова
- 1976-1997-жылдары – Лариса Ахмедова
- 1997-2000-жылдары – Сайпиддин Зухриддинов
- 2001-2004-жылдары – Хусниддин Режавалиев
- 2005-2006-жылдары – Акрам Файзуллаев

2006-жылдан баштап Лутфулла Юнусов төрага болуп иштеп келе жатат.

АРТЕЛДЕН – МИЛЛИОНЕР КОЛХОЗГО

1935-жылы колхозчулардын II съезди болуп, анда айыл чарба артелинин үлгүлүү уставы кабыл алынды. Ошого ылайык колхозго 450 га айдоо жер бекитилип берилди. Анын ичинен 270 га жерге пахта, ошондой эле жүгөрү, буудай жана люцерн эгилди. Орточо түшүмдүүлүк гектарына 7 центнерден туура келди. Ал кезде бардык талаа иштери кол жана ат күчү менен аткарылган.

1954-жылы Сузак райондук аткаруу комитетинин чечими менен Сталин атындагы колхоз жана Благоевченка селолук Советине караштуу "Октябрдын 10 жылдыгы" колхозу кошулуп, "Коммунизм" колхозу деп атала баштады. Колхоз көп жолу социалисттик мелдештердин жеңүүчүсү болгон. 1954-1957-жылдары пахтаны жакшы өстүрүүдө үлгүлүү иштери үчүн колхозго Кыргызстан КП БК жана Кыргыз ССР Министрлер Советинин өтмө Кызыл Туу ыйгарылган. 1959-жылы Жалал-Абад облусу жоюлуп, Ош облусу менен кошулгандан кийин "Коммунизм" колхозу Ош облусунун Сузак районунун курамына кирген. Колхозго 30 жыл башкармалык кылган Астана Бадалов пенсияга чыккандан кийин 1960-жылдын январынан тартып колхоз башкармасынын башчылыгына мурда Сузак райондук керек-жарак коомунун башкармасы болуп иштеген Алымжан Юнусов шайланган.

1965-жылы Алымжан Юнусов башкарган "Коммунизм" колхозу мал чарбачылыгыны өнүктүрүү жана мамлекетке пахта сатуунун план-тапшырмаларынын ашыгы менен аткарып, социалисттик мелдештин жеңүүчүсү болгону үчүн, 1966-жылы машинада пахта жыйноодо жогорку темптеги камсыздаганы үчүн, 1967-жылы мал чарбасы үчүн тоют даярдоо планын ашыра аткарганы үчүн Кыргызстан КП БК, Кыргыз ССР Министрлер Советинин өтмө Кызыл Туусу тапшырылган. Колхоздо кирешелердин өсүшү менен колхозчулардын турмушу

жакшырып, айылда социалдык, маданий-агартуу объекттеринин курулушу күч алды. VIII беш жылдыктагы зор ийгиликтери үчүн 1971-жылы колхоз "Эмгек Кызыл Туу" ордени менен сыйланды. 1976-жылы колхоздун кирешеси 788,4 миң сомду түзүп, пахтачылыкта ар гектарынан 43,5 центнерден түшүм алынган.

Ордендүү "Коммунизм" колхозунун башкармасына 36 жыл бою тыныгуусуз "СССРдин эмгек сиңирген айыл чарба кызматкери" Алымжан Юнусов төрагалык кылды. 1990-жылы колхоздун кирешеси 12 млн. 84 миң сомду түзгөн. Бул сумма 1960-жылга караганда 10 эсеге көп дегенди билдирет. Колхозчулардын демилгеси менен эгемендүү Кыргызстандын бутуна туруп алышы үчүн салым катары 1991-жылы республикалык бюджетке 1 млн. сом, областтык бюджетке да 1 млн. сом, ал эми дагы башка бюджеттик ишкана-мөкөмөлөргө, көмөккө муктаж адамдарга колхоз тарабынан акчалай жардам берилди. Айыл чарбасын реформалоонун алдыда колхоздо 1790 га суугат жер, 50 дөн ашык жүк ташуучу автомобиль, 10го жакын жеңил автомашина, 135 ар түрдүү тракторлор жана 20дан артык комбайндар бар эле. Колхозчулар үчүн бардык шарттар түзүлгөн 18 талаа шыйпаңы, 4 мектеп, 4 балдар бакчасы, 9 магазин, 3 клуб, 2 китепкана, 3 мончо, 3 чайхана, 3 ашкана, 2 ФАП, 2 стадион, 2 тогирмөн, 3 акжуаз, 1 музей иштеген. Колхоздун аймагында 18 улуттан турган 8 миң калк жашаган, анын ичинен 1680 колхоздун мүчөсү эмгектенген. Колхозго Алимжан Юнусов төрагалык кылган учурда Муллажан Муминов партком секретары, Алимжан Хамидов профком төрагасы, Григорий Йосифович Макаров башкы агроном, Алихожа Ханхожаев башкы инженер, бир тууган Сатвалди, Алимжан Талипжан Сариковдор, Файзиддин Салимов, Абдукарим Абдураимов, Абдужамин Муйдинов, Абдухафиз Кучкаров, Хурматилла Махсимов жана башкалар алдыңкы бригада башчылары болуп эмгектенишкен. Бири-биринен кооз имараттарды курууда уста Маматкул жана уста Хайдаралинин салымы чоң болгон.

Колхоз айыл чарба реформасын ишкө ашыруу максатында майда дыйкан жана фермердик чарбаларга бөлүнүп кетти. Колхоздун базасында уюшулган үрөнчүлүк чарбасына Алимжан Юнусовдун наамы берилген. Чарбага төраганын уулу, ишкер жетекчи Лутфулла Юнусов башчылык кылат.

ЭМГЕКТИН БААТЫРЫ ЖЕТЕКТЕГЕН КОЛХОЗ

Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу, Социалисттик Эмгектин Баатыры Абдурашид Абдукадыров көп жылдар бою жетектеген Сузак районундагы даңазалуу "Москва" колхозу алгач, 1929-жылы "Азаттык" колхозу болуп уюшулган. Анын биринчи төрагасы Юлдаш

палван болуп, көңсөси Молдо Абдувалинин мейманканасында жайгашкан. 40 гектарга жакын жери, 5 ат арабасы, 8 жумушчу өгүзү болгон. Колхозго биринчилерден болуп Ормон Хусанов, Маматкул Абдураимов, Абдужалил Халыков, Кумбай Мирзаев, Дома Хакимов жана башкалар мүчө болуп кирген.

1930-жылы Ворошилов атындагы, "Учкун", кийин "Кызыл-Шарк", "Жаңы-Турмуш" колхоздору түзүлгөн. 1934-жылы 5 кичи колхоз биригип, Тельман атындагы колхозго кошулуп, Юсуф Ниязалиев төрага болуп шайланган. Ошол жылы "Азаттык" колхозу Ворошилов атындагы колхозго кошулуп, Юсуф Ниязалиев төрага болуп шайланган. Колхоздордо талаа жумуштары кол күчү менен аткарылган. Кийин колхоздорду техника тарабынан биринчи жолу уюшулган МТСтер камсыз кыла баштады. Жерлер Америкада иштеп чыгарылган "Жондор", "Фордзон" тракторлору менен айдалып, эгиндин катар аралары алардын жардамы менен культивацияланган. Астана Худаяров, Маматалип Карабаев, Орунбай Мамасиддиков биринчи тракторчулардан болушкан.

1937-жылы бир топ алдыңкы колхозчулар Москвага, Бүткүл союздук эл чарба жетишкендиктеринин көргөзмөсү – ВДНХга барып келишти. Алардын арасында Ворошилов атындагы колхоздун бригада башчысы Абдрасул Режавалиев жана Тельман атындагы колхоздун төрагасы Абдрасул Садыков бар эле. Бул колхоздордун жетишкендиктери өкмөт тарабынан эске алынып, бирден ГАЗ-АА жүк ташуучу автомашиналары берилген.

1934-1940-жылдары Ворошилов атындагы колхозго Абдура-сул Режавалиев, Рахманжан Муминов, Райимжан Абдураимов, Юлдаш Исамиддинов, Тельман атындагы колхозго болсо Көкөн палван, Караш Янгигаев, Абдура-сул Садыков, Матан Нишанов төрагалык кылышты жана колхоздордун экономикасын өсүшүнө өздөрүнүн салымын кошушту.

Кыштактарда башталгыч жана жети жылдык мектептер, клуб, китепкана курулду, жолдор оңолду. Сузактыктар Юлдаш Шакиров, Абдурахман жана Кыргызбай Каюмов, Абдуллажан Кукиев сыяктуу өздөрүнүн биринчи мугалимдери менен сыймыктанышат.

Улуу Ата Мекендик согуш жылдары колхозчулардын негизги күчтөрү фронтко кетиши себебинен бардык талаа жумуштарын аялдар, жаш балдар, карыялар аткарышкан. Согуш жана согуштан кийинки оор жылдарда колхоздорго Чомо Ташиев, Талип Мадаминов, Абдура-сул Садыков сыяктуу чыныгы уюштуруучу жетекчилер төрагалык кылышкан. 1951-жылы Тельман атындагы колхоз Ворошилов атындагы колхозго кошулду жана бул бириккен чарба Вороши-

ловдун наамы менен, 1957-жылдан "Москва" колхозу деп атала баштаган. Латип Улмасов төрага болуп шайланган.

1959-жылы январда чарбага Абдурашид Абдукадиров төрага болуп шайланган. Ага чейин ал колхоздо бухгалтердин жардамчысы, катчы, кийин бухгалтер болуп иштеген, Улуу Ата Мекендик согушту Брессте тосуп алган, душмандын курчоосун жарып өтүп, Витебск үчүн болгон кандуу салыштууда оң бутунан жарадар болгон, экинчи топтогу майып Абдурашид Абдукадыровду колхозчулар бир добуштан төрагалыкка шайлап алышкан.

Жаңы төрага ишти жаңыча баштады. Ал эмгекчилердин турмуш деңгээлин жогорулатууга өзгөчө көңүл бурду. Чарбанын экономикасын, айрыкча, пахтачылыкты өнүктүрүүдөгү ак эмгеги үчүн 1966-жылы А. Абдукадыровго Социалисттик Эмгектин Баатыры деген наам ыйгарылды. Ал төрагалык кылган 15 жылдын ичинде колхоздун Искендер Парпиев, Астана Хайдаров, Хурбай Ахунов, Файзиддин Исаков, Турсунбай Алибаев, Хашим Абдиев, Абдулла Хужамбердиев сыяктуу бригада башчылары жетекчилик кылган жамаатарда айрыкча пахтадан мол түшүм алынды. Эгер алдыңкы бригада башчыларынан Файзиддин Исаков 60-жылдары Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болуп шайланса, 90-жылдарга келип анын уулу Сайфиддин Исаков (ал дагы бригада башчысы) республика парламентинин депутаты болгон.

1973-жылдан 1987-жылга чейин "Москва" колхозуна Таштемир Абдурасулов, ал эми 1987-жылдан колхоздор таратылганга чейин Усмани Аблазов төрагалык кылышты.

1992-жылдан "Москва" колхозу Абдурашид Абдукадыров атындагы колхоз деп атала баштады. Ошол жылдары колхоздун мүчөлөрү 1375 болуп, 1246 гектар сугат жери, 60 ар түрдүү маркадагы жүк автомобилдери, 70 ке жакын трактор, ондогон комбайн жана айыл чарба машиналары бар болчу. Ошондой эле колхоздун 1300 малы, анын 700 башы саан уй, 360 баш жылкысы болгон. 4 орто мектеп, 3 туруктуу жана 8 мезгилдүү балдар бакчалары, 12 талаа шыйпаңы, 4 чайкана, 2 китепкана, клуб, ФАП, сүт кухнясы жана мончо элге кызмат кылган.

Кыргыз Республикасынын колхоздору менчиктештирүү жана мамлекеттен ажыратуу жөнүндөгү мыйзамына ылайык 1995-жылы "Коммунизм" жана А. Абдукадыров атындагы (мурда Москва) колхоздору майда дыйкан чарбаларына бөлүнүп, таратып жиберилди.

ТАШ-БУЛАК АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

1996-жылга чейин Таш-Булак айылдык кеңеши өзүнүн атын бир нече жолу өзгөрткөн. Анын аймагында ондон ашык колхоздор бар болчу. Куйбышев, Каганович, Молотов, Жданов атындагы колхоздор чарбанын Чолок-Терек жана Таш-Булак айылдарынын базасында түзүлгөн.

Чарба 1953-жылдан кийин жаңы темп менен өнүктү. "Октябрдын 40 жылдыгы" колхозу аталып, колхозду башкарууга жаңы кадрлар келди. Аны чыңдоодо жана өнүктүрүүдө Махкам Өмүрзаковдун эмгеги зор экендигин эл жакшы билет.

1950-жылдан – 1965-жылга чейин "Октябрьдын 40 жылдыгы" атындагы колхоздо квалификациялык кадрлар менен камсыз кылууда Жалал-Абад шаарында ачылган ар түрдүү тармактагы окуу жайлар чоң роль ойногон. Бул жылдардын аралыгында чарбанын үч жеринде техникалык парктар түзүлгөн жана ал жерге ар түрдүү маркадагы 70тен ашуун техникалар алынып келинген болчу.

Колхоз түзүлүшү экономикалык жана социалдык прогресс үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү ачып берди. Колхоздордун кооперативдүү ишкана катары өсүп чыгышы менен чарбанын өзүндө экономикалык өнүгүштүн бир катар категориялары пайда болду. Маселен, "Октябрдын 40 жылдыгы" атындагы колхоздо аймакта биринчи жолу чарбалык эсептеги малды бордоп семиртүүчү комплекс пайда болду. Пахта, жүгөрү, буудай, шалы өстүрүүдө жана башка дыйканчылыктын түрдөрүн өнүктүрүүдө Таш-Булак айылдык кеңешинин аймагындагы чарбалар колхоз продукцияларынын мамлекетке милдеттүү түрдө өткөрүүдө баалардын жаңы системасы менен иштей башташкан. Биринчи жолу колхоздо эмгек акы төлөө накталай жүргүзүлдү. Натыйжада чарбанын аймагында 40 орундуу балдар бакчасы, 120 орундуу маданият үйү, мончо, онго жакын чарбалык дүкөндөр иштеп турган.

Таш-Булак айыл өкмөтү 1996-жылы айыл кеңешинин базасында түзүлгөн. Райондун борборунан 12 км чыгыш тарапта, Жалал-Абад шаарынан 5 км аралыкта. 1950-жылдары Жалал-Абад шаарынын чет жакасында Таш-Булак, Куйбышев, Дмитров, Каганович, Кызыл мээнет колхоздору түзүлүп, 1954-жылы Таш-Булак айыл кеңеши уюшулган.

СЕЛОЛУК СОВЕТТЕН – АЙЫЛ ОКРУГУНА

Азыр айылдык округ деп атала баштаган бул бирдик мурда айыл өкмөтү деп аталып, 1996-жылы Таш-Булак айылдык кеңешинин базасында уюшулган. Таш-Булак айыл округунун тарыхы өткөн кылым-

дын 50-жылдарына барып такалат. Аталган селолук советте 1950-66-жылдары Исаков Алмияр төрага болгон. Ал эми 1966-82-жылдары Момунова Инабатхан, 1982-86-жылдары Акбаржанова Рашидхан жетекчилик кылган. Кайра куруу жылдарынын кийин айылдык кеңеш деп аталып, 1986-96-жылдары Тамарахан Мадярова төрайым болгон. 1996-98-жылдары Чырмаш Макаилов, 1998-2001-жылга чейин Садырбек Качкынбаев төрага болгон.

*Учурда айылдык округдун башчысы болуп
Тайкожо Гиязов иштеп жатат.*

АЛГАЧКЫ КОЛХОЗДОР

1926-28-жылдары аймакта жер реформасы жүргүзүлүп, алгачкы колхоздор пайда боло баштайт. Аталган аймакта түзүлгөн 11 звеного Пазыл, Саттар, Ахунжан, Мехманкожо, Турсун, Дыйканбай, Акматалы, Юлдаш, Ыймаил, Ядгар, Асран деген адамдар жетекчилик кылышкан. 1927-жылы ушул 11 звено 4 звеного биригет.

1928-жылы Шахрай колхозу түзүлүп, колхоздун кеңсеси Үч-Коргон маалесиндеги Пулат дува мейманканасында жайгашкан. Кийин "Торончу", "Куяш", "Крупская" колхоздору уюшулган. Андан кийин майда колхоздор бириктирилип Торончу жана Таш-Булак колхоздору гана калган. Таш-Булак колхозуна Пашахожаев Пазыл, "Торончу" колхозуна Шамшаров Дангил төрага болгон. Көп өтпөй Таш-Булак колхозуна Калкожо палван төрага болуп шайланат. 1950-жылдардан баштап колхоздор ирилештирилип Жалал-Абад шаарынын тегерегиндеги 5 колхоз Сузак районунун карамагына өткөрүлүп берилди. Ошентип Сузак районуна караштуу Таш-Булак айылдык совети түзүлөт. Айылдык советке "Таш-Булак", "Куйбышев", "Дмитров", "Каганович" колхоздору караган. 1957-жылы ошолордун баары бириктирилип, "Октябрдын 40 жылдыгы" колхозу деп атала баштаган. Жаңы колхозго Эргешов Мамасалы төрага болгон, 1959-84-жылдары колхозго Өмүрзаков Махкам төрагалык кылган. 1984-жылы "Октябрдын 40 жылдыгы" колхозу менен "Живпром" ГКОсу биригип Сузак Мамлекеттик адистештирилген чарбасы түзүлүп, анын директору Дарбанов Бекболот Ерматович болгон. 1987-жылдан 1992-жылга чейин аталган чарбага Тургунбаев Болот Раевич директор болуп турду.

ТАШ-БУЛАК АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аталган аймактан Арзиев Жоромамат, Каримбеков Арзы, Умурзаков Махкам, Мусаев Валикожо, Бурханов Ясупкожо, Бөкөшев Жунус, Мадярова Тамара, Дангиров Давранкожо сыяктуу көптөгөн алдыңкы адамдар чыгышкан.

ЫРЫС АЙЫЛДЫК ОКРУГУ

Азыркы Ырыс айыл округунун алгачкы тарыхы тээ 1929-30-жылдарга туура келет. Бул мезгилде бүткүл Кыргызстандын аймагында коомдук өндүрүш жаңыланып менчиктин мамилелери жаңы система менен иштей баштаган. Дал ошол мезгилде Дөмөр, Тейит, Масадан, Күмүш-Азиз жана башка айылдарда бир нече чарбалар түзүлүп, алар өндүрүш каражатарына жалпы элдик менчик катары мамиле кылышкан.

Кийинчерээк Дөмөр, Масадан, Тейит жана башка бир катар айылдардын ирилешти менен бул жерде Ленин атындагы колхоз түзүлгөн. Чарба башкарууда аларды жаңы экономикалык система менен алып барууда кадрлар маселеси чоң роль ойногон. Бул жагынан алганда чарбанын башкарууда Азиз Мадаминов көп эмгек сиңиргени белгилүү.

Радикалдуу экономикалык кайра куруу коомдук өндүрүш турмушту демократиялаштырууга алып келди. Чарбалардын экономикасы өстү жана коомдук аң сезимде экономикага болгон мамиле түп тамыран бери өзгөрдү. Натыйжада чарбалык эсептин күчү менен бул кыштактардын аймагында жашоонун жаңы инфраструктуралары пайда болду. Мектептер курулду, жолдор курулуп асфальтталды, электр линиялары толук жеткирилди, таза суу менен камсыз кылуу долбоору ишке ашты.

Ошону менен бирге эле жаңы ири өндүрүштүк объектилер курулду. Чарбанын аймагында жердин маданиятын иштетүү боюнча иш чаралар түзүлдү. Талааларга пахтанын буудайдын, жүгөрүнүн жаңы сорттору өстүрүлдү. Мунун өзү экономиканын тез темп менен өстүрүүнө шарт түздү. Кийинчерээк Ленин атындагы колхоз өзүнүн структурасын өзгөртүп рыноктун шартында иштей турган Ырыс айылдык округу түзүлдү.

Ырыс айылдык округу – Сузак районундагы административдик-аймактык бирдик. Борбору – Жар-Кыштак айылы. Райондун борбору

Сузак кыштагынан 5 км. чыгыш тарапта, облустун борбору жана темир жол бекети Жалал-Абад шаарынан 7 км. түштүк-батыш тарапта, деңиз деңгээлинен 850-950 м. бийиктикте жайгашкан. Айыл округундагы 13 айылда 29 478 калк, негизинен кыргыздар, өзбектер, түрктөр, орустар, уйгурлар, тажиктер, кабардин-балкарлар жана башка улуттардын өкүлдөрү жашайт.

Округ боюнча 3070 га айдоо жер бар болсо анын ичинен 1761 га сугат, 1309 га кайракы жерлер, 46 га бак-дарактар, 57 га чөп орок ээлейт. Округ аймагында 53 дыйкан, 11 фермердик, 2400 жеке чарба, 2 техсервис, суу сервиси, ветеринардык сервис, 2 пахтачылык кооперативи бар. Айыл округунда 12 жалпы билим берүүчү мектептер, 3 мектепке чейинки мекемелер, кесиптик лицей, үй-бүлөлүк дарыгерлик топтору, ФАПтар, дарыканалар, соода дүкөндөрү, ашкана-чайканалар, чачтарачтар, навайканалар, кийим тигүүчү цехтер, байланыш түйүндөрү, стадион, спортзалдар иштейт.

СЕЛОЛУК СОВЕТТЕН – АЙЫЛ ОКРУГУНА

Азыр айылдык округу деп атала баштаган бул бирдик мурда айыл өкмөтү аталып, 1996-жылы Ырыс айылдык Кеңешинин базасында уюшулган. Азыркы Ырыс айыл округунун тарыхына көңүл бурсак, ал өткөн кылымдын 30-жылдарына барып такалат. Өз ишин 1933-40-жылдары Сузак селолук советинин курамында баштаган. Алгач анын төрагасы Халбек Юнусов, ал эми 1940-1941-жылдары Кадыркул Мирзаев болгон. 1941-1945-жылдары Молотов селолук совети деп аталып, Мамажан Боташев, Хаким Халматов башкарышкан. 1957-1959-жылдары Октябрь селолук советине айланган. 1960-жылдан Киров селолук совети, 1961-1966-жылдары Күмүш-Азиз селолук совети болуп, Тургунбай Далиев, Социалисттик Эмгектин Баатыры Сабиткул Мамарасулов жана Мухтарам Хангелдиева башкарышкан. Ал эми 1967-жылдан Ырыс селолук Совети деп өзгөртүлүп, 1985-жылга чейин Мухтарам Хангелдиева төрайым болуп иштеди. Ал пенсияга чыккандан кийин селолук совети Ахмад Юлдашев башкарды.

Кайра куруу жылдарынан кийин айылдык Кеңеш деп аталып, 1986-1996-жылдары Мамасыдык Боташев, 1996-жылдан айылдык Кеңеш айыл өкмөтү статусун алып, 2001-жылга чейин Камариддин Садирдинов жана Бахадыр Абидов башкарышты. Ал эми 2001-жылдын декабрында болуп өткөн өз-өзүнү башкаруу органдарына шайлоодо Каныбек Бакиев утуп чыгып, айыл өкмөтүнүн башчысы болуп шайланды жана ал ушул күнгө чейин ушул кызматта элге жигердүү иштеп келетат.

АЛГАЧКЫ КОЛХОЗДОР

Кыргыз Республикасына эмгек сиңирген мугалим, тажрыйбалуу тарыхчы, Бабур атындагы мектеп-гимназиянын директору Турсунбай Мойдинов, мугалим жана жазуучу, Кыргызстан жазуучулар жана Журналисттер уюмдарынын мүчөсү Жоробай Курашев, тажрыйбалуу географ-тарыхчы Кыргыз Республикасынын эл агартуу отличниги, Улугбек атындагы орто мектептин директору Саткынбай Тешебаев, тажрыйбалуу тарыхчы, Кыргыз Республикасынын Эл агартуу отличниги, Фуркат атындагы орто мектептин мугалими Эргешбай Өмүрзаков жана Кыргызстан журналисттер уюмунун мүчөсү, “Жалолобод тонги” облустук коомдук-саясий гезитинин жооптуу катчысы Тахиржан Хайруллаевдердин берген маалыматтарына караганда, Ырыс айыл округунун аймагында алгачкы колхоздор 1929-жылы уюшулган.

Азыркы Жар-Кыштак айылына мындан эки кылым мурда Сузактан биринчилерден болуп Асул баба деген киши көчүп келип отурукташкан. Ошондо Көк-Арттын өзөнү өтө кеңейип, ушул айылдан да агып өткөн. Жазда суу ташкыны жүз берип, жээктерди жууп кетчү. Ошондон кийин жээктерде жарлар пайда болуп, ушул Жар-кыштак айылы аты ошондон калган. Айылдын ортосундагы жар бул айылды Чоң-Жар жана Кичи-Жар деп экиге бөлгөн. Бул аймак бүтүндөй Кокон ханы Кудаярханга таандык болуп, аны жердешибиз Усман миңбашы башкарган. Хандын буйругу менен эл жыш жашаган Кокон, Маргалан, Анжиян, Кашкар сыяктуу шаарлардан бул жактарга айрым соодагерлер, дыйкандар, кол өнөрчүлөр көчүп келишкен. Ошндуктан Кичи-Жарды Шор-Коргон жана Кашкар маала деп да аташат. Жергиликтүү дыйкандар негизинен күрүч өстүрүшкөн жана өздөрүнүн менчик мал-койлорун багышкан.

Күмүш-Азиз жана Курук-Көл айылдарынын аймактарында элдин жашоо шартын жакшыртууда, элдин арасында илим жана маданият деңгээлин жогорулатууда 1890-1987-жылдар аралыгында кызмат көрсөткөн Охунжанов Муллажон, мулла Косим, Собир кори, Сидикхожи, Урмонхожи, Тиллавойхожилар өздөрүнүн каражаттары эсебинен мечит, медреселер куруп, элдин илимдүү болушуна чоң салымдарын кошушкан. Сидикхожи жана Урмонхожилер 1890-жылдары Күмүш-Азиз жана Курук-Көл айылдарына курган мечиттер ушул күнгө чейин элге кызмат кылууда жана бул мечиттер тарыхый эстелик эсептелет. Андан сырткары элибиздин диний-руханий дүйнөсүн

байытуу максатында өлкөбүз өгөмөндүүлүккө жеткенден кийин бийлик органдарынын макулдугу менен Абдувалиев Абдулазиз кори жетекчилигинде "Имами Аъзам" мечит-медресеси курулган.

1929-жылы Коммунисттик партия жана совет өкмөтүнүн жалпы коллективдештирүү саясатын ишкө ашыруу максатында Жар-Кыштакта алгачкы колхоз уюшулду. Ага "Жаштар" деген наам берилип, 220 гектар айдоо аянтына ээ болду. Алгач бул колхозду Хамтали Мамадалиев, Рахматилла Балтаев, кийин Мирзакул, Рахманали Турдиев, Ахмад Режавалиев, Кадыркул Мирзаев, Нейматилла Мирзаев башкарышкан. Колхозчулар негизинен пахта өстүрүшүп, гектарынан араң 8-10 центнерден түшүм алышкан. 30-жылдардын аягында "Ешлар", "Ташкилот", "Уртак" сыяктуу колхоздор биригип, Киров атындагы колхоз деп аталды. Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында колхозго Нуриддин Янгигаев жана Халдар Сайдалиев төрагалык кылышты. 1945-жылы колхозго мурда пахтачылык боюнча 100 центнерчи алдыңкы звено башчысы болуп иштеген Сали Алимов колхоз башкармасынын башчысы = төрага болуп шайланды. 1952-жылы Топуу айылындагы Сталин атындагы колхоз, 1954-жылы Масадандагы Молотов атындагы колхоз менен кошулушту. 1957-жылы колхоздун төрагасы С. Алимовго Социалисттик Эмгектин Баатыры деген наам берилди. 1958-жылы болсо коңшу Курук-Көл жана Күмүш-Азиз айылдарында мурда уюшулган Бауман атындагы, "Курулуш", "Кайтпас", "Октябрь" жана башка кичи колхоздорду бириктирген Ленин атындагы колхоз да, Киров атындагы колхоз менен кошулуп, Ленин атындагы чоң колхозго айланган жана аны Сали Алимов башкарган. 1960-жылы колхозго Сабиткул Мамарасулов, кийин Өсөр Юлдашев, анан дагы бир аз Сали Алимов төрагалык кылышты. 1962-1978-жылдары колхозду партиялык жана коомдук ишмер Малабай Жунусалиев башкарып, колхоздун экономикасын кыйла көтөрүүгө жетишкен. 1990-1994-жылдары Акрам Файзуллаев раис болгон. 1994-жылдан тартып колхоз жоюлуп, жерлер менчик катары болуп берилгенге чейин Гафуржан Эрназаров башкарманы башкарып турду. 1958-жылы кошулган мурдагы Ленин атындагы колхоз 1992-жылга келип Алишер Навои атындагы колхоз деген наам менен кайра бөлүнүп чыкты. Ага Ахмадилло Рахманалиев төрага болуп шайланды. Бир нече жылдан соң, бул колхоз жоюлуп, жерлер колхозчуларга таратылып берилгенге чейин Абдуллажан Боташев башкарды.

Колхоздор кошулгандан кийин чоң жамааттын коммунисттерине Улуу Ата Мекендик согушунун катышуучулары Чома Абдурахманов, Муллажан Муминов, Халдарбай Юлдашев, Тургунбай Кимса-

нов, Капарбек Масыраниевдер жетекчилик кылышты.

Колхоз өз тарыхында беш Социалисттик Эмгектин Баатырларын = Сали Алимов, Сабиткул Мамарасулов, Денис Ефремович Пионт, Абдумавлин Абдукаримов жана Марям Узденова чыгарган.

ЖЕР-ЖЕРЛЕРДЕ КОЛЛЕКТИВ ЖАМААТТАРДЫ УЮШТУРУУ

Күмүш-Азиз жана Курук-Көл айылдарынын аймактарында 1928-жылдан баштап, Бауман атындагы, "Курулуш", "Кайтпас", "Октябрь" жана башка кичи колхоздор уюштурулган. 1928-жылы Ботобаев Абдусанит башкарма болгон. 1929-30-жылдары жана 1945-46-жылдары Бауман колхозуна Кабылов Юлдаш, 1932-40-жылдары Октябрь колхозуна Рузибаев Артыкбай, 1945-49-жылдары Абдурахманов Мамасали башкарма болгон. Анан колхоздор ирилештирилип Ленин колхозу уюштурулуп Эргашев Абдувахаб башкармалык кылган. Колхозду 1951-58-жылдары Мамасарсулов Сабиткул башкарган. 1959-жылдан Ленин жана Киров колхоздору биригип, алгачкы башкармасы Юлдашев Өсөр болгон. 1960-жылдан колхоздо Алимов Сали башкарган.

Ташкилот айылынын да өзүнүн тарыхы бар. Айылдын аталышы кыргызчага которгондо "Уюм" деген маанини билдирет. Бул жерлер дагы мындан өки кылым мурда сузактыктардын жайкы талаа аянттары болгон. Ушул айылда уюшулган колхозго "Ташкилот" деп наам беришет. 1934-жылда колхозго Американын "Жондор" маркасындагы тракторго кошулган саялка келген. 1937-жылы колхозго сыйлык катары Россияда жасалган 1,5 тонна жүк ташууга ылайык "ГАЗ-АА" маркасындагы автомашина берилген. Аны айылдын биринчи автомобиль айдоочусу Убайдулла Анарбаев башкарган. 1939-жылы бул колхоз "Ешлар" колхозуна кошулган.

Масадан айылы жайгашкан аянттар өткөн кылымдын башында камыштар өсүп токой болгон. Бул жергө алгач Сузактан Ташмат жана Жээнбай деген адамдар көчүп келишкен. Алар үй-бүлөлөрү, туугандары, дос-жоролору менен дың жерлерди ачышып, дыйканчылык кылышкан. Алар 1929-жылы Орозбеков атындагы колхозду түзүшкөн. Ага Шамшидин Якубовду башкарма башчылыгына шайлашат. Колхозду кийин Жума ата, Шермат ата, Ахмаджан Режавалиев, Маман ата Нишанов, Ахмедов, Аймирза Ботобаев, Аъзамжан Якубов, Узак Ахмаркулов жана башкалар башкарышкан. 1938-жылы Орозбеков репрессияга дуушар болгондон кийин колхозго Молотовдун наамы берилет. 1950-жылы коңшу Ырыс айылындагы "Намуна"

колхозу да Молотов атындагы колхозго кошулат. Бул колхоз болсо 1954-жылы Киров атындагы колхозго кошулган.

"Намуна" колхозу 1932-жылы азыркы Ырыс айылында түзүлүп, көңшү Тейит айылынын дыйкандары да кошулушкан эле. Бул колхоздо биринчи тракторчу аял Ырыс Кудайбердиева эмгектенген. Бирок, 1934-жылы бир топ бай-манаптар Ырыстын эмгектеги ийгиликтерин көрө албай, аны кыйнап өлтүрүп, өрттөп жиберешкен. Ырысты жок кылгандардын бардыгы Совет сотунун алдында жооп беришкен. Ал өлгөн менен ысымы түбөлүккө калды. Азыркы Ырыс айыл өкмөтү деген ат ошол алгачкы механизатор кызыбыздын атын түбөлүккө калтыруу максатында берилген. Колхоз ошол учурда Чөкө-Дөбө сөлөлүк Советине караштуу болчу. Азыркы айыл округунун курамына кийин өткөн. Бул жамсаат 1950-жылы Молотов атындагы колхозго, ал эми 1954-жылы чакан колхоздорго биригип, Киров атындагы колхозго кошулган.

Тотуя айылынын тарыхы земинде 5-6 кылымды камтыйт. Муну айылдын тарыхый символуна айланган Тотуя-Дөбө да айтып турат. Алгач Тотуяда уста Абдужаббар, Артык ажы, Ашурмат, Дадажан, Хасанбай жана Хусанбай, Түмөнбай, Торагулбай, Эрали, Халилбай сыяктуу дыйкандар келип, дыйкандарды ачышкан. 1929-жылы Жалал-Абаддан Сулайман деген киши келип, жаңы коллектив жамсааттарга үлгүлөө иштерин жүргүзгөн. Натыйжада айылда ошол жылы "Кызыл өсүм" колхозу түзүлгөн. Бул жаңы жамсаатка алгач Исак баба, Таштемир, Юлдаш, Бирон баба сыяктуу батрактар кошулган. Анан жерги, жылкысы, мал, кою бар дыйкандардан 10-15 кожолук кирген. Ибрагим Хажингулов колхоздун биринчи төрагасы болгон.

Тотуя айылына көңшү болгон Кипкан айылында да коллектив жамсаат түзүлүп, ага Сталиндин наамын берилет. Аны алгач Пулатбай Юлдашев, кийин Атабала Юсупов башкарышкан. Непзисинен пахта өстүрүлгөн бул жамсааттар 1933-жылы кошулушкан жана Сталин атындагы колхозго Мухаммед Сатаалдиев төрага болгон. 1945-1947-жылдары Сапарбай Мендибаев, 1947-1948-жылдары Маамрузи Хамрабаев, 1948-1950-жылдары Калчы Эшматов, 1950-1952-жылдары Кучкар Режевалиев колхозго жетекчилик кылышкан. 1952-жылы сапачылардын чакан колхозу болгон Киров атындагы колхоз менен кошулушкан.

Аталган айылдык округун Бакиев Каныбек Салиевич 2001-жылдан бери жетектеп келе жатат.

Аталган айылдык округун Бакиев Каныбек Салиевич 2001-жылдан бери жетектеп келе жатат.

ЫРЫС АЙЫЛДЫК ОКРУГУНУН АТАКТУУ АДАМДАРЫ

Аталган аймактан Маматов Ибайдулла, Мадаминов Азиз, Маматякубов Ибайдулло, Мирахмедов Чирмашбай, Хуркунов Рахман, Тургунов Чоман, Боташев Мамасадик, Юлдашев Холдорвой, Кимсанов Эргаш, Жунусалиев Малабай, Мамытов Курванали, Режевалиев Кочкорбай, Кабылов Юлдаш, Акбаров Иномжон, Хайватов Пайзиддин, Мойдунов Турсунбай сыяктуу көптөгөн эң мыкты адамдар чыккан...

КӨК-ЖАҢГАК ШААР БАШКАРУУСУ

Көк-жаңгак («Көк» иран тилдеринде «кух» - тоо маанисин билдирет; тоо жаңгагы) – Жалал-Абад облусундагы Сузак районунун аймагындагы шаар (1943-жылдан); Темир жол бекети; Шаар Фергана тоо тизмегинин түштүк-батыш этегинде, Көк-Арт суусунун сол куймасы – Коргон-Таш суусунун боюнда, Серүүн-Дөбөгө жакын, деңиз деңгээлинен 1350-1590 м. бийиктикте жайгашкан. Жалал-Абад шаарынан 30 км. түндүк-чыгыш тарапта, кышы жумшак, жайы салкын. 1958-жылы Көк-Жаңгак шаарында калктын саны 27 миңге жеткен. Калкынын азыркы саны 10 374 (2001). Көп улуттуу: көбү кыргыздар, ошондой эле орус, өзбек, татар, курд жана башкалар бар.

Көк-Жаңгак кыштак катары 1896-жылы негизделген. Анын эски калдыктары шаардын түштүк-батыш тарабында тоонун этегинде сакталган. Көмүр 1910-жылдан баштап казып алына баштаган. 1931-жылы Жалал-Абад – Багыш – Көк-Жаңгак темир жолу курулган. 1932-жылы «Көк-Жаңгак көмүр» кен башкармасы уюшулуп, анда алгачкы жолу план боюнча 160,5 миң т, ал эми 1979-жылы 724 миң тонна көмүр казылып алынган.

Шаарда таш көмүр шахтасы, кийим тигүү фабрикасы (1968-жылдан баштап иштейт) «Жетиген» (1972-жылы ишке киргизилген «Профиль» заводу), «Коргон-Таш», «Тулпар» акционердик коомдору, «Гүлазык» нан заводу, банк, байланыш бөлүмү, турмуш-тиричилик комбинатынын бөлүмдөрү, басмакана, дүкөн,

ашкана, чайхана, ресторан жана башка иштеген. Транспорттук жана экономикалык байланыштары темир жана автомобиль жолдору аркылуу жүргүзүлгөн. Көк-Жаңгак автобекети 1979-жылы курулган. Шаарда кесиптик-техникалык лицей, 5 орто мектеп, музыкалык мектеп, спорт мектеби, шаардык китепкана, оорукана (1936-жылдан иштейт), 4 бала бакча, бейтапкана, дарыкана, тез жардам бөлүмү (1934-ж) музей, (1985), маданият үйү, кинотеатр жана башка мекемелери бар. Совет бийлигин орнотууда жана Ата Мекендик согушта курман болгондорго эстелик тургузулган. Шаардык «Көк-Жаңгак кабарлары» гезити чыккан.

Көк-Жаңгак гипс кени – Сузак районунда Көк-Жаңгак шаарынын түштүк тарабында, Акман тоосунда жайгашкан. 1926-жылы табылып, 1952-жылы изилденген. Кен аймагын палеоген мезгилинде пайда болгон кумдук, чопо, алевролит, аргиллит, доломит тектери түзөт. Пайдалуу катмар чопо тектеринин арасындагы кант сымал массивдүү аппак гипстен турат. Калыңдыгы 90-95 м. Гипстен кооз көркөм буюмдарды жасоого болот. Запасы С1 категориясы боюнча 403 миң м. з.

Көк-Жаңгак кени – Сузак районундагы кумай топурак кени жайгашкан жер. Көк-Жаңгак темир жол бекетинен 0,6 км. түндүктарапта, Коргон-Таш суусунун оң өйүзүндө, деңиз деңгээлинен 1310 – 1368 м. бийиктикте, кыш заводуна жакын жайгашкан. 1953-жылы геологиялык чалгындоо иштери жүргүзүлгөн. Кен аймагы дөңсөөнүн түндүк-батыш бөлүгүндө түндүк-батыштан түндүк-чыгышты карай 1200 м. аралыкта созулуп жазылыгы 400-500 м. Лесс сымал кумай топурактан турган пайдалуу катмар төртүнчүлүк мезгилде пайда болуп, юра жана бор мезгилдеринин тектеринин арасында жатат. Кумай топурактуу катмардын калыңдыгы 11,7-58,0 м. кумай топурактан 100 жана 125 маркаларындагы кыш даярдоого болот. Кендин баланстык запасы А категориясы боюнча 305 миң Мз, В 476 миң Мз, С – 960 миң Мз, А-В-С1-1741 миң Мз. Кен Сузак кыш заводунун сырьелук базасы болуп саналат.

Көк-Жаңгак таш көмүр кени – Орто Азиядагы ири таш көмүр кендеринин бири, Сузак районунда Көк-Жаңгак шаарынын түштүк-тарабында, Жалал-Абад шаарынан 30 км чыгышта, Акман тоосунда жайгашкан. Жергиликтүү элге илгертен белгилүү. Кен аймагын сулир-девондун чөкмө тектери жана юра менен

бор мезгилдеринде континенттик чөкмөлөрү түзөт. Көмүр юра мезгилинин гравелит, кумдук жана чополуу катмарларынын арасында жатат. Мында 14 көчөйин көмүр кабаттары бар. Калыңдыгы 1,0-15,8 м. Көмүр гумустуу, узун жалын менен күйүүчү энергиясы 18,47 Мдж-кг. орточо күлдүүлүгү 17,3%. Көмүрдөн кокс алууга болот. Жалпы запасы 159,1 млн.т. көмүр Октябрь революциясына чейин эле (1890, 1914-16-ж) казып алына баштаган. Өнөр жайлык мааниде 1931-жылдан казыла баштаган. Жылына 600 миң т. көмүр казылып, Орто Азия өлкөлөрүнө жөнөтүлүп турган. Азыр кенди Көк-Жаңгак шахтасы жана Сейтек кичи ишканасы пайдаланат.

Көк-Жаңгак Чангет-Суу кени – Сузак районундагы кумай топурактын кени жаткан жер. Таштак кыштагынан 4 км. Чыгыш тарапта, Чангет-Суунун сол өйүзүндө, деңиз деңгээлинен 920 км. Бийиктикте жайгашкан. Катмарланып жайгашкан лесс сымал кумай топурактуу тилкенин жазылыгы 300 м. Уз. 1 кмдей. Кен катмарынын калыңдыгы 15 м. Кумай топурактан кыш, керамика ташын жана аглопиритти даярдоого болот. Запасы В-С категориясы боюнча 1388 миң м-кв.

Көк-Жаңгак шаарынын борборлоштурулган китепканасы 1934-жылы ачылган. 1977-жылдан борбордук китепкана болуп эсептелет. Ал балдар бөлүмүн, филиалын бириктирет. Шаардагы китепканаларга усулдук жардам көрсөтөт. Китеп фондусунда орус, немец, француз тилдеринде 105,7 миң китеп бар. Жылына 10 миң окутуучуну тейлейт.

Шаарда бейтапканасы жана “Тез жардам” бөлүмү бар шаардык оорукана, шаардык санитариялык-эпидемиологиялык станция, аялдар жана балдар консультациясы, 3 дарыкана бар.

Калкты турмуш-тиричилик жана социалдык тейлөө кызматтары: 4 ун тегирмен, 2 май жубаз, 4 чач тарач, 8 жеке менчик мончо, 1 сүрөт салону, 4 бут кийим оңдоочу жай, 1 телеаппаратура оңдоочу жай, 2 жыгач иштетүүчү, 7 нан азыктарын даярдоочу жайлар бар. Шаар калкын 50 жеке автоунаа, 5 микроавтобус, 2 автобус тейлейт.

Бүгүнкү күндө шаар калкына “Коргон-Таш”, “Аялдар союзу”, “Нур”, “Айназик”, “Бекзат” ассоциациялары айыл чарба кызматын көрсөтүүдө. 15 өз ара көмөктөшүү группалары биригип “Нур” ассоциациясы түзүлдү жана бул ассоциация 300дөн ашык

адамды өзүнө камтыйт. Шаарда согуштун 25 катышучусу бар.

СУЗАКТАГЫ ЧАРБАЛАРДЫН ТАРЫХЫНАН

Социалисттик түзүлүштү, же болбосо кечээги эле тарыхыбызды коллективдүү жана советтик чарбаларсыз элестетүү мүмкүн эмес. Колхоздор менен совхоздор ал кезде айыл чарбасынын кыймылдаткыч күчү болгон, жашообуздун негизи болгон, андыктан Сузак районунун аймагындагы ошондой чарбалардын баянына учкай токтоло кетүүнү ылайык көрдүк.

«АЧЫ» СОВХОЗУ

1980-жылдын 25-мартында Сузак районунун аймагында кой чарбасын өндүрүүгө багытталган «Ачы» совхозу пайда болду. Жаш чарбаны өнүктүрүү жана анын келечегин жакшыртуу үчүн аларды керектүү адистер менен камсыз кылышкан жана анын ургаалдуу өнүгүп кетиши үчүн зарыл шарттарды түзүшкөн. Чарба өзүнүн адистештирилген багытын жакшыртуу максатында Россиянын, Казакстандын бир катар кой чарба фермалары менен байланышта болуп, дайыма өз ара тажрыйба алмашып турган. Натыйжада чарбанын аймагында жаңы кой чарба комплекстери пайда болгон.

1995-жылы жаңы шартка ылайык чарба өзүнүн ишмердүүлүгүн токтоткон.

«БАРПЫ» КОЛХОЗУ

1930-жылы Сузак районун аймагында «Кызыл-Мехнат» колхозу уюшулган. Чарбанын аймагына пахта, кант кызылчасы, буудай жана жашылча өстүрүлгөн. Кийинчерээк сүт-товар фермалары уюштурулду. 1950-жылы СССР Министрлер Советинин №3197 – токтомуна ылайык чарбанын аймагындагы майда артелдер, атап айтканда, «Интернационал», «Октябрь», «Орджоникидзе» жана «Большевик» колхоздору биригип, XXII партсъезд колхозу уюшулган. Ал эми «Комсомол», «Үлгү» жана «Кызыл-Мехнат» колхоздору биригип «Кызыл-Мехнат» колхозу уюшулган. Ал эми 1958-жылы «Кызыл-Мехнат» жана XXII партсъезд колхоздору бириктирилип, «Кызыл-Мехнат» колхозу болуп кайрадан уюшулган.

1960-жылы «Кызыл-Мехнат» колхозу атактуу акындын урматына «Барпы» колхозу болуп аталат. Колхоз чарбалык эсепте иштөө менен өзүнүн экономикалык потенциалын жогорулаткан, натыйжада чарбанын бардык ички жолдору асфальтталган. Жаңы балдар бакчалары, чарбалык дүкөндөр, маданият үйү курулган. Чарбанын аймагындагы адамдардын жашоо тиричилиги жакшырган. Алар мамлекеттик карыздан толук кутулушуп, кошумча эмгек акыларды алышкан. 12 жерде балдар бакчалары, 4 мектеп көрктөндүрүлгөн жана жаш балдарга акысыз ысык тамак берилген. 1996-жылы Республикада жүргөн приватизациялоо законуна ылайык Барпы колхозу майда чарбаларга бөлүнгөн жана жер аянттары таркатылган.

«ДРУЖБА» СОВХОЗУ

1963-жылдын 22-февралында Кыргыз ССР Министрлер Советинин токтому менен уюштурулган. Чарба негизинен тамеки өстүрүүгө багытталып, ал Ош областындагы совхоздордун Түштүк трестине баш ийдирилген.

Чарба чындыгында эле тамеки жалбырагын өстүрүүдө жана бул сырьену даярдап берүүдө көп иштерди аткарган. Чарбанын аймагында дан өстүрүү, мал чарбасын өнүктүрүү маселеси да колго алынып, бул багытта да көп иштер аткарылган. 1992-жылы Октябрь айылдык кеңешинин сессиясынын чечими менен Дружба совхозу «Достук» совхозу деп аталган.

Ал эми 1996-жылы бул чарбалар менчиктештирүү мыйзамынын негизинде майда чарбаларга бөлүнүп кеткен.

«ЖИЙДЕ» СОВХОЗУ

1973-жылы Сузак районунун аймагында жүзүм өстүрүүчү «Жийде» совхозу пайда болду. Жаңы чарбаны пайда кылууда, анын жетекчиси Байбуба Матанов көп эмгектенгендигин эл жакшы билет. Анын демилгеси менен Кара-Дарыянын сол капшытындагы бош жаткан таштуу аянттар өздөштүрүлдү. Жыл сайын 10, 15 гектар таштуу жерлерге топурак ташылып келинип, ал жерге жүзүмдүн жаңы сорттору олтургузулду.

1981-жылы «Жийде» совхозу республикадагы Мөмө-жемиш министрлигине баш ийдирилип, натыйжада алар чарбанын өнүгүшүнө көп жардам берди. Бул жылдардын аралыгында

«Жийде» совхозунун аймагында вино өндүрүп чыгаруучу завод курулду. Мал үчүн жем чыгаруучу цехтер курулду. Жаңы мектептер пайда болду. Жолдор асфальтталды.

1986-жылы «Жийде» совхозу Сузак райондук айыл чарба өндүрүштүк башкармалыгына баш ийдирилип, райондо агроөнөр жай өндүрүшү өндүрүлдү. 1994-жылы 25-мартта Жалал-Абад мамлекеттик мүлк фондусунун чечимине айылык Жийде совхозу «Жийде мөмө-жемиш» АО болуп түзүлдү.

«КАРЛ МАРКС» АТЫНДАГЫ КОЛХОЗ

1950-жылдын 17-июнундагы Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин токтому менен Карл Маркс атындагы колхоз уюштурулган. Чарбанын уюшулушуна андагы майда чарбалардын бириктирилиши себеп болгон. Тарыхый даталарды карасак, буга чейин бул аймакта Орто-Азия, Кызыл-Байрак, Сталин, Киров, Ак-Терек, Ак-Булак, Октябрь, Большевик, Соку-Таш, Молотов сыяктуу колхоздор болуп, ошолор бириктирилген. Булардын бардыгы 1950-жылдан 1957-жылга чейин болгон. Чарба негизинен мал чарбачылыгы жана тамеки өстүрүү менен өзүнүн экономикасын көтөргөн жана социалдык маселелерди чечкен.

1991-жылы Республиканын аймагында жүргүзүлгөн менчиктештирүүгө байланыштуу Карл Маркс атындагы колхоз жоюлуп, жеке чарбаларга бөлүнгөн.

«КОММУНИЗМ» КОЛХОЗУ

1930-жылы Сузак айылынын борборунда Сталин атындагы айыл чарба артели түзүлгөн. 1935-жылдан 1954-жылга чейин Сталин атындагы колхоздун аймагында уюшулган 6 майда чарбалар бириктирилип, «Коммунизм» колхозу уюшулган.

«Коммунизм» колхозу 1960-жылдан баштап дүркүрөп өнүгө баштаган. Айрыкча чарбага жетекчи болуп келген Алимжан Юнусов жана чарбанын башкы аргоному Георгий Макаров экономикасы эң төмөнкү деңгээлде болгон чарбаны рентабелдүү чарбага айландырышты. Бул жерде бир тууган Сариковдордун бригадасы пахта өстүрүү боюнча Ош областынын аймагында алдыңкы катарда турушкан. Чарба бир нече жолу мелдештерде жеңүүчүлөрдөн болуп табылып, Сузак районунун тарыхында биринчи жолу чарба «Эмгек Кызыл Туу» ордени менен сыйланган. «Коммунизм» колхо-

зу чарбалык эсепте иштөө менен элдин социалдык таламдарын турмушка ашырып, алардын жашоо-тиричилигин жакшырткан. Ош областынын тарыхында биринчи жолу чарбада дүкөндөр-павильондор, маданият үйлөрү, чайкана курулуп, чарбанын бардык ички жолдору асфальтталган.

Чарба жетекчиси Алимжан Юнусов 2 жолу Ленин ордени, 2 жолу «Эмгек Кызыл Туу», «Октябрь революциясы», «Ардак белгиси» ордендери менен сыйланган. Бир нече жолу Кыргыз Республикасына депутат болуп шайланган. Ал эми бригадир Сатыбалды Сарыков СССР Жогорку Советинин депутаты болуп шайланган.

Азыркы мезгилде «Коммунизм» колхозу кайрадан өздөштүрүлүп, дыйкан чарба субъектилерине алмаштырылган жана алардын бардыгы рыноктун шартында иштеп жатат.

«КӨК-АРТ» СОВХОЗУ

Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин токтому менен 1958-жылы «Көк-Арт» совхозу уюшулган. Чарба негизинен эт-сүт багытындагы чарба болуп түзүлүп, аны карамагына мурдагы «Дзержинский», «Красный Пахарь», «Новый путь», «Комсомол» колхоздору бириктирилген. Чарба негизинен дан өстүрүүгө багыт алып, анын талааларында буудайдын онго жакын сортунун үрөндөрү өстүрүлгөн. Таран-Базар, Михайловка, Жерге-Тал, Комсомол айылдары суу менен камсыз болуп анын бардык бөлүмдөрүндө жогорку сүт берүүгө багытталган уйлар жана музоолор өстүрүлө баштаган.

Эгерде чарбанын тарыхына карай турган болсок, бул жерде бир катар адистер өсүп чыккан. Калназар Жумуков, Бегимкул Төрөгелдиев, Кубанычбек Кудайбердиев сыяктуу белгилүү адамдар ушул чарбада иштешкен.

1998-жылы Көк-Арт совхозу кайрадан түзүлүп, анын базасында Көк-Арт АК түзүлгөн.

«КУРМАНБЕК» СОВХОЗУ

1980-жылдын 25-мартында Кыргыз Республикасынын Министрлер Совети тарабынан кабыл алынган №164 токтомго ылайык, Көк-Арт совхозунун № 3 жана 4-бөлүмүнүн, ошондой эле Октябрь жүзүмчүлүк комбинатынын Калмак-Кырчын участкасын кошуп алуу менен Сузак районунун аймагында «Гагарин» атындагы совхоз ую-

шуулган. Чарбанын аймагында Кара-Чолок, Таран-Базар, Жоон-Кунгөй, Саты, Сары-Булак, Каянжыга айылдары анын курамына киргизилип, натыйжада чарбада 124 гектар сууга жана 488 гектар кайракы жер экономика үчүн кыялгат кылган.

Жаңыдан уюшулган «Гагарин» совхозу негизинен жашылчачылык жана дарычылык багытын өздөштүрүүгө ылайыкташтырылган. Чарба бул багытта көп иштерди аткарды. 1982-жылы «Курманбек» совхозу Ош областынын совхоздордун Түштүк трестинин курамынан чыгарылып, Сузак айыл чарба башкармасынын курамына кирген. 1991-жылы «Гагарин» совхозу Курманбек совхозу болуп кайра түзүлгөн. 1995-жылы чарба жоюлуп, рыноктук шартта иштей баштады.

«ЛЕНИН» АТЫНДАГЫ КОЛХОЗ

1946-жылы Сузак районунун аймагында Ленин атындагы колхоз уюштурулган. Архивдик документтерге таянсак, чарбанын ишмердүүлүгү негизинен пахта өстүрүүгө багытталган. 1958-жылы чарбанын аймагындагы Октябрь, Киров, Молотов, Сталин жана Ырыс атындагы майда чарбалар бириктирилип, Ленин атындагы колхоз чыңалган жана кеңейтилген.

Чарбанын өнүгүү жолу улам жогорулап, эл чарбасын өнүктүрүүнүн пландарын жана партия тарабынан милдеттерди аткарууда Ленин атындагы колхоз көп иштерди аткарган. Бул жердеги Дөмөр, Күмүш-Азиз айылдары тартипке келтирилип, айылдын аймактарында маданий курулуштар көп курула баштаган. 1960-жылдан кийин эле Дөмөр айылынын өзүндө эле үч айыл өкмөтү курулган. Ички жолдор оңдолгон. Бул жумуштарды аткарууда чарба жетекчиси катары Азиз Мадаминовдун эмгегин баалабай коюуга болбойт.

Бул чарбанын аймагынан бир нече даңктуу адамдардын ысымдары өлкөгө кеңири белгилүү болгон. Райондун тарыхында биринчи механизатор кыз болгон Ырыс Кудайбердиева жана Социалисттик Эмгектин Баатыры Мариям Узденова ушул Ленин колхозунан тарбияланган.

«МОСКВА» КОЛХОЗУ

1931-жылы Сузак районун аймагында Ворошилова атындагы айыл чарба кооперативи түзүлгөн. Чарба негизинен пахта өстүрүүгө

багытталган. Кара-Дарыя суусунун жээгинде жайгашкан бул аймакта чарбаны суу менен камсыз кылган жана дыйкандар өздөрүнө зарыл эгиндерди өстүрүп турушкан. 1950-жылы «Майда чарбаларды бириктирүүгө байланышкан чаралар жөнүндөгү» токтомго ылайык, аймактагы майда чарбалар бириктирилип, натыйжада «Москва» колхозу түзүлгөн. Чарбаны узак жылдар бою Социалисттик Эмгектин Баатыры Абдырашит Абдыкадыров башкарган.

1995-жылы чарбалар жеке чарбага өткөрүлүп, Москва колхозу жоюлган.

«ОКТЯБРДЫН 40 ЖЫЛДЫГЫ» КОЛХОЗУ

«Октябрдын 40 жылдыгы» колхозу 1930-жылы уюшулган. Анын аймагында мурда Каганович, Дмитрев, Куйбышев жана Таш-Булак сыяктуу майда 4 колхоз түзүлгөн болчу. Чарба негизинен пахтадан өстүрүп, мал чарбачылыгына көңүл бурган.

«Октябрдын 40 жылдыгы» колхозу 1960-жылдан баштап өнүгө баштаган. Чарбаны башкарган Махкам Өмүрзаков анын өнүгүшүнө чоң салым кошкон. Чарбанын борбору Таш-Булак айылы толук электрлештирилген жана телефондоштурулган. Ондон ашык чарба дүкөндөрү жана балдар бакчалары курулган. Балдар үчүн эки типтүү балдар бакчасы, мончо, маданият үйү ишке киргизилген. Айылдарды көрктөндүрүү боюнча көп иштер жүргүзүлүп, он миңден ашуун көчөттөр отургузулган.

1984-жылы «Октябрдын 40 жылдыгы» колхозу мамлекеттик атайын адистештирилген чарба болуп түзүлгөн. Бул жерге жети миң баштан ашуун малды бордоп семиртүүчү сектор курулган. Аларды тоют менен камсыздандырууну чарба өзүнө алган.

1995-жылдан баштап бул мамлекеттик ишкана менчиктештирилип, майда дыйкан чарбаларына айландырылган.

«СУЗАК» СОВХОЗУ

1973-жылы Кыргыз Республикасынын Айыл чарба министринин №45 буйругуна ылайык, Сузак районунда кой чарбасын өнүктүрүүгө адистештирилген «Сузак» совхозу пайда болду. Чарба Ош областтык совхоздордун Түштүк трестине баш ийген. Жаңыдан уюшулган чарбанын максаты – кылчык жүндүү койлорду өстүрүү менен мал чарба багытын чыңдоо болчу. Чарбанын жетекчилери кыска мөөнөттүн ичинде жыйырмадан ашуун кой короолорду жана

чабандардын үйлөрүн курушкан. Эки жерде жүн кыркым пункттары уюшулган. Тоют камдоо боюнча атайын бригадалар иштеп турган.

1983-жылы Республиканын Айыл чарба министрлигинин чечими менен чарба Сузак райондук айыл чарба башкармалыгына өткөрүлгөн. Бул мезгилде чарбаны башкарган Б. Нарматов көп уюштуруучулук иштерди аткарган.

1992-жылы Республикада менчиктештирүү боюнча мыйзамга ылайык чарба өз ишин токтоткон жана майда чарбаларга бөлүнүп берилген.

«ТЕҢДИК» КОЛХОЗУ

1979-жылы январ айында Кыргыз ССР Министрлер Советинин токтомуна ылайык, Сузак районунун аймагында пахта өстүрүүгө адистештирилген жаңы чарба – «Теңдик» колхозу уюшулду. «Теңдик» колхозун жетектеген К. Кудайбердиев көп уюштуруучулук иштерди аткарды. Жаңы чарбанын борборун түзүү, чарбанын инфраструктурасын өзгөртүү, анын социалдык маселелерин кайра уюштуруу чарба жетекчиси үчүн жеңил болгон жок. Натыйжада чарба тез эле өзүнүн экономикасын чыңдай алды.

Чарбанын аймагында пахта өстүрүүдөн тышкары кой чарбасын өстүрүү колго алынды, жаңы кыштоолор пайда болду. Натыйжада чарбанын рентабелдүүлүгү тез эле өстү, чарбанын ички жолдору оңдолду, жаңы балдар бакчалары курулду, колхозчулардын эмгек акылары жакшырды.

1995-жылы Кыргыз Республикасынын Мүлк фондусунун чечимине ылайык, чарба ишмердүүлүгүн токтотуп, майда дыйкан чарбачылыгына өткөрүлүп берилди.

«ФРУНЗЕ» АТЫНДАГЫ КОЛХОЗ

1930-жылы Чаңгыр-Таш аймагында Фрунзе атындагы айыл чарба артели түзүлгөн. Бул жерге негизинен Дөш, Ак-мечит, Чаңгыр-таш элдүү пункттары кирген. 1950-жылдан кийин бул аймакта Калинин, Коммунизм, Кызыл-Аскер, Октябрь, Фрунзе атындагы колхоздор иштеп турган.

1958-жылы бул чарбалар бириктирилип, анын базасында Фрунзе атындагы колхоз түзүлгөн. Чарбаны узак жыл бою Азимжан Караев деген адис башкарган. Чарба өзүнүн ишмердүүлүгүндө жаңы жерлерди өздөштүрүшүп, натыйжада пахтанын аянтын

кеңейтишкен. Пахтаны кайра иштетүүчү завод курушкан. Балдар бакчалары, жаңы мектептер курулган. Чарбанын аймагы жана бир катар ишканалар электр жарыгы менен камсыз болуп коммуникациялык байланыштын инфраструктурасы жакшыртылган.

1991-жылы чарба ишмердүүлүгүн токтоткон жана рыноктук шартта иштөөгө өткөн.

«ЭРКИН» КОЛХОЗУ

«Эркин» колхозу 1944-жылы түзүлгөн. Буга негизинен Бек-Абад айылынын аймагындагы майда колхоздор кирген. Маселен, Куйбышев, Социализм, Ленин атындагы колхоздор бириктирилип, «Правда» атындагы колхоз уюштурулган.

1959-жылы Коммунизм, Каганович, Молотов, Эркин колхоздору бириктирилип, натыйжада «Эркин» колхозу уюшулган. Чарбага жетекчилик кылган Сайпидин Атабеков деген адис анын экономикасын көтөрүүдө көп күч жумшаган. Эл өз жетекчисин эки жолу Кыргыз ССР Жогорку Советине депутатыкка шайлашкан.

1993-жылы чарба ишмердүүлүгүн токтоткон жана жер аянттары адамдарга үлүш катары бөлүштүрүлүп берилген.

СУЗАКТЫН АТАКТУУ КООЗ ЖЕРЛЕРИ

Серүүн тоосу. Сузак районун Көк-Арт аймагындагы эң белгилүү тоолордун бири – бул Серүүн тоосу болуп саналат. Серүүн тоосунун алкагында Кулданбес жана Чоң-Таш сыяктуу бийик тоолор да жайгашкан.

Серүүн тоосу деңиз деңгээлинен 2210-2250 метр бийиктикте турат. Тоонун ичинде майда жылгалар, булактар жайгашкан. Анын курамында флоралардын жана фауналардын бай дүйнөсү жашап, анда негизинен сары айбан, жапайы алмалар, карагат, андыс жана дарылык касиетиндеги ондогон чөптөр өсөт.

Тоо күн батыштан түндүк-чыгышты карай 1800 метрден 2600 метрге чейин бийиктеп, анан кайра жапыздайт. Тоодон Көк-Арт жана Чангет сууларынын куймалары башталат. Аскалуу тик капталдарында жер көчкүлөр мүнөздүү. Түштүк капталында байыркы көчкүлөрдүн издери сакталып калган. Тоо негизинен жайытка пайдаланылат. Тоонун чыгыш бөлүгү чөп чабынды аянтка айланып, түндүк батыш капталында Жалал-Абад курорту жайгашкан.

Кулданбес тоосу. Фергана тоо тизмегинин түштүк-батыш тармагында жайгашкан бул тоо Көк-Арт өрөөнүндө кеңири белгилүү. Деңиз деңгээлинен 2400-2600 м бийикте турат. Тоонун үстү жайпак келип, жан боорлору майда коксулар менен курчалган. Тоонун алкагында ар түрдүү чөптөр жана токойдун курамына кирген дарактар ээлеп жатат. Айрым жерлеринде алма, жаңгак дарактары жайгашкан. Кулданбес тоосунун жайыт чөптөрү элдин байлыгы. Кулданбес тоосу негизинен токойчулукка пайдаланылат.

Саймалы-Таш. Көк-Арт өрөөнүнүн даңкын чыгарган тоолордун бири – бул Саймалы-Таш тоосу болуп саналат. Саймалы-Таш тоосу Көк-Арт тоосунун чыгыш жагында жайгашып, деңиз деңгээлинен 2400-3400 м бийиктикте турат.

Саймалы-Таш тоосу эң узун тоолордун катарына кирет. Анын баш жагы Нарын областына чейин жеткен. Саймалы-Таш тоосунун дагы бир өзгөчөлүгү бул анын тоо тизмектеринде таштардын бетине чегилген сүрөттөрдүн чоң галлерейасы жайгашкандыгында турат. Таштагы мындай галлерейанын аянты он гектарга жакын. Таштардын беттеринде негизинен адамдын, тоо эчкилердин, аркаардын, бугунун, илбирстин, карышкырдын жана башка тоо жаныбарларынын элестери түшүрүлгөн. Ленинграддагы окумуштуулардын берген аныктамалары боюнча бул жерде 100 000 ден ашун сүрөттөр тартылган. Ал эми сүрөттөрдүн тарыхына карасак, алар б.з.ч. 2000 жылдыктан б. з. 1000 жылдыгынын аралыгына чейинки жашаган уруулардын социалдык экономикалык жана рухий турмушунан маалымат берет.

Кутурган тоосу. Фергана тоо тизмегинин түштүк батыш аймагында жайгашкан тоолордун бири. Ал негизинен Сузак районунун аймагында, ал эми анын экинчи бети Заргер жана Чангет сууларынын аралыгында болуп, дээрлик 24 км. ге созулуп тарат. Тоонун туурасы 5 км. Деңиз деңгээлинен орточо 1750-1850 м бийиктикте болуп ал эми эң бийик жери 2415 метрди түзөт.

Кутурган тоосунун аймагында чөптөрдүн, дарактардын эң көп түрлөрү жана токой бөлүктөрү жайгашкан. Тоонун аймагында көмүр кени да бар. Мындан тышкары курулуш материалдарына пайдалануучу топурактын бир нече түрлөрү жайгашкан.

Сууган-Таш. Бул тоо Сузак районунун Кара-Алма суусунун оң капталында жайгашкан. Кеңдик багыттан алганда ал дээрлик 26 км

созулуп жатат. Туурасы 6-8 км. Деңиз деңгээлинен бийиктиги 2500-2800 м бийиктикте түзөт.

Сууган-Таш тоосу Кара-Алма өрөөнүнө жантайып түшүп, анын өңүрүндө жаңгактар, бадалдар, жапайы алмалар жана карагаттын бир нече түрлөрү дайыма өсүп турат. Абасы нымдуу жана басымдуу, ошондуктан бул жерде чөптөрдүн көптөгөн түрлөрү өсүп, натыйжада жайыт жана чабынды катары кабыл алынат.

Соңку сөз

Колуңуздардагы китеп райондун тарыхын кеңири баяндап жазууга арналган алгачкы аракет. Албетте, бардык эле иштин башталышы оңой болбой тургандыгы белгилүү. Андыктан китепке кирген тарыхый окуялардын көптүгүнөн, алар тууралуу кеңири маалыматтардын сакталып калбагандыгынан, архивдик материалдардын жетишсиздигинен улам айрым бир так эместиктерге жол берилип калышы толук ыктымал. Мындай нерсе алгачкы саамалык аракетте боло жүрө турган көрүнүш. “Көч жүрө-жүрө түзөлөт” дегендей, учураган кемчиликтерди окурмандардын пикирлери, сунуштары менен бара-бара түзөтүп, кийинки чыгарылыштарда оңдоп-түзөп кетсе болот.

РЕДАКТОР ТҮЗҮҮЧҮ ЖӨНҮНДӨ МААЛЫМАТ

Самидин Стамбеков – акын. 1959-жылы Чаткал районунда туулган. Райондук, облустук, республикалык гезиттерде катардагы журналисттен башкы редакторго чейинки кызматтарда иштеген. Бир поэзия жыйнагынын автору, бир нече китептердин редактор-түзүүчүсү. Кыргыз Улуттук Жазуучулар союзунун мүчөсү.

МАЗМУНУ

Биринчи бөлүм

1.1. Тарых барактарынан	5
1.2. Сузак аймагы – Россия империясынын курамында. Жаңы административдик башкаруу системасынын киргизилиши	15
1.3. Октябрь революциясы, Совет бийлигинин алгачкы жылдары..	29
1.4. Сузак районунун соңку жаңы тарыхынын урунттуу учурлары..	36
1.5. Жалал-Абад (Сузак) районунун 1935-ж. 1-январына карата экономикалык абалы боюнча баяндама	45
1.6. 2005-ж. март революциясына Сузак элинин кошкон салымы. Бүгүнкү Сузак району.....	61

Экинчи бөлүм

2.1. Сузак – баатырлардын мекени	63
2.2. Элибизден чыккан эмгек баатырлары	66
2.3. Эл ишенимине ээ болгон эр-азаматтар	70
2.4. Элдик баатыр – Курманбек	88
2.5. Элдик президент – Курманбек Салиевич Бакиев	90
2.6. Сузактын сыймыгына айланган Бакиевдердин үй-бүлөсү	101
2.7. Сузак жергесинен чыккан илимпоздор	111
2.8. Сузактын акын-жазуучулары	127
2.9. Сузактын элге эмгеги сиңген белгилүү инсандары.....	140

Үчүнчү бөлүм

3.1. Сузак районунун бийлик курамынын тарыхынан	172
3.2. Сузак райондук мамлекеттик администрациясы	186
3.3. Райондук мекеме-уюмдар, ишканалар	191
3.4. Сузактын айыл округдары	241
3.5. Сузактын чарбаларынын тарыхынан	268
3.6. Сузактын атактуу кооз жерлери	284

СУЗАК РАЙОНУ: МЕЗГИЛ ЖАНА ИНСАНДАР

Райондун тарых баяны

Башкы редактор *Каратаев О. К.*
Чыгарган түзүүчү *Стамбеков С. Ж.*
Корректор *Мырзабаева Г.*
Сүрөттөр *М. Аширбаевдики*

Терүүгө 02.08.2009-жылы берилди
Басууга 14.10.2009-жылы кол коюлду
Формат 84x108^{1/32}
Көлөмү 18,25 басма табагы
Офсеттик №1 кагазы
Нускасы 1000 экз.
Зак. № 57

«Маданият» басма үйү
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары, Пушкин көч., 78

СУЗАК РАЙОНУ: МЕЗГИЛ ЖАНА ИНСАНДАР

Райондун тарых баяны

Башкы редактор *Каратаев О. К.*
Чыгарган түзүүчү *Стамбеков С. Ж.*
Корректор *Мырзабаева Г.*
Сүрөттөр *М. Аширбаевдики*

Терүүгө 02.08.2009-жылы берилди
Басууга 14.10.2009-жылы кол коюлду
Формат 84x108^{1/32}
Көлөмү 18,25 басма табагы
Офсеттик №1 кагазы
Нускасы 1000 экз.
Зак. № 57

«Маданият» басма үйү
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары, Пушкин көч., 78